

**Univerzita Karlova v Praze**

**Filozofická fakulta**

Ústav českých dějin

Program: Historické vědy

Obor: České dějiny

## **Disertační práce**

**Apelační soud v první fázi svého působení  
(od poloviny 16. století do počátku 17. století)**

The Court of Appeal in the first stage of its activity  
(from the mid-16th century to the early 17th century)

Jaroslav Pleskot

Školitel: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

Konzultant: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

**2016**

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 29. března 2016

Děkuji svému školiteli PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. za cenné připomínky a všestrannou pomoc, kterými přispěl k vypracování této disertační práce.

## Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	7
Východiska, metoda, zaměření a cíle práce	7
Přehled literatury k apelačnímu soudu	12
Použité pramenné edice a archivní materiál	15
1. Pojem apelačního soudu, důvody a okolnosti jeho vzniku	21
1.1. Problematika označení apelačního soudu	21
1.2. Protiměstská politika Habsburků v první polovině 16. století	25
1.3. Důsledky porážky stavovského odboje v roce 1547	31
2. Příklady organizace městského soudnictví a apelací v jiných zemích	38
2.1. Institucionální zabezpečení správy, soudnictví a odvolacího procesu ve španělských městech v 16. století	39
2.2. Postavení měst, organizace městského soudnictví a apelací v Polsku v 16. století a na počátku 17. století	47
3. Personální složení apelačního soudu	55
3.1. Počet apelačních radů, lavice apelačního soudu	55
3.2. Prezident apelačního soudu	60
3.3. Apelační radové	65
3.4. Kancelářský personál	69
3.5. Prosopografie prezidentů apelačního soudu (1548–1620)	71
4. Aplikace práva apelačním soudem	80
4.1. České a magdeburské právo	80
4.2. Kodifikace městského práva	84
4.3. Práva městská Království českého (1579)	87
5. Pravomoc apelačního soudu	91
5.1. Obecné vymezení pravomoci apelačního soudu	92
5.2. Prosazování pravomoci vůči městským soudům v Čechách	103
5.3. Vyřizování apelací z poddanských měst	110
5.4. Role apelačního soudu při obsazování cechů	114
5.5. Přezkum rozhodnutí rychtářského práva	118
5.6. Apelace od hraničných soudů	120
5.7. Pravomoc apelačního soudu vůči soudu Univerzity Karlovy	125
5.8. Apelace od dalších soudů	128
6. Průběh apelačního řízení	130
6.1. Stav bádání	130
6.2. Pojmové znaky apelace	132
6.3. Příklad prosazování apelace a její regulace v německých městech	133
6.4. Normativní východiska odvolacího procesu v Čechách	136
6.5. Právně teoretické vymezení odvolání (apelace) v městském právu	140
6.6. Pokuta za hanění soudců a pokuta za bránění v odvolání	142
6.7. Ohlášení apelace	144
6.8. Zaplacení důkladného	147
6.9. Položení příčin (odůvodnění) apelace	150
6.10. Odklad apelace	152
6.11. Výpisy z akt	152

6.12.	<i>Čtení, zapečetění a odeslání soudních akt</i>	155
6.13.	<i>Devolutivní a suspenzivní účinek</i>	157
6.14.	<i>Průběh řízení před apelačními rady</i>	159
6.15.	<i>Náležitosti apelačního rozsudku</i>	165
6.16.	<i>Způsoby rozhodnutí apelačního soudu</i>	169
6.17.	<i>Uložení povinnosti v rozsudcích apelačního soudu</i>	178
6.18.	<i>Vrácení důkladného</i>	181
6.19.	<i>Doručení a oznámení apelačního rozsudku</i>	185
7.	<i>Další procesní otázky související s apelacemi</i>	188
7.1.	<i>Procesní vady</i>	188
7.2.	<i>Zastupování stran (plnomocníci, zástupci, poručníci)</i>	190
7.3.	<i>Dokazování – svědci, přísaha, útrpné právo</i>	195
7.4.	<i>Procesní náklady</i>	203
7.5.	<i>Vymáhání povinnosti uložené soudem (exekuce)</i>	208
7.6.	<i>Revize jako opravný prostředek proti rozsudkům apelačního soudu</i>	209
8.	<i>Příklady aplikace hmotněprávních norem</i>	223
8.1.	<i>Dědické právo</i>	223
8.2.	<i>Závazkové právo</i>	232
8.3.	<i>Vražda</i>	233
8.4.	<i>Náрек cti, zhanění</i>	235
	<i>Závěr</i>	240
	<i>Seznam použitých pramenů, pramenných edic a literatury</i>	246
	<i>Prameny</i>	246
	<i>Pramenné edice</i>	248
	<i>Literatura</i>	250
	<i>Abstrakt</i>	266
	<i>Abstract</i>	266
	<i>Klíčová slova – Keywords</i>	267

## **Seznam zkratek**

AMJŘ – Archiv města Jaroměře

AMJN – Archiv města Jičína

AMK – Archiv města Kolína

AMMB – Archiv města Mladá Boleslav

AS – Apelační soud

ČDK – Česká dvorská kancelář

HNL – Hejtmanství německých lén

NA – Národní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

# Úvod

## *Východiska, metoda, zaměření a cíle práce*

Téma apelačního soudu v první fázi jeho působení, tj. od poloviny 16. století do počátku 17. století, nebylo v literatuře zatím dostatečně zpracováno.<sup>1</sup> Nejstarší práce, pocházející z 19. století a z meziválečného období, se věnovaly vývoji apelačního soudu v uvedeném časovém úseku pouze velmi stručně a vnímaly jej jako součást přehledu dějin této instituce za celou dobu její existence. Zaměřovaly se především na personální problematiku, přičemž čerpaly z knih instalací a přísah úředníků apelačního soudu, popř. z prací svých předchůdců. V ostatních otázkách vycházely z normativních pramenů, tj. pro období druhé poloviny 16. století a počátku 17. století zejména z instrukce Ferdinanda I. o zřízení apelačního soudu (1548). Ani tyto prameny však nevyužívaly důsledně a bezchybně. S vlastními apelačními rozsudky jejich autoři nepracovali vůbec nebo je používali spíše jen jako příklady na dokreslení činnosti soudu.

Uvedený badatelský přístup se příliš nezměnil ani u pozdějších, respektive současných, historiků píšících o apelačním soudu, kteří se při zpracování pramenů pocházejících z činnosti této instituce dosud také omezovali na shora zmíněných knihy instalací a přísah a v jiných než personálních otázkách vycházeli převážně z předchozí literatury. Pracovali sice i s dalšími prameny (normativní povahy) týkajícími se apelačního soudu, ale jejich výpovědní potenciál zcela nevyužili. Samotné apelační rozsudky opomíjeli podobně jako jejich předchůdci. Přestože dosavadní poznatky literatury již podrobovali kritice, nemohlo z důvodu omezené pramenné základny dojít k významnějšímu posunu v historickém výzkumu v oblastech mimo personální záležitosti apelačního soudu (zejména v procesních aspektech, ale například i ve vymezení a prosazování jeho pravomoci, v otázce aplikace práva či jen v problematice názvu soudu). Možnou příčinu tohoto stavu spatřuji v obtížné uchopitelnosti rozsáhlé materie apelačních rozsudků, jejichž zápisy se zachovaly téměř souvisle pro celé raně novověké období existence apelačního soudu (1548–1782) v ortelních knihách této

---

<sup>1</sup> Přehled konkrétní literatury k apelačnímu soudu včetně citací podávám podrobněji níže v samostatné podkapitole.

instituce. Další dosud nenaplněnou výzvu pro badatele představuje srovnání apelačního soudu s odvolacími institucemi v zahraničí, o které se literatura zatím nepokusila.

Předkládaná disertační práce by měla tento prostor alespoň zčásti zaplnit. Hlavním předmětem mého badatelského zájmu byly jednak normativní prameny vztahující se k apelačnímu soudu ve sledovaném období, jednak projevy jeho konkrétní činnosti, tj. ortely a právní naučení.<sup>2</sup> U obou typů pramenů jsem usiloval o jejich co nejširší využití k získání poznatků o různých aspektech problematiky apelačního soudu. To v praxi vyžadovalo nahlížení na jednotlivé prameny z různých hledisek a hledání jejich výpovědní hodnoty též ve vztahu k jevům, jichž se primárně netýkaly. Například pravomoc apelačního soudu vůči určitému typu soudů jsem dovozoval ze skutečnosti, že přezkoumával jejich rozhodnutí či že tato rozhodnutí obsahovala poučení o možnosti odvolání k apelačnímu soudu. Obdobně jsem poznával průběh odvolacího řízení nejen z rozsudků, jejichž předmětem byly přímo procesní záležitosti, ale rovněž z hmotněprávních kauz, jež sekundárně vypovídaly i o některých procesních jevech (o způsobech apelačních rozhodnutí, změně k horšímu v odvolacím řízení, procesních nákladech, vrácení soudního poplatku, použitých právních normách apod.).

Současné využívání vlastní agendy apelačního soudu a normativních pramenů včetně jejich komparace mi umožnilo získat ucelenější přehled o postavení, pravomoci a působení tohoto soudu a především o průběhu odvolacího řízení. Oba typy pramenů se totiž vzájemně doplňují a vysvětlují, jejich konfrontace vypovídá o shodě či rozporech mezi praxí a stanovenými pravidly. Vyhledávání konkrétních jevů s relevantní vypovídající hodnotou v rozsáhlé judikatuře apelačního soudu, předpokládalo samo o sobě náročnou badatelskou práci. Jejich srovnání s psanými právními normami (zejména s instrukcí o apelačním soudu z roku 1548 a s Právy městskými Království českého z roku 1579) pak kladlo dodatečné nároky na studium soudobých normativních pramenů a v neposlední řadě na určitou míru právního myšlení a praktických zkušeností s aplikací práva. A právě toto propojení, dosud nepříliš uplatňované, mi umožnila moje dvojí formace – historická a právní. Konkrétní výběr jednotlivých jevů a rozsah pozornosti, jež jsem jim věnoval, byl dán stavem pramenné základny, kterou jsem měl k dispozici.

---

<sup>2</sup> Přehled používaných pramenů včetně citací viz níže v samostatné podkapitole.



V disertační práci se snažím používat doslovné citace pramenů, abych prokázal obsah svých tvrzení nebo se vyhnul případnému zkreslení podávané informace. V některých případech tak činím i ze stylistických důvodů. Archivní materiál transkribuji s přihlédnutím k současnému úzu. Tímto způsobem upravuji psaní kvantit samohlásek, spřežek, grafému *-w-*, dvojhlásek *-au-*, *-uo-* apod. Pramenné edice cituji v původní podobě.

Při zpracování ortelů apelačního soudu jsem mohl pro druhou polovinu 16. století a počátek 17. století vycházet jednak z ortelních knih vedených apelačním soudem, které jsou uloženy v Národním archivu ve fondu Apelační soud, jednak z pramenného materiálu dochovaného v archivech vybraných měst, kam byly tyto rozsudky zasílány. Prvně zmiňované prameny obsahují často jen stručné záznamy apelačních rozsudků, a to převážně bez prvostupňových rozhodnutí. Do druhé skupiny náleží knihy, do nichž města zapisovala většinou doslovná znění ortelů a naučení apelačního soudu včetně předcházejících rozhodnutí městských soudů, a dále originály apelačních ortelů a naučení, pokud se zachovaly. Přestože jsem používal prameny obojí provenience, zaměřil jsem se převážně na druhou skupinu, a to z následujících důvodů:

- a) opisy celých apelačních rozsudků byly pro badatelské účely využitelnější než leckdy stručné záznamy apelačních ortelů v pramenech ústřední povahy;
- b) zápisy přezkoumávaných rozhodnutí městských soudů umožňovaly interpretaci potvrzujících apelačních rozsudků, které bez tohoto kontextu byly v zásadě bezobsažné;
- c) originály apelačních rozhodnutí s případně dopsanými poznámkami městských soudů poskytovaly další informace o formě rozsudků a postupu po jejich vydání;
- d) na rozdíl od pramenů ústřední provenience zahrnovaly knihy apelačních ortelů vedených u městských soudů také naučení apelačního soudu;
- e) některé z těchto knih sloužily jako sbírky apelační judikatury a zachycovaly případy z různých měst v Čechách, které městský soud považoval za využitelné ve své rozhodovací praxi (např. kvůli jejich častému výskytu, složitosti či nepředvídatelnosti apelačního rozhodnutí); z tohoto důvodu obsahovaly větší koncentraci „zajímavějších“ případů.

Upřednostnění pramenů z vybraných městských archivů před prameny ústředního původu ovlivnila i snaha vyhnout se případnému překrývání výzkumu s ostatními badateli. Současně se zpracováním této disertační práce totiž probíhal projekt zpřístupnění ortelních manuálů apelačního soudu, uložených v Národním archivu, prostřednictvím elektronické edice<sup>3</sup> a tyto prameny měly být základem též pro souběžnou (svým časovým vymezením částečně kolidující) disertační práci o apelačním soudu v 17. století, kterou připravoval jiný badatel.<sup>4</sup> Ani tyto prameny jsem však zcela neopominul. Využíval jsem je kvůli širšímu geografickému záběru práce, poznání pravomoci apelační stolice ve vztahu k různým typům soudů (nejen městských) a pro kvantitativní postižení odvolací agendy.

Cílem předkládané práce je poskytnout s využitím uvedeného pramenného materiálu víceméně ucelený obraz apelačního soudu v Čechách v době od jeho vzniku v roce 1548 do počátku 17. století, jež tvoří z hlediska právní regulace tohoto úřadu kompaktní etapu jeho vývoje. Během ní upravovala jeho postavení, pravomoc, fungování a personální složení zřizovací instrukce z roku 1548 a normativní změny v těchto oblastech nastaly až v průběhu 17. století (rozšíření pravomoci v některých trestních věcech Obnoveným zřízením zemským, personální reforma soudu v roce 1628, nahrazení zřizovací instrukce novou instrukcí z roku 1644). Jedná se o počáteční fázi působení soudu, kdy dochází k jeho formování, utváření rozhodovací a procesní praxe, prosazování jeho pravomoci a rovněž růstu jeho prestiže.

Zdaleka největší pozornost věnuji v disertační práci průběhu apelačního řízení a souvisejícím procesním otázkám. Toto zaměření, které by mělo být jejím nejvýznamnějším přínosem, je dáno především neuspokojivým stavem bádání v uvedené oblasti, kdy pro stávající literaturu představoval vlastní proces odvolání k apelačnímu soudu spíše jen okrajové téma. Pokud se jím literatura vůbec zabývala, vycházela z normativních pramenů, aniž by své závěry ověřovala či doplňovala studiem konkrétní apelační agendy.<sup>5</sup>

Disertační práce zkoumá v chronologickém sledu jednotlivé uzlové body odvolacího řízení. Má vytvořit obraz o jeho existující právní úpravě a o tom, jak

---

<sup>3</sup> WOITSCHOVÁ, Klára. Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548 – 1783, *Paginae historiae*, 16, 2008, s. 545–558.

<sup>4</sup> Nakonec nebyla realizována.

<sup>5</sup> Podrobněji ke stavu bádání v oblasti apelačního procesu viz podkapitola 6.1.

jednotlivé normy byly vykládány a aplikovány a jaké postupy se uplatňovaly, pokud některé otázky nebyly upraveny písemnými pravidly. Cílem práce je ukázat, jakou roli a povinnosti v něm plnily či měly plnit apelační soud, soudy nižší instance a procesní strany. Zjišťuje procesní podmínky apelací, důvody jejich nepřípustnosti, jejich procesní účinky, vliv smrti apelanta na průběh řízení, vady řízení, dále obsah, formu a důsledky apelačních rozsudků, možnost jejich přezkumu a další procesní aspekty (např. připuštění svědeckých výpovědí a dalších důkazních prostředků či zastupování procesních stran).

Práce se zabývá také otázkou, jaké právo používal apelační soud při své rozhodovací činnosti včetně toho, zda lze jeho aplikaci omezovat pouze na normy městského práva. Klade značný důraz též na problematiku pravomoci apelačního soudu. Sleduje, jak ji akceptovala královská a poddanská města v Čechách a podává přehled jejího prosazování ve vedlejších zemích České koruny. Snaží se prokázat, že apelační soud plnil v Čechách širší úlohu než pouze roli odvolací instance pro městské rady a že také instanční schéma v městském soudnictví bylo složitější, než uvádí literatura.

Přestože jsem v souvislosti se zjišťováním, jak se prosazovala pravomoc apelačního soudu vůči městským soudům, prováděl částečnou kvantifikaci vyřízených odvolání pro zvolené roky a vybraná města, rezignoval jsem na hlubší statistické zpracování apelační agendy. Učinil jsem tak z důvodu zaměření disertační práce na prameny městské provenience, které pro takový úkol nejsou vhodné (zejména kvůli stavu pramennému dochování). Statické výstupy měl naopak umožňovat shora zmíněný projekt elektronické edice ortelních manuálů apelačního soudu, s nímž jsem nechtěl v předmětu bádání kolidovat.<sup>6</sup>

Disertační práce neopomíjí ani příčiny a okolnosti vzniku apelačního soudu a za tímto účelem si všímá politiky Habsburků v jejich zemích před rokem 1548. Zařazením apelačního soudu do kontextu odvolacích schémat městského soudnictví ve vybraných zemích se pokouší odpovědět na otázku, zda jeho zřízení představovalo domácí specifikum či lze s ním najít paralely i jinde. Předkládaná práce dále podává charakteristiku funkcí, jež tvořily personální obsazení soudu, a zjišťuje obsah jejich kompetencí a povinností. Věnuje se osobním profilům prezidentů apelačního soudu v předbělohorském období a má ukázat, jaké byly požadavky pro tuto funkci a jaké

---

<sup>6</sup> Viz poznámka 3.

další kariérní možnosti otevírala. V neposlední řadě hledá odpověď na otázku, zda pramenům odpovídají označení, která pro tuto soudní instituci používá literatura, včetně samotného názvu *apelační soud*.

Přestože v předkládané disertační práci nevěnuji ucelenou pozornost vývoji apelačního soudu po roce 1620, např. samostatnou kapitolou, neznamená to, že bych nebyl s tímto tématem obeznámen. Zpracoval jsem ho ve své disertační práci o úloze tohoto soudu v raném novověku, obhájené na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2012.<sup>7</sup> Těžiště uvedené práce spočívalo v období 1618 až 1783, přičemž velkou pozornost jsem věnoval rozborům normativních pramenů týkajících se apelačního soudu v 17. a 18. století a jejich srovnání s archivním materiálem. Vzhledem k tomu, že tato práce časově zasahovala i do období před rokem 1620, měla logicky některá teoretická východiska podobná jako předkládaná disertační práce. V praktické rovině však kvůli svému zaměření vycházela pro uvedené období z podstatně užší pramenné základy a neakcentovala procesní otázky.<sup>8</sup>

### ***Přehled literatury k apelačnímu soudu***

První fází působení apelačního soudu od jeho vzniku v roce 1548 do legislativních změn týkajících se této instituce ve dvacátých letech 17. století se zabývají tři starší práce o apelačním soudu: dvě jsou psány německy a pochází z 19. století, jedna je česká z meziválečného období. Nejstarší z těchto monografií je práce Josefa Auersperga (1767-1829) *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*, vydaná v Praze roku 1805.<sup>9</sup> K zájmu o tuto problematiku přivedla autora zřejmě okolnost, že sám vykonával funkci prezidenta moravského apelačního soudu.<sup>10</sup> Při zpracování tématu se soustředil zejména na normy upravující postavení instituce a na životopisy apelačních prezidentů a radů. Jejich soupis však není

---

<sup>7</sup> PLESKOT, Jaroslav. *Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783*. Disertační práce obhájená na PF UK. Praha: 2012.

<sup>8</sup> Především nebyla založena na výzkumu knih ortelů apelačního soudu uložených ve státních okresních archivech v Jičíně, Kolíně a Jaroměři.

<sup>9</sup> AUERSPERG, Joseph Kajetan von. *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*. Prag: Caspar Widtmann, 1805.

<sup>10</sup> GLÜCKLICH, Julius. *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*. Brno: Filosofická fakulta, 1936, s. XVII.

úplný a obsahuje některé chyby. Nepřesnosti se objevují též v *Monographie des kaiserlichen königlichen Böhmischen Appellations Gerichtes* Johanna Ferdinanda Schmidta von Bergenhold (1850),<sup>11</sup> byť toto dílo již předkládá relativně kompletní přehled úředníků soudu. Vliv obou autorů, zvláště Schmidta, je evidentní v práci Václava Zdeňka *Dějiny královského apelačního soudu na Hradě pražském, nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*, vydané roku 1933.<sup>12</sup> Některé její pasáže jsou prakticky jen přeloženým Schmidtovým textem. Také tento autor nebyl profesionálním historikem a k tématu se dostal při výkonu povolání knihovníka Vrchního soudu v Praze.<sup>13</sup> Jeho hlavní přínos spočívá ve zpřístupnění problematiky v českém jazyce a zdůraznění národnostních specifik v dějinách soudu. Práce není rozsáhlá, zahrnuje velký časový úsek a navíc velkou část tvoří seznamy prezidentů a viceprezidentů apelačního a později vrchního soudu se stručnými biografiemi.

Společnou nevýhodou všech tří citovaných prací je úsilí autorů, profesně spjatých s apelačním soudem, resp. s jeho institucionálními pokračovateli, postihnout na velmi omezeném prostoru veškeré dějiny apelačního soudu (u Zdeňka včetně nástupnického Vrchního soudu v Praze) od jeho vzniku do okamžiku vydání díla. Uvedená charakteristika, generující přílišné zobecnění a zjednodušení problematiky, limituje podstatným způsobem jejich výpovědní hodnotu. Jelikož uvedení autoři neprováděli kritiku použitých pramenů, popř. tak činili jen ve velmi omezené míře, dopustili se některých chyb, např. v seznamech radů a úředníků soudu. Jejich díla se soustřeďují zejména na normy upravující postavení apelačního soudu a na personální otázky. Vycházejí přitom z normativních pramenů, knih instalací a přísah, které obsahující seznamy osob působících u soudu, a z dřívější literatury. S vlastními rozsudky apelačního soudu prakticky nepracují a tím uniká jejich pozornosti řada problémů. Všichni autoři věnovali převážnou část svých děl přehledům jednotlivých úředníků soudu. Z nich jsou nejúplnější a nejvyužitelnější Schmidtovy seznamy. Přínos

---

<sup>11</sup> SCHMIDT, Johann Friedrich Julius. *Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations-Gerichtes: seit dessen Errichtung als Appellationskammer in dem Jahre 1548 bis zu dessen im Jahre 1859 erfolgter Umwandlung in das kais. kön. Oberlandesgericht des zu dem constitutionellen Kaiserthume Oesterreich gehörigen Kronlandes Böhmen*. Prag: K. Geřabek, 1850, s. 41–46.

<sup>12</sup> ZDENĚK, Václav. *Dějiny král. apelačního soudu na hradě pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*. V Praze: Knihovna vrchního soudu, 1933, s. 5.

<sup>13</sup> Vrchní soud se v roce 1850 stal nástupnickou institucí všeobecného apelačního soudu.

Schmidtovy monografie spočívá též v opisu vybraných dokumentů upravujících postavení soudu.

Z pozdějších prací se speciálně problematikou apelačního soudu zabýval článek Karoliny Adamové<sup>14</sup> a studie Marie Ryantové, i když ta se věnovala specifickému problému působení Ladislava II. z Lobkovic jako prvního prezidenta apelačního soudu a v obecných záležitostech soudu vycházela téměř výlučně z Adamové.<sup>15</sup> Nelze opomenout ani Jiřího Veselého, který sledoval proces sloučení hejtmanství německých lén s apelačním soudem v roce 1651.<sup>16</sup> Informace k dějinám apelačního soudu obsahuje též inventář ke stejnojmennému fondu uloženému v Národním archivu v Praze.<sup>17</sup> K obnovení zájmu o apelační soud, došlo v posledních několika letech, kdy se stal tématem i některých kvalifikačních prací.<sup>18</sup> Projevem uvedeného zájmu se staly též studie Jaroslavy Hausenblasové<sup>19</sup> a Kláry Woitschové<sup>20</sup> zaměřené na personální otázky. Jejich největším přínosem je vytvoření jmenných seznamů úředníků soudu a ve druhém případě rovněž charakteristika jednotlivých funkcí. Samotnému vývoji apelačního soudu obě autorky věnovaly menší pozornost, a to na základě stávající literatury. Další práce pojmají problematiku apelačního soudu jako součást většího celku. Typicky se jedná o přehledy právních dějin.<sup>21</sup>

<sup>14</sup> ADAMOVÁ, Karolina. Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651. In MALÝ, Karel, ed. *Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab amicis discipulisque oblata = Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám: [jubilejní sborník]*. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 101–111.

<sup>15</sup> RYANTOVÁ, Marie. Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu. In VOREL, Petr, ed. *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.-30.9.1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999, s. 185–204.

<sup>16</sup> VESELÝ, Jiří. O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. *Právněhistorické studie*. 1984, č. 26, s. 73–91.

<sup>17</sup> KŘEPELKOVÁ, Anita. *Apelační soud 1548–1783 (1788): inventář*. Praha: Národní archiv, 1964.

<sup>18</sup> V roce 2006 jsem obhájil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy diplomovou práci *Apelační soud v letech 1548–1620. Vznik, pravomoc a činnost*. V roce 2011 byly na téže fakultě obhájeny hned tři práce týkající se apelačního soudu: Diplomová práce Hany Čadové *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548 – 1568*, diplomová práce Borise Šalaka *Apelační soud v letech 1749 až 1790 (1850)* a rigorózní práce stejného autora *Apelační soud v Praze ve druhé polovině 18. století*. Následující rok jsem obhájil na Právnické fakultě disertační práci *Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783*, jejíž téžiště spočívalo v období 1618 až 1783.

<sup>19</sup> HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. *Paginae historiae*. 2005, č. 13, s. 5–31.

<sup>20</sup> WOITSCHOVÁ, Klára. *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548-1783: "--což slušného a spravedlivého jest fedrovati--"*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010.

<sup>21</sup> KALOUSEK, Josef. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892; PETERKA, Otto Wilhelm. *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder. 2. [Teil], Geschichte des öffentlichen Rechtes und die Rechtsquellen von der hussitischen Zeit bis zum Theresianischen Zeitalter*. Reichenberg: Gebrüder Stiepel, 1928; KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudovalo)*. Praha: Orbis, 1967;

Některými procesními otázkami apelací, které jsou hlavním předmětem zájmu disertační práce, se velmi stručně zabývali v již citovaných pracích Jiří Klabouch<sup>22</sup> a Karolina Adamová.<sup>23</sup> Částečně se odvolacímu řízení věnoval Karel Malý, když jeho fázi regulovanou městským právem popsal v souvislosti s trestním procesem před městskými soudy v komentáři k edici Koldínova zákoníku.<sup>24</sup> Vycházel přitom ze znění uvedeného kodexu bez jeho konfrontace s konkrétní apelační agendou.

Co se týče ostatní literatury, která se nějakým způsobem vztahuje k tématu a z níž jsem vycházel při zpracování disertační práce, odkazují na seznam použité literatury a citace v poznámkovém aparátu.

### ***Použité pramenné edice a archivní materiál***

Prameny vypovídající o postavení a činnosti apelačního soudu lze rozdělit na dvě základní skupiny – normativní prameny a prameny související s působením této instituce v praxi. Mezi prvně zmiňované patří normy, jež regulativně upravují pravomoc, věcnou, osobní a územní příslušnost soudu, dále jeho personální obsazení, služební povinnosti soudců a ostatního personálu soudu, procesní postupy a další otázky vztahující se k jeho činnosti. Jednalo se zejména o královské instrukce a reskripty určené přímo apelačnímu soudu a dále o obecné právní předpisy s neurčitým okruhem adresátů.

Pro počáteční fázi vývoje soudu hraje nezastupitelnou roli instrukce Ferdinanda I. vydaná 20. ledna 1548 v Augšpurku, kterou byl zřízen apelační soud a jež upravuje řadu otázek souvisejících s jeho činností včetně soudního řádu. Kopii jejího německého znění uchovává Národní archiv, ve fondu Česká dvorská kancelář.<sup>25</sup> V češtině byla edičně zpřístupněna ve Sněmech českých a její text obsahuje i shora citovaná

---

VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007; MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003.

<sup>22</sup> KLABOUC, J., *Staré české soudnictví*, s. 228, 229.

<sup>23</sup> ADAMOVIČ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 104–110. *Práva městská Království českého*, s. 647, 648.

<sup>24</sup> MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. V Praze: Karolinum, 2013, s. 647, 648.

<sup>25</sup> Česká dvorská kancelář, inv. č. 1067, kart. č. 863.

Schmidtova monografie o apelačním soudu. Při zpracování disertační práce jsem vycházel z její české verze ve Sněmech českých.<sup>26</sup>

Velký význam pro poznání procesních i hmotněprávních norem městského práva ve sledovaném období mají Práva městská Království českého Pavla Kristiána z Koldína (1579), která byla publikována ve starší edici Josefa Jirečka<sup>27</sup> a nejnověji v moderní edici kolektivu autorů pod vedením Karla Malého, opatřené komentářem.<sup>28</sup> Kromě Koldínova kodexu jsem používal též neoficiální sbírku městského práva Matěje Briekčího z Licka z roku 1536.<sup>29</sup> Z ostatních normativních pramenů jsem pracoval s královskými nařízeními a sněmovními usneseními z druhé poloviny 16. století a počátku 17. století, rovněž dostupnými v edici Sněmy české, která cituji na příslušných místech disertační práce.<sup>30</sup>

V některých případech odkazuji též na normativní prameny po roce 1620: Obnovené zřízení zemské pro Čechy (1627) a Moravu (1628),<sup>31</sup> reskript Ferdinanda II. z 29. listopadu 1628 o personální reformě apelačního soudu,<sup>32</sup> Deklaratoria a Novely z roku 1640,<sup>33</sup> instrukci Ferdinanda III. z 26. listopadu 1644 o apelačním soudu,<sup>34</sup> rezoluci Ferdinanda III. o přenesení agendy německých lén na apelační soud z 18.

---

<sup>26</sup> *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. II., 1546-1557.* V Praze: Nákladem Král. českého zemského výboru, 1880, s. 545–546.

<sup>27</sup> KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a JIREČEK, Josef, ed. *Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou.* Praha: Všehrad, 1876.

<sup>28</sup> MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem.* V Praze: Karolinum, 2013.

<sup>29</sup> BRIKČÍ Z LICKA, Matěj, *Práva městská, 1536.* Dostupný z WWW: <na <https://books.google.cz>>.

<sup>30</sup> Na jednotlivé normy odkazuji na příslušných místech disertační práce.

<sup>31</sup> JIREČEK, Hermenegild, ed. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého = Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627.* V Praze: Nákladem F. Tempského, 1888; též *Obnovené Právo a Zřízení Zemské Dědičného Království Českého / Cýsaře Říjmského Vherského a Českého, etč. Krále, etč. Geho Milosti Ferdynanda Druhého, etč.* Praha: Jan Šuman (díl) 1627. Dostupný z WWW: <<http://kramerius.mzk.cz>>; JIREČEK, Hermenegild, ed. *Codex juris Bohemici. Tomi V. pars 3, Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae.* Pragae: Fr. Tempsky, 1890.

<sup>32</sup> Nedatované opisy reskriptu se nacházejí ve fondu Česká dvorská kancelář; NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127. Reskript je přístupný též ve Schmidtové monografii o apelačním soudu; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 50–53.

<sup>33</sup> MALÝ, Karel, ŠOUŠA, Jiří a KUČEROVÁ, Klára, ed. Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského. In MALÝ, Karel, ed. a SOUKUP, Ladislav, ed. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918.* Praha: Karolinum, 2006, s. 793–873.

<sup>34</sup> Instrukce z roku 1644 je přístupná ve fondu Apelační soud v opisech z let 1662 a 1702, ve dvou nedatovaných opisech uložených ve spisovém materiálu fondu Česká dvorská kancelář a ve Schmidtové monografii; NA, AS, kn. č. 74a, fol. 3–35; tamtéž, kn. č. 74b, fol. 2–30; NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadová čísla 136, 145/87; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 53–85.



července 1651,<sup>35</sup> Nové právo útrpné a hrdelní Josefa I. (1707)<sup>36</sup> a dodatek k instrukci z roku 1644, datovaný 9. srpna 1763.<sup>37</sup>

Do druhé skupiny, vymezené jako prameny související s působením apelačního soudu v praxi, náleží zejména pramenný materiál dislokovaný ve stejnojmenném fondu v Národním archivu. Podstatnou část fondu tvoří knihy ortelů apelačního soudu. Jsou vedeny ve dvou řadách - v české a německé. Toto dělení je určeno jednacím jazykem v konkrétním případě. Česká řada je až na výjimky souvislou chronologickou řadou z let 1548-1783.<sup>38</sup> Do roku 1681 se jedná o příruční knihy (Manuály ortelní), v nichž se nachází až formulářové záznamy jednotlivých kauz v pořadí, v jakém byly vyřizovány. Nejprve je nadepsáno místo, kam se posílal rozsudek, respektive, od něhož přišla apelace, pak následují jména stran a velmi stručná charakteristika případu.<sup>39</sup> Knihy byly psány zběžným, nedbalým písmem, obsahují škrty a opravy, z čehož se usuzuje na prozatímní povahu těchto zápisů.<sup>40</sup> Tento závěr ale neplatí o první knize (pro rok 1548), jejíž zápisy jsou podrobnější. Obsahují nejen ortely apelačního soudu, nýbrž také napadené rozsudky první instance.<sup>41</sup> Kvůli stručnosti záznamů v ortelních manuálech jsem uvedené knihy využíval převážně ke kvantifikaci apelační agendy s výjimkou první knihy (1548), jejíž podrobnější zápisy nabízely větší informační potenciál než zbytek řady.<sup>42</sup> Na Manuály ortelní navazují od roku 1682 Ortelové a naučení s úplnějšími zápisy apelačních kauz. Obsahují doslovná znění rozsudků, naučení a průvodních dopisů (missivů) expedovaných apelačním soudem, ale již přesahují časové vymezení tématu disertační práce.<sup>43</sup>

---

<sup>35</sup> Neúplný originál se nachází ve fondu Hejtmanství německých lén Národního archivu; NA, HNL, sign. 8 H, č. XXX. Opisy nalezneme jak ve fondu Česká dvorská kancelář, tak ve fondu Apelační soud; NA, AS, kn. č. 76a, fol. 33–35; NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 152. Její text otiskl též Schmidt; SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 85–89.

<sup>36</sup> JOSEF. *Geho Milosti ržimského cýsaře, vherského a českého krále, ec. Jozeffa Prwnjho. Arcy-knjžete Rakauského, ec. pána nasseho negmilostiwégssýho. Nowé práwo vtrpné a hrdelnj, pro králowstwj České, margrabstwj Morawské a knjžetctwaj Sleské. Anno M.DCC. VIII.* Wytisštěno w Praze: Dědičůw Jana Karla Gefábka, 1708. Dostupný z WWW: <<http://digitoool.is.cuni.cz>>.

<sup>37</sup> NA, AS, kn. č. 89, s. 303–306; NA, AS, kn. č. 86, s. 449.

<sup>38</sup> NA, AS, kn. č. 102–180, Knihy českých ortelů.

<sup>39</sup> NA, AS, kn. č. 102–142, Manuály ortelní.

<sup>40</sup> KŘEPELKOVÁ, A. *Apelační soud*, 1964, s. 5.

<sup>41</sup> NA, AS, kn. č. 102, Kniha českých ortelů (1548).

<sup>42</sup> Pracoval jsem s následujícími knihami: NA, AS, kn. č. 102, 105, 109, 115, 116, 117, 120, 123, 126, 132.

<sup>43</sup> NA, AS, kn. č. 143–182, Ortelové a naučení.

Dále jsem pracoval s Knihami nálezů a ortelů z let 1548 až 1566, které mají charakter čistopisu, tzn. knih definitivních.<sup>44</sup> V nich se nachází rozsudky již obsažené ve zmíněné české řadě, ale jsou roztrženy podle krajů. V rámci kraje jsou až na výjimky vedeny chronologicky. Jedná se o sbírky ortelů pro Prahu s okolím a kraje Hradecký, Boleslavský, Plzeňský, Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský, Rakovnický, Kouřimský a Čáslavský.<sup>45</sup> Uvedené knihy jsem využíval zejména k zjišťování, jak se v prvních letech po zřízení apelačního soudu prosazovala jeho pravomoc vůči vybraným královským a poddanským městům v Čechách. Zároveň jsem z nich čerpal poznatky o vyřizování apelací od jiných než městských soudů, které logicky nebyly obsaženy v pramenech městské provenience.

Čerpal jsem rovněž z register taxy české, které vypovídají o soudních poplatcích vybíraných apelačním soudem za apelace a naučení. Pro období před rokem 1620 se dochovaly z let 1611, 1612, 1615 a 1617.<sup>46</sup> Využíval jsem též dvě knihy seznamů apelačních radů a úředníků soudu, které však nevznikaly průběžně, a proto obsahují některé nepřesnosti, na něž upozorňuji v souvislosti s personálním složením apelačního soudu.<sup>47</sup> Neopomenul jsem ani knihy zpráv a posudků apelačního soudu v lenních záležitostech z let 1587–1589, dokládající podíl apelačních radů na této agendě.<sup>48</sup> Ostatní prameny ve fondu Apelační soud byly pro účely disertační práce s ohledem na její časové vymezení nevyužitelné.

Jak jsem již uvedl v úvodních pasážích disertační práce, zaměřil jsem svůj hlavní badatelský zájem na prameny městské provenience. Předmětem výzkumu se staly knihy nálezů apelačního soudu, které byly vedeny při městských soudech v Jaroměři, Jičíně, Kolíně a Mladé Boleslavi. Výběr těchto měst byl dán stavem pramenné základny. Vycházel jsem při něm z publikovaného soupisu pramenů a literatury k hrdelnímu soudnictví v českých zemích, které pro sledované období uvádělo jen tyto čtyři knihy apelačních ortelů.<sup>49</sup> Nezahrnovaly pochopitelně jen trestněprávní

---

<sup>44</sup> KŘEPELKOVÁ, A., *Apelační soud*, s. 5.

<sup>45</sup> NA, AS, kn. č. 96 (sign.17/265), 97 (20/266), 98 (19/267), 99 (20/268), Knihy nálezů a ortelů.

<sup>46</sup> NA, AS, kn. č. 48, 49, 50, 51 (sign. VII.A.21, VII.A.22., VII.A.23, VII.A.24), Registra taxy české.

<sup>47</sup> NA, AS, kn. č. 68 (sign. A. 9.), Manuál apelačního soudu; Apelační soud, kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes).

<sup>48</sup> NA, AS, kn. č. 42, Zprávy a posudky apelačního soudu v lenních záležitostech, 1587–1589.

<sup>49</sup> FRANCEK, Jindřich, ed. a ŠIMEK, Tomáš, ed. *Hrdelní soudnictví českých zemí: soupis pramenů a literatury*. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 1995.

záležitosti, ale i civilněprávní věci, neboť ve sledovaném období se tyto agendy nevedly odděleně. I kdyby zmíněný soupis nebyl úplný, obsahovaly uvedené knihy samy o sobě dostatek materiálu, na jehož základě mohla být poznávána rozhodovací praxe apelačního soudu.

Jednalo se o následující prameny:

1. jaroměřská Kniha soudních nálezů městského a apelačního soudu (1546–1599) ve Státním okresním archivu Náchod, ve fondu Archiv města Jaroměř,<sup>50</sup>
2. jičínská Kniha zápisná při, nálezů, práv, ortelů (1553–1596) ve Státním okresním archivu Jičín, ve fondu Archiv města Jičína,<sup>51</sup>
3. kolínská Sbírka nálezů soudu komorního, zemského a apelačního (1539–1618) ve Státním okresním archivu Kolín, ve fondu Archiv města Kolína,<sup>52</sup>
4. mladoboleslavské Knihy soudní (1546–1616) ve Státním okresním archivu Mladá Boleslav, ve fondu Archiv města Mladá Boleslav.<sup>53</sup>

Uvedené prameny se lišily svým charakterem a účelem, za nímž byly vytvořeny. První dvě knihy v zásadě obsahovaly jen kauzy, které v nižší instanci rozsoudily tamější soudy (jaroměřská převážně, jičínská výlučně). Kromě úplných znění rozsudků apelačního soudu zachytily až na výjimky předchozí nálezy městských rad a někdy i výpovědi svědků. U zápisné knihy města Jičína je dokonce znám důvod jejího založení v roce 1553. Z úvodního zápisu vyplývá, že měla sloužit jako podklad pro pořizování výpisů z akt, ortelů apelačního soudu a rozsudků jičínské vrchnosti Viléma Trčky z Lípy a jejich následné vydávání procesním stranám.<sup>54</sup> Vzhledem k doslovným opisům ortelů mohla tento účel plnit též jaroměřská kniha. Jelikož se však do ní výjimečně zaznamenávaly apelace i od jiných práv, většinou z blízkých měst, využívala ji městská rada kromě evidence skončených případů pravděpodobně též jako právní pomůcku při vlastní rozhodovací praxi. Ze všech zkoumaných knih je největším rozsahem a z tohoto

---

<sup>50</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů městského a apelačního soudu, 1546–1599, inv. č. 13, kn. č. 11.

<sup>51</sup> SOkA Jičín, AMJN, Kniha zápisná (při, nálezů, práv, ortelů), 1553–1596, inv. č. 230.

<sup>52</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů soudu komorního, zemského a apelačního (pro různá města i Kolín), 1539–1618, bez sign.

<sup>53</sup> SOkA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, 1546–1616, sign. II B A 1.

<sup>54</sup> SOkA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 2.

důvodu je i nejčastěji citována v disertační práci. Naopak nejméně rozsudků apelačního soudu obsahovala kniha města Jičína, v níž převládla odvolací rozhodnutí tamní vrchnosti jako vyššího práva. Její výhoda však spočívá v tom, že v ní nalezneme zápisy žalob a odporů žalovaných, které dokládají argumentaci procesních stran v konkrétních případech.

Do zbývajících dvou knih se zapisovaly především nálezy apelačního soudu, ale ojediněle i zemského a komorního soudu. Zahrnovaly vybrané případy z různých měst v Čechách včetně domácí instance. Městští písaři většinou nepřepisovali ortely a naučení apelačního soudu v plném znění, ale zaměřili se na jejich podstatné části. Jejich hlavní myšlenku někdy shrnuli do právní věty, kterou tyto ortely nadepisovali. Rozhodnutí předchozí instance uváděli většinou jen při jejich potvrzení apelačním soudem (v takovém případě znění apelačního rozsudku nahradili poznámkou, že prvoinstanční rozhodnutí bylo confirmováno). Vzhledem k povaze a širšímu územního záběru zápisů, nemohly mít kolínská a mladoboleslavská kniha evidenční funkci, ale nejspíš sloužily jako sbírka důležité judikatury, kterou místní městské rady používaly při své rozhodovací činnosti. Tomu odpovídá i fakt, že nebyly uspořádány chronologicky. Záznamy ortelů apelačního soudu, jejichž originály byly původně zaslány jiným městským soudům, včetně zápisů cizích prvostupňových rozhodnutí, dokládají právní kontakty Kolína a Mladé Boleslavi s těmito městy. Jelikož výběr zapisovaných ortelů záležel na uvážení konkrétního soudu a na použitých zdrojích, nenalezl jsem v uvedených knihách žádný identický případ. Největší výhodu mladoboleslavské a kolínské sbírky shledávám ve skutečnosti, že výběr jejich zápisů byl podroben soudobým kritériím důležitosti a že se neomezovaly jen na domácí kauzy. Zapisovaly se do nich případy, které městské soudy považovaly za významné a využitelné pro svoji praxi.

Při zpracování disertační práci jsem využil i ojediněle dochovaný listinný materiál týkající se apelační agendy ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století ve Státním okresním archivu Jičín a Státním okresním archivu Kolín (originál rozsudku a naučení apelačního soudu).<sup>55</sup>

Kromě tuzemských pramenů jsem jako s komparativním materiálem pracoval rovněž s několika rozhodnutími královského odvolacího orgánu pro kastilská města

---

<sup>55</sup> SOkA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25; SOkA Kolín, fond Archiv města Kolína, sign. VIII/3.

*Chancillería* (kancléřství) z let 1489–1513, které uveřejnil španělský historik Jesús Ángel Solórzano Telechea v příloze ke své studii o infamii a sexuálních deliktech v právní kultuře středověké Kastilie.<sup>56</sup>

Ostatní edice pramenů a archivní materiál, které jsem použil, uvádím v jejich seznamu a na příslušných místech v poznámkách.

## 1. Pojem apelačního soudu, důvody a okolnosti jeho vzniku

### 1.1. Problematika označení apelačního soudu

Jeden z problémů týkajících se apelačního soudu, jimž dosavadní literatura nevěnovala významnější pozornost založenou na pramenném materiálu, představuje otázka názvu této soudní instituce. Její zodpovězení je dle mého názoru o to nezbytnější, že se v literatuře vyskytují různá pojmenování. Všeobecně bylo historiky přijato Auerspergovo a Schmidtovo označení „*apelační soud*“,<sup>57</sup> které následně převzali Josef Kalousek a Václav Zdeněk a standardně ho používají i současní autoři, např. Karolina Adamová, Klára Woitschová, Jaroslava Hausenblasová.<sup>58</sup> Spolu s ním obsahují historické práce pojmy „*apelační komora*“ (Zdeněk, Adamová, Hausenblasová aj.)<sup>59</sup> a „*rada nad apelacemi*“ (Kaprás, Adamová, Ryantová, Hausenblasová, Hledíková, Knoll atd.).<sup>60</sup> S užíváním druhého z nich nesouhlasí Jiří Veselý, neboť ho

---

<sup>56</sup> SOLÓRZANO TELECHEA, Jesús Ángel. Justicia y ejercicio del poder: la infamia y los „delitos de lujuria“ en la cultura legal de la Castilla medieval. *Cuadernos de Historia del Derecho*, 12, 2005, s. 313–353, zvláště s. 332–353.

<sup>57</sup> AUERSPERG, J., *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*; SCHMIDT VON BERGENHOLD, J. F. *Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations-Gerichtes*.

<sup>58</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 18; KALOUSEK, J. *České státní právo*, s. 295; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 101; WOITSCHOVÁ, K., *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*, s. 3; HAUSENBLASOVÁ, J. *Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627*, s. 5.

<sup>59</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 22; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 105; HAUSENBLASOVÁ, J., *Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627*, s. 5.

<sup>60</sup> KAPRÁS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České. Díl druhý, Dějiny státního zřízení. Část první, Doba předbělohorská*. V Praze: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913, s. 421, 422; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651* s. 101; RYANTOVÁ, Marie, Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997*. Pardubice:

s ohledem na prameny, nepovažuje za přesný. Domnívá se, že je v nich doloženo pouze spojení „*radové nad apelacemi*“ a nikoliv rada jako instituce.<sup>61</sup>

Oproti literatuře se pojmenování apelačního soudu v normativních pramenech i v konkrétní agendě vyznačuje větší variabilitou. V instrukci z 20. ledna 1548, kterou Ferdinand I. nový tribunál zřídil, byl označen v personifikované podobě jako rady zřízené k apelacím: „*rady naše k apelacím na hradě našem Pražském zřízené a usazené.*“<sup>62</sup> Jelikož se měl podle jejího výslovného ustanovení takto uvádět také v apelačních ortelech, byl tento způsob pojmenování v odvolacích rozsudcích do počátku 17. století nejčastější. Jako příklad mohu zmínit nejstarší dochovaný originál apelačního rozhodnutí v Archivu města Jičína z 13. října 1588 ve sporu o stavuňk mezi Pavlem Klabkou, plnomocníkem Elišky z Martinic a na Lomnici, a turnovským rychtářem Simeonem Kryštofem.<sup>63</sup>

Jiné označení použila instrukce ve formulaci, kterou měl sekretář nadepisovat zapečetěné rozsudky: „*od našich... zřízených rad, kteří nad apelacemi na hradě našem Pražském sedají.*“<sup>64</sup> Jeho zkrácením vznikla varianta „*radové nad apelacemi*“, kterou uvedl Ferdinand I. v dopisu všem královským městům z 3. dubna 1549: „*od rad našich nad apelacemi zřízených.*“<sup>65</sup> Tento tvar dokládá též soudní praxe, jako je tomu v poučení jaroměřských konšelů o možnosti opravného prostředku ve sporu mezi Jiříkem Popáskou a jeho švagrem Laurýnem z roku 1551: „*rady Jeho Milosti nad apelacemi zřízené na Hradě pražském.*“<sup>66</sup>

Nižší soudy používaly pro apelační soud i méně časté označení „*páni apelátoři*“. Například rozsudek rožmitálské městské rady ve sporu o dluh mezi Dorotou Špaldovou a Janem Tomkem z roku 1553 zahrnoval poučení o možnosti odvolání „*před jich milostmi pány appellátory.*“<sup>67</sup> Podobně jaroměřská soudní kniha obsahovala

---

Východočeské muzeum, 1999, s. 186; HAUSENBLASOVÁ, J., Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627, s. 5; HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99; VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 106.

<sup>61</sup> VESELÝ, Jiří. O přenesení působnosti hejtmanských lén na apelační soud na Hradě pražském. *Právněhistorické studie*. 1984, č. 26, s. 73–91, zejména s. 84.

<sup>62</sup> České znění instrukce obsahuje edice *Sněmy české II*, s. 545–548.

<sup>63</sup> SOkA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25.

<sup>64</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>65</sup> List Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 byl zpřístupněn v edici *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>66</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 28v, 29r.

<sup>67</sup> NA, AS, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, s. 539–542.

záznam naučení „*od pánův apelátorův*“ z roku 1572 pro městskou radu v Hradci Králové v kauze Markéty z Hostovic proti Filipu Balbínovi z Vorličné.<sup>68</sup>

Od 17. století se užíval v písemnostech apelačního soudu název prezident a rady nad apelacemi. Dokládá ho např. naučení určené jičínskému soudu z 14. listopadu 1652, jež se týkalo potrestání cizoložníků Jakuba Tesaře a Maryany, manželky Jana Tesaře („*páni president a raddy Jeho Milosti nad appellacimi na Hradě pražském zřízené a usazené*“). Tuto změnu zřejmě ovlivnilo vydání reskriptu Ferdinanda II. z 29. listopadu 1628, jímž došlo k personální reformě apelačního soudu a který na rozdíl od instrukce z roku 1548 výslovně počítal s funkcí prezidenta.<sup>69</sup>

Obnovené zřízení zemské pro Čechy z 10. května 1627 používalo pro apelační soud pojmenování „*Auřad Appellací*“ či jeho zkrácenou verzi „*Appellací*“.<sup>70</sup> Tu uvádělo také Obnovené zřízení zemské pro Moravu z 10. května 1628.<sup>71</sup>

Reskript z roku 1628 označil apelační rady jako „*Collegium*“, což vedlo některé autory k závěru o přejmenování apelačního soudu z Komory na Kolegium.<sup>72</sup> Uvedenému tvrzení ale nespovídá zejména skutečnost, že ani jedno z těchto pojmenování nezmiňovaly rozsudky apelačního soudu. Ostatně ani samotný reskript neupravil jakýkoliv oficiální název (tím méně jeho změnu) a v pozdějších normativních pramenech se souběžně používalo více výrazů. Deklaratoria a Novely z roku 1640 uváděla vedle termínu „*colegium*“ pojmy „*královský soud apelací*“, „*královský úřad apelací*“, „*apelace*“ a „*rada*“.<sup>73</sup>

Dalším předpisem s různou terminologií byla podrobná instrukce Ferdinanda III. o apelačním soudu z 26. listopadu 1644. V jejím znění je možné nalézt celkem pět názvů odvolací instance: „*Collegium*“, „*Königliches Appellation-Gericht*“ (královský apelační soud), „*Appellation-Camer*“ (apelační komora), „*Königliches Tribunal*“ (královský tribunál) a „*Consilium Appellationis Regiae*“ (královská rada nad

<sup>68</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 53r.

<sup>69</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127. Reskript Ferdinanda II. z roku 1628 edičně zpřístupnil SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 50.

<sup>70</sup> *Obnovené Právo a Zřízení Zemské Dědičného Království Českého*, s. 330, 331, 335; též JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*.

<sup>71</sup> JIREČEK, H. (ed.), *Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae*, s. 403–405.

<sup>72</sup> O přejmenování ZDENĚK, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 22; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 105; VESELÝ, J., *O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském*, s. 84.

<sup>73</sup> MALÝ, K.; ŠOUŠA, J.; KUČEROVÁ, K. (edd.), *Deklaratoria a Novely*, s. 839.

apelacemi).<sup>74</sup> Současné užití výrazů kolegium a komora vyvrací shora zmíněnou tezi literatury o přejmenování apelačního soudu v roce 1628 z Komory na Kolegium.

Používání názvu kolegium pro celý apelační soud navíc neodpovídá pramennému materiálu, podle něhož kolegium mělo užší význam než apelační soud. Ze znění artikulu XIV. instrukce z roku 1644 nepřímo vyplývá, že kolegium tvořili radové s prezidentem bez administrativního personálu soudu: „*Unser Königl. Appellation-Gericht und dessen Collegium...*“ (náš královský apelační soud a jeho kolegium...).<sup>75</sup> Ještě užší pojetí kolegia jsem zaznamenal v knihách právních případů (*liber casuum*), které pro léta 1683 až 1763 zachycují řešení zkušebních příkladů z civilního a trestního práva, jež zpracovávali kandidáti na místa apelačních radů. Pojem kolegium se v nich omezoval jen na apelační rady bez prezidenta.<sup>76</sup> Je to zřejmé z úvodních pasáží jednotlivých zápisů, v nichž uchazeči o funkci konstatovali, že jim kauza byla přidělena prezidentem a kolegiem. Například Karl Walter Bregent zahájil svůj rozbor civilního případu ze 17. května 1754 slovy: „*Propositus mihi est pro Resolutione al Illustrissimo ac Excellentissimo Domino Domino S. Romani Imp: Comite, et Regiarum Appelationum Praeside, nec non Inclyto et Amplissimo Collegio Casus Civilis Sequens.*“<sup>77</sup> Obdobné formulace používali i ostatní zájemci o post apelačního rady.<sup>78</sup>

V královské rezoluci z 18. července 1651 o sloučení apelačního soudu s hejtmanstvím německých lén nazval Ferdinand III. apelační stolicí královským apelačním kolegiem „*Unser Königliches Collegium der Appellation.*“<sup>79</sup> Nové právo útrpné a hrdelní, vytištěné v roce 1708, ji označovalo „*královským vrchním právem*“, „*Appellation Tribunal*“ a „*královskou apelací*“.<sup>80</sup> Název dodatku k instrukci z roku

---

<sup>74</sup> NA, AS, kn. č. 74a, fol. 2–28. Instrukci doslovně přepsal SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 53–85.

<sup>75</sup> NA, AS, kn. č. 74a, fol. 10.

<sup>76</sup> Např. NA, AS, kn. č. 61, fol. 43, 46b.

<sup>77</sup> NA, AS, kn. č. 61, Kniha právních případů (*liber casuum*), 1752–1763, fol. 39.

<sup>78</sup> František Adam hrabě Vratislav z Mitrovic a Leopold hrabě z Bubna uvedli své rozborů trestní a civilní kauzy z 28. června 1754 a z 2. prosince 1754 takto: „*Est mihi ab Excellentissimo Domino Domino Praeside, nec non Inclyto Regiarum Appellationum Collegio ad resolvendum datus Casus Civilis/et Criminalis in sequenti facti Specie et quidem Civilis.*“; NA, AS, kn. č. 61, fol. 43, 46b.

<sup>79</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 152; edičně zpřístupnil SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 85, 86.

<sup>80</sup> JOSEF. *Geho Milosti římského císaře, vherského a českého krále, ec. Jozeffa Prwnjho. Arcy-knjžete Rakauského, ec. pána nasseho negmilostiwégssýho. Nowé práwo vtrpné a hrdelnj, pro králowstwj České, margrabstwj Morawské a knjžetcstwj Sleské. Anno M.DCC. VIII. Wytisštěno w Praze : Dědičůw Jana Karla Geřábka, 1708, s. 43.*



1644, který byl vydán 9. srpna 1763, o ní hovoří jako o královské apelační komoře v Praze: „*Nachtrag zur Instruction für unsere Königl. Appellations-Camer zu Prag*“.<sup>81</sup>

Na základě studovaných pramenů lze tudíž shrnout, že po celou dobu trvání raně novověkého apelačního soudu, tj. v letech 1548 až 1783, neměla tato instituce jednotný oficiální název. Jak prameny normativní povahy, tak prameny vzniklé činností apelačního a městských soudů pro ni užívaly různá pojmenování, nežádka i v rámci jednoho dokumentu. V období od poloviny 16. století do počátku 17. století, které je předmětem disertační práce, převládalo v obou typech pramenů označení „*radové nad apelacemi*“ či „*radové k apelacím zřízené*“. Samotný pojem apelační soud je doložen v normativních pramenech až od čtyřicátých let 17. století, nicméně ani poté se nestal nejčastějším, natož výlučným názvem. V konkrétní agendě jsem se s ním nesetkal vůbec. Do historické literatury, v níž se všeobecně rozšířil, byl uveden autory 19. století. Vzhledem k tomu, že jsem v pramenech našel také všechny další názvy apelačního soudu používané historiky, nemohu se ztotožnit s názorem o chybném užívání termínu „*rada nad apelacemi*“.<sup>82</sup> Ten je totiž doložen nejen v české verzi Deklaratorií a Novel z roku 1640, ale též v latinské podobě „*consilium*“ v instrukci z roku 1644.

## 1.2. Protiměstská politika Habsburků v první polovině 16. století

Příčiny vzniku apelačního soudu v roce 1548, který Ferdinand I. ustanovil jako odvolací orgán zejména pro městské soudy, je nutné vnímat v souvislosti s politikou, kterou příslušníci habsburského domu prováděli na územích, jimž vládli. Jejich absolutistickým a centralizačním tendencím vyhovoval nejlépe politický systém s oslabenou mocí nižších stavů, v němž by se opírali o menší skupinu vyšší šlechty. Tu totiž bylo snazší propojit s dynastickými zájmy a v případě neposlušnosti efektivně potrestat než větší počet příslušníků rytířského a městského stavu. Navíc politicky slabá města mohl panovník bez významnějšího odporu využívat jako důležitý zdroj svých příjmů. Z uvedených důvodů se v první polovině 16. století setkáváme u španělské a

---

<sup>81</sup> NA, AS, kn. č. 86, s. 444, 449.

<sup>82</sup> VESELÝ, J., O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. *Právněhistorické studie*. 1984, č. 26, s. 84.

rakouské větve Habsburků s kroky namířenými proti městskému stavu, které byly uplatněny v plné síle po porážce protipanovnické opozice.<sup>83</sup>

Do ostrého střetu s městy, který nakonec vyústil v ozbrojený konflikt, se dostali Habsburkové ve Španělsku. Po smrti Ferdinanda Aragonského tam vládl v letech 1516 až 1556 jeho vnuk a starší bratr českého krále Ferdinanda I. Karel V. (jako španělský král Karel I.). Tento první Habsburk na španělském trůnu, narozený v roce 1500 v Gentu, byl vychován v Mechelenu na dvoře své tety a poručnice Markéty Rakouské. Vzhledem k dospívání strávenému ve Flandrech představovala pro něj země za Pyrenejemi cizí prostředí, s kterým se nesžil. Když se vylodil u asturských břehů a poprvé vstoupil na španělskou půdu (údajně považován za piráta), neznal místní zvyky, zákony ani jazyk. Neoblíbený se stal záhy po svém nástupu, kdy se obklopil flanderskými přáteli, kteří se na domácí poměry vyznačovali značně nevázaným chováním. Velmi negativně bylo vnímáno arogantní jednání jeho důvěrníka, pána z Chievres, a především samotný fakt obsazování významných úřadů cizinci. Během své časté nepřítomnosti ve Španělsku svěřil Karel správu země Adrianu z Utrechtu. Dosazování Nizozemců do důležitých úřadů se nevyhnula ani církvi, do jejíhož čela byl jako toledský biskup jmenován Vilém de Croy. Tím si španělský král zneprátelil rovněž představitele duchovního stavu.<sup>84</sup>

Po Karlově zvolení římským králem v roce 1519 (v roce 1530 byl korunován císařem) způsobovala odpor především jeho nákladná velmocenská politika, s jejímiž politickými a ekonomickými důsledky se potýkal po celé období své vlády ještě jeho nástupce Filip II. (1556–1598).<sup>85</sup> Jedním ze zdrojů, jimiž se Karel V. snažil tuto politiku financovat, bylo zvyšování daní. Vzhledem k vynětí šlechty a kléru z berní povinnosti

---

<sup>83</sup> VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 7, Praha: Paseka, 2005, s. 70; PÁNEK, Jaroslav. První krize habsburské monarchie. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999, s. 11–28, zvláště s. 21–22; JANÁČEK, Josef. Města v českých zemích v 16. století. *Hospodářské dějiny*. 1979, roč. 4, s. 165–203, zejména s. 174.

<sup>84</sup> BERNAL, Miguel, FONTANA I LÁZARO, Josep, ed. a VILLARES, Ramón, ed. *Historia de España. Volumen 3, Monarquía e imperio*. 1a ed. [Barcelona]: Crítica, 2007. s. 84, 85; KOHLER, Alfred. *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser*. München: C.H. Beck, 2003, s. 47–55; CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2010, s. 67–69; BARTOŠ, Lubomír. *Dějiny a kultura Španělska: určeno pro posl. fak. filozof.* Praha: SPN, 1990, s. 72; HRNČÍŘ, František, ed. *Dějiny Španělska a Portugalska*. Nymburk: F. Hrnčíř, 1909, s. 46.

<sup>85</sup> PAYNE, S. G. *Spain: a unique history*, s. 79, 108–110; CHALUPA, J., *Španělsko*, s. 68, 78.

nesl tuto zátěž výhradně městský stav.<sup>86</sup> Měst se dotýkalo i další opatření k zajištění příjmů, a to prodej úřadů a soudní pravomoci.<sup>87</sup> Lubomír Bartoš hovoří dokonce o prodeji soudních rozsudků.<sup>88</sup> Jelikož španělská právně historická literatura, se kterou jsem pracoval, tento jev neuvádí, domnívám se, že měl jmenovaný autor spíš na mysli v ní zmiňovaný prodej jurisdikce.<sup>89</sup>

V letech 1520 až 1521 přerostla nespokojenost s habsburskou vládou v otevřenou vzpuru proti panovníkovi, v tzv. hnutí komunerů. Jeho vůdčí sílu tvořila kastilská města, ale zpočátku ho podporovala i část šlechty a duchovenstva.<sup>90</sup> Povstání začalo v Toledu pod vedením Juana de Padilla, odkud se rozšířilo téměř po celé Kastilii a Aragonu, nejprve do Segovie v čele s Juanem Bravem, pak do Madridu, Guadalajary, Zamory, až nakonec propuklo celkem v čtrnácti městech, jež se sdružila v městský svaz se společným vedením a programem. Komuneři usilovali o oslabení panovnické moci ve prospěch kortesů (sněmu).<sup>91</sup> Jejich orgánem se stalo shromáždění zástupců jednotlivých měst, tzv. Svatá junta (*Junta Santa*), se sídlem v Tordesillas. Karlovi I. se nejprve podařilo vyjednáváním rozložit vnitřní soudržnost vzbouřenců a poté je porazil i vojensky v bitvě u Villalaru v dubnu 1521. Vůdci povstání Juan de Padilla, Juan Bravo a Francisco Maldonado byli popraveni, rebelující města se podvolila královské moci (nejdéle vzdorovalo Toledo) a následovaly rok a půl trvající procesy, které částečně ukončil pardon z října 1522, ale i ten se nevztahoval asi ještě na dvě stě osob.<sup>92</sup> Samotná města král potrestal povinností uhradit vysoké odškodné a dosazením královských úředníků, kteří měli dohlížet nad jejich veřejným životem.<sup>93</sup>

---

<sup>86</sup> KRČ, Eduard. *Dějiny a kultura Španělska: (úvod)*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, s. 72, 73.

<sup>87</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 727.

<sup>88</sup> BARTOŠ, L., *Dějiny a kultura Španělska*, s. 72

<sup>89</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 727.

<sup>90</sup> Za šlechtu se ho účastnil i Ramiro Núñez de Guzmán, otec pozdějšího tajného rady Ferdinanda I. Martina de Guzmán; KOHLER, A., *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser*, s. 131.

<sup>91</sup> Svatou juntou tvořila tato města: Toledo, Guadalajara, Murcia, Soria, Madrid, Segovia, Ávila, Salamanca, Zamora, Toro, León, Burgos, Valladolid a Ciudad Rodrigo; CISNEROS, Luis Ulloa, GARCÍA, Luis Pericot, ed. a CAZORLA, Emilio Camps. *Historia de España. Tomo 4, La casa de Austria (Siglos XVI al XX)*. Barcelona: Instituto Gallach de Librería y Ediciones, 1983, s. 21.

<sup>92</sup> BERNAL, M., FONTANA I LÁZARO, J., ed. a VILLARES, R., ed. *Historia de España. Volumen 3, Monarquía e imperio*, s. 84–88; BARTOŠ, L., *Dějiny a kultura Španělska*, s. 72; CHALUPA, J., *Španělsko*, s. 69; KRČ, E., *Dějiny a kultura Španělska*, s. 72, 73.

<sup>93</sup> UBIETO ARTETA, Antonio et al. *Dějiny Španělska*. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 248, 249. TOMAS, Jindřich. Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z*

Konfliktu s městským prostředím musel Karel V. čelit také ve Valencii a na Mallorce, kde proti němu vypuklo povstání cechů, tzv. *germanías*, již v roce 1519. Impulsem pro vystoupení řemeslníků a námezdných dělníků se stala panovníkova neúčast při přísaze valencijských kortesů, který se při tomto aktu chtěl nechat zastupovat Adrianem z Utrechtu. Vzbouřenci se zmocnili vlády ve městech a téměř osmnáct měsíců kontrolovali valencijské království. Povstání nemělo jasný program a bylo potlačeno vojenskou intervencí kastilských oddílů. Poté následovala kastilizace a dlouhotrvající tvrdé represe, jež si jen na Mallorce vyžádaly více než dvě stě vykonaných rozsudků smrti.<sup>94</sup> I zde museli povstalci zaplatit značné pokuty. Podobně jako v případě komunerů se i v boji proti valencijským cechům opřel král o vysokou pozemkovou šlechtu.<sup>95</sup>

Potlačení revolty v Kastilii oslabilo města v takovém rozsahu, že je napříště vyloučilo z aktivního prosazování svých zájmů. Po povstání komunerů přestaly kastilské kortesy plnit roli opoziční instituce vůči králi. V roce 1538 z nich Karel V. dokonce vyloučil šlechtický a duchovní stav.<sup>96</sup> Větší politický význam neměla ve Španělsku navzdory své početnosti ani nižší šlechta, složená z rytířů (*hidalgos*), neboť nedisponovala dostatečným majetkovým zázemím. Hídalgové představovali vrstvu nemajetné šlechty zahrnující asi 9 % obyvatelstva. Další 1 % tvořila bohatá aristokracie, jež těžila ze spojení s panovníkem.<sup>97</sup> Po porážce odporu měst tedy proti Karlovi V. nestála ve v Kastilii účinná opozice.<sup>98</sup>

Podobně jako v Kastilii vystupoval Karel V. i proti vlámským městům. Paralelami s hnutím komunerů se vyznačovalo povstání v Gentu.<sup>99</sup>

---

konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999, s. 145–166, zejména s. 159–161.

<sup>94</sup> BERNAL, M., FONTANA I LÁZARO, J., ed. a VILLARES, R., ed. *Historia de España. Volumen 3, Monarquía e imperio*, s. 84, 85.

<sup>95</sup> UBIETO ARTETA, A. et al. *Dějiny Španělska*, s. 249.

<sup>96</sup> UBIETO ARTETA, A. et al. *Dějiny Španělska*, s. 246.

<sup>97</sup> V středoevropském kontextu se nabízí paralela s Uhrami a zejména s Polskem, kde na šlechtu připadalo rovněž 10 % populace, byť s jinými poměry (6 % chudá šlechta, 4 % magnáti a středně zámožní šlechtici); WYCZAŃSKI, Andrzej. *Polska w Europie XVI stulecia*. Kraków: Wydawnictwo Poznańskie, 1999, s. 76.

<sup>98</sup> Mimo Kastilii byla královská moc částečně omezena legislativou; SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice*. Praha: Leges, 2010, s. 342.

<sup>99</sup> TOMAS, Jindřich. Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999, s. 145–166, zejména s. 159–161; UBIETO ARTETA, A. et al. *Dějiny Španělska*, s. 249.

Rovněž Karlův mladší bratr Ferdinand I. se musel vypořádat s odbojem měst v rakouských zemích. Vzbouřence potrestal při tzv. krvavém soudu ve Vídeňském Novém Městě v roce 1522 a města podřídil své kontrole. Do samosprávy Vídně zasáhl vydáním městského zřízení pro toto město v roce 1526.<sup>100</sup>

Po svých a bratrových zkušenostech s protikrálovským odporem usiloval Ferdinand o oslabení nižších stavů také v Čechách. Silný opoziční potenciál spatřoval v krajských sněmech, na nichž zasedaly všechny tři stavy. Mezi jejich úkoly patřilo udržování zemského míru, povolování berní, svolávání krajské hotovosti a především schvalování obecných artikulů jako podkladů pro jednání zemského sněmu. Zvlášť důležitou politickou platformu představovaly pro drobnou šlechtu, která si nemohla z finančních důvodů dovolit nákladné cesty na jednání zemského sněmu. Ve snaze oslabit vliv nižší šlechty zakázal Ferdinand I. svolávání těchto sněmů bez královského svolení již dva roky po svém nástupu (1528). Od roku 1549 pokládalo zemské právo nedodržení uvedeného zákazu za zločin proti královskému majestátu. Výsledkem této politiky bylo, že se již v následujícím století vytratil institut krajských sněmů z právního vědomí stavovské obce.<sup>101</sup>

Ve stejném roce, kdy zakázal krajské sněmy, učinil panovník opatření i proti městskému stavu.<sup>102</sup> Napříště se bez jeho souhlasu nesměla konat shromáždění městských obcí, v nichž spatřoval prostor pro formování opozice proti své osobě. Uvedeným zákazem vzrostl význam městských rad, jejichž prostřednictvím mohl Ferdinand I. lépe ovlivňovat dění ve městech, pokud do nich prosadil sobě loajální radní. Současně rozdělil pražská města, sjednocená před deseti lety, a zasáhl do jejich vnitřních poměrů sesazením Jana Paška z Vratu z městské správy, jehož neomezená

---

<sup>100</sup> KNITTLER, Herbert. Die Städtepolitik Ferdinands I. In KOHLER, Alfred, ed. a FUCHS, Martina, ed. *Kaiser Ferdinand I.: Aspekte eines Herrscherlebens*. Münster: Aschendorff, 2003, s. 71–86.

<sup>101</sup> ADAMOVIČ, Karolína et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Stát*. Praha: Paseka, 2015, s. 135, 136. VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 70–75; JANÁČEK, J., *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547*. Kniha I. Díl I. Praha: 1968, s. 144–145; PÁNEK, Jaroslav. Politický systém předbělohorského českého státu. *Folia historica bohemica*, 1987, 11, s. 41–101, zejména s. 52.

<sup>102</sup> Týkala se více měst v Čechách než na Moravě, neboť pouhých šest moravských královských měst nepředstavovalo z hlediska královské moci výraznější hrozbu; JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 174.

moc mohla panovníka ohrozit.<sup>103</sup> Na rozdíl od krajských sněmů však nezakázal sjezdy královských měst kraje, na nichž jejich zástupci projednávaly otázky společného zájmu. Například v Plzeňském kraji se v období 1528–1547 konalo osm takových sjezdů (v letech 1530, 1531, 1532, 1540, 1541 v Plzni a v letech 1530, 1540, 1541 v Klatovech).<sup>104</sup>

V roce 1534 způsobila napětí mezi panovníkem a městským stavem daň z prodeje a vývozu zboží, tzv. alkabala, kterou Ferdinand I. zavedl podle kastilského vzoru za účelem zlepšení svých financí. Reagoval tím na chronický nedostatek peněz v královské pokladně, do které mu z královských měst plynuly jen velmi malé odvody, a zároveň na omezené možnosti jiných zdrojů příjmů.<sup>105</sup> Finanční prostředky přitom nutně potřeboval na vedení nákladné války s Osmanskou říší.<sup>106</sup> Ačkoliv byla nová berně povolena sněmovním usnesením, města ji neuznávala.<sup>107</sup> Nejvíce se bránily nové dani pochopitelně cechovní organizace, zvláště v pražských městech a po jejich vzoru též v Lokti, Táboře a Hradci Králové. Panovník nechal pražské cechy obeslat s upozorněním, „aby dobře a zdravě na to se rozmyslili, co taková věc na sobě nese,“<sup>108</sup> a potrestal hlavní představitele odporu. Míra nesouhlasu královských měst, ale posléze též šlechty, neboť zdanění se týkalo i poddanských měst, nakonec přiměla Ferdinanda I., aby od svého záměru ustoupil.<sup>109</sup> Silný odpor cechů proti alkabale utvrdil Ferdinanda I. v přesvědčení, že v budoucnosti bude třeba oslabit i jejich vliv. V tomto směru získal zkušenost v dolnorakouských městech včetně Vídně, pro něž v roce 1527 vydal

---

<sup>103</sup> VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 70–75; JANÁČEK, J., *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547*. Kniha I. Díl I. Praha: 1968, s. 144–145; PÁNEK, J., *Politický systém předbělohorského českého státu*, s. 41–101, zejména s. 52.

<sup>104</sup> MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, M. a kol., *Dějiny města Plzně*, s. 383, 384.

<sup>105</sup> Výnosy z rakouských daní nebyly vysoké, Uhry byly zmítány vnitřními boji a potýkaly se s tureckou expanzí, pomoc ze Španělska od Karla V. slábla. Významným zdrojem finančních prostředků nebyly pro Ferdinanda I. ani české země, neboť se královský majetek po vládě Jagellonců nacházel v neutěšeném stavu a výběr berní podléhal stavovskému schválení. U měst se navíc setkával s neochotou platit daně a poskytovat mu úvěry; PÁNEK, J., *První krize habsburské monarchie*, s. 21, 22; JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 174.

<sup>106</sup> KOHLER, A., *Ferdinand I., 1503–1564: Fürst, König und Kaiser*, s. 207–210.

<sup>107</sup> Sněmovní usnesení z roku 1534, *Sněmy české*. Svazek I., 1526–1545. Dostupný z WWW: <<http://www.snemovna.cz/eknih/snemy/v010/1545/t033400.htm>>.

<sup>108</sup> WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913, s. 57.

<sup>109</sup> JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 175; VOREL, P., *Od pražského groše ke koruně české*. Praha: 2000, s. 125–126; PÁNEK, Jaroslav. *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*. In PÁNEK, Jaroslav, ed. *Česká města v 16.–18. století: sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*. Praha: Historický ústav ČAV, 1991, s. 15–36.

všeobecný řád řemesel, jímž omezil již tehdy nikterak rozsáhlou cechovní autonomii a v oblasti správy a dozoru nad řemesly přiřkl městům roli pouhé první instance.<sup>110</sup>

Lze tedy shrnout, že negativní zkušenosti Habsburků s městským stavem na počátku vlády ve svých zemích a též naléhavá potřeba finančních zdrojů vedly Karla V. a Ferdinanda I. ke krokům, které měly systematicky oslabit opoziční potenciál měst. Přestože se v Čechách setkáváme s protiměstskými opatřeními, úspěšnými i neúspěšnými, již brzy po nástupu Ferdinanda I. na trůn, mohl český král naplno uskutečnit své představy v této oblasti až po nevydařeném odboji v roce 1547.

### ***1.3. Důsledky porážky stavovského odboje v roce 1547***

Do přímého střetu se stavovskou obcí v Čechách se Ferdinand I. dostal během tzv. šmalkaldské války (1546—1547), kterou vedl jeho bratr proti protestantské opozici v Říši. Odpor stavů bezprostředně vyvolala snaha českého krále zasáhnout do bojů na říšském území též zemskou hotovostí z českých zemí. Stavovský odboj, v němž hrála rozhodující roli královská města, nakonec nebyl úspěšný, což panovníkovi umožnilo zasáhnout proti městskému stavu především v Českém království a Horní Lužici. Naopak ostatní stavy, které se na vystoupení proti panovníkovi také podílely, Ferdinand I. komplexně nepotrestal.<sup>111</sup> Tresty uložil pouze konkrétním šlechtickým osobám. Kromě kapitálních trestů pro dva příslušníky rytířského stavu byly jako další tresty vynešeny propadnutí majetku, změna alodních statků v manství či domácí vězení.<sup>112</sup> Kopii přehledu potrestaných osob a zároveň koncept seznamu statků přeměněných v manství zpřístupnila edice Sněmy české.<sup>113</sup>

---

<sup>110</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 58.

<sup>111</sup> Ferdinandův přístup ke šlechtě v roce 1547 určil další charakter stavovské opozice v Čechách. Její nositelkou se stala výlučně šlechta, která byla schopna prosazovat své požadavky, pokud vystupovala jednotně. Účinnost šlechtické opozice však byla oslabena, když se začala štěpit na konfesijním základě; PÁNEK, Jaroslav. Zápas o charakter české stavovské opozice a sněm roku 1575. *Československý časopis historický*, 28/6, 1980, s. 863–887.

<sup>112</sup> 22. srpna 1547 byli popraveni Václav Pětipeský z Krásného Dvora a Bernard Barchanec z Baršova (spolu s pražskými erbovními měšťany Jakubem Fikarem z Vratu a Václavem z Jelení); ČECHURA, Jaroslav et al., *Historie českých spiknutí*. Praha: Akropolis, 2000, s. 72–80; VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 195–201; JANAČEK, Josef., *Přehled dějin Československa 1/2*. Praha: Academia, 1982, s. 16–22.

<sup>113</sup> *Sněmy české*. Svazek II. Dostupný z WWW: <<http://psp.cz/eknih/snemy/v020/index.htm>>.

Co se týče městského stavu, uložil Ferdinand I. sankce všem městům, která se v odboji zřetelně nepostavila na jeho stranu panovníka a neposkytla mu vojenské jednotky. Potrestána byla i Kutná Hora, jež se v odboji snažila zachovávat neutralitu. Postihy se netýkaly Plzně, Českých Budějovic a Ústí nad Labem.<sup>114</sup> Prvnímu z těchto měst král dokonce přiznal pro jeho „*věrnost a stálost*“ právo předního hlasu na sněmu hned po Starém a Novém Městu Pražském.<sup>115</sup> Z moravských měst se odboje účastnila pouze Jihlava, která však nebyla sankcionována konfiskací statků ani omezením pravomoci orgánů vykonávajících městskou správu. Pouze jí byla uložena vysoká peněžní pokuta a vznik apelačního soudu zasáhl do působnosti jihlavského vrchního práva. Komise, která projednávala postihy účastníků spiknutí, uznala argument představitelů Jihlavy, že město zachovávalo soudržnost s českými stavy jen kvůli svým statkům na území Čech.<sup>116</sup>

Pro svůj postoj v krizi bylo potrestáno také šest hospodářsky a politicky významných hornolužických královských měst, která tvořila tzv. Šestiměstí. Tresty pro města v Čechách a Horní Lužici byly podobné. Musela vydat privilegia, odevzdat zbraně, složit vysoké pokuty, platit věčné posudné a v neposlední řadě přišla o své statky.<sup>117</sup> Hornolužická města navíc dočasně ztratila soudní pravomoc nad svým okolím, v tzv. vikpildě, ve prospěch zemského soudu.<sup>118</sup>

Královským městům v Čechách byl zabaven majetek přes půl milionu zlatých a mimo Prahu jim byla uložena kolektivní pokuta 80 tisíc. V Praze muselo 139 jednotlivců zaplatit na pokutách celkem 33 tisíc zlatých. Při ukládání pokut se panovník často řídil více velikostí jmění než mírou provinění „pachatelů“.<sup>119</sup> Šestici

---

<sup>114</sup> VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 201.

<sup>115</sup> List Ferdinanda I. z 25. srpna 1547 byl otištěn v edici *Sněmy české II*.

<sup>116</sup> JORDÁNKOVÁ, Hana a SULITKOVÁ, Ludmila. Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech. In FEJTOVÁ, Olga a LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří (edd.). *Osm set let pražské samosprávy: sborník příspěvků z 18. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy*, Praha: 2002, s. 39–54, zvláště s. 43.

<sup>117</sup> Posudné neboli pobečovní byla pravidelná dávka mající charakter pivní daně. Pro Plzeň, České Budějovice a Ústí n. L. byla dobrovolná. Platila jí také Jihlava, která se z ní vykoupila v roce 1575; KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí Koruny české II.*, Praha: 1913, s. 488.

<sup>118</sup> BOBKOVÁ, L., Pönfall neboli Šestiměstí, s. 61; BOBKOVÁ, Lenka. Zemská zřízení a zemské stavy v Horní a Dolní Lužici v 16. století, in: *Vladislavské zřízení zemské*, s. 165–191.

<sup>119</sup> JANÁČEK, J., Města v českých zemích v 16. století, s. 180.



hornolužických měst král uložil pokutu ve výši sto tisíc zlatých.<sup>120</sup> V tomle ohledu je možné nalézt paralelu s vývojem ve Španělsku, kde Ferdinandův bratr Karel potrestal vzbouřená kastilská města a valencijské cechy rovněž povinností zaplatit vysoké odškodné.<sup>121</sup>

Konfiskací statků se v Čechách zhroutilo ohromné pozemkové vlastnictví královských měst mající svůj původ v husitské době. Tento zásah lze ilustrovat také změnou majetkových poměrů mezi českými městy ve prospěch těch, jež se nepodílela na odboji. Zatímco v roce 1543 zaujímal Plzeň co do velikosti svého majetku páté místo, v roce 1557 byla po Praze nejbohatším městem v Čechách.<sup>122</sup> Ztráta pozemkového majetku znamenala spolu s dočasným zabavením všech městských důchodů a uloženými pokutami zadlužení měst, která se tím ocitla bez prostředků. Později jim panovník některá hospodářská práva vrátil a města začala vykupovat svá ztracená venkovská panství zpět.<sup>123</sup>

Na příkladu Jaroměři je možné ukázat, že král potvrzoval městům nejprve privilegia, jejichž ztráta jim bránila v řádném plnění jejich funkcí. To se týkalo nejen hospodářského, ale též právního života ve městech. Opis takové konfirmace ze září 1547 byl dokonce zanesen do jaroměřské knihy nálezů vrchního práva. Král v ní nejprve konstatoval, že měšťané pro své provinění „*všecka svá privilegia, svobody a vejsady*” jemu „*v moc i sami sebe na milost i nemilost poddali.*” Potom jim na jejich ustavičné prosby a přímlyvy svého syna arciknížete Ferdinanda, olomouckého a vratislavského biskupa, těšínského knížete Václava, radů a úředníků ze všech českých zemí, „*a jsúc hnut milosrdentvím*” navrátil privilegia Václava IV. (1372) a Ladislava Pohrobka (1453).<sup>124</sup> Václavův majestát, „*aby poručenství o statcích dělati mohli,*” byl důležitý z hlediska právního zajištění dědění ve městě. Z tohoto důvodu obsahuje jaroměřská ortelní kniha též opis jeho latinského znění.<sup>125</sup> Jak vyplývá z jejích dalších záznamů, odkazovala městská rada na listinu Václava IV. a její potvrzení Ferdinandem

---

<sup>120</sup> BOBKOVÁ, Lenka, Pönfall neboli Šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999, s. 41, 57.

<sup>121</sup> UBIETO ARTETA, A. et al. *Dějiny Španělska*, s. 249.

<sup>122</sup> MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie a kol. *Dějiny města Plzně*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014, s. 387.

<sup>123</sup> JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 179–185.

<sup>124</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, *Knihy soudních nálezů*, fol. 182v, 183r.

<sup>125</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, *Knihy soudních nálezů*, fol. 181v, 182r.

I. také ve svých rozsudcích týkajících se dědických záležitostí, např. ohledně nekšaftované pozůstalosti po Janu Kdulíkovi (1564).<sup>126</sup> Druhé privilegium obsahovalo stvrzení všech dosavadních práv a oprávnění konat trhy („*potvrzení obecný všech listův a na jarmarky*”).<sup>127</sup>

I když v té době královská města těžce nesla především ztrátu privilegií a pozemkového majetku, představovala pro ně horší důsledky nová opatření, která podlomila jejich politickou moc a zvyšovala královu pravomoc nad městy. Zůstala nadále zemským stavem, ale jejich účast na sněmu podmiňoval panovníkův souhlas. Do sněmovních jednání zasahovala jen málokdy. Ve stavovské obci získala navrch jednoznačně šlechta, která se stala jedinou stavovskou opozicí proti králi, a všeobecně poklesla též společenská autorita měšťanstva. Městské rady ve Starém Městě pražském, na Mělníku a v Lounech ztratily ve prospěch panovníka pravomoc jmenovat perkmistra hor viničných, který vykonával správu a soudnictví v záležitostech vinic.<sup>128</sup>

Pokud chtěl král napříště ve městech předejít formování opozice proti své osobě, musel si nad nimi zajistit účinnou kontrolu. „*Pro uvarování budoucích těch a takových neb k těm podobných věcí a aby poddanost, poslušnost a věrnost... zachována byla,*” zřídil v pražských městech a v dalších dvaceti pěti královských městech úřad královského rychtáře. Rychtáři ve Starém a Novém Městě pražském podléhali královskému hejtmanovi. Povinnosti královských rychtářů vymezil Ferdinand I. instrukcí z 8. října 1547, určenou pro pražská města,<sup>129</sup> a instrukcí ze 17. ledna 1548 zaslanou jednotlivě každému z těchto úředníků do následujících měst: Hradec Králové, Litoměřice, Kadaň, Žatec, Mělník, Louny, Čáslav, Český Brod, Klatovy, Vodňany, Jaroměř, Slaný, Nymburk, Kolín, Sušice, Domažlice, Police, Beroun, Písek, Dvůr Králové nad Labem, Stříbro, Chrudim, Vysoké Mýto, Kouřim a Tábor.<sup>130</sup>

Královského rychtáře jmenoval panovník, jemuž byl zavázán přísahou. Zasedal v městské radě na prvním místě mezi konšely, kde hájil panovníkovi zájmy. Měl pro krále „*dobré a užitečné... všemi obyčejí obmýšleti*”, jednat a působit „*věrně, právě a*

<sup>126</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 81r.

<sup>127</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 183r.

<sup>128</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny země Koruny české II*, s. 485–486; JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 179–185.

<sup>129</sup> Text instrukce z 8. října 1547 uvádí edice *Sněmy české*.

<sup>130</sup> Města jsou uvedena v pořadí, v jakém jsou uvedena pod textem instrukce; zpřístupněno v edici *Sněmy české*.

*poslušně*". V městské radě, ale i mimo ni měl zjišťovat „*srozumění a puntování*" proti panovnické moci, oznamovat je bezodkladně králi, resp. místodržícímu, a podle svých možností jim zabráňovat. Svolával shromáždění celých obcí, „*poznaje toho býti potřebu*", a osobně se jich účastnil. Při plnění úkolů mu měl být nápomocen podrychtář, který skládal tutéž přísahu. Společně dbali na ochranu zájmů královské komory, zejména na to, aby jí byly placeny uložené pokuty. Dohlíželi též na veřejný pořádek a náboženský život ve městech. Chytali „*pováleče a lidi zahálečné*", měli oznamovat nebo sami postihovat osoby, které něco činily, říkaly či zpívaly proti Bohu nebo „*na posměch a k zlehčení*" královské důstojnosti, nebo nechodily na mše do kostela. Do pravomoci královského rychtáře náležel rovněž dohled nad městským soudnictvím.<sup>131</sup>

Další opatření se týkalo hospodářského života měst. Po porážce stavovského odboje získal Ferdinand I. volný prostor pro uskutečnění své představy o organizaci řemesel. Obvyklé tvrzení v literatuře, že zrušil cechy, však zřejmě bez dalšího neplatí. Josef Janáček hovoří o zrušení cechů s dodatkem, že nadále vykonávaly správu řemesel v pololegálním režimu.<sup>132</sup> Podstatu panovníkova zásahu proti cechům částečně vysvětlují jeho vlastní slova z roku 1558, že „*všechny cechy řemeslnické zdvihnouti a zrušiti ráčil, tak že jich více dopuštěno býti nemá kromě toho obyčeje a pořádku, kterých zachovávají při přijímání na řemeslo a při tovaryších; ale v prodaji ve všech řemeslích nemají sobě nic jistého, zač by koupeno nebo prodáno býti mělo, vyměřovati ani ukládati, tak aby chudý jak bohatý tím laciněji ku potřebě své od řemeslníkův kupovati a drahoty uvarovati se mohli.*"<sup>133</sup> Z uvedeného vyplývá, že Ferdinand I. zakázal cechům především určování cen, přičemž sám zdůraznil, že nezrušil pravidla o přijímání mistrů a tovaryšů. Jelikož z pramenů, zejména z městských knih, cechy po roce 1547 nevymizely, lze se přiklonit k závěru, že jim byla odňata privilegia, ale jejich organizace zůstala zachována. Nadále jim náležela správa vnitřních záležitostí, avšak ztratily pravomoc vůči necechovním řemeslníkům.<sup>134</sup> Po špatných zkušenostech z Dolních Rakous a Vídně král nakonec pro Čechy nevydal jednotný řád pro správu všech

<sup>131</sup> Instrukce královským rychtářům ze 17. ledna 1548 je zpřístupněna v edici *Směny české*.

<sup>132</sup> JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 179–185.

<sup>133</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 58, 59.

<sup>134</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 59–62.

řemesel.<sup>135</sup> Navrácení privilegií se cechy dočkaly až na konci vlády Ferdinanda I. (pražské cechy převážně v roce 1562) a pak za jeho nástupce Maxmiliána.<sup>136</sup> K podobným krokům proti cechovním organizacím docházelo v první polovině 16. století i v jiných zemích. Samosprávy řemeslníků byly zrušeny v roce 1538 sněmem v Polsku a v roce 1539 panovníkem ve Francii. V roce 1548 císař Karel zrušil cechy v Augšpurku.<sup>137</sup>

Z hlediska předmětu disertační práce jsou nejdůležitější panovníkova opatření v oblasti městského soudnictví. Shora uvedenými instrukcemi pro královské rychtáře svěřil Ferdinand I. těmto osobám dohled „*při soudech konšelských*“, kde měli dbát na to, aby se se radní scházeli ve stanovený čas, nečinili odklady a průtahy řízení a zachovávali objektivitu bez ohledu na majetek stran.<sup>138</sup>

Podstatnějším zásahem do právního života měst se však stalo opatření, kterým Ferdinand I. změnil dosavadní instanční postupy v městském soudnictví. Jen tři dny po vydání instrukce pro rychtáře v mimopražských městech zřídil instrukcí z 20. ledna 1548 apelační soud.<sup>139</sup> Jako nový odvolací orgán pro městské rady měl nahradit stávající odvolací stolice k vyšším městským soudům. Prostřednictvím této královské instituce si chtěl Ferdinand I. zajistit vliv na rozhodovací činnost městských soudů v nejvyšší instanci.<sup>140</sup> V instrukci výslovně nařídil, aby z měst „*více žádná apelací do měst našich Pražských ani do Madburku a Lipska ani na žádná jiná místa ven ze země nešla*“. Napříště měl veškerá odvolání a žádosti o naučení vyřizovat výlučně apelační soud.<sup>141</sup> Měly tak být zpretrhány tradiční právní vazby na domácí vrchní práva (v Čechách zejména na Staré Město pražské a Litoměřice) i na zahraniční stolice (především Magdeburk). Pravděpodobně z tohoto důvodu chápal s odstupem několika

---

<sup>135</sup> JANÁČEK, J., Města v českých zemích v 16. století, s. 179–185; WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 62.

<sup>136</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 63–65.

<sup>137</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 58.

<sup>138</sup> Instrukce z 8. října 1547 rychtářům Starého a Nového Města pražského a instrukce rychtářům ostatních měst ze 17. ledna 1548; *Sněmy české*.

<sup>139</sup> Instrukci z 20. ledna 1548, určenou nově zřízeným apelačním radům, edičně zpřístupnily *Sněmy české II*, s. 545–548.

<sup>140</sup> ADAMOVÁ, K., Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651 s. 101; KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 142.

<sup>141</sup> *Sněmy české II*, s. 545.

desetiletí Pavel Stránský vznik apelačního soudu hlavně jako jako trest pro pražské měšťany.<sup>142</sup>

V souvislosti se zákazem apelací do Magdeburku, uvádí Jaroslav Miller jako jednu z příčin tohoto opatření skutečnost, že v polovině 16. století bylo toto město pokládáno za důležité středisko protestantismu.<sup>143</sup> S podobnou tezí jsem se u jiných autorů nesetkal, nicméně nelze vyloučit, že konfesijní otázka v době bezprostředně po šmalkaldské válce sehrála určitou úlohu, minimálně ve formulaci instrukce, v níž byl Magdeburk jmenovitě uveden. Výslovná zmínka o Magdeburku však mohla souviset také s faktem, že se jednalo o nejvýznamnější zahraniční soudní stolicí pro české země.

Vzhledem k tomu, že instrukce z roku 1548 neomezila teritoriální působnost apelačního soudu hranicemi Českého království, ale zahrnula do ní i vedlejší země Koruny české, lze vznik nového odvolacího tribunálu spojovat též s centralizačními tendencemi Ferdinanda I., které se začaly projevovat již velmi záhy po jeho nástupu na český trůn. V roce 1527 reorganizoval správu královských financí ustanovením dvorské komory pro veškeré své země a zřízením české komory jako centrální instituce pro Českou korunu. S působností pro celé soustátí, jemuž vládl, založil Ferdinand I. současně tajnou a dvorskou radu a dvorskou kancelář.<sup>144</sup> Česká komora byla stejně jako apelační soud královským úřadem, v němž zasedali panovníkem dosazovaní a odměňovaní úředníci. Její radové byli podřízeni panovníkovi a dvorské komoře.<sup>145</sup>

Za hlavní příčinu vzniku apelačního soudu lze považovat politiku Ferdinanda I., která byla systematicky zaměřena proti městskému stavu. Jejím cílem bylo oslabit politické, právní a hospodářské postavení královských měst, podřídit jejich veřejný život panovnickému dohledu a využívat je jako zdroj královských příjmů. Tyto snahy vyplývaly z jeho předchozích zkušeností s odbojem v rakouských a českých zemích,

---

<sup>142</sup> STRÁNSKÝ, Pavel. *O státě českém = Respublica Bojema*. Praha: Sfinx, Bohumil Jana, 1946, s. 283.

<sup>143</sup> MILLER, Jaroslav. *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 20.

<sup>144</sup> MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003, s. 64; VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 62, 63; KOHLER, A., *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser*, s. 160, 161.

<sup>145</sup> Prvním prezidentem české komory učinil Ferdinand I. Jana z Vartenberka, spolu s ním úřad tvořili radové Šebestián z Weitmile, Jindřich Hložek ze Žampachu, Volf Planknar z Kynšperka a Kryštof Jandorf z Jandorfu. Pravomoc nového úřadu byla ve zřizovací instrukci z 25. března 1527 vymezena velmi vágně. Radové měli dělat vše ve prospěch a povznesení komorních statků v zemích Koruny české. V praxi byla česká komora naprosto závislá na králi a dvorské komoře, kteří jí určovali rozsah kompetencí a postup práce; PEŠÁK, Václav. *Dějiny královské české komory od roku 1527*. Praha: 1930, s. 13–21; PÁNEK, J. Politický systém předbělohorského českého státu, s. 62, 63.

v nichž města hrála vždy rozhodující úlohu. Podobně musel čelit povstáním s vůdčí rolí měst také jeho bratr Karel V. v Kastilii, Valencii, na Mallorce a v Gentu. Některá opatření proti městům v Čechách začal Ferdinand prosazovat velmi brzy po svém nástupu, ale své představy o oslabení měst ve prospěch královské moci mohl uskutečnit až po porážce stavovského odboje v roce 1547. Vznik apelačního soudu mu měl spolu s účastí královských rychtářů při konšelských soudech zajistit kontrolu nad městským soudnictvím. Zřízení ústřední královské odvolací stolice s působností pro všechny země Koruny české bylo současně pokračováním jeho centralizačních snah z druhé poloviny dvacátých let 16. století. Tyto tendence je možné pokládat za další důvod vzniku apelačního soudu.

## **2. Příklady organizace městského soudnictví a apelací v jiných zemích**

Na problematiku apelačního soudu ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století lze nahlížet též v kontextu soudní organizace jiných zemí. Takový pohled umožňuje posoudit, zda a do jaké míry představovalo zřízení a působení této královské instituce domácí specifikum či je možné pro něj nalézt paralely i jinde. S ohledem na rozsah, ale i téma disertační práce, jež se má věnovat především pražskému apelačnímu soudu a není komparativní studií evropských apelačních systémů v městském soudnictví, není možné tuto problematikou sledovat ve všech významných zemích. Z tohoto důvodu a ve snaze postihnout širší kontext než pouhé teritorium, kde vládl Ferdinand I., jsem zvolil pro uvedené účely dva státy z opačných konců křesťanské Evropy – Španělsko a Polsko. Takový výběr není zcela náhodný, neboť zahrnuje jak zemi západní, tak střední Evropy, zemi pod vládou Habsburků i mimo ni, zemi se silnou i slabou královskou mocí a v neposlední řadě země, s nimiž české prostředí udržovalo v 16. století intenzivní kontakty. Současně tato volba koresponduje s pokusy literatury porovnat raně novověký vývoj zmíněných států, které spadají již do první poloviny 19. století.<sup>146</sup>

---

<sup>146</sup> V roce 1836 vyšla komparativní a paralelní historie Španělska a Polska v 16. až 18. století Jana Lelewela *Parallèle historique entre l'Espagne et la Pologne au XVI, XVII, XVIIIe siècles*; PAYNE, Stanley G. *Spain: a unique history*. Madison: University of Wisconsin Press, 2011, s. 5. Z novější

## 2.1. *Institucionální zabezpečení správy, soudnictví a odvolacího procesu ve španělských městech v 16. století*

Přestože dynastické vztahy českých zemí se španělským, resp. kastilským, prostředím zde existovaly již ve 13. století, znamenal nástup Habsburků na český trůn v roce 1526 počátek intenzivních kontaktů se Španělskem na nejvyšší úrovni.<sup>147</sup> S ohledem na tuto skutečnost mohl Ferdinand I. pro zásah do postavení měst v Čechách včetně nového institucionálního zajištění apelačního procesu v městském soudnictví najít inspiraci rovněž v zemi za Pyrenejemi, kde od roku 1516 vládl jeho bratr Karel. Sám Ferdinand byl v Kastilii vychován a se Španěly se setkáme i na jeho dvoře, kde se objevují jména šlechtických rodin Castilla, Guzmán, Castillejo, Salamanca a Hoyos. Z nich vynikl zejména Martín Guzmán, Ferdinandův tajný rada, jenž zastával od roku 1530 úřad komořího a od roku 1551 nejvyššího komořího.<sup>148</sup> Z uvedeného důvodu považují za vhodné zmínit organizaci městské správy a soudnictví v 16. století také na území Španělska.<sup>149</sup>

---

literatury obsahuje komparaci raně novověkého Polska a Španělska např. WYCZAŃSKI, Andrzej. *Polska w Europie XVI stulecia*. Kraków: Wydawnictwo Poznańskie, 1999.

<sup>147</sup> Český král Přemysl Otakar II. (nar. 1233) byl bratrancem Alfonse X. Moudrého (nar. 1221), v letech 1252–1284 kastilského a v letech 1257–1275 římského krále. Oba měli z matčiny strany společného děda Filipa Švábského z rodu Hohenštaufů. Do užšího kontaktu se dostali v souvislosti s Alfonsovou kandidaturou na říšský trůn; ŠTĚPÁNEK, Pavel. *Čechy a Španělsko ve středověku: dějiny a umění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 57–65.

<sup>148</sup> KOHLER, A., *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser*, s. 130–133.

<sup>149</sup> O Španělsku lze hovořit až od první poloviny 16. století v souvislosti s nástupem Karla Habsburského, který se stal prvním španělským králem jako Karel I. Ve středověku se na Pyrenejském poloostrově konstituovalo a postupně integrovalo několik křesťanských států, které bojovaly proti maurské nadvládě. Kastilie a León se poprvé sjednotily v roce 1037 (definitivně roku 1230), v roce 1137 se spojilo Katalánsko s Aragonií. Základem Španělska se stala unie (nejprve manželská, poté reálná) Kastilie a Aragonie, uskutečněná v roce 1479, když se v průběhu pěti let uprázdnil trůny v obou zemích (v Kastilii po Jindřichu IV. v roce 1474, v Aragonii po Janu II. v roce 1479). Vládu v této unii vykonávali Isabela Kastilská (1474–1504) a Ferdinand Aragonský (1479–1516), tzv. katoličtí králové, jež uzavřeli sňatek o deset let dříve. Navarra, která byla orientována na Francii a stála stranou integračních snah, byla anektována kastilským vojskem v roce 1512. Nicméně partikularismus se ve Španělsku nepodařilo nikdy zcela potlačit a země si zachovala provinční uspořádání.; SELTENREICH, R. a kol., *Dějiny evropského kontinentálního práva*, s. 339, 340; BALÍK, Stanislav a BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 109, 110; CHALUPA, J., *Španělsko*, s. 59, 64; PICKOVÁ, Dana aj. *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 34, 35, 40, 41; GARCÍA, Luis Pericot, ed. a MARTÍN, José Luis. *Historia de España. T. 3, La Edad Media*. Barcelona: Ins. Gallach de Libreria y Edic., 1984, s. 279; PAYNE, S. G., *Spain: a unique history*, s. 87, 103.

Kvůli odlišnostem od středoevropských realit je třeba nejprve vymezit pojem města v kontextu Pyrenejského poloostrova. Již od středověku se používala pro sídla městského charakteru na území pozdějšího Španělska označení *ciudad* a *villa*, obě překládaná do češtiny jako město. Rozdíl mezi nimi není jasný, přestože se ho někteří historici pokoušeli vysvětlit existencí fortifikace nebo vazbou na církevní správu. Podle těchto názorů měla být *ciudad* opevněným městem se sídlem diecéze. Ve skutečnosti však existovala jak města s názvem *villa* obehnaná hradbami (hradby měly i některé vesnice), tak města označovaná jako *ciudad*, v nichž nesídlil biskup. Rozlišovacím kritériem nemohlo být ani právní postavení těchto typů sídel, neboť (stejně jako některé vesnice) mohly disponovat srovnatelným stupněm samosprávy. Jako nejpravděpodobnější se jeví závěr, že označení konkrétního města určovala tradice bez vazby na jakékoliv objektivní znaky.<sup>150</sup>

Nejednoznačné pojmosloví komplikuje i skutečnost, že se označení *villa* objevovalo v pramenech také u sídel venkovského charakteru, jinak označovaných jako *pueblo* či *aldea* (v obou případech s českým překladem vesnice). Z uvedených důvodů hovoří někteří španělští právní historici o městech (*ciudades*) v širším smyslu, mezi něž zahrnují všechna sídla bez ohledu na jejich formální označení, pokud disponovala vlastní organizací. Organizaci těchto faktických měst nazývají souhrnně místní správou, což je přesnější pojmenování než např. městská správa, neboť do ní řadí také správu vesnic s vlastním vnitřním uspořádáním.<sup>151</sup> Zmíněný výklad vlastně ztotožňuje město se správním jednotkou. Za další znak města považují španělští autoři jeho roli řemeslného a tržního střediska pro určitou oblast.<sup>152</sup> Česká literatura se oproti tomu přidržuje tradičního politického pojetí a města na území Španělska ztotožňuje s městským stavem, který zasedal spolu s duchovenstvem a šlechtou v parlamentech jednotlivých zemí, v tzv. kortesech.<sup>153</sup>

Samospráva jednotlivých měst byla spojena s existencí městského práva (*fuero municipal*), jež obsahovalo pravidla týkající se zřízení města, a dále normy soukromého,

---

<sup>150</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, José Manuel, *Apuntes de Historia de Derecho español de Historia de Derecho español*. Madrid: 1964, s. 724.

<sup>151</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 723.

<sup>152</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 724.

<sup>153</sup> První kortesy se sešly v roce 1188 v Leónu, ve 13. století se začaly scházet v Katalánsku, Aragonii, Kastilii a v Navaře. Koncem 15. století ztratily vliv a byly svolávány jen výjimečně; PICKOVÁ, D. aj., *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*, s. 40, 41.



trestního a procesního práva. Primárně ho městům uděloval panovník, s jehož souhlasem mohlo být později změněno. V oblasti správního práva se uplatňovala vnitřní normotvorba městských rad. Jejich nařízení upravovala zejména záležitosti veřejného pořádku, obchodu, policie a hygieny.<sup>154</sup> Pravomoc konkrétního města se nemusela omezovat pouze na jeho území, ale mohla se vztahovat i na okolní menší sídla bez vlastní samosprávy. Takový správní okrsek se v 13. až 19. století nazýval *alfoz*.<sup>155</sup> V místech s méně než třiceti obyvateli a v otevřené krajině, kam nedosahovala jurisdikce měst, zajišťovali veřejný pořádek soudci tzv. Svatého bratrstva (*Santa Hermandad*). Tuto instituci založili katoličtí králové formálně v zájmu kastilských měst, ale ve skutečnosti sloužila k upevnění panovnické moci. Soudci Svatého bratrstva se totiž sdružovaly v provinční junty, které podléhaly královské radě.<sup>156</sup>

Místní správa zahrnovala správní a soudní funkce.<sup>157</sup> Její výkon prováděla shromáždění příslušníků obce, tzv. *concejo abierto*, a městská rada složená z volených zástupců, radních (*regidores*).<sup>158</sup> Nicméně od středověku se snažila do personálních otázek samosprávy zasahovat světská či církevní vrchnost, pod kterou konkrétní město náleželo.<sup>159</sup> Podle rozložení sil v jednotlivých městech se prosadily různé modely vrchnostenského vlivu na složení městských vlád. V některých městech navrhoval členy rady pán města a obec je přijímala či nikoliv, v jiných městech byli radní voleni obcí a schvalováni pánem, jinde je pán jmenoval zcela nezávisle na obci.<sup>160</sup>

Zmíněným intervencím se nevyhnula ani města, jejichž vrchností byl přímo panovník. Jejich projevem se od 15. století stalo jmenování královského úředníka, tzv. *corregidora*. Nejprve plnil ve městech pouze konkrétní úkoly dočasného charakteru, ale v 16. století se již jednalo o stálou a nejdůležitější funkci v městské samosprávě.<sup>161</sup> Nový obsah dali tomuto úřadu tzv. katoličtí králové<sup>162</sup> Isabela Kastilská a Ferdinand

---

<sup>154</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 725.

<sup>155</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 724. Alfóz by se dal přirovnat ve středoevropském prostředí k vikpildě (z německého *Weichbild*), tj. území za hradbami města, na němž se uplatňovala městská jurisdikce.

<sup>156</sup> GARCÍA, L. P., ed. a MARTÍN, J. L. *Historia de España. T. 3, La Edad Media*, s. 660, 661.

<sup>157</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 723.

<sup>158</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 725.

<sup>159</sup> Na konci 15. století polovina kastilského území podléhala šlechtě nebo církevním prelátům; GARCÍA, L. P., ed. a MARTÍN, J. L. *Historia de España. T. 3, La Edad Media*, s. 307.

<sup>160</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 726.

<sup>161</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 726.

<sup>162</sup> Královské manžele označil jako katolické krále, resp. katolická veličenstva, papež Alexandr VI.; PICKOVÁ, D. aj., *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*, s. 41.

Aragonský, kteří podstatně rozšířili jeho pravomoci.<sup>163</sup> Corregidor předsedal v městské radě voleným radním a stal se reprezentantem města.<sup>164</sup> Zároveň vykonával soudnictví a dbal na zajištění veřejného pořádku. Často rozhodoval o tom, kdo bude zastupovat město na zasedání kortesů.<sup>165</sup> Zřízení stálé funkce corregidora pokládá hispanista Eduard Krč za jednu ze zásadních proměn, k nimž došlo v Kastilii a Aragonii za vlády katolických veličenstev.<sup>166</sup>

Corregidor však nebyl jediným úředníkem dosazovaným královskou mocí do místní správy. Od 13. a 14. století jmenoval panovník ve větších městech sbor dvaceti čtyř a více osob, nejčastěji z řad lokální nižší šlechty, které pověřoval různými úkoly mimo soudnictví. Tento úřad 24 rytířů, tzv. *caballeros veinticuatro*, který spolu s volenými zástupci tvořil místní radnice, získal záhy takovou společenskou prestiž, že si místo v něm kupovaly od krále některé rodiny. Uvedenými zásahy převládla v místní správě role úředníků dosazených ze shora na úkor tradičně volených radních. Prodej úřadů způsobil, že se některé radnice dědičně ocitly v rukou několika rodin.<sup>167</sup> Obchodem s úředními posty proslul zejména Karel I. (jako římský císař Karel V.), který se snažil i tímto způsobem čelit chronickému nedostatku financí, jež způsobovala jeho imperiální politika.<sup>168</sup>

Nejvyšší soudní pravomoc v královských městech náležela králi, od něhož se odvíjel její výkon místními soudci. Od 15. století plnili tuto úlohu králem jmenovaní corregidoři, stojící v čele měst, kteří nahradili dosud volené soudce, tzv. *alcaldes* nebo *adelantados*.<sup>169</sup> Tuto změnu dokládá také několik odvolacích rozsudků v případech sodomie z období 1489–1513, které edičně zpřístupnil španělský historik Jesús Ángel Solórzano Telechea jako přílohu ke své studii o infamii (bezectnosti) a sexuálních deliktech v právní kultuře středověké Kastilie. Zatímco první apelační rozsudek z roku 1489 přezkoumával ještě rozhodnutí, které vydali v první instanci *alcaldes* města Cisneros („...*el qual dicho pleito se començó ante los allcalde de la dicha villa de Çisneros...*“), směřovalo již další odvolání z roku 1498 proti prvoinstančnímu rozsudku

---

<sup>163</sup> CHALUPA, J., *Španělsko*, s. 62.

<sup>164</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 726.

<sup>165</sup> CHALUPA, J., *Španělsko*, s. 62.

<sup>166</sup> Ve výčtu zásadních změn uskutečněných během vlády Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského je ve svých skriptech uvádí KRČ, E., *Dějiny a kultura Španělska*, s. 26.

<sup>167</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 727.

<sup>168</sup> CHALUPA, J., *Španělsko*, s. 68.

<sup>169</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 744.

královského corregidora z města Arévalo („...se comenzó primeramente en la dicha villa de Arévalo ante... nuestro corregidor en ella...“). Stejně tomu bylo u pozdějších kauz v dalších městech. Jedna výjimka ze San Sebastián (1503), kdy nerozhodoval v prvním stupni corregidor, ale alcalde, svědčí o postupném prosazování tohoto procesu.<sup>170</sup>

Na žádost stran zasedali s corregidorem ještě dva radní (*regidores*), kteří s ním vytvořili tribunál.<sup>171</sup> V tomto složení byl prvoinstančně rozsouzen například také zmíněný případ z Arévalu (1498).<sup>172</sup> Pokud corregidoři získali právnické vzdělání, mohli soudit sami, v opačném případě s nimi měli zasedat dva odborní přísedící.<sup>173</sup> O tom, že tento úřad zastávaly univerzitně vzdělané osoby i v nepříliš významných městech,<sup>174</sup> vypovídají shora uvedené rozsudky, jež titulovaly konkrétní corregidory jako magistry („*licenciado*“) a bakaláře („*bachiller*“).<sup>175</sup> Požadavkem na účast právníků se městské soudnictví ve Španělsku odlišovalo od situace ve střední Evropě, kde v 15. a 16. století juristé plnili ve městech spíše jen administrativní funkce a do městských rad začali pronikat častěji až od 17. století.<sup>176</sup> Právnické vzdělání netvořilo podmínku pro konšely ani v českých zemích.<sup>177</sup>

Pomocnou a policejní funkci ve španělských městech vykonávali rychtáři či biřici, zvaní *alguaciles*.<sup>178</sup> V pramenech jsem se s nimi setkal na místě žalobců v trestním procesu.<sup>179</sup> Kromě uvedených soudních osob působili v některých městech další místní soudci s neurčitě vymezenou dílčí jurisdikcí. Jejich činnost se pravidelně

---

<sup>170</sup> O odvoláních, která v uvedeném období přišla z různých měst, rozhodovalo královské kancléřství (*chancillería*). V odvolacích rozsudcích bylo vždy uvedeno, před kterým soudem spor začal; SOLÓRZANO TELECHEA, J. Á., *Justicia y ejercicio del poder*, s. 332–353.

<sup>171</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 744.

<sup>172</sup> Spolu s královským corregidorem Franciskem de Madrigal zasedali u soudu radní Rodrigo Sedano a Rodrigo de Baza; SOLÓRZANO TELECHEA, J. Á., *Justicia y ejercicio del poder*, s. 335.

<sup>173</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 744.

<sup>174</sup> Např. kastilská města Arévalo, Medina del Campo, označovaná jako *villa*; SOLÓRZANO TELECHEA, J. Á., *Justicia y ejercicio del poder*, s. 332–353.

<sup>175</sup> SOLÓRZANO TELECHEA, J. Á., *Justicia y ejercicio del poder*, s. 335, 345, 349.

<sup>176</sup> MILLER, Jaroslav. Raně novověké město: eroze komunity? *Lidé města*, 2009, 11/3, s. 428.

<sup>177</sup> KINDL, Vladimír. Příležitost k získání a uplatnění právnického vzdělání a právních vědomostí v Čechách do počátku dvacátých let 15. století (studenti a učitelé práv, úředníci, písaři a notáři). In *Dějiny právnického stavu a právnických profesí*. Praha: Vodnář, 1999, s. 85.

<sup>178</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 728.

<sup>179</sup> Např. Pedro de Corrales, rychtář ve městě Plasencia obžaloval ze sodomie Diega de Jerez Provecho, souseda ze stejného města; SOLÓRZANO TELECHEA, J. Á., *Justicia y ejercicio del poder*, s. 345–349.

stávala zdrojem kompetenčních sporů, které následně urovnával orgán ústřední správy působící v jednotlivých španělských zemích, tzv. rada (*consejo*).<sup>180</sup>

V 16. století se značně rozšířil další druh zásahů do místní správy, a to prodej jurisdikce. Panovník jako nositel nejvyšší soudní pravomoci ji velmi často delegoval za úplatu na soukromé osoby. To v praxi znamenalo, že se v jejich prospěch vzdal práva jmenovat soudce. Obce se uvedenému jevu mohly bránit vykoupením tohoto práva za stejnou částku, za jakou ho král prodal. Jednalo se však o dlouhý a složitý proces, trvající nezřídka desítky let, který vyžadoval předložení řady dokumentů k prokázání jednak výše kupní ceny, jednak původu jurisdikce. Řízení tohoto druhu probíhala před královským orgánem s centrální působností zvaným kancléřství (*chancillería*).<sup>181</sup>

Odvolání od soudců královských měst vyřizovaly ústřední královské úřady, na něž panovník přenesl své právo a zároveň povinnost poskytnout poddaným slyšení v soudních věcech. Od počátku raného novověku vykonávalo v Kastilii tuto královskou audienci (*audiencia regis*) zmíněné kancléřství (*chancillería*) se sídlem ve Valladolidu. Skládalo se ze dvou komor, které odděleně soudily civilní spory (*sala de oidores*) a trestní věci (*sala de alcaldes*). Jak civilní soudci (*oidores*), tak trestní soudci (*alcaldes*) byli jmenováni panovníkem. Kromě odvolání projednávalo kancléřství některé záležitosti v první instanci. Později vznikl druhý stejnojmenný úřad v Ciudad Real s působností pro jižní Kastilii, jenž v roce 1505 přesídlil do Granady.<sup>182</sup>

Odvolací pravomoc kancléřství vůči městům vyplývá též z pramenů. Ve srovnání s ortely českého apelačního soudu byly jeho rozsudky daleko podrobnější, neboť velmi detailně popisovaly skutkový stav. Podstatnější rozdíl nicméně spatřuji v jejich adresátech. Zatímco rozhodnutí pražské apelační stolice byla určena jen soudu, odkud apelace přišla, a u toho práva měla být vykonána, zavazovaly rozsudky kancléřství výslovně všechny soudní osoby a všechny jurisdikce v kterémkoliv městě a místě, jimž byly předloženy v originálu či v opisu.<sup>183</sup>

---

<sup>180</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 744, 745.

<sup>181</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 727.

<sup>182</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 742.

<sup>183</sup> SOLÓRZANO TELECHEA, J. Á., *Justicia y ejercicio del poder*, s. 332–353.

Když v roce 1561 přenesl Filip II. svůj dvůr z Toleda do Madridu,<sup>184</sup> zřídil v tomto městě další vrchní soudní orgán s názvem královská audience (*audiencia real*). Vytvořila se tak tři ústřední soudní centra ve Valladolidu, Granadě a Madridu, jejichž soudce jmenoval panovník pro vymezená území. Později zakládal král audience ještě v dalších místech, aby vyhověl stížnostem vzdálenějších měst (první vznikla v Santiagu). Zřízením těchto soudů byl opuštěn koncept přímé královské justice. Jejich činnost byla založena na právní fikci, že panovník je přítomen současně na několika místech.

V čele audiencí stál prezident (*presidente, gobernador*), jmenovaný králem, který plnil převážně reprezentativní roli. Vlastní výkon soudnictví prováděli soudci (*oidores*) s právníkům vzděláním. Pomocné funkce činil administrativní personál (sekretáři, soudní sluhové atd.). Od procesních stran se vybíraly soudní taxy, na jejichž výnosech se podíleli členové soudu. Přestože audience disponovaly shodnou pravomocí jako kancléřství (odvolací agenda v civilních a trestních věcech, dohled nad nižšími soudy), nedosahovaly jejich významu a prestiže. Po vzoru audiencí v pevninském Španělsku se vytvořil s určitými modifikacemi jejich třístupňový systém v amerických državách.<sup>185</sup>

Od kancléřství a audiencí byla možná apelace ke královským radám v jednotlivých zemích (*consejos*), jež tvořily poslední stupeň soudní organizace. Vzhledem k decentralizaci Španělska však existovaly v organizaci soudnictví regionální rozdíly. Největší odlišnosti lze zaznamenat v Katalánsku, kde si z historických důvodů zachovala katalánská audience významnější postavení než královská rada.<sup>186</sup>

V městech na územích náležejících královým vazalům, platila ještě v první polovině 16. století vrchnostenská jurisdikce (*jurisdicción señorial*), reprezentovaná vrchnostenským úředníkem, od něhož se odvolávalo přímo k pánu města. Nebyla však výlučná, neboť těžké delikty (vražda, loupež, znásilnění, žhářství) příslušely soudcům

---

<sup>184</sup> Nové sídelní město chtěl dle kronikáře Filipa II. Luise Cabrery de Córdoba ustanovit již Karel V., ale kvůli pohnutému životu a častému cestování mu na uskutečnění tohoto záměru nezbyl čas. Za důvody, proč si Filip II. vybral pro svůj dvůr Madrid, se považují centrální poloha, zdravé podnebí, lesy v okolí s dostatkem zvěře, palivového a stavebního dříví, blízkost královských venkovských sídel Pardo a Aranjuez, ale také menší vliv církve oproti Toledu, v němž sídlil arcibiskup; BESSIÉRE, Bernard. *Madrid*. Praha: Lidové noviny: 2001, s. 57–66.

<sup>185</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 743, 744.

<sup>186</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 744.

Svatého bratrstva. Od poloviny 16. století do ní stále častěji zasahovala královská moc i v ostatních záležitostech a výkon soudnictví v těchto městech přebírali corregidoři.<sup>187</sup>

Ze shora uvedeného přehledu vyplývá, že podobný vývoj, k jakému docházelo v městském soudnictví v Čechách po roce 1547, lze ve Španělsku vysledovat zhruba o půl století dříve. Souvisel s upevňováním panovnické moci za katolických králů, kteří si zajistili dohled nad správou a jurisdikcí ve městech jmenováním královských úředníků, corregidorů, a mimoměstské území kontrolovali prostřednictvím Svatého bratrstva s policejní a soudní pravomocí. V institutu corregidorů lze spatřovat určitou paralelu s úřadem královských rychtářů dosazených do královských měst v Čechách Ferdinandem I. Ti sice na rozdíl od španělských kolegů neměli vlastní soudní pravomoc, ale účastnili se zasedání městských soudů a vykonávali tak nad nimi dohled. Obdobně i apelační soudnictví v městských záležitostech vykazovalo některé společné rysy. V obou zemích ho prováděly královské byrokratické úřady s účastí vystudovaných právníků. Český apelační soud, zřízený v roce 1548, se však od španělských institucí odlišoval zejména v následujících ohledech:

- a) vykonával pouze soudní, nikoliv též správní agendu,
- b) nerozhodoval odděleně civilní a trestní věci,
- c) nepřipouštělo se od něj odvolání.

Španělský systém městského soudnictví více pokročil v otázce profesionalizace, neboť se v něm běžně setkáváme s univerzitně vzdělanými soudci na nejnižší úrovni rozhodování již od konce 15. století, tj. více než století před českými zeměmi. Od 16. století, především její poloviny, se královská moc ve Španělsku uplatňovala stále silněji vůči vrchnostenské jurisdikci. Obdobné tendence lze rozeznat i v Čechách, byť v daleko menší míře a jiné kvalitě, kde se apelační soud jako královská instituce začal prosazovat též ve vztahu k poddanským městům.

---

<sup>187</sup> GARCÍA, L. P., ed. a MARTÍN, J. L. *Historia de España. T. 3, La Edad Media*, s. 661; PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 745.

## 2.2. *Postavení měst, organizace městského soudnictví a apelací v Polsku v 16. století a na počátku 17. století*

Problematiku apelací od městských soudů v Čechách ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století lze v rámci středoevropského prostoru porovnat také s Polskem. Přestože v něm panovalo jiné mocenské rozložení sil mezi panovníkem, šlechtou a městy než v habsburských zemích, problém odvolávání se ven ze země se týkal i polských měst, neboť v řadě z nich platilo německé právo, zejména magdeburské s vrchní stolicí v Magdeburku. Za hranice státu se odvolávalo také do slezských měst.<sup>188</sup> Od osmdesátých let 14. století bylo Polsko spojeno personální a od roku 1569 reálnou unií s Litvou. Vzhledem k odlišnému vývoji v litevské části soustátí se v následujícím přehledu zaměřím pouze na země Polské koruny.

Z politického hlediska představovalo raně novověké Polsko tzv. šlechtickou republiku s jednoznačnou mocenskou převahou šlechty. Sledované období se vyznačovalo vymezováním střední šlechty vůči pokusům nejbohatších magnátských rodů získat rozhodující moc ve státě.<sup>189</sup> Polská právní historiografie nazývá etapu šlechtické republiky od poloviny 15. století do poloviny 17. století příznačným termínem šlechtická demokracie, kterou vystřídala magnátská oligarchie.<sup>190</sup> Starší literatura ztotožňuje šlechtickou demokracii s její první fází, končící vymřením Jagellonců v 1572.<sup>191</sup> Na rozdíl od Čech se v Polsku uplatňovala jednota šlechtického stavu bez formálně-právního rozdělení vyšší a nižší šlechty, přestože o něj magnáti usilovali.<sup>192</sup>

Rozhodující mocenskou platformu představoval v Polsku několikastupňový sněmovní systém. Na ústřední úrovni ho reprezentoval dvojkomorový valný sněm (*sejm*

---

<sup>188</sup> KOSMAN, Marcell. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum, 2011, s. 61.

<sup>189</sup> KRZYŻANOWSKI, Lech. *Historia ustroju i prawa w Polsce repetytorium*. Bielsko-Biala: OD.NOWA, 2013, s. 65. Podíl šlechty v raně novověkém polsko-litevském státě se odhaduje 6–10 %; ŘEZNÍK, Miloš. *Polsko*. Praha: Libri, 2002, s. 89. Podle Andrzeje Wyczańskiego tvořila šlechta v samotném Polsku bez Litvy 10 % veškerého obyvatelstva (magnáti a středně bohatá šlechta 4 %, drobná a selská šlechta 6 %); WYCZAŃSKI, A., *Polska w Europie XVI stulecia*, s. 76.

<sup>190</sup> BARDACH, Juliusz, PIETRZAK, Michał a LEŚNODORSKI, Bogusław, *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 1997, s. 177–181.

<sup>191</sup> ŚRENIOWSKI, Stanisław. *Historia państwa i prawa polskiego. Cz. I, Zagadnienia wstępne, Okres demokracji szlacheckiej (1454-1572)*. Łódź: Nakładem Państwowego wydawnictwa naukowego, 1952., s. 13–15.

<sup>192</sup> ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 68; ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 41, 75.

walny), složený ze senátu (*senat*) a poslanecké sněmovny (*izba poselska*).<sup>193</sup> V senátu, který se vyvinul ze státní rady, zasedali doživotně vojevodové, kasteláni, ministři (kancléř, podkancléř, velký a dvorský maršálek, podkomoří) a církevní preláti.<sup>194</sup> Poslaneckou sněmovnu tvořili zástupci šlechty, jež byli voleni sněmy nižších úrovní. V některých historických celcích se scházely generální (provinční) sněmy, jež se vznikly z knížecích rad někdejších knížectví (např. ve Velkopolsku, Malopolsku, Mazovsku), v případě Královských Prus ze zemského sněmu.<sup>195</sup> Na úrovni vojvodství a okresů (*powiaty*) jako nejnižších územních jednotek působily tzv. sněmíky (*sejmiki*).<sup>196</sup>

V souladu s právní doktrínou panující od poloviny 16. století vytvářely obě komory valného sněmu spolu s králem tři sněmující stavy, kdy panovník byl vlastně součástí šlechtického parlamentu, jenž se stal hlavním orgánem vlády.<sup>197</sup> Podle zásady *Nihil novi sine communi consensu*, přijaté na sněmu v Radomi v roce 1505, nemohl král činit bez společného souhlasu senátorů a poslanců žádné právní změny v oblasti obecného práva (*ius commune*) a veřejné svobody (*publica libertas*), tj. v celostátním

<sup>193</sup> *Izba poselska* je překládána češtinou jako poslanecká sněmovna, např. ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 90, jako sněmovna poslů, např. BALÍK, S. a BALÍK, S., *Právní dějiny evropských zemí a USA*, s. 121, popř. poslanecká komora; MELICHAR, Václav, ed. et al. *Dějiny Polska*. Praha: Svoboda, 1975, s. 134. Starší literatura používala překlad poselská jizba; HRNČÍŘ, František. *Dějiny Polsky a Dánska*. V Nymburce: Frant. Hrnčíř, 1907, s. 42.

<sup>194</sup> *The Cambridge history of Poland. From the origins to Sobieski (to 1696)*. Cambridge: University Press, 1950, s. 423; KACZMARCZYK, Zdzisław a LEŚNODORSKI, Bogusław. *Historia państwa i prawa Polski. Tom II, Od połowy 15 wieku do r. 1795*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966, s. 123; KRZYŻANOWSKI, L., *Historia ustroju i prawa w Polsce*, s. 68, 69; MELICHAR, V., *Dějiny Polska*, s. 134, 135.

<sup>195</sup> ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 89–90; KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 119–121. ŘEZNÍK, Miloš. *Pomoří mezi Polskem a Pruskem: patriotismus a identity v Královských Prusech v době dělení Polska*. Praha: Karolinum, 2001, s. 29; ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 62, 90, 91. Královskými Prusy se nazývalo území získané Polskem na Řádu německých rytířů po druhém toruňském míru v roce 1466. Zahrnovaly vojvodství pomořské (východní Pomoří s Gdaňskem), chlumenské (Chlumenskou zemi s Toruní), malborské (západní Prusy s někdejším sídlem velmistra v Malborku) a varmijské biskupství. Měly vlastní stavovskou obec a zemský sněm. V jejich rámci zaujímalu svébytné postavení Varmie s oddělenou stavovskou obcí. Řádu jako leníku Polské koruny zůstaly tzv. Řádové, později Východní, Prusy s centrem v Královci; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 181–183; ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 28; KOSMAN, M., *Dějiny Polska*, s. 84, 85; MELICHAR, V., *Dějiny Polska*, s. 119, 120; ŘEZNÍK, Miloš. Královské Prusko na počátku novověku. *Historický obzor*, 2000, 11 (5/6), s. 98–106; ŘEZNÍK, M., *Pomoří mezi Polskem a Pruskem*, s. 26, 32; ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 70; HRNČÍŘ, F., *Dějiny Polsky a Dánska*, s. 40. Podrobněji o politickém uspořádání a právu v Královských Prusech MALLEK, J., *Polen und Preussen von 15. bis zum 18. Jahrhundert*, s. 135–181. O roli Malborku a Královce jako sídelních měst velmistra Řádu německých rytířů tamtéž, s. 411–421.

<sup>196</sup> ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 62, 90, 91. Někteří autoři označují jako sněmíky též sněmy na úrovni zemí, např. BALÍK, S. a BALÍK, S., *Právní dějiny evropských zemí a USA*, s. 122.

<sup>197</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 219, 220; ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 89; *The Cambridge history of Poland*, s. 423. V první polovině 16. století za vlády Zikmunda I. Starého (1506–1548) se valný sněm sešel 42 krát; KOSMAN, M., *Dějiny Polska*, s. 101.



právu a šlechtických privilegiích.<sup>198</sup> Pouze obecnost a neurčitost uvedeného zákona umožňovala polským panovníkům si v některých konkrétních případech přisvojit rozhodovací pravomoc.<sup>199</sup>

Panovníkova výlučná zákonodárná moc byla omezena na vydávání dekretů týkajících se královských měst, židů, poddaných na královských statcích a dále v lenních a horních záležitostech.<sup>200</sup> Jmenoval všechny úředníky ve státě, ale pro zemské úřady je musel vybírat z kandidátů zvolených sněmy. Svoji disciplinární pravomoc nad zemskými úředníky mohl uskutečňovat výhradně ukládáním pokut, nemohl je odvolat.<sup>201</sup> Sněm vykonával legislativní pravomoc, přijímal cizí poselstva, udával hlavní směr zahraniční politiky, rozhodoval o válce a míru, volil kandidáty do nejvyšších úřadů, přijímal osoby do šlechtického stavu. Na sněmu se konaly pod předsednictvím krále sněmovní soudy.<sup>202</sup> V soudní pravomoci ztratil král ve prospěch sněmu dokonce právo milosti a amnestie, které mohl vykonávat jako svrchovaný pán pouze vůči královským městům a venkovskému obyvatelstvu na svých statcích.<sup>203</sup>

Z měst měl na valném sněmu zastoupení jen Krakov, který reprezentovali dva představitelé, vybraní městskou radou. Působili ve sněmovně poslů, do níž byli jinak delegováni šlechtičtí zástupci jednotlivých polských vojvodství a zemí, převážně z řad střední šlechty. Ostatní města měla zástupce pouze na volebním sněmu, popř. se mohla zúčastnit sněmovního jednání na zvláštní pozvání krále, např. při projednávání daní týkajících se měst.<sup>204</sup> Z uvedeného přehledu je zřejmý charakter polské stavovské reprezentace tvořené jen jednou kurií. Jediným politickým stavem byla šlechta a města zaujímal v polském politickém systému pouze okrajové postavení.

Ovládnutí sněmu šlechtou ovlivňovalo i hospodářská práva měst. Od roku 1496 sněm opakovaně zakazoval měšťanům nabývat a vlastnit zemské statky.<sup>205</sup> Podle

---

<sup>198</sup> KRZYŻANOWSKI, L., *Historia ustroju i prawa w Polsce*, s. 65, 67; *The Cambridge history of Poland*, s. 423.

<sup>199</sup> HRNČÍŘ, F., *Dějiny Polsky a Dánska*, s. 43.

<sup>200</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 222.

<sup>201</sup> KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 122, 123.

<sup>202</sup> BALÍK, S. a BALÍK, S., *Právní dějiny evropských zemí a USA*, s. 121; KRZYŻANOWSKI, L., *Historia ustroju i prawa w Polsce*, s. 68; ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 73; KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 126, 127.

<sup>203</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 222, 279.

<sup>204</sup> KRZYŻANOWSKI, L., *Historia ustroju i prawa w Polsce*, s. 68.

<sup>205</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 195; ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 61, 62. Jaromír Mikulka datuje sněmovní usnesení o zákazu nabývání svobodných statků městy chybně do roku 1493; MELICHAR, V., *Dějiny Polska*, s. 125.

nařízení z roku 1543, které se zrealizovalo na počátku 17. století, museli měšťané prodat všechn svobodný majetek. Výjimku získala pouze největší města a jejich měšťané.<sup>206</sup> Připoutání poddaných k půdě v devadesátých letech 15. století zajišťovalo šlechtě levnou pracovní sílu a znemožňovalo urbanizaci zemědělského obyvatelstva, což při záporné přirozené populační bilanci podkopávalo demografický růst měst.<sup>207</sup> Města byla ekonomicky znevýhodněna i osvobozením šlechticů od placení cel ze soli a vlastních výrobků (1496)<sup>208</sup> a vyloučením domácích kupců ze zahraničního obchodu (1565).<sup>209</sup> V praxi se však neprosadilo zrušení cechů sněmem v roce 1538.<sup>210</sup> Z uvedených důvodů plnil od počátku v polském hospodářství rozhodující úlohu šlechtický stav.

K zásahům do práv měst docházelo také v oblasti jejich jurisdikce. Zatímco soudní kompetenci českých měst podléhal veškerý majetek na jejich území, včetně tzv. šosovního majetku ve vlastnictví šlechty, narušovaly právní jednotu polských měst tzv. libertace. Jednalo se o privilegia, kterými vyjímal polský král jednotlivé městské domy vlastněné šlechtou z městské jurisdikce a podřizoval je zemskému právu.<sup>211</sup> Přes veškerou diskriminaci usilovali v 16. a 17. století někteří chudí šlechtici o získání městského práva, aby si na úkor svých politických práv zajistili určitý sociální standard, který městská společnost nabízela.<sup>212</sup> Drobní šlechtici, kteří přišli o deskové statky, se usazovali také v českých městech a na jejich předměstích, ale tam s tím nebyla spojena ztráta politických práv.<sup>213</sup>

Podobně jako v Čechách existovala v Polsku města královská a poddanská (tzv. privátní).<sup>214</sup> Kromě nich se v raném novověku zformovaly kolem velkých měst tzv. juridiky, tj. sídla pod ochranou magnátů nebo duchovenstva, která jako řemeslná a tržní

---

<sup>206</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 195. Ve druhé polovině 16. století šlechta vlastnila 65 % zemského majetku, král 30 % a duchovenstvo 5 %; KOSMAN, M., *Dějiny Polska*, s. 104.

<sup>207</sup> MELICHAR, V., *Dějiny Polska*, s. 126; ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 70. Statut z roku 1496 dovoľoval opustit půdu jen dvěma poddaným z každé vsi ročně; ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 43, 44.

<sup>208</sup> ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 61, 62; ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 70.

<sup>209</sup> Přestože byl tento zákaz v praxi překračován, znamenal utlumení činnosti polských kupců; ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 63, 64. BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 195; *The Cambridge history of Poland*, s. 428.

<sup>210</sup> ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 64.

<sup>211</sup> Největšího rozmachu dosáhly libertace v 17. a 18. století. Např. v roce 1667 bylo v Krakově vyňato z městské jurisdikce 71,7 % gruntů uvnitř městských hradeb; KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 207, 208; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 200.

<sup>212</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 196.

<sup>213</sup> ADAMOVÁ, K., *Velké dějiny*, s. 131.

<sup>214</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 49.

střediska konkurovala městům, jež obklopovala. Některá z těchto sídel se později formálně přeměnila na privátní města s vlastní městskou organizací včetně soudnictví. Juridiky byly často zakládány dokonce na městských pozemcích, a to buď s povolením krále, nebo bez jakéhokoliv právního základu.<sup>215</sup>

Soudnictví ve městech a na některých vsích se v 16. století řídilo německým městským právem.<sup>216</sup> Německým právem se na území polského státu rozumělo především magdeburské právo a jeho značně modifikovaná varianta, tzv. chlumenské právo (též chelmenské právo, *ius culmense*).<sup>217</sup> Několik měst v Královských Prusech se řídilo lübeckým právem (Elbink, Braniewo, Frombork). Magdeburské právo platilo zejména v Malopolsku a Velkopolsku, kam se rozšířilo ze Slezska. Roli vrchního práva pro malopolská města vykonávala Vratislav, pro velkopolská Slezská Středa.<sup>218</sup> Chlumenské právo neslo označení podle vrchního práva ve městě Chlumně (polsky Chelmino, německy Kulm), založeném v roce 1233 velmistrem Řádu německých rytířů Hermannem von Salza v dnešním severním Polsku.<sup>219</sup> Na tomto právu byla následně zakládána další města nejen ve východním Pomoří (Toruň), ale také v Mazovsku (Varšava).<sup>220</sup> V rámci polského státu platilo chlumenské právo v 16. století na teritoriu Královských Prus, Kujavska a Mazovska.<sup>221</sup> Zřejmě pro právní vazby na Lübeck ho Miloš Řezník označuje za větev lübeckého práva.<sup>222</sup>

Právní řád v královských městech, založený na německém právu, mohl teoreticky měnit panovník, ale většinou této možnosti nevyužíval. Pravomoc legislativně zasahovat do městského soudnictví v královských městech, převážně do

---

<sup>215</sup> Juridiky se rozvíjely zejména v 16. a 17. století, např. kolem Varšavy nebo Lublina; KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 207; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 199, 200.

<sup>216</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 130, 131; Nejstarší města byla založena ještě na polském právu, ale i ta ve 13. a 14. století přejala modernější německé právo, které s do Polska dostalo s prvními německými osadníky na konci 12. století. PICKOVÁ, D. aj., *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*, s. 79. Podle Jedlického existoval v době příchodu německých osadníků na území Polska rozvinutý právní systém; *The Cambridge history of Poland*, s. 125.

<sup>217</sup> JANICKA, Danuta. Die Rezeption des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts am Beispiel von Thorn im Kulmer Land. In EICHLER, Ernst, ed. a LÜCK, Heiner, ed. *Rechts- und Sprachtransfer in Mittel- und Osteuropa: Sachsenspiegel und Magdeburger Recht; internationale und interdisziplinäre Konferenz in Leipzig vom 31. Oktober bis 2. November 2003*. Berlin: de Gruyter Recht, 2008, s. 63; *The Cambridge history of Poland*, s. 133, 145.

<sup>218</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 50.

<sup>219</sup> JANICKA, D., Die Rezeption des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts, s. 62; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 78.

<sup>220</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 50.

<sup>221</sup> JANICKA, D., Die Rezeption des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts, s. 68.

<sup>222</sup> ŘEZNÍK, M., *Polsko*, s. 42.

procesních otázek, si však přisvojil sněm. Jiná situace byla v privátních městech a ve vesnicích, náležejících konkrétnímu pánu. De iure mohla vrchnost měnit užívané německé právo pouze ve vsích, které se jím začaly řídit během raného novověku z její vůle, nikoliv ve městech na tomto právu založených ve středověku a vlastnicích patřičná privilegia. V praxi však vystupovala v roli zákonodárce pro oba druhy entit.<sup>223</sup>

Po institucionální stránce byl od středověku svěřen výkon soudnictví německého práva ve městech několika instancím. Jednodušší případy vyřizoval v prvním stupni tzv. soud lavice, závažnější kauzy náležely do pravomoci městské rady. V některých případech rada zasedala spolu s lavicí a tvořila tzv. soud rady a lavice. Městská rada byla zároveň odvolacím soudem pro soud lavice a cechovní soudy. Kromě toho rady větších měst plnily roli vyššího soudu pro okolní města, městečka a vsi řídící se německým právem. Vyřizovaly apelace proti jejich rozsudkům a poskytovaly jim právní naučení.<sup>224</sup> Rozsuzování při venkovského poddaného obyvatelstva městskými soudy bylo zakázáno několika sněmovními usneseními na přelomu 15. a 16. století. Tyto zákazy se týkaly vesnic německého práva, kde se stala stejně jako v ostatních vsích jedinou soudní instancí vrchnost, neboť od počátku 16. století již nebylo možné ani odvolání ke králi.<sup>225</sup>

Další instancí v městském soudnictví se stal tzv. vyšší soud německého práva na krakovském zámku (*iudicium supremum theutonicum in Castro Cracoviensi*), který v roce 1356 založil král Kazimír III. Veliký (1333–1370) s pravomocí pro města v Malopolsku. Měl zabránit zasílání apelací a žádostí o naučení do Magdeburku, k čemuž ale často docházelo ještě v 15. století.<sup>226</sup> Stejně tak měl zamezit odvoláním do Slezska, ležícího vně polského státu a náležejícího z velké části k České koruně.<sup>227</sup> V 16. století u něj působil písař Bartoloměj Groicki, jenž sepsal sbírku magdeburského práva (vydanou v roce 1558), pravděpodobně první tištěnou právnickou knihou v polském jazyce.<sup>228</sup> Soud byl činný až do rozdělení Polska na konci 18. století.<sup>229</sup>

<sup>223</sup> KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 157; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 243.

<sup>224</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 122.

<sup>225</sup> ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 38–39, 99.

<sup>226</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 122, 123, 243. *The Cambridge history of Poland*, s. 136. Dana Picková dává nemožnost apelace z polských měst k německým městům do souvislosti s kodifikací zemského práva Kazimírem III.; PICKOVÁ, D. aj., *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*, s. 83.

<sup>227</sup> KOSMAN, M., *Dějiny Polska*, s. 61.

<sup>228</sup> KRZYŻANOWSKI, L., *Historia ustroju i prawa w Polsce*, s. 70.

Od vyššího soudu německého práva bylo možné odvolání ke královskému soudu zvanému soud šesti měst, který se scházel třikrát ročně na radnici v Krakově, opět s působností pro Malopolsko. Tvořili ho zástupci šesti větších malopolských měst, po dvou z každého města (Krakov, Kaziměř, Bochnia, Vělička, Nový Sadec, Olkusz).<sup>230</sup> Zanikl v polovině 17. století.<sup>231</sup> Pro oblast chlumenského práva převzala v roce 1459 roli vrchní stolice městská rada v Toruni, jež svoji činnost ukončila na počátku 17. století.<sup>232</sup>

V 16. století byly odvolací soudy německého práva, tj. městské rady významnějších měst, vyšší soud německého práva, soud šesti měst a vrchní soud chlumenského práva, nahrazovány jinými apelačními instancemi.<sup>233</sup> Pro měšťany větších královských měst převzal funkci vrchního práva tzv. asesorský soud, označovaný jako *Asesoria*. Vznikl v polovině 16. století, tj. ve stejné době jako apelační soud v Čechách, a kromě záležitostí královských statků a důchodů (včetně hraničních sporů mezi komorními a šlechtickými statky) měl na starosti právní věci měst řídících se magdeburským nebo chlumenským právem.<sup>234</sup> Vyřizoval jejich spory se státní mocí, šlechtou, církevními institucemi, vlastními měšťany a soudní pře mezi měšťany navzájem. Jeho zřízením došlo k převzetí kontroly nad městským soudnictvím šlechtickým soudním orgánem, v němž nemělo zastoupení měšťanstvo ani panovnická moc.<sup>235</sup> Tvořili ho kancléř, čtyři senátoři, sekretář, referendář a písař.<sup>236</sup> Podobně jako pražský apelační soud (který však nebyl stavovským, ale královským orgánem) měl úřednický, profesionální charakter a rovněž jeho soudci byli oceňováni pro vysokou právní kulturu. Asesorský soud se dokonce považoval za jediný nepodplatitelný soud v Polsku.<sup>237</sup>

---

<sup>229</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 243.

<sup>230</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 122, 123; *The Cambridge history of Poland*, s. 136.

<sup>231</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 12.

<sup>232</sup> JANICKA, D., *Die Rezeption des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts*, s. 64.

<sup>233</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 243; KACZMARCZYK, Zdzisław. *Historia państwa i prawa polskiego. Epoka feudalna. Część 2 (1454-1764)*. Poznań: Państw. wydaw. naukowe, 1951, s. 55.

<sup>234</sup> KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 155.

<sup>235</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 241; KACZMARCZYK, Z., *Historia państwa i prawa polskiego. Epoka feudalna. Część 2 (1454-1764)*, s. 112, 113.

<sup>236</sup> KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 155; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 241.

<sup>237</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 241, 242.

Od asesorského soudu bylo možné odvolání k tzv. relačnímu soudu (*sąd relacyjny*), který plnil roli odvolací instance též pro korunní léna. Zasedali v něm senátoři, jimž předsedal král.<sup>238</sup> Přímo k Asesorii se neapelovalo z komorních a menších královských měst. Pro ně se staly v 16. století příslušné ve druhém stupni soudy hejtmanů neboli starostů (*sądy starostów*), kteří byli výkonnými úředníky jednotlivých provincií. V privátních městech převzala odvolací soudnictví namísto dosavadních apelačních instancí německého práva vrchnost.<sup>239</sup>

Při srovnání odvolacího systému městského soudnictví v Polsku a v Čechách v 16. a na počátku 17. století lze konstatovat, že přes odlišný politický vývoj v obou zemích vykazovaly tyto systémy v základních rysech některé společné znaky. Tradiční instanční vazby měst, které vznikly ve středověku, byly narušeny v 16. století, kdy apelační soudnictví začaly vykonávat soudní orgány mimo městské prostředí. Tím se měly zároveň definitivně zpřetrhat právní kontakty měst se zahraničními vrchními stolicemi, kterým se snažili zamezit čeští a polští králové již ve 14. století. Zatímco v Čechách se uvedená změna odehrála po oslabení městského stavu v režii panovníka, v Polsku se při slabé královské moci chopila této iniciativy šlechta jako rozhodující síla ve státě.

Získání kontroly nad městským soudnictvím náleželo do souboru opatření proti městům, ke kterým v Polsku docházelo od konce patnáctého století, a v Čechách, kde si města udržela postavení politického stavu, převážně po nezdařeném odboji v roce 1547 (např. opatření proti cechům). V polovině 16. století vznikly v obou zemích úřednické odvolací soudy, které přinesly do apelační agendy prvek byrokratizace a profesionalizace. Na rozdíl od Španělska se však tyto tendence neprosadily také u městských soudů. Jak asesorský soud v Polsku, tak apelační soud v Čechách si svým působením vybudovaly značnou autoritu. Další podobnost mezi českým a polským vývojem spočívala v postupném prosazování pravomoci nových soudů, jež umožnilo po přechodnou dobu souběžnou činnost předchozích odvolacích instancí. Podstatnou odlišnost představovalo složitější odvolací schéma v Polsku, kde asesorský soud byl na rozdíl od českého apelačního soudu vrchním právem jen pro větší královská města a

---

<sup>238</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 242.

<sup>239</sup> ŚRENIOWSKI, S., *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 100; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 243. Ve Velkopolsku a Podolí stál v čele starostů tzv. generální starosta; MELICHAR, V., *Dějiny Polska*, s. 139.

vůbec se neprosadil pro města vrchnostenská. Naopak v polských poddanských městech přebírala od 16. století roli odvolací instance sama vrchnost, když nahradila dosavadní příslušnost soudů německého práva. Asesorský a apelační soud se lišily též přípustností opravných prostředků. Zatímco proti rozsudkům prvního z nich se připouštělo odvolání (stejně jako v případě kancléřství a audiencí ve Španělsku), proti ortelům druhého byla možná pouze revize.

### 3. Personální složení apelačního soudu

#### 3.1. Počet apelačních radů, lavice apelačního soudu

První personální obsazení apelačního soudu stanovil Ferdinand I. 20. ledna 1548 instrukcí pro čtrnáct osob, jež jmenoval na místa apelačních radů: „*Instrukcí na urozené Ladislava Popela z Lobkovic na Chlumci, maršálka dvoru našeho v království Českém, Jindřicha Planského z Ziberku,*<sup>240</sup> *hajtmana našeho v Starším městě Pražském, Ludvíka Bezdrůžického z Kolovrat, hajtmana našeho v Novém městě Pražském; statečné a slovutné Adama Řepického z Sudoměři na Řepici, králové její Lásky, paní manželky naší nejmilejší, slavné paměti podkomořího v království českém a hajtmana našeho v Starém městě Pražském, Petra Bechyni z Lažan na Pičíně, Albrechta Kaplíře z Sulevic, poctivé Ludvíka Šradína, Vavřince Knora z Roznrotu, Gerharta z Cách, Kryštofa Kleklara, doktory v právích, rady naše dvorské a opatrné Mistra Tomáše z Javořice, Blažeje Nožičku, Jana Panphilusa a Jana Lukáše, měštěniný a obyvatele Starého a Nového měst našich Pražských... daná.*“<sup>241</sup> Prvních tři osoby reprezentovaly panský stav, další tři rytířskou kurii, následovali čtyři doktoři práv a čtyři měšťané Starého a Nového Města

---

<sup>240</sup> Planští ze Ziberku se označují častěji ze Žeberku, někdy též z Eberku, popř. Seebergu, např. BÍLEK, T. V., *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. V Praze: Nákladem Musea království českého, 1882, s. 436.

<sup>241</sup> Pro účely disertační práce jsem pracoval s českým zněním zřizovací instrukce, otištěným v edici Sněmy české; *Sněmy české II*, s. 545–546. K dispozici jsem měl rovněž kopii její původní německé verze uloženou ve fondu Česká dvorská kancelář v Národním archivu; Česká dvorská kancelář, inv. č. 1067, kart. č. 863.

pražského, kteří zasedali na měšťanské lavici. Apelační radové se měli scházet na Pražském hradě „do pokoje jim... ukázaného”.<sup>242</sup>

Hermegild Jireček uvádí odlišný počet počet radů: „*prezident se čtyřmi pány, čtyřmi rytíři, čtyřmi měšťany a čtyřmi doktory*“, tzn. celkem sedmnáct osob, který s ohledem na zřizovací instrukci, jež podává jejich taxativní výčet, není správný.<sup>243</sup> Správný není ani celkový počet patnácti radů (čtyři páni, dva rytíři, čtyři doktoři, pět měšťanů), který uvádí Auersperg. Jako pátého měšťana jmenuje Johanna Wollingera.<sup>244</sup> Toto jméno nalezneme i u Emila Otta (zde jako Johanna Wallingera) a v přehledu radů u J. F. Schmidta, ale ten ho zařazuje mezi doktory.<sup>245</sup> Je zajímavé, že si Schmidt sám ve svém díle odporuje, když ve výkladové části na rozdíl od následujícího přehledu členů soudu udává správný počet radů bez Wollingera. V obou případech však místo Jana Lukáše chybně hovoří o Janu Turasovi, když nesprávně přečetl německou podobu jeho jména Lucas. Podobně není jednotný ani v odlišování osob zasedajících na měšťanské a doktorské lavici a dále u Tomáše z Javořice, kterého zprvu správně řadí mezi měšťany, ale v přehledu ho usazuje na lavici rytířskou.<sup>246</sup> Podle Otty Peterky tvořilo soud třináct osob (dva páni, tři rytíři, čtyři měšťané a čtyři doktoři), přičemž pravděpodobně opomněl započítat prezidenta, kterého vůbec nezmiňuje.<sup>247</sup> Celkový počet třinácti radů včetně prezidenta nalezneme ve dvou dobových seznamech radů, sekretářů a jiných úředníků uchovávaných ve fondu Apelační soud Národního archivu.<sup>248</sup> Podle nich obsadili místa prvních apelačních radů tři páni (Ladislav Popel z Lobkovic, Jindřich Planský ze Síbařku a Ludvík Bezdrůžický z Kolovrat), pouze dva rytíři (Petr Bechyně z Lažan a Albrecht Kaplíř ze Sulevic) a osm doktorů práv (Gerhart z Cách, Kryštof Kläkler, Vavřinec Knorr, Ludvík Šradín, Jan Wollinger, Blažej Nožička, Jan Pamphilus a Jan Lukáš).<sup>249</sup> V rozporu s instrukcí Ferdinanda I. seznamy nezmiňují vůbec Adama Řepického ze Sudoměře, místo Tomáše z Javořice jmenují Jana Wollingera a všechny měšťany

<sup>242</sup> *Sněmy české II*, s. 546.

<sup>243</sup> JIREČEK, H., ed. *Spisy právnícké o právu českém v XVI-tém století*. Ve Vídni: H. Jireček, 1883, s. 90.

<sup>244</sup> AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 15.

<sup>245</sup> OTT, Emil. *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte des römisch-canonischen Process in den böhmischen Ländern*, Leipzig: 1879, s. 224; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 144.

<sup>246</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 6, 144–145.

<sup>247</sup> PETERKA, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder II*. Reichenberg: 1928, s. 99.

<sup>248</sup> NA, AS, kn. č. 68, Manuál apelačního soudu; NA, AS, kn. č. 69, Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes).

<sup>249</sup> NA, AS, kn. č. 68, fol. 3; NA, AS, kn. č. 69, s. 1–2.



uvádějí jako doktory práv. Tyto odchylky jsou způsobeny tím, že zápisy vznikly až s odstupem několika let.<sup>250</sup> Jindy se sice literatura shoduje v počtu členů soudu včetně poměru šlechticů a nešlechticů, ale liší se v chápání toho, zda daná osoba náležela k pánům či rytířům. Na jedné straně uvádí tři pány včetně prezidenta a tři rytíře,<sup>251</sup> na druhé straně čtyři pány a pouze dva rytíře,<sup>252</sup> aniž by jmenovitě určovala, kdo patřil k jakému stavu.

Řepický je zřejmě důvodem, proč se literatura ohledně počtu pánů rozchází, neboť Václav Zdeněk ho ve shodě s Auerspergem a Schmidtovým přehledem radů výslovně označuje za pána.<sup>253</sup> Tomu však neodpovídá znění instrukce, která ho titulovala jako rytíře přívlastkem „*slovutný a statečný*“.<sup>254</sup> Ostatně Adam Řepický ze Sudoměři a na Řepici a Petr Bechyně z Lažan byli uvedeni jako relátoři z řad rytířstva také ve sněmovním usnesení ze 17. srpna 1545.<sup>255</sup>

Městský stav zastupovali měšťané Starého a Nového Města pražského. Bylo to nejen proto, že šlo o největší a nejvýznamnější města Českého království, ale i z pragmatických důvodů. Apelační soud zasedal nepřetržitě na Pražském hradě a nebylo by praktické ho obsazovat měšťany z jiných měst. Staré město pražské navíc samo disponovalo zkušeností vrchního práva. Jako první jmenovaní měšťané působili u soudu Tomáš z Javořice, Blažej Nožička, Jan Panphilus a Jan Lukáš. Přísahu složili v červnu 1548, tj. později než šlechticův radové, kteří tak učinili včetně Ladislava Popela z Lobkovic už počátkem února tohoto roku.<sup>256</sup>

V pozdějších letech nebyl poměr šlechticů a měšťanů apelačního soudu, jak ho určila instrukce z 20. ledna 1548 při jeho zřízení, zcela dodržován. Objevovaly se stížnosti z pražských měst, že dochází k preferenci šlechtických zástupců na úkor

<sup>250</sup> Uvedenými knihami včetně otázky jejich vzniku se zabývala Klára Woitschová. WOITSCHOVÁ, K., *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*, s. 5–8.

<sup>251</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*. Praha: 1946, s. 283; TOMEK, W. W. *Dějepis města Prahy XII*. Praha: 1901, s. 5; HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99; KALOUSEK, J., *České státní právo*. Praha: 1892, s. 295; BAXA, Bohumil. *Dějiny práva na území republiky československé*. V Brně: Nákladem českoslov. akademického spolku Právnick, 1935, s. 162.

<sup>252</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 5; KŘEPELKOVÁ, A., *Apelační soud*, s. 1.

<sup>253</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 8; AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 14; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 5–6, 143. Ve výkladové části Schmidt neprovádí rozlišení radů na pány a rytíře.

<sup>254</sup> *Sněmy české II*, s. 545.

<sup>255</sup> *Sněmy české I*. Mezi pány je neřadí ani starší literatura; SEDLÁČEK, A., Řepický ze Sudoměře. In: *Ottův slovník naučný XXI*, s. 570; TOMEK, W. W. *Dějepis města Prahy XII*, s. 5; BÍLEK, T. V., *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, s. 106.

<sup>256</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 144–145; RYANTOVÁ, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 190–191.

měšťanských. Na sněmu konaném 5. až 17. února roku 1582 žádali Pražané a ostatní zástupci měst vyšší stavy, aby se přimluvili u Rudolfa II. ohledně opětovného obsazování apelační soudu čtyřmi osobami ze Starého a Nového Města pražského.<sup>257</sup> Další stížností z roku 1610 Pražané upozorňovali, že již několik let chybějí mezi rady zástupci měst. Na stavech opět žádaly přimluvu u panovníka s odůvodněním, že mají dobré znalosti českého práva a právních obyčejů. Podobně jako v předchozích případech jim stavové vyšli vstříc a na konci obecných sněmovních artikulů, které se týkaly městského stavu, můžeme nalézt žádost, aby král vybral apelační rady také z Pražanů. K tomu ale jistě nedošlo, neboť již na sněmu v roce 1611 Pražané svůj požadavek zopakovali. Učinili tak ještě s menším úspěchem než předtím, protože do artikulů sněmu se žádná přímluva stavů nedostala. Změna situace nastala na generálním sněmu v roce 1619, od něhož měli být radové obsazováni v rovném počtu ze všech tří stavů království českého.<sup>258</sup> Po Bílé hoře měšťanská lavice definitivně zanikla. Ve vídeňském reskriptu z 29. listopadu 1628 už o ní není zmínka.<sup>259</sup>

Instrukce z 20. ledna 1548 uváděla mezi apelačními rady také čtyři doktory práv: Ludvíka Šradína (Šeradina) ze Šondorfu, Vavřince Knora (Knorra) z Roznrotu, Gerharta z Cách a Kryštofa Kleklera (Kläklera). Přísahu složili 25. června.<sup>260</sup> Pro úplnost je třeba dodat, že dílo J. F. Schmidta opět obsahuje rozpor mezi výkladovou částí a přehledem členů komory, pokud jde o obsazení doktorské lavice. V prvním případě se shoduje s výše uvedeným,<sup>261</sup> ve druhém mezi doktory mylně uvádí navíc Blažeje Nožičku, Jana Pamphila, Jana Turase, Jana Wollingera a opomíjí Vavřince Knora z Roznrotu.<sup>262</sup>

Na tomto místě je třeba připomenout, že na pražském vysokém učení neprobíhala v raném novověku pravidelná výuka práva. Právnická fakulta, která se v roce 1372 oddělila od pražské univerzity a tvořila samostatnou univerzitu, zanikla na počátku husitských válek.<sup>263</sup> Nebyla obnovena ani jako součást pražské univerzity, z níž

---

<sup>257</sup> *Sněmy české VI*, s. 204.

<sup>258</sup> GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. XLVI–XLVII, 349.

<sup>259</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 52–53.

<sup>260</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 144–145.

<sup>261</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 6.

<sup>262</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 144, 145.

<sup>263</sup> ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48–1622*. Praha: Univerzita Karlova, 1995, 1995, s. 165, 181; STOČES, Jiří. Die Prager Juristenuniversität (1372–1419) als Begegnungs- und Kommunikationsstätte der zukünftigen Kirchenelite. In *Ecclesia als Kommunikationsraum in*

se stala jednofakultní škola zemského významu. Přestože se na ní objevovaly snahy zahájit přednášky z práva, k otevření řádného studia nedošlo a zájemci o toto studium museli odcházet do zahraničí. Českých vystudovaných právníků tak nebylo mnoho, a proto jejich deficit nahrazovali cizinci. K tomu ještě přistupoval fakt, že habsburský dvůr důvěřoval zahraničním juristům více než českým.<sup>264</sup> Řada z nich přišla do země právě za vlády Ferdinanda I.<sup>265</sup> Z těchto důvodů nenajdeme mezi apelačními rady mnoho českých doktorů práv.<sup>266</sup> Také všichni první členové na doktorské lavici pocházeli z ciziny. Až v roce 1552 byl Ludvík Šradín přijat za obyvatele v zemi.<sup>267</sup> Mezi Čechy, kteří nabyli právnické vzdělání v cizině, můžeme jmenovat již uváděného Jindřicha Domináčka z Písnice, který studoval ve Vídni a v Ingolstadtě,<sup>268</sup> nebo Šimona Proxena, jenž získal právnické vzdělání v 60. letech 16. století v Douai, Paříži a Orleánu.<sup>269</sup>

Královská instrukce z roku 1548 je prvním předpisem, který předpokládá univerzitní právnické vzdělání a získání doktorátu pro výkon významné funkce. Do té doby se nejednalo o obligatorní podmínku pro zastávání žádného úřadu.<sup>270</sup> Nelze sice ještě hovořit o vytlačování laiků v soudnictví profesionálními právníky, ale v našich zemích jde o první krok vedoucí k této obecné tendenci, jež se pomalu začala prosazovat ve střední Evropě včetně habsburském soustátí koncem 16. století.<sup>271</sup> V 17. a 18. století směřoval uvedený proces k etatizaci, byrokratizaci a racionalizaci veřejné správy včetně soudnictví a současně k vytváření nových elit, které byly natolik kariéerně spojené se státem, že se přestaly identifikovat se zájmy komunit, z nichž pocházely. Jaroslava Miller si všimá této tendence v městském prostředí, kde původně nepočtená

---

*Mitteleuropa (13. – 16. Jahrhundert)*, hrsg. von Eva Doležalová und Robert Šimůnek, München: Oldenbourg Verlag, 2011, s. 237-259

<sup>264</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 134.

<sup>265</sup> KINDL, Vladimír. K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (vybrané okruhy). In *Dějiny právnického stavu a právnických profesí*. Praha: Vodnář, 1999, s. 99.

<sup>266</sup> AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 18–22.

<sup>267</sup> TOMEK, W. W. *Dějepis města Prahy XII*, s. 5.

<sup>268</sup> BŮŽEK, Václav. *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předběllohorských Čech*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1996, s. 56–57.

<sup>269</sup> TRUHLÁŘ, Antonín, ed. et al. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě = Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae*. Praha: Academia, 1973, s. 255–264; AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 19, 207–208; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 149.

<sup>270</sup> KINDL, V. Příležitost k získání a uplatnění právnického vzdělání, s. 85.

<sup>271</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 134.

vrstva právnický vzdělaného obyvatelstva dosáhla nebývalého společenského vzestupu díky rostoucí moci státu a nikoliv hájením partikulárních zájmů městských obcí.<sup>272</sup>

Účast doktorů práv na zasedáních apelačního soudu zajišťovala odbornost jeho rozhodovací činnosti. Lze předpokládat, že si díky právnickému vzdělání brzy vybudovali mezi ostatními členy soudu přirozenou autoritu a v právních otázkách získali rozhodující slovo. Jejich zásluhou se apelační soud po roce 1548 podílel na pokračující recepci římského práva a prosazování římsko-kanonického procesu v městském právu. Během právnického studia si totiž osvojili zásady římského a kanonického práva, které pak logicky promítali do způsobu vyřizování soudních případů. Je nepochybné, že právě z jejich iniciativy se v roce 1580 apelační soud přihlásil k městskému zákoníku Pavla Kristiána z Koldína, který v různých modifikacích obsahoval zásady římského práva i římsko-kanonický proces.<sup>273</sup> Působení právníků v apelačním soudu zprostředkovaně znamenalo také zkvalitnění činnosti raně novověkých nižších instancí, zejména městských soudů, jejichž soudci sami nedisponovali právnickým vzděláním.<sup>274</sup>

### 3.2. *Prezident apelačního soudu*

Při zřízení apelačního soudu ustanovil Ferdinand I. do jeho čela Ladislava Popela z Lobkovic. Instrukce z 20. ledna 1548 tuto funkci speciálně nepojmenovala, formálně se jednalo o apelačního radu: „...aby Ladislav Popel mezi jmenovanými radami našimi přední místo držel...aby jmenovaný Ladislav Popel a jiné zřízené rady naše obzvláště zření na to měli...“.<sup>275</sup> Označení prezident, jež se záhy vžilo, použil panovník již v dopisu apelačním radům ze 7. listopadu 1548: „Tobě Ladislave Popele

---

<sup>272</sup> MILLER, Jaroslav. Raně novověké město: eroze komunity?, s. 428–429.

<sup>273</sup> KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České. Díl první, Právní prameny a vývoj právnictví*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913, s. 100–102.

<sup>274</sup> KINDL, Vladimír. Příležitost k získání a uplatnění právnického vzdělání a právních vědomostí v Čechách do počátku dvacátých let 15. století (studenti a učitelé práv, úředníci, písaři a notáři). In *Dějiny právnického stavu a právnických profesí*. Praha: Vodnář, 1999, s. 85. Jiná situace panovala v městském soudnictví ve Španělsku, kde tzv. corregidor mohl soudit pouze za asistence dvou právnický vzdělaných přísedících, pokud tímto vzděláním sám nedisponoval; PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 744.

<sup>275</sup> *Sněmy české II*, s. 545.

*jako presidentu prikazujeme...*<sup>276</sup> Objevovalo se také v rozsudcích a naučeních apelačního soudu<sup>277</sup> a uváděl ho například i Mikuláš Dačický z Heslova ve svých Pamětech.<sup>278</sup> Během stavovského povstání ho zmínila ústava protestantských stavů z roku 1619, když stanovila v článku XVI., že „*presidentové komory a nad appellacími*” mají být evangelíky. Normativně ho však zakotvil až reskript Ferdinanda II. z roku 1628, který reformoval soud po personální stránce.<sup>279</sup>

Přední z apelačních radů dbal na řádný chod úřadu, jemuž předsedal. Za tímto účelem mu svěřila instrukce z roku 1548 některé pravomoci vůči ostatním radům a administrativnímu personálu soudu. Po organizační stránce zajišťoval přítomnost svých kolegů na jednání v dostatečném počtu. Bez jeho souhlasu nemohli odjet z Prahy, „*aby pro nedostatek osob*” nedocházelo k průtahům řízení. Pokud je „*kdyžby toho potřeba byla do rady obeslal*”, museli se nechat „*najíti*.”<sup>280</sup> Vzhledem k pravidelnému zasedání apelačního soudu se domnívám, že prezident obesílal rady jen v mimořádných případech, nikoliv ke každému zasedání. Prezidentovi mohl povolení k odjezdu z města udělit pouze panovník, který jím patrně neplýtvat, jak dokládá korespondence Ladislava Popela z Lobkovic. V dopisech švagrovi Jindřichovi staršímu ze Švamberka a na Zvíkově se opakovaně omlouval, že ho nemůže navštívit pro povinnosti v Praze, a stěžoval si, že má sotva čas přijet domů.<sup>281</sup> V listě z 18. října 1569 dokonce žádal Vratislava z Pernštejna o přímluvu u císaře, aby mu dovolil odjet na dva nebo tři týdny za manželkou, jež byla v pokročilém stádiu těhotenství.<sup>282</sup> Důvod pro takové omezení pohybu spočíval ve snaze soustavně zajistit plnohodnotnou činnost soudu, neboť instrukce z roku 1548 ještě nepočítala s funkcí zástupce prezidenta.<sup>283</sup>

Prezident dohlížel na apelační rady z hlediska dodržování vymezené pracovní doby a řádného provádění svěřených úkolů, zda se jim při zasedání „*pilně*” věnují a nezaměstnávají se jinými záležitostmi. Jestliže zjistil u někoho z nich „*nedbalivost neb*

---

<sup>276</sup> Uvedený dopis zpřístupnila edice *Sněmy české II*, s. 546.

<sup>277</sup> Např. v ortelu z 27. května 1622 zaslaného do Starého Města pražského; NA, AS, kn. č. 134, fol. 1.

<sup>278</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 143, 170, 189.

<sup>279</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127; text reskriptu z roku 1628 uvádí též SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 50.

<sup>280</sup> *Sněmy české II*, s. 545.

<sup>281</sup> BŮŽEK, Václav et al. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha: Paseka, 2002, s. 340.

<sup>282</sup> RYANTOVÁ, M., Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu, s. 198–199.

<sup>283</sup> Funkci zástupce prezidenta upravila explicitně až instrukce Ferdinanda III. z 26. listopadu 1644 v článku 3; NA, AS, kn. č. 74a, fol. 3; viz též SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 57–58.

*nepilnost*”, nejprve s ním promluvil a nevedl-li jejich pohovor k nápravě, měl provinilce nahlásit panovníkovi.

Spolu s jinými rady kontroloval sekretáře a jeho písaře, aby nepožadovali od procesních stran „žádných poct ani více taxy”, než je stanoveno. Sekretář se měl spokojit s poskytovaným platem a pěti bílými groši za každý ortel. Z důvodu zajištění dohledu nad poplatky vybíranými sekretářem za apelace, tzv. ortelními penězi, které náležely panovníkovi, měl prezident jedny ze dvou klíčů od truhly, kde byly tyto prostředky uschovány (druhý náležel sekretáři). Odpovídal za to, aby bez králova zvláštního povolení z ní nebylo nic vybráno a vydáno. Kontrolní pravomoc prezidenta vůči sekretáři se projevila také dvojí registrací doručených případů. Jedna registra byla uložena u prezidenta, druhá u sekretáře. Prezident se sekretářem měli dbát na vyřizování odvolání v pořadí, v jakém byla doručena bez ohledu na bohatství apelanta.<sup>284</sup>

Ačkoliv to instrukce přímo neuváděla, je nepochybné, že prezident podléhal při plnění svých úkolů kontrole a kárné pravomoci panovníka. O tom svědčí králova výtku ze 7. listopadu 1548, v níž Ladislavu Popelovi z Lobkovic přikázal, aby dohlížel na řádné provádění instrukce, obzvláště na dodržování stanovených časů jednání. Jestliže by „nad tím skutečně ruku nedržel”, zachoval by se k němu Ferdinand jako k „jiným nepilným nemilostí... královskou.”<sup>285</sup>

Loajalitu královské moci a plnění povinností zajišťovala u radů včetně jejich předsedy přísaha panovníkovi: „Protož aby rady naše ve vší upřímné pilnosti, pamatujíc na své přísahy, kterou jsou nám udělali... práva a spravedlivosti udělovali...”.<sup>286</sup> Ostatně loajalita habsburskému domu patřila mezi hlavní požadavky na místo šéfa apelačního soudu. Přestože se u něj předpokládal určitý stupeň vzdělanosti, nemusel být stejně jako zemští úředníci vystudovaným právníkem. Odbornost rozhodování soudu zajišťovala přítomnost právníků na doktorské lavici.

Přestože všichni prezidenti apelačního soudu před rokem 1619 byli katolíci, stala se příslušnost k určitému vyznání oficiální podmínkou pro výkon této funkce až za stavovského povstání. Česká konfederace z 31. července 1619 stanovila okruh úřadů, které směly vykonávat jen osoby evangelického vyznání, v článku 16: „V Čechách mají tito úřadové osobami evangelitského náboženství na potomní časy osazováni býti, totiž:

<sup>284</sup> *Sněmy české II*, s. 545–546.

<sup>285</sup> Výtku Ferdinanda I. obsahuje edice *Sněmy české II*, s. 546.

<sup>286</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47; *Sněmy české II*, s. 545.

*nejv. pan purgrabě pražský, nejv. písař, presidentové komory a nad appelacemi, obadva podkomoří, hejtman hradu pražského, nejv. mincmistr a též oba dva hofrychtýřové...*“ Toto ustanovení zahrnovalo nakonec více úřadů než předběžný návrh konfедераční listiny, a to pravděpodobně z důvodu posílení protestantského tábora. Původní text uváděl pouze nejvyššího purkrabího, nejvyššího kancléře, nejvyššího písaře, podkomořího a hofrychtéře.<sup>287</sup> Funkce prezidenta nad apelacemi, dosud doména katolíků, byla tedy do tohoto výčtu zařazena až dodatečně. Naopak katolické vyznání, a to i pro řadové apelační rady, předepisovaly pobělohorské normy, zejména Obnovené zřízení zemské (článek A. XXIII)<sup>288</sup> a reskript o apelačním soudu z 29. listopadu 1628.<sup>289</sup>

Popelové z Lobkovic se střídali ve funkci prezidenta apelačního soudu s výjimkou let 1577–1585 až do roku 1603. Rodová kontinuita v obsazování úřadů ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století se týkala též postu nejvyššího hofmistra, který byl v letech 1554–1609 (kromě krátkého období 1594–1596) obsazen čtyřmi Popely z Lobkovic včetně výše uvedeného Ladislava na Vysokém Chlumci v letech 1570–1584. Roli při výběru vhodných osob na místo prezidenta (platilo to i o ostatních úřadech) hrály nejen zásluhy uchazeče, ale i zásluhy jeho předků a dalších příbuzných. Věřilo se, že příbuzný osoby, která úspěšně vykonávala funkci, bude na základě zděděných schopností stejně úspěšný a naopak.<sup>290</sup> Popelové z Lobkovic se dostávali na toto místo především pro svoji loajalitu vůči Habsburkům. Jistý význam měl určitě také jejich katolicismus, byť nešlo o podmínku pro obsazování královských úřadů. Např. synovec prvního prezidenta apelačního soudu, jménem rovněž Ladislav Popel z Lobkovic (ale tentokrát ze zbirožské větve) byl v únoru 1580 jmenován prezidentem české komory, ačkoli přešel k protestantství.<sup>291</sup>

Funkce prezidenta apelačního soudu si záhy získala nemalou prestiž. Šlechta, která se s panovníkem podílela na politické moci v Českém království, hledala při budování kariéry v první řadě uplatnění v nejdůležitějších zemských (stavovských)

---

<sup>287</sup> ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2009, s. 52, 53.

<sup>288</sup> JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 32–33.

<sup>289</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 51.

<sup>290</sup> MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500–1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 356, 816.

<sup>291</sup> JANÁČEK, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Paseka, 1997, s. 205, 206.

institucích. Pokud na ně nedosáhla, představovaly pro ni další variantu zeměpanské (královské) úřady. Po zřízení apelačního soudu jako královské instituce se také jeho prezident stal jednou z hodností, kde se mohla důstojně uplatnit. Pro společenský postup šlechtice neměly královské úřady takový význam jako nejvyšší zemské úřady, ty byly zdaleka nejprestižnější a znamenaly vrchol kariéry, nicméně představovaly startovací pozici, ze které bylo možné dosáhnout na post nejvyššího zemského úředníka. V 16. století se staly hlavním personálním zdrojem pro nejvyšší zemské úřady soudy – zemský, komorní, dvorský a také apelační, i když ve srovnání s prvními třemi uvedenými ne v takové míře. Postupem doby, jak rostl její mocenský význam a společenská vážnost, začala funkce prezidenta apelačního tribunálu znamenat i slušné zakončení šlechtické kariéry.<sup>292</sup> Jednotliví šlechtici si začali uvědomovat, že patří mezi úřady, který jim umožňuje podílet se na skutečném úřadování a získat značnou faktickou moc.<sup>293</sup>

O důležitosti prezidenta apelačního soudu ke konci sledovaného období vypovídá podle mého názoru velmi dobře skutečnost, že ho protestantští stavové zařadili spolu v roce 1619 mezi úřady, jež nesmí vykonávat osoby jiného než evangelického vyznání, a Fridrich Falcký do něj dosadil po odvolaném Bedřichu z Talmberka jednoho z nevýraznějších stavovských předáků Václava Budovce z Budova.

Vzrůstající společenskou prestiž prezidenta apelačního soudu lze vysledovat také v Pamětech Mikuláše Dačického z Heslova, zachycujících události z let 1574 až 1625. Zatímco v letech 1577 a 1585 jejich autor ještě nezaznamenal změny v úřadu apelačního prezidenta, v letech 1592, 1610 a 1619 již pokládal za významné je zmínit: „*Pan Kryštof z Lobkovic učiněn presidentem nad appellacími na hradě pražském*” (1592).<sup>294</sup> „*Ferdinand z Donína, byv presidentem nad apelacími, učiněn jest nejvyšším komorníkem... presidentem nad apelacími pan Jan Zbyněk Zajíc z Haznburku*” (1610).<sup>295</sup> „*Těž nařídili tíž stavové čeští spolčení, aby v ouřadech a službách zemských nebejvali... Fridrich z Talmberka, byv presidentem nad appellacími*” (1619).<sup>296</sup>

---

<sup>292</sup> MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 166, 333.

<sup>293</sup> PÁNEK, J. Politický systém předbělohorského českého státu. *Folia historica bohemica*, 1987, 11, s. 51.

<sup>294</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 143.

<sup>295</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 170.

<sup>296</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 189.



V roce 1627 se v pramenech setkáváme také s funkcí viceprezidenta apelačního soudu, kterou jako první zastával Jiří Adam z Martinic.<sup>297</sup>

### 3.3. *Apelační radové*

Vedle prezidenta zasedali na apelačním soudu řadoví soudci, které Ferdinand I. označil v instrukci z 20. ledna 1548 jako „*rady naše k apelacím na hradě našem Pražském zřízené a usazené.*”<sup>298</sup> V dobových pramenech se ale vyskytovali i pod jinými názvy. Dopis panovníka z 3. dubna 1549 zaslaný do všech královských měst je zmiňoval v podobě „*rady naše nad apelacími zřízené.*”<sup>299</sup> Stejně označení použil ortel jaroměřského soudu v záležitosti Jiřího Popásky a jeho švagra Laurýna (1551): „*rady Jeho Milosti nad apelacími zřízené na Hradě pražském.*”<sup>300</sup> Ojediněle jsem se setkal s pojmenováním apelátoři, např. naučení „*od pánův apelátorův*” z roku 1572, určené konšelům v Hradci Králové.<sup>301</sup> Podobně konšelé z Rožmitálu poučili v roce 1553 procesní strany o odvolání „*před jich milostmi pány appellátory.*”<sup>302</sup> Literatura uvádí členy apelačního soudu nejčastěji jako apelační rady, popř. rady nad apelacemi, Václav Vaněček o nich obecně hovoří jako o „*přisedících.*”<sup>303</sup>

Jejich služební povinnosti zakotvila zmíněná instrukce z roku 1548. Doručené apelace měli rozsuzovat spravedlivě a zahájená řízení „*ve vší upřímné pilnosti*” dovést do konce. Měli vůči všem apelantům uplatňovat rovný přístup, aniž by činili rozdíly mezi chudými a bohatými, „*aby se žádnému ukrácení nestalo.*” Požadavek na rovné zacházení se stranami se týkal také rychlosti řízení a pořadí, v jakém se apelace projednávaly. Byli zakázáni „*zoumyslní odtahové*” (prodlužování řízení) a naopak žádné řízení nesmělo být „*uspíšeno*” (urychleno). Radové museli vyřizovat případy tak, „*jakž která apelací jedna za druhou dodány budou*”, aby se vyvarovali podezření,

---

<sup>297</sup> NA, AS, kn. č. 69, fol. 18.

<sup>298</sup> *Sněmy české II*, s. 545–548.

<sup>299</sup> List Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 byl zpřístupněn v edici *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>300</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 28v, 29r.

<sup>301</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 53r.

<sup>302</sup> NA, AS, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, s. 539–542.

<sup>303</sup> VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, s. 163.

že se dopouští něčeho nekalého. Výslovně nesměli upřednostňovat kauzy bohatých osob.<sup>304</sup>

Kromě principu rovnosti byla v instrukci vyjádřena zásada nestrannosti. Apelační radové měli odvolání posuzovat bez zřetele na spřízněnost, přátelství či nepřátelství vůči účastníkům řízení. Instrukce obsahovala též protikorupční ustanovení, které zakazovalo přijímat „*dary a pocty, ani žádnou jinou věc.*” Další pravidlo mělo zajišťovat, aby se kolegium radů scházelo v dostatečném počtu pro vynesení ortelu a „*chudí lidé pruoťahuov nebrali a zdržováni nebyli.*” Jelikož instrukce vyžadovala pro přijetí rozhodnutí přítomnost minimálně devíti osob, mohli radové odjet z Prahy pouze se souhlasem prezidenta a v případě potřeby se museli dostavit na jeho výzvu. Za pobytu panovníka v Českém království nemohli hlavní město opustit vůbec.<sup>305</sup>

Podstatnou odlišnost oproti jiným soudům představovalo stálé zasedání apelačního tribunálu, které instrukce určila na každý den mimo středu, sobotu, neděli a „*jiné obyčejné a řádné svátky*”. Nejednalo se však o první Ferdinandův pokus zavést celoročně fungující soudní instituci v Čechách. Podle Zřízení o komorním, hejtmanském i dvorním soudu z roku 1534 měl ve stejné dny v týdnu zasedat i komorní soud.<sup>306</sup> Po roce 1538 se ale u tohoto soudu prosadila praxe čtyř zasedání ročně, kterou zakotvilo sněmovní usnesení z roku 1543 a později zemská zřízení z let 1549 a 1564.<sup>307</sup> Několikrát do roka se scházel také zemský soud.<sup>308</sup> Ferdinand I. nařídil apelačním radům pevnou pracovní dobu, v létě sedmihodinovou a v zimě šestihodinovou. Od svatého Jiří do svatého Václava měli zasedat od šesté, po zbytek roku od sedmé hodiny ranní, vždy do čtyř hodin s polední přestávkou mezi desátou a jednou hodinou. Takto vyměřený čas měli využívat efektivně pouze k plnění svých úkolů a neměli se „*ničímž jiným zaneprázdnňovati ani zaměstnávat*”. Instrukce nezapomněla ani na stanovení kárného postupu, jestliže by některý z radů neplnil uložené povinnosti. V takovém případě mu

---

<sup>304</sup> Sněmy české II, s. 545.

<sup>305</sup> Sněmy české II, s. 545.

<sup>306</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 95.

<sup>307</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 97–99, 105.

<sup>308</sup> Pro odlišení od zemského soudu menšího (*provinciale minus*), který rozhodoval o žalobách na šlechtice v menších věcech, se používalo také označení zemský soud větší (*iudicium/consilium provinciale maius*). Zasedal den po sv. Václavu, v pátek po suchých dnech a v pátek po suchých letničních dnech; JIREČEK, H., *Spisy právnícké*, s. 90.

měl nejprve domluvit prezident a „*nechtělaliby táž osoba od toho přestati*“, mělo být jeho provinění předneseno králi.<sup>309</sup>

Téměř každodenní zasedání soudu činilo z funkce apelačních radů stálé zaměstnání. Pro mnohé z nich znamenal nový pracovní režim spojený s brzkým vstáváním citelnou změnu v dosavadním životě, na kterou si zřejmě obtížně zvykali. Alespoň ze začátku nebrali dodržování úřední doby příliš vážně. Po více než devíti měsících existence apelačního soudu je panovník dokonce musel pokárat za její nerespektování. V dopise ze 7. listopadu 1548, zpřístupněného v edici Sněmy české, je napomínal: „*se... k hodině určité nescházíte, nébrž vedle vuole a libosti Vaší, jakž se Vám zdá, bez vědomí a povolení presidenta před časem rozcházíte a druhdy i doma zuostáváte aneb na projížd'ky a procházky jezdíte i chodíte*”. Zároveň jim připomněl, že se kvůli tomu prodlužuje doba řízení, což je spojeno s většími útratami procesních stran, a to zvláště za posly, čekajícími v Praze na vypravení apelačních rozsudků. Nabádal je „*přísně prikazujíc*”, aby „*pilnější byli*”, bezodkladně ukončovali řízení, scházeli se a rozcházeli ve stanovenou dobu a nechyběli na jednáních, ledaže by jim to povolil prezident. Nakonec je varoval před vážnějším následkem (královskou nemilostí), jestliže by napomenutí nevedlo k nápravě.<sup>310</sup>

Apelační radové skládali králi přísahu a v souladu s ní měli postupovat při projednávání věci a nalézání práva. Po formální a obsahové stránce se víceméně nelišila od přísahy nejvyšších zemských úředníků. Radové přísahali ve stoje s tváří obrácenou k východu slunce a se zdviženými dvěma prsty. Zavazovali se, že budou v úřadě hájit pravdu, tupit křivdu a zachovávat úřední tajemství. Na závěr pronášeli formuli: „*Tak mi Buoh pomáhaj i všickni svatí!*“<sup>311</sup> Na rozdíl od moravských zemských úřadů nepřísahali na Matku boží.<sup>312</sup> Závěrečná slova slibu si z náboženských důvodů upravil Václav Budovec z Budova, který byl jmenovaný apelačním radou v roce 1584. Jako oddaný

---

<sup>309</sup> Sněmy české II, s. 546.

<sup>310</sup> Sněmy české II, s. 546.

<sup>311</sup> GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*. Brno: 1936, s. 567.

<sup>312</sup> KAMENÍČEK, František. Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*. 1892, roč. 16, s. 243; KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské: Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526-1628). Díl 1.* Brno: Zemský výb. markrabství Mor., 1900., s. 173–174.

stoupenec jednoty bratrské v souladu se svým přesvědčením pronesl: „*Toho mi dopomáhej svaté evangelium.*“<sup>313</sup>

Mezi požadavky na výkon funkce apelačního rady v zásadě nebylo vystudování práv na univerzitě. Výjimku tvořili členové doktorské lavice, kteří představovali v apelačním kolegiu odborný prvek a zaručovali profesionalitu jeho rozhodovací praxe. Jmenování apelačním radou představovalo pro mnohé osoby vstup do veřejného života, což platilo i pro Václava Budovce z Budova, ustanoveného radou 14. srpna 1584 ještě za rytířský stav.<sup>314</sup>

Výši platu apelačních radů ve sledovaném období stanoví prameny až v roce 1628, kdy v souvislosti s jeho valorizací uvádí reskript Ferdinanda II. jejich předcházející roční příjem čtyři sta kop míšeňských.<sup>315</sup> Podle Zikmunda Wintra pobírali v roce 1589 pouze sto kop.<sup>316</sup> V každém případě to nebylo mnoho, jak vyplývá z dopisu Václava Budovce z Budova z roku 1594 Janu Jiřímu ze Švamberka, který ho předtím požádal o půjčku. Deset let po svém jmenování si v něm stěžuje, že mu za jeho službu „*ničemně platí*“, a proto mu pro nedostatek peněz nemůže půjčit. Naopak ho žádá o splacení starého dluhu nebo alespoň úroků.<sup>317</sup> Odměnu radům navýšil až Ferdinand II. reskriptem z 29. listopadu 1628, a to na 600 kop míšeňských (prezidentovi na 1200).<sup>318</sup> Špatné finanční ohodnocení dokládá i případ Jana Bezdrůžického z Kolovrat na Bystrém, který v roce 1585 opustil úřad prezidenta apelačního soudu na vlastní žádost s odůvodněním, že „*na stará kolena se chce nouze a nedostatku vyvarovati*“. Navíc platy nebyly poskytovány příliš pravidelně, jak dokládá stížnost téže osoby.<sup>319</sup>

---

<sup>313</sup> GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. XXV.

<sup>314</sup> NA, AS, kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes), fol. 7; Apelační soud, kn. č. 68 (sign. A.9.), Manuál apelačního soudu, fol. 5.

<sup>315</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 52–53.

<sup>316</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst I*. Praha: 1890, s. 733.

<sup>317</sup> GLÜCKLICH, J., *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579–1619*. Praha: 1908, s. 23.

<sup>318</sup> NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 52–53.

<sup>319</sup> PÁNEK, J., *Politický systém předbělohorského českého státu*, s. 51, 78.

### 3.4. *Kancelářský personál*

Nezbytnou součástí apelačního soudu tvořila kancelář, jež vykonávala administrativní agendu. V jejím čele stál přísední sekretář, jehož povinnosti stanovil přímo panovník instrukcí z roku 1548. Činnost ostatních členů administrativního personálu touto formou regulována nebyla. Mezi hlavní úkoly sekretáře náleželo přijímání a evidování apelací. Poslům, kteří je dodali, potvrzoval jejich převzetí s vyznačením data doručení. Podle instrukce to bylo z důvodu, aby procesní strany věděly, kdy si mohou poslat zpět pro ortel, „*jak nížeji dotčeno*.” Termín vyhotovení rozsudku si přitom měly dovést z lhůt, které instrukce předepisovala pro vyřízení apelací v dalším textu. Přijatá podání včetně dne jejich převzetí zapisoval sekretář do register, jež vedl pro tento účel. Pravděpodobně kvůli kontrole byla zřízena dvojí registra, z nichž druhá opatroval prezident. Podle jejich záznamů organizoval sekretář spolu s prezidentem rozsuzování případů v pořadí, v jakém byly soudu dodány.<sup>320</sup>

Sekretáři svěřila instrukce péči o soudní pokladnu. Vkládal do ní „*peníze ortelní*”, jež vybíral od stran za odvolání. Od truhlice existovaly dva klíče (jeden měl sekretář, druhý prezident) a nesmělo být z ní nic vydáno bez králova zvláštního povolení. Všichni apelační radové měli na sekretáře dohlížet, aby nezneužíval své postavení a nebral od lidí více peněz, než má, a v ničem je „*neobtěžoval*.”<sup>321</sup>

Ze soudních poplatků si mohl sekretář podle instrukce ponechat pět bílých grošů za ortel.<sup>322</sup> Nadto mu panovník vyplácel roční žold.<sup>323</sup> Roční příjem po valorizaci reskriptem z roku 1628 činil 400 kop míšeňských, tedy stejně jako u apelačních radů před navýšením a byl pouze o třetinu nižší než jejich zvýšený plat. Jelikož značně převyšoval platy ostatních administrativních úředníků soudu,<sup>324</sup> muselo se jednat o nejvýznamnější funkci v rámci pomocného soudního aparátu.

Podobně jako u apelačních radů žádná norma nevymezovala dobu, po jakou mohli sekretáři zůstat v úřadu. Její délka se lišila podle konkrétního

---

<sup>320</sup> *Sněmy české II*, s. 546–547.

<sup>321</sup> *Sněmy české II*, s. 546–547.

<sup>322</sup> Bílý groš byla peněžní početní jednotka, která odpovídala 7 bílým pěněžům. Na přelomu let 1547–1548 nechal Ferdinand I. razit tzv. reformovaný pražský groš, který této peněžní početní jednotce odpovídal (na rozdíl od staršího pražského groše o hodnotě 9 bílých peněz); VOREL, P., *Od pražského groše ke koruně české*. Praha: 2000, s. 135.

<sup>323</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>324</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 10.

případu a pohybovala se v rozmezí od jednoho roku (Franz Ludwig, Mathias Arnoldinus) do třiceti let (Albrecht Kindter mladší).<sup>325</sup> Na rozdíl od ostatního administrativního personálu, který vybíral prezident, jmenoval sekretáře přímo panovník. V jejich seznamech nalezneme jak osoby české, tak německé národnosti, přičemž převažují Němci. Od počátku 17. století do Bílé hory se mezi pěti sekretáři objevil jen jeden český (Jan Dlouhej).<sup>326</sup> V souvislosti s nárůstem administrativy byl počátkem 17. století zřízen druhý sekretář. Potom byl jeden český a další německý.<sup>327</sup>

Koneckonců o výjimečné pozici sekretářů svědčí i skutečnost, že byli jedinými administrativními pracovníky, jejichž postavení upravovala zřizovací instrukce. Kromě ovládání jednoho z úředních jazyků nemuseli splňovat žádné další kvalifikační předpoklady. Pokud mezi nimi nalezneme absolventa právnického vzdělání, jde pouze o výjimku. Prvním doktorem byl až Jan z Gräffenburgu, který se stal sekretářem v roce 1640. Ani v následujících letech nebylo zvykem obsazovat toto místo doktory práv. Do počátku 19. století se na něm objevují již jen dva právníci.<sup>328</sup> Podmínkou pro nastoupení do funkce bylo složení úřednické přísahy.<sup>329</sup> Prvním sekretářem jmenovaným v roce 1548 byl Jan Domažlický.<sup>330</sup> Loajalita spolu se zkušenostmi nabytými ve funkci mohly sekretáře dovést i na místo apelačního rady, jako se to stalo v případě Matyáše Arnoldina, kterého panovník jmenoval do rady nad apelacemi ve dvacátých letech 17. století.<sup>331</sup>

Při plnění povinností pomáhal sekretáři písař.<sup>332</sup> Co do důležitosti hned za sekretáři zaujímalí místo registrátoři, kteří stejně jako oni prováděli registraci přijatých apelací.<sup>333</sup> Od roku 1628 představovalo jejich finanční ohodnocení 265 kop míšeňských ročně.<sup>334</sup> Registrátoři se objevili až na počátku 17. století. Do konce předbělohorské doby se jimi stali Leonard z Achu (1602) a Niklas Hoffmann (1611).<sup>335</sup>

---

<sup>325</sup> NA, AS, kn. č. 69, s. 123–125.

<sup>326</sup> NA, AS, kn. č. 69, s. 124.

<sup>327</sup> AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 101; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 269–270.

<sup>328</sup> AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 101.

<sup>329</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 269–280.

<sup>330</sup> NA, AS, kn. č. 68, fol. 8; Apelační soud, kn. č. 69, s. 123.

<sup>331</sup> NA, AS, kn. č. 69, s. 17.

<sup>332</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>333</sup> RYANTOVÁ, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 194.

<sup>334</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 10.

<sup>335</sup> NA, AS, kn. č. 69, s. 161.

Personál kanceláře doplňovali kancelisté. Prvními třemi se v roce 1548 stali Briccius Domažlický, Ulrich Bischoff a Kryštof Han.<sup>336</sup> Od roku 1628 pobírali roční plat 144 kop.<sup>337</sup> Nejméně placeni byli dveřníci s 96 kopami.<sup>338</sup> Seznamy úředníků apelačního soudu uvádějí v roce 1548 jako prvního dveřníka Hanuše Tragera.<sup>339</sup>

### 3.5. *Prosopografie prezidentů apelačního soudu (1548—1620)*

Prvním prezidentem jmenoval Ferdinand I. Ladislava Popela z Lobkovic na Chlumci (narozen 1501, zemřel 18. prosince 1584), jenž zastával svůj post v letech 1548–1570. Patřil do chlumecké větve Lobkoviců, nazývané podle statku Vysokého Chlumce ve středních Čechách, kterou založil jeho otec Ladislav (zemřel 1505).<sup>340</sup> Sám pak byl zakladatelem vlastní chlumecké linie, která vznikla spolu se zbirožskou linií rozdělením chlumecké větve. Zbirožskou odnož založil jeho bratr Jan, který byl od roku 1554 do své smrti (1569) nejvyšším hofmistrem.<sup>341</sup> Ladislav Popel z Lobkovic byl velmi vzdělaný člověk, ovládal několik jazyků, patřil k horlivým katolíkům a samozřejmě byl loajální vůči králi. Svoji věrnost Habsburkům osvědčil už v době, kdy se jako válečný komisař ve službách císaře Karla V. a krále Ferdinanda I. zúčastnil tažení proti Turkům roku 1532. V roce 1534 stál opět na straně krále proti městům, která nesouhlasila s novými daněmi. Svoji oddanost trůnu prokázal ve vypjatém roce 1547, kdy participoval na vojenském tažení proti saskému kurfiřtu Janu Fridrichovi a šmalkaldskému vojsku; v květnu byl členem poselstva stavů k Ferdinandovi I. a Karlovi V. do Wittenberku. Král ho považoval za spolehlivého a pro jeho zásluhy ho pověřoval dalšími úkoly. Jako královský komisař spolu s Melicharem Hoburkem prováděl na základě zvláštní instrukce konfiskaci majetku Kašpara Pluha z Rabštejna, který se coby

---

<sup>336</sup> NA, AS, kn. č. 68, fol. 8; Apelační soud, kn. č. 69, s. 195.

<sup>337</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 10; AUERSPERG, J. F., *Geschichte*, s. 106–108.

<sup>338</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 10.

<sup>339</sup> NA, AS, kn. č. 68, fol. 11; Apelační soud, kn. č. 69, s. 239. K personálnímu složení apelačního soudu viz též PLESKOT, J., *Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783*, s. 24–45.

<sup>340</sup> Pro odlišení od svého otce se první prezident apelačního soudu někdy označuje jako Ladislav II. Popel z Lobkovic, např. RYANTOVÁ, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 185–204.

<sup>341</sup> KASÍK, Stanislav, MŽYKOVÁ, Marie a MAŠEK, Petr. *Lobkowiczové: dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice: Veduta, 2002, s. 30.

představitel radikální skupiny účastnil odboje v roce 1547 a u něhož lze hovořit i o osobním nepřátelství k Ferdinandovi I.<sup>342</sup>

Ladislav Popel z Lobkovic splňoval předpoklady, které panovník vyžadoval od královského úředníka. Byla jimi loajalita a jistá míra vzdělanosti. Univerzitní právnické vzdělání v té době jeho netvořilo podmínku ani pro vykonávání zemských úřadů. Také soudci městských soudů nemusely být právníky.<sup>343</sup>

První prezident apelačního soudu byl mimořádně schopný, pragmaticky si budoval kariéru a posiloval postavení své rodiny. V roce 1536 se stal královským radou a komořím a od roku 1542 zastával úřad dvorského maršálka. Po porážce stavovského odboje se jako dvorský maršálek účastnil královského tribunálu zahájeného 8. července 1547.<sup>344</sup> Po odchodu z funkce prezidenta apelačního soudu v roce 1570 nahradil svého zemřelého bratra Jana na Zbiroze v úřadu nejvyššího hofmistra. V této funkci ho ve svých Pamětech připomněl také Mikuláš Dačický z Heslova, a to v souvislosti s českou delegací do Polska v roce 1575.<sup>345</sup> Jako nejvyššího hofmistra ho Rudolf II. učinil jedním z královských místodržících, jimž světil správu země po dobu své nepřítomnosti v Čechách.<sup>346</sup> Nestal se však nejvyšším purkrabím, jak chybně uvádí Václav Zdeněk.<sup>347</sup> Hodnost nejvyššího purkrabího zastával až do roku 1592 Vilém z Rožmberka.<sup>348</sup> Na příkladu Ladislava Popela z Lobkovic je patrné, že předsednictví v apelačním soudu mohlo tvořit z hlediska kariéry mezistupeň k získání nejvyšších zemských úřadů (zde úřadu nejvyššího hofmistra).

Ladislav Popel z Lobkovic byl jedním z nemnoha českých šlechticů v době předbělohorské, kteří získali panství v cizině - někdejší česká léna Neustadt nad

---

<sup>342</sup> RYANTOVÁ, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 190; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 121; JANÁČEK, J., *Přehled dějin Československa 1/2*. Praha: Academia, 1982, s. 18.

<sup>343</sup> KINDL, V., Příležitost k získání a uplatnění právnického vzdělání a právních vědomostí, s. 85.

<sup>344</sup> SIXT Z OTTERSODORFU a JANÁČEK, Josef, ed. *O pokoření stavu městského léta 1547*. Praha: Melantrich, 1950, s. 77.

<sup>345</sup> DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš a MIKULEC, Jiří, ed. *Paměti*. Praha: Akropolis, 1996, s. 125.

<sup>346</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 204-205; SEDLÁČEK, August. Hrad, zámky a tvrze české. Praha: 1927, s. 136; týž, z Lobkovic. In: *Ottův slovník naučný XVI*. Praha 1901, s. 226; RYANTOVÁ, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 199.

<sup>347</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 47.

<sup>348</sup> PALACKÝ, František. Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška. Doplnil J. Charvát. In: PALACKÝ, František, CHARVÁT, Jaroslav, ed. a KRČMA, František, ed. *Dílo Františka Palackého. Svazek první*. V Praze: L. Mazáč, 1941, s. 366–371; SEDLÁČEK, A., Z Lobkovic. In: *Ottův slovník naučný XVI*, s. 226.



Waldnábou a Störnstein v Horní Falci.<sup>349</sup> To se v budoucnosti ukázalo jako dobrý krok, neboť po udělení dědičného říšského knížecího titulu v roce 1624 měli Lobkovicové z chlumecko-roudnické větve jako držitelé bezprostředního říšského panství nárok na místo a hlas na říšském sněmu.<sup>350</sup>

Popelové z Lobkovic se střídali ve funkci prezidenta apelačního soudu s výjimkou let 1577–1585 až do roku 1603. Rodová kontinuita v obsazování úřadů ve 2. polovině 16. století a na počátku 17. století se týkala též postu nejvyššího hofmistra, který byl v letech 1554–1609 (kromě krátkého období 1594–1596) obsazen čtyřmi Popely z Lobkovic včetně výše uvedeného Ladislava na Vysokém Chlumci v letech 1570–1584. Roli při výběru vhodných osob do funkce prezidenta apelačního soudu (platilo to i o ostatních funkcích), hrály nejen zásluhy uchazeče, ale i zásluhy jeho předků a dalších příbuzných. Věřilo se, že příbuzný osoby, která úspěšně vykonávala úřad, bude na základě zděděných schopností stejně úspěšný a naopak.<sup>351</sup> Popelové z Lobkovic se dostávali na toto místo především pro svoji loajalitu vůči Habsburkům. Jistý význam měl určitě také jejich katolicismus, byť nešlo o absolutní podmínku pro obsazování královských úřadů. Např. synovec prvního prezidenta apelačního soudu, rovněž Ladislav Popel z Lobkovic (ale tentokrát ze zbirožské větve), byl v únoru 1580 jmenován prezidentem české komory, ačkoli přešel k protestantství.<sup>352</sup>

Lobkovicové tvořili velmi početný a rozvětvený rod, avšak semknutý silným pocitem sounáležitosti, který bývá označován za klan.<sup>353</sup> Dravě se prosazovali u dvora, v diplomacii a pronikali do všech oblastí veřejné činnosti. Ve sledovaném období z nich byla nejvýraznější linie Popelů. Za Rudolfa II. dosáhli významné postavení čtyři synové někdejšího nejvyššího hofmistra Jana z Lobkovic na Zbiroze, zakladatele zbirožské odnože chlumecké větve Popelů a bratra prvního prezidenta apelačního soudu Ladislava

---

<sup>349</sup> Tato panství leží v Bavorsku, severně od Weidenu. Po smrti původních vlastníků Georga a Hanse Ulricha von Heideckových, ho císař Maxmilián II. roku 1562 propůjčil a roku 1575 definitivně přenechal Ladislavu z Lobkovic; ŠÍPEK, R. Vrchní správce Christoph Philipp Zickel. Příspěvek k dějinám správy lobkovického panství Neustadt-Störnstein (1656–1675). In: *Porta Bohemica. Sborník historických prací* 2. Litoměřice: 2003, s. 79–91.

<sup>350</sup> Požadavkem, že přístup na říšský sněm měla pouze knížata, které vlastnila bezprostřední říšské panství, se říšská knížata snažila zamezit přílišnému nárůstu svých řad o nové osoby, kterým císař udělil knížecí titul v pobělohorském období. Potomci Ladislava Popela z Lobkovic díky prozíravosti svého předka tak měli velkou výhodu oproti jiným novým knížatům, která později musela usilovat o získání i jen symbolické državy na území Svaté říše římské, aby se mohla zařadit mezi kolegium říšských knížat; MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 154–156.

<sup>351</sup> MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 356, 816.

<sup>352</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206.

<sup>353</sup> MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 598; BŮŽEK, V., *Věk urozených*, s. 144.

Popela: Jan Popel z Lobkovic na Točniku a Nové Bystřici, Jiří Popel z Lobkovic, Ladislav Popel z Lobkovic a Mikuláš Popel na Nových Hradech. První z nich se stal prezidentem apelačního soudu a bude o něm ještě zmínka. Další tři zřejmě vděčí za svůj vstup na politickou scénu prezidentovi dvorské rady a maršálku císařského dvora Pavlu Sixtu Trautsonovi s nezanedbatelným vlivem u dvora a osobními vazbami na Mikuláše Popela, jehož dceru Annu si vzal. Na počátku 80. let 16. století se Trautsonovým přičiněním stal Ladislav z Lobkovic prezidentem české komory, Jiří zemským soudcem a Mikuláš královským hejtmanem Starého Města pražského. Nejprůbojněji a nejbezohledněji se ze zmíněných bratrů choval Jiří, proto se hovoří o skupině kolem Jiřího Popela z Lobkovic. V roce 1584 vystřídal svého strýce a někdejšího prvního prezidenta apelačního soudu Ladislava v úřadu nejvyššího hofmistra. Proti svým konkurentům vystupoval velmi tvrdě. Ve snaze získat úřad nejvyššího purkrabího neváhal očernit u císaře Viléma z Rožmberka, kterého v roce 1586 nařkl ze spolupráce s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským. Tento tah mu ale nevyšel a funkce nejvyššího purkrabího se nedočkal ani po smrti svého rivala (1592). Zklamaný Jiří připravil se svým bratrem Ladislavem v roce 1593 vystoupení proti Rudolfovi II. na zemském sněmu, jemuž jako nejvyšší hofmistr předsedal. Za to měl být původně popraven, ale nakonec mu císař změnil trest v doživotní vězení. Zemřel na Lokti roku 1607.<sup>354</sup> V kauze Jiřího Popela se projevila soudržnost Lobkoviců, když v únoru 1594 osm zástupců různých větví (včetně Jiřího) sepsalo protest císaři proti ponižování svého rodu, ke kterému docházelo útoky na Jiřího z Lobkovic.<sup>355</sup>

Významným Popelem z Lobkovic byl za Rudolfovy vlády také radikální katolík Zdeněk Vojtěch z Vysokého Chlumce, který v roce 1599 vstoupil do úřadu nejvyššího kancléře a potom z pozice své funkce prosazoval přísnou protireformační politiku.<sup>356</sup> Z bílinské větve Popelů vynikli v Rudolfově době Jiří a zejména Kryštof, kteří zastávali funkci prezidenta apelačního soudu v letech 1585–1590 a 1592–1603.

V pořadí druhým prezidentem apelačního soudu byl jmenován v roce 1570 Jan Popel z Lobkovic na Točniku ze zbirožské odnože chlumecké větve Popelů. V úřadu vystřídal svého strýce. U soudu působil již od roku 1560 jako apelační rada, takže mohl využít bohaté zkušenosti. Ani v jeho případě předsednictví soudu neznamenal konec

<sup>354</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206, 277–279, 314–320.

<sup>355</sup> *Sněmy české VII*, s. 468.

<sup>356</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 372–375.

kariéry. V roce 1577 odešel z apelačního soudu do čela české komory, dalšího panovnického orgánu zřízeného Ferdinandem. Po třech letech uvolnil místo pro svého bratra Ladislava Popela a začal vykonávat úřad hejtmana německých lén.<sup>357</sup>

Po Janu Popelovi nastupuje na místo prezidenta apelačního soudu Jan Bezdrůžický z Kolovrat (1577) a načas tak přerušuje řadu Popelů z Lobkovic v tomto úřadu. Stejně jako jeho předchůdce nebyl u soudu nováčkem. Apelačním radou se stal v roce 1571. Rovněž jeho jmenování mezi rady mohla ovlivnit skutečnost, že jeho příbuzný Ludvík zastával stejnou funkci. Dále lze dovodit, že jedním z dobrých kvalifikačních předpokladů pro jmenování prezidentem byla předchozí účast na činnosti soudu. Osobu, která se osvědčila a získala zkušenosti jako apelační rada, pokládal král za vhodného kandidáta do čela soudu. Kromě Jana Popela z Lobkovic a Jana Bezdrůžického z Kolovrat to byl případ Václava Budovce z Budova, který byl v roce 1584 jmenován apelačním radou a roku 1619 prezidentem.<sup>358</sup> Jan Bezdrůžický z Kolovrat odešel z úřadu prezidenta kvůli nízkému platu na vlastní žádost.

V roce 1585 se vedení rady nad apelacemi ujal Jiří z Lobkovic na Duchcově a Střekově z bílinské větve Popelů (zemřel v úřadě 11. září 1590).<sup>359</sup> Z bílinské větve pocházel i jeho nástupce Kryštof Popel z Lobkovic (pro své tělesné proporce zvaný Tlustý), který složil přísahu až 16. března 1592.<sup>360</sup> Opět se jednalo o velmi vzdělaného, schopného člověka a katolíka, jenž byl spjat s císařským dvorem. Vychovali ho jezuité, získal cenné zkušenosti při cestování. Podnikl kavalírskou cestu po Evropě, studoval v Boloni. Z důvodů dvorské služby u Rudolfa II. pobýval ve Španělsku. Při příležitosti Kryštofovy svatby s Marií z Mollartu v roce 1579 mu císař uspořádal velkolepý turnaj na staroměstském rynku v Praze s náklady uváděnými ve výši sto tisíc kop českých grošů.<sup>361</sup> Po návratu ze Španělska se Kryštof Popel stal nejvyšším komořím, úřad prezidenta apelačního soudu vykonával v období 1592–1603, z části souběžně s funkcí nejvyššího hofmistra (1599–1608). Pokračoval v renesanční přestavbě zámku v

---

<sup>357</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206; SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky*, s. 136; SEDLÁČEK, A., Z Lobkovic. In: *Ottův slovník naučný XVI*, s. 225; hejtmanství německých lén (deutsche Lehenhauptmannschaft) spravovalo zahraniční léna (feuda extra curtem), současně bylo také soudní institucí německých lén; HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 103; KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí české koruny. Díl první a druhý, Právní prameny a dějiny státního zřízení do roku 1848*. Praha: 1927, s. 122.

<sup>358</sup> K Budovcovi podrobněji viz níže.

<sup>359</sup> SEDLÁČEK, A., Z Lobkovic. In: *Ottův slovník naučný XVI*, s. 224.

<sup>360</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 122.

<sup>361</sup> BŮŽEK, V., *Věk urozených*, s. 329.

Horšovském Týně, kterou zahájil v padesátých letech jeho otec Jan Popel z Lobkovic (zemřel 1570).<sup>362</sup> Také u Kryštofa Popela Václav Zdeněk mylně uvádí, že vykonával úřad nejvyššího purkrabího.<sup>363</sup> Ten ale po působení Adama z Hradce (1593–1596) nebyl v letech 1596–1608 obsazen a poté ho získal Adam ze Šternberka na Bechyni (1608–1619).<sup>364</sup> Ctižádostivý Kryštof Popel by dosáhl nejvyššího zemského úřadu jistě velmi rád i proto, že ho v letech 1554–1570 zastával jeho otec.<sup>365</sup>

Kryštof Popel z Lobkovic byl posledním z půlstoleté řady Popelů z Lobkovic v čele apelačního soudu. Mezi léty 1603 a 1610 ho vystřídal Ferdinand z Donína, původně nekatolík, který konvertoval na katolickou víru. Byl příslušníkem benátské větve pánů z Donína, která jeho generací vymřela, neboť Ferdinand ani jeho bratři neměli potomky. Také on ukončil svoji politickou kariéru v úřadu nejvyššího hofmistra.<sup>366</sup> Jeho odchod z místa prezidenta apelačního soudu a jmenování nového prezidenta Jana Zbyňka Zajíce z Házmburku zaznamenal ve svých memoárech Mikuláš Dačický.<sup>367</sup>

Sedmý v pořadí nastoupil na místo prezidenta vzdělaný a uměnímilovný Jan Zbyněk z Házmburku (zemřel 1616). Disponoval výbornými znalostmi z oblasti práva a nasbíral mnoho praktických zkušeností v době, kdy zasedal jako jeden z dvanácti přísedících v komorním soudu, který měl stejně jako apelační působnost ve všech zemích Koruny české.<sup>368</sup> Je zajímavé, že na konci života představoval pro něj stálý plat prezidenta dokonce hlavní zdroj příjmů. I když zprvu hospodařil úspěšně, rozšiřoval majetek a děděním nabyl finanční prostředky ze šelmberské pozůstalosti, vydal později značné množství peněz na honosnou přestavbu zámku v Budyni nad Ohří a další nákladné stavby v Mšeném, Hostimicích (Hostěnicích)<sup>369</sup> a Brozanech. Hlavně se ale zadlužil kvůli své slabosti k tehdy módní alchymii. Na budyňském zámku si zřídil

---

<sup>362</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 184, 195, 233, 372–373; BŮŽEK, V., *Věk urozených*, s. 171; MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 317, 598.

<sup>363</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47.

<sup>364</sup> PALACKÝ, F., *Přehled současný nejvyšších důstojníků*, s. 371.

<sup>365</sup> PALACKÝ, F., *Přehled současný nejvyšších důstojníků*, s. 366, 369; MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 50–51; SEDLÁČEK, A., Z Lobkovic. In: *Ottův slovník naučný XVI*, s. 223; KASÍK, S. MAŠEK, P., MŽYKOVÁ, M., *Lobkowiczové*, s. 216.

<sup>366</sup> SEDLÁČEK, A., Z Donína. In: *Ottův slovník naučný VII*. Praha: 1893, s. 834, 835.

<sup>367</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 170.

<sup>368</sup> Komornímu soudu předsedal nejvyšší hofmistr, měl dvanáct členů (osm pánů, čtyři rytíře), MALÝ, K., *Dějiny státu a práva*, s. 63.

<sup>369</sup> Některá literatura mylně uvádí Hostivice u Prahy, ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 48; též SEDLÁČEK, A., Z Hasenburka. In: *Ottův slovník naučný X*. Praha: 1896, s. 933, 934.

proslulou alchymistickou dílnu, hostil řadu alchymistů a investoval ohromné částky do pseudovědeckých pokusů. Jeho vzdělanost a vůbec kladný vztah ke vzdělání se projeví i shromážděním unikátní knihovny a skutečností, že mezi jeho hosty nalezneme takové osobnosti, jako byl autor Diadocha Bartoloměj Paprocký nebo Tycho de Brahe, který mu dokonce věnoval své dílo *Astronomiae instaurata mechanica* (1598). Dva roky před smrtí musel Jan Zbyněk již jako prezident apelační komory prodat Adamovi ze Šternberka na Bechyni budyňský zámek. Jelikož mu utržené peníze nestačily ani na splacení všech dluhů, žil po zbytek života částečně z výnosů brozanského statku své manželky Polyxeny z Minkvic a ve značné míře z platu prezidenta apelačního soudu, který zastával v letech 1610–1616.<sup>370</sup>

Házmburka vystřídal Bedřich (Fridrich) z vlašimské větve staročeského panského rodu Talmberků (zemřel 1643). Přisahu složil 12. října 1616 a v úřadě působil s krátkou přestávkou během stavovského povstání až do roku 1643.<sup>371</sup> Stejně jako ostatní prezidenti nad apelacemi náležel mezi stoupence katolické víry. Dokonce vyšetřoval účastníky českého stavovského odboje z let 1618–1620 jako člen komise, které předsedal kníže z Lichtenštejna. Kromě Lichtenštejna ji tvořilo dalších jedenáct osob, přičemž byla obsazena lidmi, kteří zastávali důležitý úřad, např. nejvyšším hofmistrem Adamem z Valdštejna. Spolu se skutečností, že mezi dalšími komisaři byli tři apelační radové Melichar (Melchior) Gnyzen (Gniess) z Kobachu, Václav z Flüßenbachu (Fliessenpachu) a Daniel Kapr z Kaprštejna, to svědčí o důvěře krále v apelační tribunál a o významu, jaký mu přikládal. Členové tohoto soudu tedy tvořili čtvrtinu vyšetřovací komise. Důležitý je i další fakt. Všichni tři výše uvedení byli doktoři práv.<sup>372</sup> Když panovník vybíral mezi apelačními rady vhodné kandidáty do komise, dal přednost právníkům.

Bedřich z Talmberka si svým postavením prezidenta apelačního soudu a komisaře zajistil takový vliv, že se mu podařilo účinně intervenovat ve prospěch svého otce Jiřího z Talmberka (zemřel 1623), který si v době stavovského povstání podržel úřad nejvyššího komorníka, slavnostní řeči uvítal Fridricha Falckého před královskou oborou Hvězda a i jinak se povstání aktivně účastnil. Přestože se po jeho porážce vydal

---

<sup>370</sup> SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze české XIV*. Praha: 1923, s.; SEDLÁČEK, A., Z Házmburku. In: *Ottův slovník naučný X*. Praha: 1896, s. 933–934.

<sup>371</sup> Schmidt, J. F., *Monographie*, s. 122–123.

<sup>372</sup> PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Praha: Rodiče, 2004, s. 94, 95; BÍLEK, T. V., *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XXXIV.

Ferdinandu II. na milost, byl doma uvězněn. Na základě Bedřichovy opakované prosby byl osvobozen od pokuty a jeho statky Jankov, Nemyšl, Postupice a Petrovice nebyly zkonfiskovány, ale přenechány synům Bedřichovi a Janovi s podmínkou vyživovací povinnosti vůči otci. Od té doby se Bedřich píše na Jankově a Nemyšli.<sup>373</sup> Ve vyšetřovací komisi měl jako prezident apelační komory významnou pozici, a proto mohl výrazně ovlivnit její návrh na zmírnění některých trestů, který císař akceptoval. Zasloužil se např. o změnu trestu smrti pro Viléma Popela z Lobkovic nebo Jana Theodora Sixta z Ottersdorfu.<sup>374</sup> Také u něj představoval post prezidenta nad apelacemi jakousi iniciační funkci pro pozdější vstup do nejvyšších zemských úřadů. V roce 1625 se stal nejvyšším sudím, 1636 nejvyšším komorníkem, 1638 nejvyšším hofmistrem.<sup>375</sup>

V době stavovského povstání vykonával úřad prezidenta nad apelacemi Václav Budovec z Budova na Hradišti, Kláštere, Zásadce a Kocňovicích (Chocnějovicích), řečený Kozí bradka.<sup>376</sup> Narodil se asi v roce 1547 a pocházel ze staročeského rodu spřízněného s Doupovci z Doupova. Ačkoli Budovci byli původně katolíky, Václav se řadil mezi přední stoupence jednoty bratrské, jak jsem již uvedl v souvislosti s přísahou členů apelačního soudu.<sup>377</sup>

Budovec se zapsal mezi studenty pražské a posléze wittenberské univerzity. Pobýval v Dánsku, Anglii, Nizozemí, Francii a na Apeninském poloostrově. Jako mladík žil celkem dvanáct let v cizině, odkud si přivezl cenné zkušenosti a jazykové znalosti. V roce 1577 se účastnil výpravy císařova vyslance k sultánu Muradovi III. do Cařihradu, kde následně žil několik let.<sup>378</sup> Velmi dobře se přitom seznámil s islámem, před kterým varoval v Antialkoranu, jenž je polemikou s koránem.<sup>379</sup> Kromě odsouzení víry muslimů, patrného již z názvu spisu „*Mocní a nepřemožení důvodové toho, že*

---

<sup>373</sup> BÍLEK, T. V., *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 672; SLAVÍK, František Augustin. *Dějiny města Vlašimě a jeho statku*. Tábor: Čtenářský spolek, 1889, s. 182–183.

<sup>374</sup> PETRÁŇ, J., *Staroměstská exekuce*, s. 250, 256; BÍLEK, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. XLV–XLVII.

<sup>375</sup> SEDLÁČEK, A., Z Talmberka. In *Ottův slovník naučný XXV*, Praha 1906, s. 58, 59.

<sup>376</sup> PALACKÝ, F., Přehled současný nejvyšších důstojníků, s. 376. Budovec se jako prezident apelačního soudu za stavovského povstání vůbec v některé literatuře neobjevuje; AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 18n.; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 118n.; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47–48.

<sup>377</sup> REJCHRTOVÁ, Noemi a BUDOVEC Z BUDOVA, Václav. *Václav Budovec z Budova*. Praha: Melantrich, 1984, s. 24–25.

<sup>378</sup> Josef Petrán uvádí délku Budovcova pobytu v Cařihradu sedm let, Julius Glücklich necelé čtyři roky; PETRÁŇ, J., *Staroměstská exekuce*, s. 192; BUDOVEC Z BUDOVA, Václav a GLÜCKLICH, Julius, ed. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579–1619*. Praha: Čes. akademie, 1908, s. X.

<sup>379</sup> KREISER, Klaus, NEUMANN, Christoph K. a KUČERA, Petr. *Dějiny Turecka*. Překlad Petr Kučera. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 236.

*Alkorán turecký z ďábla posel, a to původem ariánů s vědomým proti Duchu svatému rouháním*”, ocenil některé aspekty jejich života.<sup>380</sup> Z cařihradského pobytu se dochovaly dva Budovcovy dopisy apelačnímu radovi Karlovi z Valdštejna ze září a prosince 1579,<sup>381</sup> které odrážejí Budovcovy neformální kontakty s prostředím apelačního soudu z období, než sám byl jmenován apelačním radou (1584) na rytířské lavici.<sup>382</sup>

Sněmovním usnesením z května 1607 byl spolu s dalšími významnými představiteli rytířstva Budovec povýšen do panského stavu.<sup>383</sup> Aktivně zasahoval do politického dění již před stavovským povstáním a zvláště během něj. Zasloužil se o vydání Rudolfova Majestátu, participoval na aktualizaci zemského zřízení.<sup>384</sup> Již na sněmu v roce 1617 se postavil proti přijetí Ferdinanda II. českým králem. Během stavovského povstání se účastnil činnosti direktoria, jehož se stal členem za panský stav. Kvůli podpoře kandidatury Fridricha Falckého na český trůn byl 27. prosince 1619 jmenován do čela apelační komory.<sup>385</sup> Stavovská obec využívala též jeho diplomatický potenciál. Pověřila ho jednáním s moravskými stavy v čele s jeho přítelem Karlem starším ze Žerotína a pro jeho dřívější zkušenost také jednáním s tureckým poselstvem, které v Praze zjišťovalo možnosti spojení proti Habsburkům. Vyjednávání s Turky výslovně zmínila exekuční komise jako přitěžující okolnost v rozsudku, kterým Budovce odsoudila k trestu smrti.<sup>386</sup> Jelikož při popravě nemohl mít bratrského duchovního, zemřel raději bez poslední svátosti.<sup>387</sup> Jeho současník Pavel Ješin z Bezdězí ho posmrtně charakterizoval slovy: „muž skvělého nadání, výborný znalec

---

<sup>380</sup> BUDOVEC Z BUDOVA, Václav a REJCHRTOVÁ, Noemi, ed. *Antialkorán*. Praha: Odeon, 1989, s. 229; KREISER, K., NEUMANN, Ch. K. a KUČERA, P., *Dějiny Turecka*, s. 240–242.

<sup>381</sup> Karla z Valdštejna znal Budovec ze studií ve Wittenberku; BUDOVEC Z BUDOVA, V. a GLÜCKLICH, J., ed. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579–1619*, s. XI, XII, 4–6, 9, 10.

<sup>382</sup> NA, AS, kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes), fol. 7; Apelační soud, kn. č. 68 (sign. A. 9.), Manuál apelačního soudu, fol. 5.

<sup>383</sup> STARÝ, Marek. Rozšíření českého panského stavu v roce 1607, *Právněhistorické studie*, 38, 2007, s. 69–87.

<sup>384</sup> Dosavadní vydání zemského zřízení (1564), které kodifikovalo stav kolem roku 1559, přestávalo být aktuální zejména vzhledem ke k legislativní činnosti na sněmech konaných roku 1575, 1609/1610. GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. III–IV, XXVII.

<sup>385</sup> STARÝ, M., Rozšíření českého panského stavu v roce 1607, s. 78; HAUSENBLASOVÁ, J. Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627, s. 12, 16; SEDLÁČEK, A., Budovec z Budova. In *Ottův slovník naučný IV*, Praha 1997, s. 852, 853.

<sup>386</sup> PETRÁŇ, J. *Staroměstská exekuce*, s. 192.

<sup>387</sup> BÍLEK, T. V., *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XLVI–XLVII, LI–LII, 45–47, 406.

veškerého božského i lidského práva, zrozený ku pracím i herkulským a zvyklý snášeti je bez omrzení do konce... oddaný vyšším studiím i ve svěžím stáří”.<sup>388</sup>

V souvislosti s působením Budovce v úřadu prezidenta bych se rád vyjádřil k dosud převládajícímu tvrzení literatury, že se pod jeho předsednictvím apelační soud nescházel a nevydal žádné rozhodnutí.<sup>389</sup> Její autoři přitom vycházeli z faktu, že se z uvedeného období nedochovaly ortelní manuály. Tezi o nečinnosti soudu zpochybnila Jaroslava Hausenblasová, ale pouze na základě přísah nových apelačních radů v lednu 1620.<sup>390</sup> Nicméně tyto akty ještě nemusely znamenat, že se radové věnovali soudní činnosti. Vydávání ortelů nedokládá ani poznámka o dodatečné expedici rozhodnutí z 18. května 1618 v ortelním manuálu pro tentýž rok, které apelační soud již nestihl před stavovským povstáním vypravit: „*Expedirowaná w Léta 1620. 17. Januarii.*”<sup>391</sup> Tuto mezeru v archivních pramenech ústřední provenience nahrazuje záznam ortelu apelačního soudu datovaného 23. července 1620 a signovaného Václavem Budovcem v jaroměřské knize nálezů.<sup>392</sup> Uvedené poznatky tedy dokládají, že apelační soud vykazoval alespoň minimální činnost i během úřadování prvního a zároveň posledního nekatolického prezidenta, a to včetně vydávání rozsudků.

## 4. Aplikace práva apelačním soudem

### 4.1. České a magdeburské právo

V době vzniku apelačního soudu se městské právo vyznačovalo právním partikularismem, kdy každé město používalo vlastní soubor právních pravidel. Města, v nichž platilo právo s příbuznými rysy, tvořila jednu právní oblast, jež měla své vrchní

---

<sup>388</sup> JEŠÍN Z BEZDĚZÍ, Pavel. *Zachaea Pulegia z Zybyšín: posmrtná pamět českým hrdinům, kteří od Ferdinanda II. došli v Praze nezaslouženého utrpení, v níž jest též spravedlivé věci stavů slavného království Českého i ničemnosti habsburské krátce dotčeno: roku 1621.* V Praze: Blahoslavova společnost, 1938, s. 50.

<sup>389</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 22; KŘEPELKOVÁ, A., *Apelační soud*, s. 2; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 9.

<sup>390</sup> HAUSENBLASOVÁ, J. *Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627*, s. 12.

<sup>391</sup> Jedná se o poslední zápis v ortelním manuálu pro rok 1618; NA, AS, kn. č. 133, fol. 63b.

<sup>392</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, *Knihy soudních nálezů*, fol. 59v.



právo, tj. soudní stolicí, k níž se odvolávaly a u níž braly naučení instančně podřízené městské soudy. Funkci odvolacích soudů pro vrchní práva plnily nejvyšší instance v zahraničí. Právní oblasti se dále dělily na dílčí oblasti podle sídel vyšších práv, která podléhala vrchnímu právu a zároveň sama poskytovala naučení soudům nižšího stupně. Tímto způsobem se vytvořila tří a někdy až čtyřstupňová soudní struktura. Příslušnost měst k právní oblasti, považované za právní rodinu, a k vrchní stoli, tzv. matce či hlavě, byla dána do určité míry geograficky, ale ovlivňovaly ji i politické a hospodářské faktory, praktické zájmy, pružnost práva a u poddanských měst také přístup vrchnosti. Vrchnost si mohla odvolací jurisdikci vyhradit též pro sebe. Hranice mezi právními oblastmi a jejich podoblastmi nebyly ostře vymezené, v rámci území s jedním převládajícím typem práva existovaly enklávy jiného práva.<sup>393</sup> V průběhu času docházelo ke změnám právní příslušnosti. Pro druhou polovinu 16. století je doložen odklon Nového Jičína od vrchního práva v Hlubčicích a přijetí olomouckého práva, neboť hlubčické právo odmítalo vydávat novojičínským konšelům naučení v češtině.<sup>394</sup>

Na území českých zemí vykrystalizovaly dva základní okruhy městského práva. Severní část Čech a Moravy, obě Lužice a Slezsko spadaly pod okruh práva magdeburského (dolno-, severoněmeckého, saského), jižní část se řídila právem švábským (horno-, jihoněmeckým, norimberským).<sup>395</sup> Vrchním právem pro magdeburskou právní oblast byl Magdeburk, vztahy českých a moravských měst k Norimberku jsou zpochybňovány.<sup>396</sup> Žádosti o právní naučení z českých zemí přicházely do Magdeburku navzdory tomu, že odvolávání k zahraničním instancím zakázal již Jan Lucemburský. V Polsku se chopil podobné iniciativy Kazimír III. založením vyššího soudu německého práva na hradě v Krakově (1356), ale ani tam se nepodařilo apelacím k magdeburské stoli zcela zabránit.<sup>397</sup>

---

<sup>393</sup> HOFFMANN, F., K oblastem českých práv městských, s. 39–42; HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 394, 395; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 131, 132; VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 94–96.

<sup>394</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 7; MILLER, J., *Stručný nástin moravského předbellohorského soudnictví*, s. 19.

<sup>395</sup> Kromě městských práv se v záležitostech měst uplatňovaly zvláštní zemské zákony přijaté na sněmech; KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 295.

<sup>396</sup> ŠTĚPÁN, J., Ke krystalizačnímu procesu, s. 272–274. Dalším centrem pro jihoněmeckou oblast byla Vídeň; HOFFMANN, F., K oblastem českých práv městských, s. 36.

<sup>397</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 122, 123, 243. *The Cambridge history of Poland*, s. 136. Dana Picková dává nemožnost apelace z polských měst k německým městům do

Magdeburské právo se v Čechách nazývalo také litoměřické podle vrchního práva v Litoměřicích.<sup>398</sup> Podobně se právo druhé oblasti označovalo jako staroměstské podle Starého Města pražského a později kvůli svému značnému rozšíření též české. Pod druhým z těchto názvů je rovněž uváděla zřizovací instrukce. Na Moravě působilo v okruhu magdeburského práva zejména právo olomoucké, v okruhu českého práva především právo brněnské a jihlavské. Magdeburské právo bylo ve srovnání se staroměstským daleko konzervativnější a špatně se přizpůsobovalo novým hospodářským potřebám měst.<sup>399</sup> Lpělo na starších právních obyčejích a projevovalo se v něm silnější formalismus, který se týkal právních institutů, způsobu provádění úkonů apod. Například přísahy nebo ohlášení apelace u soudu první instance byly podle magdeburského práva poměrně kostrbaté a komplikované.<sup>400</sup> Oproti tomu staroměstské právo bylo pružnější, progresivnější a také pokročilejší, neboť rychleji recipovalo v širší míře římské právo.<sup>401</sup> Jelikož lépe reagovalo na nové poměry, spontánně expandovalo. Již od husitství začalo převažovat a vycházely z něho kodifikační práce městského práva v 16. století.<sup>402</sup> V době největšího rozsahu náleželo do severoněmecké právní oblasti také Menší Město pražské, u něhož pochází poslední zmínka o používání magdeburského práva z roku 1485.<sup>403</sup> Podle Antonína Haase se ve středověku řídilo magdeburským právem i městečko Benešov nad Černou na Kaplicku v jižních Čechách, které jinak patřily do oblasti jihoněmeckého práva.<sup>404</sup> Nicméně v první polovině 16. století používalo magdeburské právo v Čechách jen pár královských měst s okolím. Briekí (Briccius) z Licka hovoří v roce 1536 pouze o Litoměřicích, Lounech, Slaném, Mělníku a Nymburku.<sup>405</sup>

---

souvislosti s kodifikací zemského práva Kazimírem III.; PICKOVÁ, D. aj., *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*, s. 83.

<sup>398</sup> Litoměřicím potvrdil postavení vrchního práva pro magdeburskou oblast Jan Lucemburský listem z roku 1325; SMETANA, Jan, ed. et al. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice: Město Litoměřice, 1997s, s. 135–136.

<sup>399</sup> MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 108.

<sup>400</sup> Extrakt hlavnějších a přednějších artikulov z práv Sasských anebo Magdburských - Srovnání práv pražských s právy magdeburskými. In JIREČEK, H., ed. *Spisy právnické o právu českém v XVI-tém století*. Ve Vídni: H. Jireček, 1883, s. 126, 127, 136.

<sup>401</sup> HOFFMANN, F., K oblastem českých práv městských, s. 36.

<sup>402</sup> MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 108.

<sup>403</sup> HOFFMANN, F., K oblastem českých práv městských, s. 41.

<sup>404</sup> HAAS, A. Právní oblasti českých měst. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. 1952, roč. 60, s. 15–24.

<sup>405</sup> WEIZSÄCKER, Wilhelm. Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte. In PETERKA, Otto Wilhelm a WEIZSÄCKER, Wilhelm. *Beiträge zur Rechtsgeschichte von Leitmeritz*. Prag: Volk und Reich Verlag, 1944, s. 48.

Vzhledem k nejednotnosti městského práva v českých zemích byl panovník při zřízení apelačního soudu nucen jednoznačně určit, které právo bude nová odvolací instance používat. Zvolil přitom kritérium práva soudu, od něhož přišla apelace: „*A když která apelací před rady naše z měst aneb od kterého práva...přijde, mají tu podle pořádku a práva jednoho každého soudu, kteréhož jsou až posavad kde v kterém místě bud' českého neb madburského užívali, rozsuzovati.*“<sup>406</sup> Jiné řešení bylo tehdy obtížně představitelné, neboť by se legalita přezkoumávaného rozhodnutí posuzovala na základě jiných norem, než podle kterých bylo vydáno. To by zprvu oslabilo právní jistotu v městském soudnictví a nakonec nutně vedlo k přizpůsobení se nižších soudů právu aplikovanému apelačním soudem. Upřednostnění jednoho právního okruhu nad druhým, českého či magdeburského, by tak fakticky znamenalo shora nařízené sjednocení městského práva. K tomu však v prostředí nekodifikovaného práva ještě neuzrál čas.

Pravidlo o použití práva nižší instance se netýkalo pouze odvolání, ale též naučení a slepých ortelů: „*A častopsané rady naše při všech těch apelací, vyjádřeních, naučeních i při slepých ortelích mají se tak zachovávat..., jakž se ten pořádek při každém soudu... zachovává.*” Od právních norem platných u konkrétního soudu se přitom apelační radové nemohli odchýlit („*v tom žádného zjinačení nečiniti*”). Kromě Čech se uvedená ustanovení uplatňovala na Moravě, ve Slezsku a v Lužicích: „*Což se pak apelací naučení a slepých orteluo v bud' z markrabství Moravského, knížetství Slezského neb obojího markrabství Lužického dotýče, když tak která apelací z těch zemí přijde, tehdy mají rady naše to, jakž výš dotčeno, přijíti a v tom se všelijak tak, jakž výš oznámeno, v království našem Českém zachovati...*“<sup>407</sup>

Aplikace různého práva vyplývá také z ortelů městských rad a apelačního soudu, v nichž se vyskytovaly odkazy na použitou právní úpravu. Při jejich rozboru jsem se v oblasti staroměstského práva setkával nejčastěji s odkazem na „*Práva městská*“, jimiž se rozuměla nejprve Brikcího neoficiální sbírka městského práva (1536) a od roku 1579 Koldínův městský zákoník. Někdy však apelační soud použil i konkrétní městské privilegium, jež tvořilo součást městského práva v daném městě. Například ve sporu o

---

<sup>406</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>407</sup> *Sněmy české II*, s. 547–548.

pozůstalost po malostranském měšťanu Tomáši Velvarkém výslovně zmínil privilegium Menšího Města pražského.<sup>408</sup>

Dalším poznatkem, který jsem učinil z pramenů, je skutečnost, že apelační soud používal nejen městské, ale i zemské právo. Na oba druhy norem totiž pravidelně odkazovaly apelační ortely, ale i rozsudky městských soudů. Skutečnost, že se odkazy na zemská zřízení objevovaly výlučně před vydáním městského zákoníku (1579), dokládá jejich subsidiární používání ve vztahu k městskému právu, dokud nebylo kodifikováno. Například v roce 1549 bylo ve sporu o nárek cti mezi Martou a jaroměřskými řezníky aplikováno „*zřízení zemské, staré i nové, i práva městská*“.<sup>409</sup> Kromě městského práva byla použita zemská zřízení z roku 1530 a 1549. Podobné případy korigují výslovná tvrzení literatury, že se apelační soud neřídil zemským právem.<sup>410</sup>

Aplikaci saského práva pro města litoměřické právní oblasti potvrzují ortely apelačního soudu zasílané například do Nymburka, v nichž byl občas citován příslušný článek saského zrcadla.<sup>411</sup> Rovněž v apelačních ortelech zasílaných do tohoto města jsem se setkal s odkazy na zemské zřízení.<sup>412</sup>

## 4.2. Kodifikace městského práva

Větší či menší rozdíly v používaném právu existovaly i mezi městy stejné právní oblasti. Byly způsobeny jejich speciálními privilegii či obyčejí. Jak vzrůstal obchod a jiné kontakty mezi městy a jejich obyvateli, objevila se potřeba jednotného městského zákoníku, jenž by zajišťoval právní jistotu v těchto vztazích. Z tohoto důvodu se můžeme v 16. století setkat s významnými snahami o sjednocení a sepsání městského

---

<sup>408</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 15v.

<sup>409</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 23v, 24r.

<sup>410</sup> Např. HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J. a DOBEŠ, J., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99.

<sup>411</sup> Např. ve sporu mezi Danielem Kramářem a Kateřinou, vdovy po Janu Augustýnovi. Článek saského zrcadla byl citován latinsky; NA, AS, kn. č. 97, s. 41–42.

<sup>412</sup> Např. ve sporu nymburských kramářů s Židy Chajmem a jeho synem Šalkem kvůli užívání kramářských živností zmínil apelační soud ustanovení zemského zřízení, podle něhož jsou trhy v městech a městečkách svobodné. Původní rozsudek napravil tak, že o trhových dnech přísluší oběma Židům právo provozovat kramářskou živnost „na jednom krámě“, což jim nymburští kramáři dosud upírali; NA, AS, kn. č. 97, s. 44–45.

práva.<sup>413</sup> Za účelem jeho kodifikace jmenoval český zemský sněm v roce 1523 komisi složenou ze tří stavů. Městský stav zastupoval Brikcí Kouřimský (později získal titul z Licka). Pracoval na nové sbírce i po roce 1525, kdy jako Hlavsův stoupenec musel opustit Prahu a uchýlit se do Kutné Hory. V díle pokračoval též po svém návratu do Prahy jako sekretář hejtmanského úřadu a později jako písař komorního soudu. Jeho Knihy práv městských byly vytištěny v roce 1536 jako neoficiální sbírka bez zákonné autority. Z právního hlediska nebyla příliš cenná, neboť šlo o pouhou kompilaci a překlad brněnských a jihlavských práv.<sup>414</sup> Přesto ho velká část městských soudů v Čechách považovala za významný pramen práva.<sup>415</sup>

Kodifikační úsilí pokračovalo v následujících letech. Od roku 1554 působila za tímto účelem další komise, jež měla navrhnout nový městský zákoník. O čtyři roky později se mluví o hotovém návrhu, nicméně kvůli odporu některých měst bylo jeho schválení odloženo.<sup>416</sup> V roce 1569 konstatoval zemský sněm, že právo aplikované v Litoměřicích, Lounech, Slaném, Nymburku, Ústí a jinde se nesrovnává s pražským právem.<sup>417</sup> Ve stejném roce byla pro kodifikační účely zvolena revizní komise. Posuzovala návrh městského kodexu, za jehož stěžejního autora, byť nikoliv jediného, se považuje Pavel Kristián z Koldína. Tento klatovský rodák vystudoval artistickou fakultu na pražské univerzitě, kde se v roce 1557 stal řádným profesorem. Přednášel logiku a rétoriku, ale současně se věnoval právu, o němž se zajímal již od svých studií. V roce 1561 byl zvolen děkanem artistické fakulty. Z univerzity odešel v roce 1563, aby se mohl oženit. Posléze se stal písařem Nového Města pražského a poté kancléřem Starého Města pražského. A právě jako staroměstský kancléř sepsal sbírku městského práva.<sup>418</sup>

Při práci na kodifikaci vycházel Koldín ze staroměstského a brněnsko-jihlavského práva.<sup>419</sup> Modernizační prvky vnášel do staršího práva prostřednictvím

---

<sup>413</sup> VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 177.

<sup>414</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*. Praha: 1913, s. 59.

<sup>415</sup> KREUZ, Petr. K charakteristice procesního projednávání. In FRANCEK, Jindřich, ed. *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století: sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.-22.9.1995* Pardubice: Východočeské muzeum, 1996, s. 79.

<sup>416</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 67.

<sup>417</sup> WEIZSÄCKER, W. Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte, s. 48.

<sup>418</sup> PEŠEK, J.; SVATOŠ, M. Mistr Koldín a právní kultura pražských měst. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*. Praha: 1982, s.289–291.

<sup>419</sup> PETERKA, O., *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, neuvedeno, s. 86; VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 17.

inspiračních vzorů v zemském zřízení, cizích úpravách, a v římském právu.<sup>420</sup> Využití zemských norem v městském právu nebylo však autorovou licencí, ale odpovídalo tehdejší praxi městského soudnictví, kdy soudy aplikovaly zemské právo subsidiárně ve vztahu k městskému právu. Na podporu tohoto tvrzení mohu odkázat na studované knihy ortelů vrchního práva, v nichž jsem se v období před schválením městského zákoníku (1579) pravidelně setkával s odkazy na zemské zřízení (v obecné rovině či na jeho konkrétní ustanovení). Po dokončení kodifikačního procesu byly tyto odkazy nahrazeny odkazy na články městského zákoníku.

Jelikož Koldín nevyužíval jako inspirační zdroj normy magdeburského práva, poslaly Litoměřice 13. února 1571 Maxmiliánovi II. svůj protinávrh sestavený litoměřickým konšelem Mikulášem Mitasem Austinem na základě tohoto práva.<sup>421</sup> Byl označen jako „*Extrakt hlavnějších a přednějších artikulov z práv sasských anebo magdeburských*“ a jednalo se vlastně o výtah knihy starého saského práva, přičemž autor pracoval jak s německým, tak s latinským textem. Obsahuje totiž články, které jsou pouze v jedné jazykové verzi.<sup>422</sup> Dílo zahrnovalo též dvě privilegia vydaná Litoměřicím českými králi. Byly jimi privilegium Karla IV. z roku 1372 o kšaftech<sup>423</sup> a dále majestát Vladislava Jagellonského z roku 1506, podle něhož výbava bezdětné ženy připadla po její smrti manželovi, nikoli její původní rodině nebo přátelům.<sup>424</sup>

Císař zaslal Extrakt Starému Městu pražskému k vyjádření a jeho konšelé na něj reagovali spisem Srovnání práv pražských s právy magdeburskými, v němž provedli komparaci obou práv. Jeho autorem byl snad sám Koldín.<sup>425</sup> Staroměstští zastávali vůči Extraktu velmi kritický postoj. Až na jednu výjimku měli výhrady ke všem 89 článkům včetně názvu. Kritizovali samotnou koncepci práce jako pouhý výběr nejdůležitějších bodů magdeburského práva a přitom vyzdvihli svůj návrh městského zákoníku, který komplexně postihoval vše, neboť jak sami tvrdili: „*s ničímž se netajíme*.“<sup>426</sup> Vhodnost litoměřické úpravy uznali jedině u článku 51, o čeledi vyhnané

---

<sup>420</sup> ŠOUŠA, Jiří jr. Komparace vybraných otázek práv městských Království českého s úpravou obdobných institutů v litoměřickém právu. In: MALÝ, Karel, ed. a ŠOUŠA, Jiří, ed. *Městské právo ve střední Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference "Práva městská Království českého" z 19.-21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, s. 165, 166.

<sup>421</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 67.

<sup>422</sup> WEIZSÄCKER, W. Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte, s. 49.

<sup>423</sup> Extrakt - Srovnání, s. 122–123.

<sup>424</sup> Extrakt - Srovnání, s. 106–107.

<sup>425</sup> PETERKA, O., *Letmeritz und das Magdeburger Recht*, s. 86.

<sup>426</sup> Extrakt - Srovnání, s. 98.

a zběhlé, podle něhož měl pán zaplatit čeledínu za celou sjednanou dobu služby, i když ho propustil dřív. Pouze v tomto případě přiznali nedokonalost sbírky pražského práva, která podobné ustanovení neobsahovala.<sup>427</sup> Extrakt a Srovnání jsou důležitými prameny vypovídajícími o charakteru a zastaralosti magdeburského (resp. litoměřického) práva a odlišnostech od staroměstského práva. Rozdíly se projevovaly v některých hmotněprávních institutech,<sup>428</sup> procedurálním postupu, výši sankcí, ale i např. v době určené pro zasedání soudu. Zatímco v Litoměřicích byly stanoveny pevné termíny, podle Pražanů neměli čas pro zasedání určovat soudci, nýbrž potřeby lidí.<sup>429</sup> Zvláštnost litoměřického práva představovala kmetská stolice, která vykonávala soudnictví a byla personálně oddělena od městské rady.<sup>430</sup>

#### **4.3. *Práva městská Království českého (1579)***

Nakonec se jako oficiální zákoník prosadilo Koldínovo dílo, které kodifikační komise navrhla v roce 1578. Následující rok bylo se souhlasem sněmu vytištěno. Koldín při tvorbě Práv městských Království českého vycházel v první řadě z brněnsko-jihlavského práva. Jedním z hlavních pramenů se mu stala stručná sbírka nálezů *Cursus civilium sententiarum*. Teprve v druhé řadě čerpal ze staroměstského práva. Kromě toho se inspiroval zemským právem, především zemským zřízením z roku 1564, z něhož převzal 150 ustanovení, a dále ze sněmovních usnesení. Došlo tak k značnému přiblížení zemského a městského práva. V díle je patrná výrazná recepce římsko-kanonických principů. Některá ustanovení římského práva přebíral z primárních pramenů (z *Institucí*, *Digest*, *Codexu*, *Novel*), jiná sekundárně prostřednictvím brněnských nálezů. Kromě toho vycházel z *Corpus iuris canonici*.<sup>431</sup> Jak už jsem uvedl, z magdeburského práva nečerpal. Bylo to nejen pro jeho menší rozšířenost, ale též kvůli jeho zastaralosti a konzervatismu.

---

<sup>427</sup> Extrakt - Srovnání, s. 129.

<sup>428</sup> Podle magdeburského práva byla úprava dědictví méně výhodná pro rodinu zůstavitele než pro původní příbuzenstvo na rozdíl od staroměstského práva; HOFFMANN, F., K oblastem českých práv městských, s. 36.

<sup>429</sup> Extrakt - Srovnání, s. 115–116.

<sup>430</sup> SMETANA, J., *Dějiny města Litoměřic*, s. 173.

<sup>431</sup> ŠTĚPÁN, J., Ke krystalizačnímu procesu, s. 267–275.

Koldínova Práva městská začala platit v českých zemích jako oficiální sbírka městského práva od roku 1579. Poté, co je schválil Rudolf II., přislíbil apelační soud 12. ledna 1580 ústy svého rady Gabriela Svěchina z Paumberka staroměstské deputaci potvrzování rozsudků vydaných v souladu s novým zákoníkem. Apelační komora se tak oficiálně postavila za Koldínovu sbírku. Na jejím prosazení se však podílela i předtím, když její prezident Jan Popel z Lobkovic a rada Jan Kolovrat byli v roce 1575 jmenováni do komise, která měla vyřešit neshody mezi městy českého a magdeburského práva.<sup>432</sup>

Přijetí Práv městských narazilo na nevoli měst magdeburské oblasti. Převážně Litoměřice, Louny, ale také Slaný, Nymburk a Ústí se nechtěly smířit s vítězstvím staroměstského práva. Dlouho popíraly obecnou závaznost Práv městských a dále používaly magdeburské právo. Týkalo se to i okolních poddanských měst. Např. Děčín se prokazatelně začal řídit obecným českým městským právem až od roku 1597.<sup>433</sup> Odpor dotčených měst se projevoval též tím, že se jen liknavě podřizovala rozsudkům apelačního soudu. Úřednický přezkum jejich rozhodnutí chápala jako krácení svých starobylých práv. Litoměřice si za to vysloužily nejednu důtku ještě na konci 16. století. Nepomohly jim ani dvě žádosti z let 1609 a 1610: první o dodržování privilegií Václava II., Jana Lucemburského a Karla IV. potvrzujících magdeburské právo a druhá o udržení litoměřické kmetské stolice.<sup>434</sup> Zemský sněm konaný od ledna 1609 do února 1610 uzákonil závaznost Práv městských pro všechna města v Českém království.<sup>435</sup> Od roku 1610 tedy lze mluvit nejen o plném prosazení Koldínovy sbírky, ale i obecného českého městského práva v Čechách a v konečném důsledku také pravomoci apelačního soudu. V roce 1581 vydal Koldín její výtah pod názvem Práva městská království Českého v krátkou summu uvedená. Krátce se označovala jako Suma. Zestručnění nebylo v žádném případě na škodu, neboť v původní podobě autor používal příliš květnatý, téměř literární jazyk, který se nehodil pro právní text. Není proto divu, že se hutnější a zároveň výrazově přesnější a výstižnější Suma brzy rychle rozšířila.

---

<sup>432</sup> *Práva městská*, s. VII–VIII.

<sup>433</sup> Teprve v roce 1597 potvrdila vrchnost Děčín české městské právo; SMETANA, J., *Dějiny města Litoměřic*, s. 174.

<sup>434</sup> PETERKA, O., *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, s. 86, 87.

<sup>435</sup> GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. XXIII.



V počtu vydání předstihla samotný zákoník a měla velký vliv na pronikání jeho norem do praxe.<sup>436</sup>

V ostatních zemích se Koldínův zákoník prosadil nejprve na Těšínsku (1598),<sup>437</sup> na Moravě platil od roku 1680 subsidiárně, od roku 1697 výlučně. Ve Slezsku byl přijat teprve od přelomu 17. a 18. století.<sup>438</sup> Ke konci zkoumaného období proto existoval na Moravě ještě partikularismus městského práva. Z tohoto důvodu apelační radové nerozhodovali podle unifikovaného městského práva, ale aplikovali právo první instance. To vyplývá mimo jiné z usnesení olomouckého sněmu (15. června 1620), které určilo, že každé město má posílat apelačnímu soudu pouze článek, na jehož základě byl vynesen rozsudek, a ne soupis všech práv.<sup>439</sup>

Kodifikace městského práva z roku 1579 nepochybně zvýšila míru právní jistoty a právního vědomí v městském prostředí. Prostřednictvím nového zákoníku si právní pravidla osvojovali jak členové městské rady při výkonu soudní pravomoci, tak ostatní příslušníci městské společnosti v situacích, kdy se práva potřebovaly dovolat nebo se s ním dostaly do konfliktu. Koldín dokonce pro obě skupiny osob stanovil povinnost seznámit se právními normami: „*Protož všickni, kteříž před soudy městskými v Království českém o spravedlnosti své budou míti činiti, právy těmito se řídit a spravovati budou; kteráž uměti a znáti jednomu každému náleží... Zvláštní také pěči konšelé a všickni jiní přísežní lidé, kteříž jiné soudí, o to míti mají, aby práva, dobré a starobylé pořádky i obyčeje znali a uměli.*“ Konšely navíc nabádal k pilnému učení městského práva, „*aby lidi rozsudky spravedlivými mohli a uměli podělovati.*“<sup>440</sup>

Pro úřední účely a zřejmě i k veřejnému nahlédnutí byl zákoník k dispozici na radnicích jednotlivých měst. Celkem se u jeho prvního vydání z roku 1579 uvádí necelých 150 výtisků a mezi nimi také exempláře z Jaroměře, Mladé Boleslavi, Kolína a Jičína.<sup>441</sup> Zatímco pro konšely tvořila znalost Práv městských Království českého součást jejich pracovních povinností, ostatní lidé se s nimi setkávaly většinou až při

---

<sup>436</sup> HOFFMANN, F., O překladech a rozšíření Koldínových Práv městských. In: *Městské právo v 16.–18. století v Evropě*. Praha: 1982, s. 260; ŠTĚPÁN, J., Ke krystalizačnímu procesu, s. 275–276. K oblastem městského práva, jeho kodifikci a k vydání Koldínova zákoníku též PLESKOT, J., *Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783*, s. 80–88.

<sup>437</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny země Koruny české I*, s. 68.

<sup>438</sup> HOFFMANN, F., K oblastem českých práv městských, s. 51.

<sup>439</sup> KAMENÍČEK, F., Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*. 1894, roč. 18, s. 50–52.

<sup>440</sup> Litera A. III. rozdí IV., litera A. XXX; *Práva městská Království českého*, s. 64, 70.

<sup>441</sup> *Práva městská Království českého*, s. 38–40.

soudním řízení. Odkazy na Koldínův zákoník lze nalézt v úkonech všech procesních subjektů. Argumentovali jím nejen nižší soudci a apelační radové v rozsudcích, ale dovolávaly se ho také strany ve svých podáních. V knihách ortelů vedených u městských soudů se začaly objevovat odkazy na městský kodex obecně nebo jeho konkrétní články nedlouho po jeho vydání.

Některé žaloby přitom prokazovaly až překvapivou znalost Koldínových norem. V roce 1586 byli před jičínským právem obviněni Václav Konečný ze Žitětína a Tomáš Kunda z Dolan, že během masopustu předchozího roku „*nenáležitě a nevázně mimo řád a právo*“ přišli do domu Jakuba Krčmáře v Kostelci a že ho tam „*velice a nemilostivě suchými ranami zbili a okolo krku zmačkali... též okolo lůna zmačkali a zpuchlý byl a zmačkané lůno měl, což od toho... zbití a zmačkání od jejich rukou z tohoto světa sešel, moha o několik let na světě dýle živ býti, než oni mu ze světa pomohli.*“<sup>442</sup> Společnou žalobou se příbuzní zemřelého maželka Dorota, bratr Ondřej Vondrák z Keteně a sestra Lidmila Jakubcova z Važic odvolávali na artykuly Práv městských („*pod literami a rozdily... S:13 a též N:19 a též N:28, rozdíl 1, též rozdíl 5, potom na to N:31, rozdíl též 1*“), jejichž znění sice necitovali, ale požadovali jejich přečtení. Literami se rozuměla písmena a čísla jednotlivých článků, rozdily jejich odstavce. Na závěr žalobci navrhli pro obviněné „*právo outrpné propustiti.*“

Již samotný fakt, že žaloba obsahovala odkazy na konkrétní čísla článků městského zákoníku, prokazuje u jejího zpracovatele jistou znalost Koldínovy sbírky. Výběr těchto ustanovení pak svědčí o dobré úrovni jeho právní argumentace. Z právního pohledu je třeba ocenit, že první v pořadí uvedl procesní normu pod literou S. XIII., která Dorotu s jejím švagrem a švagrovou legitimuje k podání žaloby: „*Byl-li by kdo od někoho tak škodně... zraněný aneb ubitý a stlučený, že by potom od takového zranění, ubití i slučení umřel... tehdy přátelé toho tak zraněného a zbitého o pokutu z vraždy aneb mordu k němu podle práva se domlouvati a jej viniti moci budou.*“<sup>443</sup> Citovaný artykul přesně dopadal na daný skutkový stav, tj. zbití s následkem smrti, a opravňoval příbuzné usmrčeného obvinít pachatele z vraždy. Poté správně následovala ustanovení hmotného práva. Nejprve bylo zapotřebí ukázat, že právo pro tento zločin nevyžadovalo zakrvácení oběti. K tomu žalobcům posloužil článek N. XIX, který za

---

<sup>442</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 147r.

<sup>443</sup> *Práva městská Království českého*, s. 329.

„vejtržnost“ pokládal i to, „že by jeden druhého bil, by pak neokrvavil, aneb suchými ranami jeden druhého ubil, nemaje k tomu hodné příčiny.“<sup>444</sup> Potom žaloba odkazovala na legální definici vraždy a vraha v článku N. XXVIII. Podle rozdílu I. „vražda nic jiného není, než když člověk člověka v půtce aneb v svádě zabí“, rozdíl V. označoval za „mordýře“ hospodáře nebo podruha, jestliže jeden zabil druhého, aby ho oloupil.<sup>445</sup> Zatímco první ustanovení na případ dopadalo, ve druhém se žalující strana evidentně spletla, popř. došlo k špatnému zápisu do jičínské knihy ortelů, neboť popsaného skutkového stavu se netýkal rozdíl 5, ale 3: „Ale vražedník vlastně slove ten, kterýž v půtce nebolíto z hněvu, v sváru dle pomsty druhého zabíjí.“ Zatímco vražedníkem se stal pachatel neloupežné vraždy, které se měli dopustit i obžalovaní, mordýřem byl „ten, kterýž když druhého zabí, to, což při něm najde, od něho pobeře.“<sup>446</sup> Po člancích popisujících skutkovou podstatu vraždy uvedla žaloba jako poslední ustanovení artykul N. XXXI. rozdíl I., jenž určoval za tento čin výši trestu: „Kdož by druhého z oumysla zabil, mečem ztrestán bud, jakéhož by koli pohlaví ten a povolání byl.“<sup>447</sup> Podle všech zmíněných artykulů žádala „spravedlivé právní opatření“.<sup>448</sup> Až na výše zmíněnou chybu v označení jednoho odstavce lze konstatovat, že žalující strana odkázala na všechna relevantní ustanovení městského zákoníku, a to v odpovídajícím pořadí. Správně začala žalobní legitimací, pokračovala popisem skutkové podstaty a skončila stanovením trestu.

## 5. Pravomoc apelačního soudu

V této kapitole nejprve zkoumám pravomoc apelačního soudu v obecné rovině podle toho, jak ji vymezila instrukce z roku 1548. Následně se rozbořem počtu apelací z vybraných měst v jednotlivých letech snažím postihnout některé charakteristiky prosazování pravomoci apelační stolice vůči městským soudům. Samostatnou podkapitolu věnuji odvoláním z poddanských měst. Dále na konkrétních případech dokládám, že apelační soud byl ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století

<sup>444</sup> *Práva městská Království českého*, s. 283.

<sup>445</sup> *Práva městská Království českého*, s. 285.

<sup>446</sup> Litera N. XXVIII rozdíl II; *Práva městská Království českého*, s. 285.

<sup>447</sup> *Práva městská Království českého*, s. 286.

<sup>448</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 147r.

odvolací institucí i od jiných než pouze městských soudů, včetně soudu Univerzity Karlovy. V této souvislosti dospívám k poznatkům nad rámec stavu dosavadního bádání. Určitou zajímavostí je stat' o zasahování apelačních radů do obsazování cechů, jež se zatím rovněž nestalo předmětem zájmu literatury.

### 5.1. *Obecné vymezení pravomoci apelačního soudu*

Pravomoc apelačního soudu vymezil Ferdinand I. instrukcí z roku 1548, již novou soudní stolicí zřídil. Mezi jeho úkoly předně náleželo vyřizování odvolání (apelací) od soudů královských měst: „*jestližeby se komu zdálo, žeby skrze soudy a ortele v městech našich královských obtěžován byl, aby ten každý před nás aneb rady od nás k tomu zřízené se odvolati a apelací vzíti mohl...*“<sup>449</sup> Měl tak nahradit dosavadní vrchní instance, jmenovitě pražská města, Magdeburk a Lipsko.<sup>450</sup> Podle citovaného textu se mohly procesní strany odvolat nejen k apelačnímu soudu, ale také přímo k panovníkovi.

Na možnost apelovat ke královskému majestátu zpočátku výslovně upozorňovaly rovněž ortely městských soudů. V prvních letech činnosti apelační stolice jsem se s takovými poučeními setkal v rozsudcích jaroměřské městské rady. Například nález mezi Jakubem Peřinou a řeznickými mistry o škody útratní z roku 1550 ve svém závěru uváděl: „*A nezdáli se které straně, neb oběma, tohoto našeho nálezu přijíti, právo vrchní se jim před jeho Královskou milost aneb rady Jeho Milosti nad apelacemi na jich náklad vyhrazuje.*“<sup>451</sup> Postupem doby se explicitní zmínky o apelaci k panovníkovi z jaroměřských nálezu vytratily a zhruba od druhé poloviny padesátých let 16. století je nahradil univerzální odkaz na vrchní právo, např. rozsudek o výtržnosti Pavla Kuby (1557) byl zakončen slovy: „*A nezdáli se které straně nebo oběma na tomto našem nálezu přestati, zachovaje řád a právo, nedada času projíti, právo vrchní jim vyhrazujem.*“<sup>452</sup> Změna praxe zřejmě souvisela s dostatečným ukotvením nového

---

<sup>449</sup> *Sněmy české* II, s. 545.

<sup>450</sup> *Sněmy české* II, s. 545.

<sup>451</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezu, fol. 19r.

<sup>452</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezu, fol. 43v.

instančního postupu v právním vědomí městské společnosti, kdy již nebylo zapotřebí uvádět, která instituce bude rozhodovat na místě vrchního práva.

V rámci odvolání proti ortelům městských soudů se apelační radové zabývali kauzami, které v nižší instanci patřily před městské právo. Okruh jejich věcné působnosti byl tedy velmi široký a v zásadě se shodoval s předmětem právní úpravy obsažené v Koldínově městském zákoníku z roku 1579. Zahrnoval širokou škálu záležitostí civilního a kriminálního práva, hmotněprávní i procesní povahy.<sup>453</sup>

Rovněž z hlediska osobní působnosti náležely k apelačnímu soudu stejné skupiny osob jako před městské soudy. Nejčastěji vystupovali na místě procesních stran pochopitelně obyvatelé města. Tuto skupinu tvořili v raném novověku v první řadě měšťané s městským domovským právem, dále sousedé s domovním či pozemkovým majetkem ve městě nebo na předměstí (pokud měli zároveň městské právo, byli současně měšťany) a ostatní lidé ve městech, např. podruzi, posluhové, nádeníci, nájemníci cizích nemovitostí, židé.<sup>454</sup>

Kromě měšťanů a obecného lidu ve městech uvádí literatura o apelačním soudu mezi potenciálními účastníky odvolacího řízení od městských soudů také šlechtu, pokud se spor týkal šosovního majetku v jejím vlastnictví.<sup>455</sup> Jednalo se o majetek na území města vlastněný příslušníky vyšších stavů, jenž podléhal městské jurisdikci, tzv. šosu. Evidoval se v městských knihách a odváděla se z něj šosovní daň.<sup>456</sup> Jiný právní režim šlechtického majetku v raně novověkých městech představovalo jeho vynětí z pravomoci městských soudů a podřízení zemskému právu, tzv. libertace, hojně rozšířené v Polsku.<sup>457</sup>

Prameny ukazují, že šlechtici vystupovali před městským a následně apelačním soudem ještě v jiných případech, než připouští literatura. Způsobila to především zásada, že se žaloba podávala u práva, k němuž příslušela žalovaná strana. V řadě sporů

---

<sup>453</sup> Na činnosti soudu Starého Města pražského v letech 1548–1560 je možné doložit, že se v trestních věcech apelovalo méně. Ze 425 řešených civilněprávních sporů, se účastníci řízení odvolaly v 76 případech, tj. 17,9%, zatímco v trestněprávních věcech šlo pouze o 14 z 293 případů (4,8%); KREUZ, Petr. K charakteristice procesního projednávání, s. 76.

<sup>454</sup> VOJTÍŠKOVÁ, Jana, Právní aspekty předbělohorské úřední korespondence mezi českými královskými městy na příkladu komunikace mezi Kutnou Horou a Novým Městem pražským, *Právně historické studie*, 41, s. 155.

<sup>455</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 6; ADAMOVÁ, K., Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651, s. 102, 103.

<sup>456</sup> VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 249.

<sup>457</sup> KACZMARCZYK, Z. a LEŚNODORSKI, B., *Historia państwa i prawa Polski*, s. 207, 208; BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 200.

zastupovala vrchnost v apelačním řízení své poddané. Knihy ortelů vrchního práva dokládají, že pod městskou jurisdikci (a tedy i pravomoc apelačního soudu) spadali také obyvatelé okolních vsí.

Přestože shora citované ustanovení Ferdinandovy instrukce výslovně uvádělo „*soudy a ortele v městech našich královských*”,<sup>458</sup> vztahovala se pravomoc apelačního soudu také na vrchnostenská města, jak potvrzují četné příklady z praxe. Z tohoto důvodu nelze akceptovat Auerspergovo tvrzení, že nová odvolací instance vyřizovala apelace jen z královských měst.<sup>459</sup> Ostatně tuto tezi odmítla již pozdější literatura.<sup>460</sup> Explicitní zmínku o královských městech vysvětluje Karolina Adamová tím, že panovník chápal vznik apelačního soudu jako jeden z trestů pro městský stav po roce 1547.<sup>461</sup> Dokonce i ze znění samotné instrukce je možné dovodit širší vymezení pravomoci apelačního tribunálu: „*A když která apelací před rady naše z měst aneb od kterého práva v království našem Českém přijde...*”<sup>462</sup> Podle této formulace se k němu měla zasílat odvolání z jakýchkoliv měst a také od jiných soudů v Čechách. Rovněž soudní agenda a další prameny potvrzují, že se jeho pravomoc ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století nevztahovala pouze na městské rady královských měst. Od kterých typů práv se procesní strany obracely v Českém království na apelační soud, pojednávám na základě studovaných pramenů v následujících podkapitolách. Pokusím se tak doložit nepřesnost teze, že apelační soud plnil funkci odvolací instance pouze ve vztahu k městským soudům.<sup>463</sup>

Kompetence nového soudu se neomezovala jen na vyřizování apelací, ale zahrnovala též konzultační činnost pro nižší instance. Namísto stolic vrchního práva a jiných institucí měli apelační radové napříště poskytovat městským soudům naučení a tzv. slepé ortely: „*naučení a... slepí ortelové... před výšpsané rady naše jíti mají*”.<sup>464</sup> Podle explicitní zmínky v instrukci měli v tomto ohledu nahradit též vysoké školy.

---

<sup>458</sup> Sněmy české II, s. 545.

<sup>459</sup> AUERSPERG, J. C., *Geschichte*, s. 14.

<sup>460</sup> Např. JIREČEK, H., *Spisy právnícké*, s. 9, 97; KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 142; HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J. a DOBEŠ, J., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99; MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva*, s. 64; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 4, 6; Tomek, W. W. *Dějepis města Prahy XII*. Praha: 1901, s. 5.

<sup>461</sup> ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 102.

<sup>462</sup> Sněmy české II, s. 547.

<sup>463</sup> Tento závěr uvádějí např. BAXA, B., *Dějiny práva na území republiky československé*, s. 162; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 6.

<sup>464</sup> Sněmy české II, s. 545.

Vzhledem k poměrům na Karlově univerzitě, která nedisponovala právnickou fakultu, se zákaz žádat naučení v akademickém prostředí vztahoval výlučně na cizí univerzity, zejména na vídeňskou. Jeho praktický dopad byl však s ohledem na mizivý počet takových žádostí před vznikem apelačního soudu zanedbatelný. O to více byla rozšířena praxe brát naučení u vrchního práva, jehož roli převzal nyní apelační soud.<sup>465</sup>

Naučení byl vlastně právní rozbor případu a návod na jeho vyřešení. Apelační komora ho udílela na žádost nižšího soudu vždy v konkrétní kauze s uvedením jmen osob, které v ní vystupovaly. Jelikož mělo většinou i obecnější platnost, zaznamenávaly ho městské soudy pro budoucí využití do knih apelačních rozsudků. Kolínská a mladoboleslavská kniha, jež vznikly jako právní pomůcky pro tamější městské rady, obsahují naučení apelačního soudu (stejně jako jeho rozsudky) také pro jiná města. Takové záznamy dokládají právní kontakty a spolupráci mezi městy. Vzhledem k tomu, že se naučení nezapisovala do ortelních knih vedených u apelačního soudu a nenacházejí se ani v jiné ústřední evidenci, jsou městské soudní knihy nepostradatelným pramenem pro poznání této agendy.

Předmětem naučení se stávaly otázky procesního i hmotného práva různé závažnosti. Městské rady se ptaly nejen na další postup v určité procesní situaci, ale i na celkové řešení případu. Například v roce 1578 se soud v Kladsku dotázal, zda lze ořezat větve susedova stromu, pokud ohrožují jiný pozemek. Kladnou odpověď apelačních radů zapsal do ortelní knihy písař v Mladé Boleslavi.<sup>466</sup> Dále jsem se v pramenech setkal s naučeními, jež se týkala přípustnosti odvolání,<sup>467</sup> vrácení soudního poplatku za apelaci atd.

Žádostí o naučení si městský soud zajistil stanovisko odvolacího orgánu ještě před případným apelačním řízením. Pokud se v naučení vyjadřoval apelační soud k řešení celé kauzy, předjímal tím vlastně způsob rozhodnutí nižší instance, která jeho právní názor respektovala. Uvedený postup přesto nezaručoval správné rozhodnutí ve věci, neboť apelační radové vydávali naučení pouze na základě popisu skutkového stavu dotazující se instituce bez znalosti soudních akt. Zatímco v rozsudcích odkazovali na spisový materiál, který jim byl zaslán spolu s apelací, v naučeních vycházeli pouze ze

---

<sup>465</sup> PETERKA, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder*, s. 98.

<sup>466</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 96, 97.

<sup>467</sup> V mladoboslavské soudní knize zaznamenal místní písař naučení apelačních radů pro soud v Žatci (1553), podle něhož měla být připuštěna apelace Anny Mazancové z důvodu dodržení lhůty pro její ohlášení. SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 103–104, 223–224.

znění otázky učiněné nižším právem. Z tohoto důvodu obsahovaly někdy jejich odpovědi výhradu, že se lze jimi řídit jen za předpokladu správného a úplného vyličení skutkového děje v položeném dotazu: „*Pokudž by tak bylo, jakž toho v otázce doloženo jest, a proti tomu by nic podstatnějšího podle práva zavedeno býti nemohlo...*“<sup>468</sup>

V kolínském archivu jsem našel velmi zajímavý doklad o tom, že apelační radové neposkytovali naučení jen nižším soudním institucím, ale také soukromým osobám. 16. ledna 1609 odpověděli nejmenovanému příslušníku panského stavu, že může žalovat kolínského měšťana Jakuba Peksu ze zastřelení „*jednoho člověka rytířského ze země francouzské*“, neboť oběť byla v jeho službách a v Čechách neměla žádného příbuzného, jenž by mohl žalobu podat. S naučeními potenciální procesní straně jsem se v jiných městech nesetkal, což nutně nemusí vypovídat o výjimečnosti takového jevu, neboť městské rady nebyly jejich adresáty.<sup>469</sup>

Další okruh činnosti apelačního soudu tvořilo vydávání slepých ortelů. Měly formu rozsudků včetně datace a pečeti, ale neuváděly skutečná jména procesních stran, jež nahradily jmény z římsko-právních formulí jako Gaius, Sempronius, Titus apod.<sup>470</sup> Používání římských jmen v teoretických příkladech z práva bylo běžnou praxí. Setkal jsem se s nimi i v Koldínově zákoníku z roku 1579 nebo v rozborech zkušebních příkladů kandidátů na místa apelačních radů, jež se zachovaly pro léta. Slepé rozsudky poskytoval apelační soud na vyžádání nižších soudů, které je poté používaly jako nezávazné, ale fakticky respektované vzory rozhodnutí v podobných případech. Spolu se žádostmi o jejich vydání zasílali konšelé apelačním radům popisy skutkového stavu, samozřejmě s fiktivními jmény stran.<sup>471</sup>

Podle Karoliny Adamové byla rada nad apelacemi žádostmi o slepé ortely dokonce přetěžována, neboť tímto způsobem na ni prvoinstanční soudy přesouvaly břemeno rozhodování. Praktické to mělo být zejména tehdy, když ve sporu figurovaly

---

<sup>468</sup> Těmito slovy bylo uvedeno naučení do Kladska z 29. dubna 1578, zapsané mladoboelslavským písařem, podle něhož může strana „osekat“ sousedův strom, hrozí-li jí od něj škoda na gruntu; SOkA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 96, 97.

<sup>469</sup> SOkA Kolín, fond Archiv města Kolína, sign. VIII/3.

<sup>470</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 17; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 110.

<sup>471</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 17; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 110.



významné osobnosti města, které si městská rada nechtěla proti sobě popudit. Konšelé pak mohli odkázat na nestrannost slepého rozsudku, v jehož intencích rozhodli.<sup>472</sup>

S tvrzením o nadužívání slepých ortelů však nekoresponduje fakt, že jsem žádný takový rozsudek nenašel ve studovaných knihách nálezů vrchního práva, které si vedly soudy v Jaroměři, Jičíně, Kolíně a Mladé Boleslavi. Zvláště překvapivá je tato skutečnost u mladoboleslavské a kolínské knihy, které vzhledem ke svému charakteru právních pomůcek zachytily pro další využití apelační rozsudky a naučení z různých koutů Čech. Skutečnost, že vydávání slepých ortelů bylo vnímáno jako nežádoucí jev, nicméně dokládá sněmovní usnesení z roku 1575 o jejich zákazu, neboť se „*při tom mnozí nedostatkové nacházejí*“, z něhož Adamová vycházela. Povoleno bylo jen brát naučení v konkrétních věcech.<sup>473</sup>

Instrukce Ferdinanda I. vymezila pravomoc nového úřadu rovněž vůči vedlejším zemím Koruny české: „*Tolikéž také bud' z markrabství Moravského neb Horního a Dolního knížetství Slezského ani z obojího markrabství Lužického od žádných souduov... ani vysokých škol naučení ani slepí ortelové bráni býti nemají: než to všecko se státi a řídití má při... radách našich k tomu zřízených, a odvolání neb apelací od těch souduov, od kterých se slušně státi má, jíti a brány býti mají.*”<sup>474</sup> Podle dalšího ustanovení se na apelace, naučení a slepé ortely z těchto zemí uplatňovala stejná pravidla jako případy Českého království kromě delší lhůty na jejich vyřízení.<sup>475</sup>

Nicméně v zemích, jež se nepodílely na stavovském odboji, nebylo prosazení pravomoci apelačního soudu jednoduché. Na Moravě, kde se zúčastnila vystoupení proti panovníkovi v roce 1547 jen Jihlava, převládala v městském soudnictví i po vydání Ferdinandovy instrukce předchozí instanční schémata. Pro severomoravská města, řídící se magdeburským právem, sídlilo vrchní právo v Olomouci či Hlubčicích (dalšími instancemi byla Vratislavi a Magdeburk), města na západě a jihu země se v právních záležitostech obracela do Brna, Jihlavy a Znojma, výjimečně do Vídně.<sup>476</sup>

---

<sup>472</sup> ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 110.

<sup>473</sup> *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu IV*. Praha: 1886, s. 271–272.

<sup>474</sup> *Sněmy české II*, s. 545.

<sup>475</sup> *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>476</sup> KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy a sjezdy moravské II*. Brno: 1902, s. 105, 119, 120, 420; MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 108; JORDÁNKOVÁ, H. a SULITKOVÁ, L. Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. In *Osm set let pražské samosprávy*. Documenta Pragensia XXI. Praha: 2002, s. 39; PETERKA, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder*, s. 98–100.

Panovníkovi nezbývalo než tento faktický stav akceptovat. V roce 1562 dokonce ustanovil Olomouc jako nové vrchní právo pro královské město Nový Jičín, které zároveň vyňal z okruhu hlubčického práva.<sup>477</sup> Jednalo se o relativně řídký případ odklonu dceřiného města od mateřského města a připojení k jinému právnímu okruhu.<sup>478</sup> O poměrech na Moravě ve druhé polovině 16. století vypovídá také doporučení císařského dvorského sekretáře Waltra Waltersberga adresované olomouckému soudu (1573), aby se obracel v právních otázkách na apelační komoru místo na vratislavské právo. Požadavek neodůvodnil obligatorností takového postupu, ale prestiží apelační stolice.<sup>479</sup> Navzdory odporu moravských královských měst, ale i šlechty, jež se bránily panovníkově dohledu nad městským soudnictvím, přicházely na Pražský hrad ve druhé polovině 16. století apelace od procesních stran jak z královských, tak vrchnostenských měst. Svědčí o tom opakovaná usnesení moravských zemských sněmů, jimiž se stavy snažily takovou praxi omezit a žádaly císaře, aby tato odvolání nepřipouštěl (např. v letech 1579, 1583, 1590).<sup>480</sup>

Přes pomalejší prosazování pravomoci apelačního soudu v porovnání s Čechami, docházelo na Moravě ve druhé polovině 16. století k stále častějším odklonům od magdeburské apelace.<sup>481</sup> Olomouc nakonec uznala pravomoc apelační komory jako poslední z moravských měst na sklonku 16. století.<sup>482</sup> Proces uznání její kompetence trval dlouho též v Brně a Jihlavě.<sup>483</sup>

Přetržení instančních vazeb mezi moravskými městy a apelačním soudem nastalo libeňskou smlouvou z 25. června 1608, jíž se markrabství pod faktickou vládou Matyáše vymanilo z pravomoci české kanceláře i apelační komory.<sup>484</sup> V této souvislosti stavy opakovaně požadovaly po Matyášovi ustanovení apelační stolice pro Moravu, které však nebylo uskutečněno.<sup>485</sup> Když se v roce 1611 Morava a Čechy znovu sjednotily pod vládu jednoho panovníka, uzavřely stavy obou zemí v souladu s

---

<sup>477</sup> Ke změně vrchního práva došlo na žádost novojičínských měšťanů, neboť jim Hlubčičtí odmítali poskytovat naučení v češtině; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 7.

<sup>478</sup> MILLER, J., *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*, s. 19.

<sup>479</sup> OTT, E., *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte*, s. 219.

<sup>480</sup> KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy II*, s. 120, 121, 594–596; KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy III*, s. 154, 184, 185, 668, 669, 676, 695, 696.

<sup>481</sup> MILLER, J., *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*, s. 20.

<sup>482</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny země Koruny české II*. Praha: 1913, s. 500.

<sup>483</sup> OTT, E., *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte*, s. 220.

<sup>484</sup> VÁLKA, Josef aj. *Přehled dějin Moravy: určeno pro posl. fak. filozof. a pedagogické. [Díl] 2., Stavovská Morava (1440-1620)*. Praha: SPN, 1987, s. 119–204.

<sup>485</sup> KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy I*, s. 118–123, 470–486; KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy II*, s. 121.

libeňskou smlouvou dohodu o uspořádání budoucích vztahů. Mezi jejími třiceti artikuly nalezneme i úpravu kompetencí apelačního soudu vůči Moravě.<sup>486</sup> Nesměl přebírat pravomoci svěřené městským soudům, měl respektovat městská privilegia a rozhodovat podle práva platného v konkrétním městě a nikoliv dle zemských norem, jeho dřívější rozsudky ztratily precedenční charakter.<sup>487</sup> Ačkoliv dohoda nebyla potvrzena královskou mocí, uplatňovaly se zásady v ní uvedené i později.<sup>488</sup> To potvrzuje usnesení olomouckého sněmu z roku 1620, podle něhož měla rada nad apelacemi vynášet rozsudky v souladu s právem, odkud apelace přišla. Za tímto účelem mu měly nižší soudy doručovat spolu se soudními akty artiklů městského práva, podle něhož postupovaly.<sup>489</sup> Zmíněné pravidlo současně dokládá, že na konci období, jež sleduje tato disertační práce, ještě nebyl na Moravě přijat Koldínův městský zákoník.

S ohledem na shora uvedené, je možné shrnout, že proces uznání pravomoci apelačního soudu v moravském prostředí lze považovat na počátku 17. století v hlavních rysech za ukončený, byť s některými specifiky oproti vývoji v Čechách. Kromě toho, že pražská odvolací instance musela respektovat roztržičnost městského práva na Moravě, je možné vysledovat i slabší ukotvení jejích pravomocí v markrabství. To se projevilo rovněž po roce 1620 v odlišných formulacích českého a moravského Obnoveného zřízení zemského v úpravě apelací.<sup>490</sup> K plnému prosazení autority apelačního soudu na Moravě přispělo oficiální přijetí městského zákoníku, který zde platil nejprve subsidiárně (1680) a od roku 1697 výlučně. Snahy moravské zemské obce

---

<sup>486</sup> KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy II*, s. 476–486.

<sup>487</sup> VÁLKA, J., *Stavovská Morava*, s. 204; KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy II*, s. 477–486.

<sup>488</sup> VÁLKA, J., *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 88.

<sup>489</sup> Usnesení bylo přijato na posledním předbělohorském sněmu, který byl svolán do Olomouce 15. června 1620 kvůli žádosti Fridricha Falckého o vyslání jízdních a pěších vojenských oddílů do Čech; KAMENÍČEK, František., *Archivní rozhledy. Časopis Matice moravské*. 1894, roč. 18, s. 50–52.

<sup>490</sup> Formulační rozdíl se týkal situace, jestliže osoba vyslýchaná útrpným právem označila za pachatele příslušníka městského stavu. Zatímco dle článku R. XVIII. Obnoveného zřízení zemského pro Čechy musela města při pochybnostech brát naučení od apelačního soudu obligatorně („aby proto od Auřadu Appellací Našich naučení brali“), v článku 571 Obnoveného zřízení zemského pro Moravu bylo toto pravidlo stanoveno fakultativně: „Jakož kdyby kdy, obzvláště pak s strany trápení, v městech Našich nějaká pochybnost se nacházela: mohou se o to u appellací Našich naučiti dáti.“ Byla-li za pachatele označena osoba panského či rytířského stavu, naučení se bralo podle českého zřízení (článek R. X.) u apelačního soudu, podle moravského (článek 563) u moravského zemského hejtmana; *Obnovené Právo a Zřízení Zemské*, s. 331, 332, 334, 335; JIREČEK, H. (ed.). *Constitutiones Margraviatus Moraviae*, s. 399–401, 403–405.

z počátku 17. století o zřízení vlastní apelační instituce se naplnily v jiném kontextu až v roce 1753 jako součást reforem Marie Terezie.<sup>491</sup>

S menším odporem se prosazovala pravomoc rady nad apelacemi v lužických a slezských městech, která se nové instituci podřídila poměrně rychle, byť se v prvních letech vyskytovaly stížnosti na její zdlouhavá jednání. V Horní Lužici se apelační soud stal odvolacím tribunálem též pro zemský soud (*Gericht von Land und Städten*), jenž soudil spory mezi příslušníky rytířského stavu a městy nebo mezi městy navzájem a vyřizoval stížnosti proti všem soudcům v zemi. Odvolání směřovala k apelačnímu soudu i od zemských soudů bezprostředních slezských knížectví. V ostatních knížectvích a v Dolní Lužici, kde zemské soudy měly právo inapelačnosti, prováděli apelační radové na základě suplikací stran alespoň revize rozsudků. Revizní řízení umožňoval římsko-kanonický proces, jenž se u těchto soudů používal. Pravomoc apelační komory se uplatňovala rovněž vůči slezskému knížecímu soudu (*Fürstenrecht*), který vznikl na konci 15. století jako ústřední soudní orgán slezských knížectví pro spory krále, knížat a svobodných pánů a případy odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*).<sup>492</sup>

Někteří právní historici uvádějí, že ve vztahu k pravomoci apelačního soudu panovník původně pojal ambicióznější záměr, než se nakonec uskutečnil. Nový úřad se měl stát nejvyšší soudní instancí, jež by vyřizovala odvolání od všech soudů zemí Koruny české včetně českého a moravského zemského soudu, které dosud užívaly výsadu inapelačnosti.<sup>493</sup> Tento závěr zřejmě vychází z textu instrukce z roku 1548, jež na jednom místě hovoří o apelacích nejen z měst, ale i od jiných práv.<sup>494</sup> Takové pojetí však muselo nutně narazit na nesouhlas českých a moravských stavů. Od českého a

---

<sup>491</sup> HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99; BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české X*. Praha: Paseka, 2001, s. 121.

<sup>492</sup> HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99; PETERKA, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder*, s. 99, 100; KAPRAS, J., *Přehled právních dějin zemí české koruny*, s. 147, 148; MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 64; VANĚČEK, V. a MALÝ, K. *Prameny k dějinám státu a práva*, s. 297; ŽÁČEK, R., *Slezsko*. Praha: 2005, s. 88.

<sup>493</sup> ADAMOVIČ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 102; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 106; HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 99.

<sup>494</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

moravského stavovského soudu se nepřipouštěla ani revize, neboť nepoužívaly římsko-kanonický proces.<sup>495</sup>

Ferdinandova představa o vytvoření všeobecné odvolací instance se uskutečnila až v rámci josefinských reforem v osmdesátých letech 18. století. Dvorskými dekrety z 12. dubna 1782 a 7. dubna 1783 se z apelační komory stal všeobecný apelační soud pro České království, který plnil roli druhoinstančního orgánu vůči reformovanému zemskému soudu a ostatním soudním institucím v Čechách.<sup>496</sup>

Nad rámec pravomoci vymezené instrukcí z roku 1548, tj. rozhodování o apelacích a vydávání naučení, plnil apelační soud ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století ještě další úkoly. V komplikovanějších případech poskytoval odborné poradenství panovníkovi a jiným institucím, převážně české kanceláři, české komoře či hejtmanství německých lén.<sup>497</sup> Jeho právní posudky můžeme pro pozdější období nalézt v knihách dobrých zdání uložených v Národním archivu.<sup>498</sup>

Apelační soud se podílel na agendě hejtmanství německých lén, do jehož působnosti spadala léna Koruny české ležící vně jejích hranic na říšském území.<sup>499</sup> Hejtmanství jednak zajišťovalo jejich správu, jednak jako lenní soud soudilo spory leníků a lenní záležitosti.<sup>500</sup> Nejstarší doklad o působení apelačního soudu v této oblasti pochází z roku 1550, kdy jeho sekretář přijal od hejtmanství německých lén lenní spis,

<sup>495</sup> MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva*, s. 63-64; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 108; VANĚČEK, V. a MALÝ, K., *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, Praha: 1967, s. 297; KAPRAS, J., *Přehled právních dějin zemí české koruny*, s. 122, 147, 148.

<sup>496</sup> Ve třetím stupni rozhodoval společný soudní orgán pro české a rakouské země Oberste Justizstelle (nejvyšší soud) se sídlem ve Vídni, jenž věci z jednotlivých zemí projednával v oddělených senátech; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 32–34; KŘEPELKOVÁ, A., *Apelační soud*, s. 3, 4; VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1964, s. 313–315; MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 156, 157. KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 484.

<sup>497</sup> VESELÝ, J., O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském, s. 75, 83.

<sup>498</sup> Zachovaly v nesouvislé řadě pro období 1658–1734; NA, AS, kn. č. 38, Knihy dobrých zdání.

<sup>499</sup> Vrchním lenním pánem byl současně český král a Česká koruna. Většina těchto držav (*feuda extra curtem*) pocházela z doby Karla IV. Významnější případy a záležitosti velkých leníků měla na starosti česká kancelář. Správa menších lén a méně důležité lenní záležitosti náležely do pravomoci hejtmanství německých lén, jehož vznik spadá nejpozději do období vlády Vladislava Jagellonského, ale možná již do poděbradské doby. První výslovná zmínka o úřadu se datuje do roku 1493; KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 111; VESELÝ, Jiří. Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad. *Právněhistorické studie*, č. 8, 1962, s. 278; VESELÝ, J., O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském, s. 74; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 26.

<sup>500</sup> Soudní část úřadu označuje literatura jako soud (při) hejtmanství německých lén nebo zkráceně lenní soud; VESELÝ, Jiří. O soudu hejtmanství německých lén: příspěvek ke kapitole o soudnictví ve starém českém státě. *Právněhistorické studie*. 1971, č. 16, s. 115, 116.

patrně k vypracování právního rozboru.<sup>501</sup> Kromě toho, že apelační soud poskytoval lennímu úřadu dobrá zdání, vykonávali jeho radové funkce lenních referentů.<sup>502</sup> Tyto odborné pozice zastávali nejprve dva, posléze čtyři apelační soudci, kteří spolu s hejtmanem, sekretářem a písaři tvořili personál hejtmanství.<sup>503</sup> V předbělohorské době se jimi stali apelační radové Jan Kauffer, Jan Eisen, Martin Rabman a Otto Melander.<sup>504</sup> Personální provázanost obou institucí dokládá i nástup druhého prezidenta nad apelacemi Jana Popela z Lobkovic do úřadu hejtmana německých lén v roce 1580.<sup>505</sup> Z apelačních radů se hejtman nominoval až v pobělohorském období (Volf Vilém Laminger).<sup>506</sup> Lenní kniha hejtmana Hertvíka Zejdlice ze Schönfeldu, jež obsahuje údaje o třech jednáních lenního soudu v roce 1602, dokládá účast apelačních radů mezi přisedícími tohoto soudu na počátku 17. století.<sup>507</sup> Jednání probíhala též za přítomnosti sekretáře apelační komory.<sup>508</sup>

Pramenný materiál k lenní agendě apelačního soudu obsahuje německy psaná kniha „*Berichte in Lehensachen*“ (pozdější titul), nacházející se v Národním archivu ve fondu Apelační soud.<sup>509</sup> Zřejmě vzhledem k jejímu uložení z ní práce o hejtmanství

---

<sup>501</sup> Podle záznamu v knize lenního hejtmana Jana mladšího Popela z Lobkovic z 3. září 1550 převzal sekretář apelačního soudu na příkaz nejvyššího kancléře akta ve sporu mezi Jiřím Leuchtenberským a Waltrem z Habsperka o zámek Rackstein; VESELÝ, J., O soudu hejtmanství německých lén, s. 118.

<sup>502</sup> VESELÝ, Jiří. K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 11; VESELÝ, J., O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském, s. 73; VESELÝ, J., O soudu hejtmanství německých lén, s. 118, 119.

<sup>503</sup> VESELÝ, J., O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském, s. 75, 83.

<sup>504</sup> SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 152, 155, 157.

<sup>505</sup> JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206; SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky*, s. 136; SEDLÁČEK, A., Z Lobkovic. In: *Ottův slovník naučný XVI*, s. 225.

<sup>506</sup> Laminger (zemřel roku 1635), poslední hejtman německých lén, složil přísahu apelačního rady (na rytířské lavici) 14. března 1618; NA, AS, kn. č. 68, fol. 7; NA, AS, kn. č. 69, s. 13; NA, AS, kn. č. 71, fol. 9; SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 158; WOITSCHOVÁ, K., *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*, s. 61; HAUSENBLASOVÁ, J. Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627, s. 18. Veselý ho označuje jako Lamingena; VESELÝ, J., O soudu hejtmanství německých lén, s. 76, 77.

<sup>507</sup> Hertvík Zejdlic ze Schönfeldu zemřel 20. ledna 1603. VESELÝ, Jiří. K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 113.

<sup>508</sup> VESELÝ, Jiří. K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 11; VESELÝ, Jiří. O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. *Právněhistorické studie*. 1984, č. 26, s. 73; VESELÝ, J., O soudu hejtmanství německých lén, s. 118, 119.

<sup>509</sup> NA, AS, kn. č. 42, Zprávy a posudky apelačního soudu v lenních záležitostech, 1587–1589.

nevycházely.<sup>510</sup> Nalezneme v ní zprávy a dobrá zdání v záležitostech německých lén pro období 1587–1589, které radové nad apelacemi vypracovávali pro různé úřady, zejména pro českou komoru („*ad Cammeram Bohemicam*“, „*ad Cam. Bohe:*“) a dvorskou komoru („*ad Cam: Curiae*“ nebo „*ad Cam: Aulae*“).<sup>511</sup> Vycházeli přitom ze spisu zapůjčeného žadatelem o právní posudek: „*Die Rätthe haben sich in beiliegenden Schrifften ersehen und befinden daß...*“<sup>512</sup> Stručné záznamy byly nadepisovány označením osob, statků a věcí, jichž se týkaly.<sup>513</sup> Veškerá lenní agenda přešla na apelační soud v roce 1651, kdy na něj byla přenesena působnost hejtmanství německých lén.<sup>514</sup>

## 5.2. Prosazování pravomoci vůči městským soudům v Čechách

Nejběžnější agendu apelačního soudu tvořilo rozhodování o apelacích proti rozsudkům městských soudů. Zejména královská města, jež byla poražena v protihabsburském odboji v roce 1547, začala uznávat pravomoc nové odvolací stolice velmi brzy. První odvolání vyřídili apelační radové již necelé tři týdny po svém ustanovení. Jednalo se o apelaci ze Starého Města pražského, které bylo v roli vrchního práva pro velkou část měst v Čechách nahrazeno právě apelačním soudem.<sup>515</sup> Po této počáteční zkušenosti s novou agendou začali apelační radové vyřizovat opravné

---

<sup>510</sup> Jiří Veselý pro své studie o hejtmanství německých lén využíval v Národním archivu fondy Hejtmanství německých lén a Česká dvorská kancelář; VESELÝ, J., O soudu hejtmanství německých lén; tentýž, K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání; též, O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. Před Veselým se problematikou německých lén zabýval Franz Haimerl; HAIMERL, Franz. *Die deutsche Lehenhauptmannschaft (Lehenshranne) in Böhmen: ein Beitrag zur Geschichte des Lehenwesens in Böhmen mit urkundlichen Beilagen*. Prag: Wenzel Hess, 1848.

<sup>511</sup> NA, AS, kn. č. 42, fol. 8, 365, 366, 396.

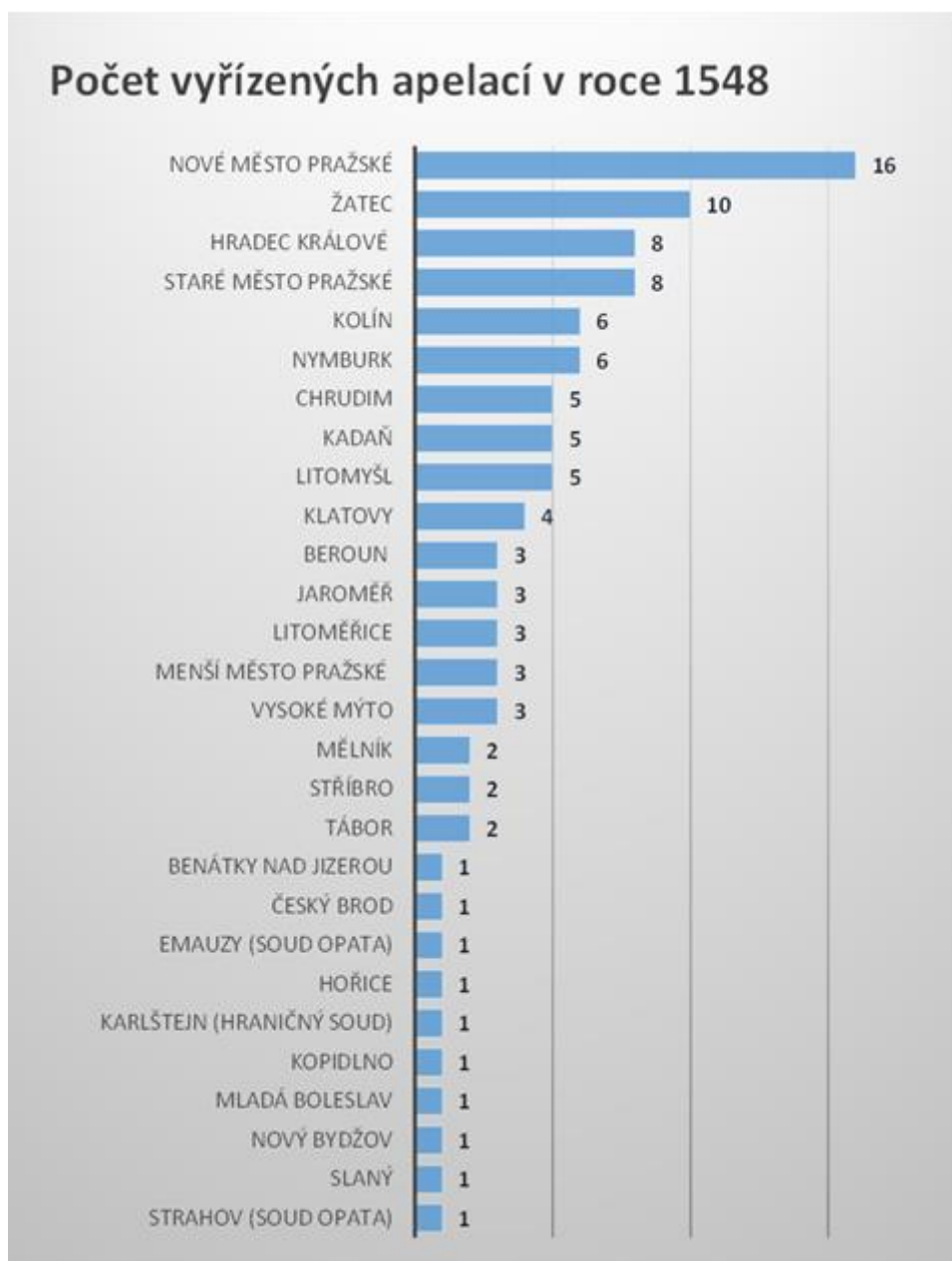
<sup>512</sup> NA, AS, kn. č. 42, fol. 7. Stejně nebo podobně začínají všechny záznamy. Apelační soud se označoval též jako „*die verordneten Appellation Rätthe*“ (zřízené rady nad apelacemi). NA, AS, kn. č. 42, fol. 381.

<sup>513</sup> Např. statek Waxdorf, Barbara Mülnerin, židovský kontraband atd.; NA, AS, kn. č. 42, fol. 365, 382, 366.

<sup>514</sup> Neúplný originál rezoluce Ferdinanda III. o přenesení lenní agendy na apelační soud z 18. července 1651 se nachází ve fondu Hejtmanství německých lén Národního archivu; NA, HNL, sign. 8 H, č. XXX. Opisy nalezneme jak ve fondu Česká dvorská kancelář, tak ve fondu Apelační soud; NA, AS, kn. č. 76a, fol. 33–35; NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 152. Její text otiskl též Schmidt; SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 85–89.

<sup>515</sup> Rozsudkem z 8. února 1548 apelační soud změnil rozhodnutí Starého Města pražského ve věci kšaftu Anny Chodovské z Chrastu; NA, AS, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548), fol. 2–5, Apelační soud, kn. č. 96, fol. A1–A4.

prostředky rovněž z jiných míst, nejprve z Nového Města pražského.<sup>516</sup> Přehled původu apelací a jejich počet v prvním roce působení apelačního soudu podávám v následujícím grafu. Údaje jsem čerpal z knihy českých rozsudků apelačního soudu pro rok 1548, jež zaevidovala celkem 104 vyřízených odvolání od osmadvaceti práv.<sup>517</sup>



<sup>516</sup> NA, AS, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548), fol. 2–5, Apelační soud, kn. č. 96, f. A1-A4.

<sup>517</sup> NA, AS, kn. č. 102, fol. 2–101.



Nejvíce podání ze všech měst bylo během prvního roku činnosti apelační komory doručeno od novoměstského práva, a to dvakrát více než ze Starého Města pražského. Toto prvenství není vzhledem k velikosti populace Nového Města překvapivé,<sup>518</sup> byť při nízkých počtech apelací (v řádech jednotek) nejsou demografické ukazatele nejdůležitější. Výrazný nárůst odvolání v konkrétním městě mohl totiž způsobit i pouhý fakt, že se v určité lokalitě sešlo ve stejné době více sporů. Z hlediska počtu apelací mělo nepochybně význam i vzájemné předávání zkušeností s apelačním řízením mezi příslušníky městské komunity.

O rychlém uznání pravomoci apelačního soudu v některých městech svědčí rovněž skutečnost, že tato města aplikovala instrukci z roku 1548 i na ortely z doby před jejím vydáním. Apelace proti těmto rozhodnutím tvořily zhruba desetinu ze zmíněných 104 případů zapsaných v ortelní knize apelačního soudu pro rok 1548. Nejstarší z nich byl ortel Starého Města pražského z roku 1546. Dalších devět odvolání napadalo rozhodnutí datovaná v průběhu roku 1547 (po dvou ze Starého Města a Nového Města pražského, Tábora a Kadaně a jedna apelace byla z Litomyšle).<sup>519</sup>

Nicméně i přes pružnou reakci měst na vznik apelačního soudu, co se týče zasílání apelací, objevily se zpočátku problémy v souvislosti s realizací apelačních rozsudků u městských soudů. Listem z 3. dubna 1549 vytýkal král městům průtahy při výkonu apelačních rozhodnutí a přikázal jim: „komuž se koli jaký přísudek od rad našich nad apelacemi zřízených stane, abyste jednomu každému bez meškání práva dopomáhali a zoumyslně žádnému v tom odtahuov nedělali.“ Dohledem nad respektováním tohoto příkazu pověřil královské rychtáře: „Tobě, rychtáři náš, přikazovati ráčíme, abyste k tomu ke všemu... dohlídali.“<sup>520</sup> Dopis byl zaslán do všech královských měst v Čechách včetně Plzně, Českých Budějovic a Ústí nad Labem.<sup>521</sup> Z toho je zřejmé, že apelačnímu soudu podléhala i města, která v roce 1547 zachovávala Habsburkům loajalitu.

Ačkoliv lze v obecné rovině konstatovat, že se nová odvolací instance začala v Čechách prosazovat velmi záhy po svém zřízení, existovaly mezi městy v přijímání

---

<sup>518</sup> V pražských městech mělo žít v letech 1550–1580 zhruba 40 000 obyvatel; MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 37–39.

<sup>519</sup> NA, AS, kn. č. 102, fol. 2–12, 25.

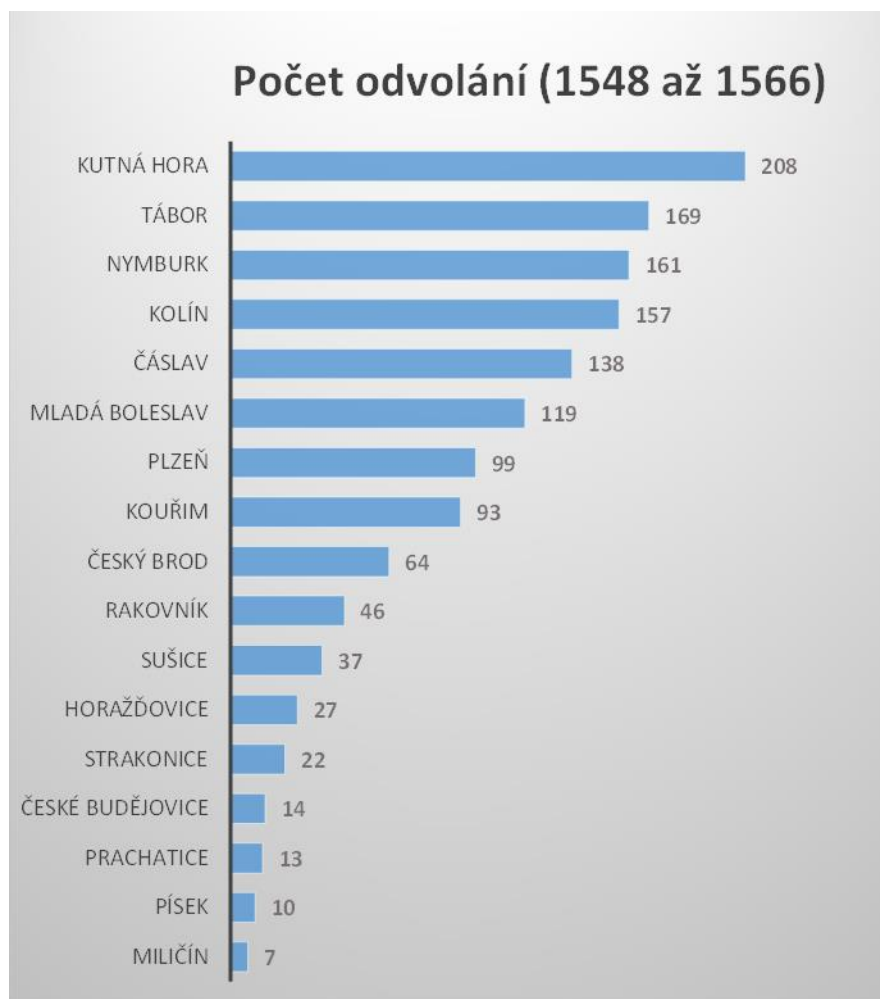
<sup>520</sup> Ferdinandův list z 3. dubna 1549 byl zpřístupněn v edici *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>521</sup> Dopis pro tato tři města neobsahoval ustanovení o královském rychtáři, neboť v nich nebyl dosazen.

její pravomoci nemalé rozdíly. O přístupu jednotlivých měst svědčí mimo jiné rok, v němž bylo vyřízeno první odvolání z dané lokality, a počet apelací zaslaných apelačnímu soudu během prvních let působení této instituce. Oba ukazatele jsem čerpal pro vybraná královská a poddanská města z knih apelačních rozsudků podle jednotlivých krajů (1548–1566).<sup>522</sup>

Rok vyřízení prvního odvolání					
1548	1549	1550	1552	1553	1555
Český Brod	Čáslav	Horáždovice	České	Strakonice	Miličín
Kolín	Kouřim	Písek	Budějovice		
Mladá Boleslav	Kutná Hora	Plzeň			
Nymburk	Prachatice	Rakovník			
Tábor	Sušice				

<sup>522</sup> NA, AS, kn. č. 96–99.



Z údajů je patrné, že na četnost apelací z konkrétního místa měla vliv nejen velikost jeho populace, ale zřejmě i vzdálenost od Prahy, která určovala výši nákladů za doručení odvolání na Pražský hrad. Velký počet apelací proto nalezneme u Kutné Hory, jež byla v 16. století po pražských městech nejlidnatějším městem v Čechách, ale relativně také u Českého Brodu, který naopak patřil k menším městům, ale nacházel se blízko Prahy.<sup>523</sup>

Nicméně některé disproporce nelze těmito objektivními kritérii vysvětlit a souvisí spíše s mírou akceptace nového vrchního práva v daném městě. Ve srovnání s jinými královskými městy je zřetelná neochota českobudějovických měšťanů uznávat

<sup>523</sup> Pro Prahu jako celek se v letech 1550–1580 uvádí 40 000 obyvatel, v Kutné Hoře mělo žít v letech v první třetině 16. století 10 000–18 000 a na konci 16. století 8 000 obyvatel, u Českého Brodu se pro rok 1554 objevuje údaj 1 400 obyvatel. Co do velikosti obyvatel konkuroval Kutné Hoře přechodně Jáchymov s 18 000 obyvateli v roce 1534; MILLER, J., *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, s. 37–39.

pravomoc apelačního soudu, neboť jeho zřízení pravděpodobně vnímali jako trest za protihabsburský odboj v roce 1547, jehož se neúčastnili. Svědčí o tom pozdější datum vyřízení první apelace a velmi nízký počet odvolání z tohoto města. Přestože České Budějovice byly kolem poloviny 16. století přibližně třikrát větší než Český Brod, nedosahovaly ani čtvrtinu jeho apelací.<sup>524</sup> Dalším důvodem pro pomalé prosazování autority apelačního soudu v Českých Budějovicích a v některých dalších jihočeských městech může být skutečnost, že se v jižní části Čech historicky nevytvořily právní vazby k vrchnímu právu ve Starém městě pražském, které by mohly být snadněji nahrazeny novými vazbami na apelační soud.<sup>525</sup>

Se zpožděním začala přicházet odvolání také z Plzně, jež stejně jako České Budějovice zachovala Ferdinandovi I. v roce 1547 věrnost. Rovněž počet plzeňských apelací nebyl během prvních dvou desetiletí působení apelačního soudu příliš vysoký ve srovnání s Tábořem, Nymburkem, Kolínem, Čáslaví, ale i poddanskou Mladou Boleslaví. Velikostí populace přitom Plzeň náležela mezi největší města v Čechách.<sup>526</sup> Naopak Kutná Hora, která se snažila být ve stavovském odboji neutrální, se prosazování autority apelační komory nebránila.

Velké rozdíly panovaly také mezi poddanskými městy, kde přistoupil jako další faktor ovlivňující počet apelací obsah vztahu mezi městem a jeho pánem. Podrobněji se věnuji odvolací agendě od soudů vrchnostenských měst v následující podkapitole.

Zřízení apelačního soudu ještě neznamenal úplný zánik vrchního práva ve Starém Městě pražském. Během přechodného období mohly procesní strany apelovat k staroměstské radě, jestliže se na tom dohodl apelant s protistranou. V případě nesouhlasu druhé strany se musel odvolatel obrátit výhradně na apelační rady.<sup>527</sup> Konec této praxe spojuje literatura se dvěma dopisy Ferdinanda I. ze 4. prosince 1558, jedním pro Staré Město pražské, druhým pro Nové Město pražské, které zakazovaly jakékoliv apelace z Nového Města a ostatních královských měst ke staroměstskému právu. Zákaz se vztahoval i na vydávání naučení. Nadále se měli měšťané královských měst odvolávat k apelačním radům, popř. k panovníkovi, pokud pobýval v Českém

<sup>524</sup> Pro České Budějovice se uvádí 3 800–4 500 obyvatel v první polovině 16. století, pro Český Brod 1 400 obyvatel v roce 1554; MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, s. 37–39.

<sup>525</sup> HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 398.

<sup>526</sup> Počet obyvatel Plzně se odhaduje v polovině 16. století na 5 000; MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, s. 37–39.

<sup>527</sup> ADAMOVIČ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 102.

království. Ze znění listů je zřejmé, že se obyčej apelování do Starého Města udržel v Čechách ještě koncem padesátých let.<sup>528</sup>

Tomu odpovídají také počty apelačních rozsudků. Zatímco pro rok 1559 zaznamenaly české ortelní knihy apelačního soudu 162 rozhodnutí (o pět let dříve jen 114), na sklonku dalšího desetiletí jsem jich napočítal necelých čtyři sta ročně (393 v roce 1568, 388 o rok později). Takový rozdíl nepochybně nezpůsobil menší odvolací potenciál lidí v padesátých letech 16. století, ale zřejmě právě přetrvávající činnost staroměstského soudu jako vrchního práva.

Počátkem sedmdesátých let atakoval roční počet českých ortelů apelačního soudu dokonce hranici pěti set rozhodnutí. V roce 1570 dosáhl 505 případů a po dočasném poklesu v letech 1571 (458) a 1572 (432), snad způsobeném císařským mandátem z roku 1570 proti zneužívání apelací,<sup>529</sup> vrostl na 520 rozsudků v roce 1573.

Podobný počet 514 rozhodnutí byl vykázán v roce 1581, ale v následujících dekádách se ustálil převážně na hodnotách mezi čtyřmi a pěti sty ortely, např. 458 (1589), 420 (1599), 403 (1609). V některých letech však nedosáhl ani spodní hranici tohoto rozpětí, jako v roce 1608 s 381 rozhodnutími.<sup>530</sup>

Na základě provedeného přehledu je možné shrnout, že se pravomoc apelačního soudu začala uplatňovat vůči městům v Čechách bezodkladně po jeho vzniku v roce 1548. Tento proces však nebyl rovnoměrný ve všech městech. Míra přijetí nového tribunálu u různých městských soudů závisela na politických, geografických a právních faktorech. Především v první dekádě své činnosti působil apelační soud v městském soudnictví ještě souběžně s dosavadními odvolacími instancemi. Tím se vývoj v Čechách podobal situaci v Polsku, kde byly od 16. století tradiční apelační stolice německého práva postupně vytlačovány asesorským soudem a jinými odvolacími soudy.<sup>531</sup> Celkově se proces prosazování pravomoci apelačního soudu vyznačoval rostoucí tendencí co do počtu vyřízených apelací zhruba do sedmdesátých let 16. století. Po následném poklesu se ustálil na hodnotách, které si udržel až do počátku 17. století.

---

<sup>528</sup> ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 102.

<sup>529</sup> Na žádost městského stavu nařizuje Maxmilián II. 22. února 1570 potrestat každého, kdo by úmyslně zneužil odvolání; *Sněmy české III*, Praha: 1884, s. 469, 470.

<sup>530</sup> NA, AS, kn. č. 105, 109, 115–117, 120, 123.

<sup>531</sup> BARDACH, J., *Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 243; KACZMARCZYK, Zdzisław. *Historia państwa i prawa polskiego. Epoka feudalna. Część 2 (1454-1764)*. Poznań: Państw. wydaw. naukowe, 1951, s. 55.

### 5.3. *Vyřizování apelací z poddanských měst*

Vzhledem k nejednoznačným formulacím instrukce o apelačním soudu z roku 1548 vyvstala po jeho zřízení otázka, zda se k němu má apelovat též z poddanských měst, která nebyla bezprostředně podřízena královské moci, ale svému pánu. Přestože některá vrchnostenská města získala od své vrchnosti privilegia srovnatelná s královskými městy a vyrovnala se jim velikostí i hospodářským významem, nenáležela k městskému stavu a nezasedala na zemském sněmu.<sup>532</sup>

Soudní agendu v poddanských městech vykonávaly stejně jako v královských městech především městské rady, v jednodušších věcech rychtáři. Vrchnost si však v soudnictví udržela stálý vliv. Ten se projevoval zejména přítomností jejího zástupce na soudě či přímým rozhodováním.<sup>533</sup> Rovněž od rozsudků poddanských měst bylo možné odvolání. O něm rozhodovala vrchnost sama nebo s jejím souhlasem rada některého královského města, odkud brali soudci poddanského města také naučení.<sup>534</sup>

Uvedený postup se měl v zásadě dodržovat i po ustanovení apelační komory, jak vyplývá z králova listu z 13. března 1548 pro Staré Město pražské. Podle něj se měli apelanti z poddanských měst obracet jako dosud na soud Starého Města pražského a k apelačním radům se mohli odvolat až po vyčerpání tohoto opravného prostředku.<sup>535</sup> Lze předpokládat, že zmíněné pravidlo mělo platit obdobně i pro apelování do jiných královských měst, zejména do Litoměřic jako vrchní stolice magdeburského práva.

V případě poddanských měst tak teoreticky přicházelo v úvahu trojstupňové schéma soudního řízení (poddanské město – královské město – rada nad apelacemi). Takový instanční postup nicméně dokládají ortelní knihy apelačního soudu velmi zřídka a spíše jen v prvních letech působení nového tribunálu. Hned v roce 1548 využily

---

<sup>532</sup> VOREL, P., *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. –17. století*. Pardubice: 2001, s. 71-73.

<sup>533</sup> HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 446–453.

<sup>534</sup> HOFFMANN, F., *Středověké město v Čechách a na Moravě*, 2009, s. 449. Dále například: DOBIÁŠ, Josef. *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Díl 3. [Sv.] 2, Doba reformační. Část 2. [Sv.] 2*. Praha: ČSAV, 1954, s. 197; KULHÁNEK, František. *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk: Obec král. města, 1911, s. 228; SLAVÍK, František Augustin. *Dějiny města Vlašimě a jeho statku*. Vlašim: [Městský úřad], 1994, s. 108–109; KAMENÍČEK, F., *Zemské sněmy II*, s. 121, 594–595.

<sup>535</sup> ČELAKOVSKÝ, Jaromír, ed. *Privilegia měst Pražských = Privilegia civitatum Pragensium*. Praha: Edv. Grégr, 1886, s. 408; ČELAKOVSKÝ, Jaromír. O soudní pravomocnosti panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách. *Právník*, 1878, roč. 17, s. 737–38.

možnosti dvojí apelace procesní strany v Mladé Boleslavi a v nedalekých Benátkách nad Jizerou. Z obou měst se nejprve odvolaly do Litoměřic a poté k apelačnímu soudu.<sup>536</sup> Na příkladu Mladé Boleslavi je možné ukázat, že se model tří instancí nakonec neprosadil, neboť se v následujících letech nespokojené strany odvolávaly přímo k apelačnímu soudu. Dokládají to knihy apelačních nálezů pro Hradecký, Boleslavský a Plzeňský kraj (1548–1566)<sup>537</sup> a rovněž mladoboleslavská kniha ortelů vyššího práva, které další záznamy o předchozím rozhodování litoměřické stolice neobsahují.<sup>538</sup> K podobnému zjištění dospěl také Josef Dobiáš u Pelhřimova pro období, než se jeho měšťané vykoupili z poddanství (1571). Všech osm apelací z té doby bylo zasláno rovnou apelačním radům, aniž by v předchozí instanci rozhodovalo královské město.<sup>539</sup>

Domnívám se, že přímá odvolání k apelačnímu soudu upřednostňovaly strany kvůli větší efektivitě a hospodárnosti řízení. Pokud tento postup umožňoval sám apelační soud (a příslušná vrchnost), neměli lidé důvod podstupovat odvolací proces u práva, jež jim neposkytovalo záruku poslední instance. Každé odvolání totiž znamenalo nejen protahování procesu, ale především nemalé náklady. Významný faktor představovala nepochybně také autorita královské soudní instance. V této souvislosti sehrála důležitou roli osobní zkušenost odvolatele, jako tomu bylo v případě Jošta z Turnova, jenž na počátku padesátých let apeloval od tamějšího práva ve více sporech a pouze poprvé tak učinil prostřednictvím litoměřického soudu. Jeho další apelace již směřovaly přímo k apelačním radům.<sup>540</sup> Podobně se zachovali Vaněk Koník a Vaněk Kožešník, kteří ve stejné době jako turnovský Jošt čelili dvěma žalobám u soudu v Kostelci nad Labem. Jelikož se v prvním procesu neúspěšně odvolali do Litoměřic a vyhověl jim až apelační soud, ve druhém řízení apelovali k této instanci hned.<sup>541</sup>

Případ z Kostelce zároveň dokládá, že o tříinstančním řízení nelze bez výhrady hovořit ani tam, kde před apelačním soudem rozhodoval soud královského města. Kosteletí konšelé vydali totiž kromě prvostupňového rozhodnutí o žalobě ještě další rozsudek, jímž stvrdili druhoinstanční litoměřický nález. Teprve poté se věc dostala

---

<sup>536</sup> NA, AS, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548), fol. 57–59, 78.

<sup>537</sup> NA, AS, kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský.

<sup>538</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní.

<sup>539</sup> DOBIÁŠ, J., *Dějiny královského města Pelhřimova*, s. 196–198.

<sup>540</sup> NA, AS, kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský, s. 31–32, 53–54, 86–87.

<sup>541</sup> NA, AS, kn. č. 99 (sign. 20/268), Nálezy a ortely pro kraje Kouřimský, Čáslavský, s. 52, 53, 62.

k apelačním radům.<sup>542</sup> Následná confirmace rozhodnutí vyššího práva nižším právem v tomto případě svědčí o tom, že instanční postupy fungovaly někdy mimo obecná schémata a neodpovídaly vždy standardně přijímaným představám o vztazích mezi soudy nižšího a vyššího stupně.

Přestože v trojstupňových řízeních vystupoval jako druhá instance nejčastěji litoměřický soud, setkal jsem se v této roli i s jinými královskými městy. Například v roce 1558 změnila ortel konšelů v Dobřanech plzeňská městská rada, o tři roky později potvrdil rozsudek z Hostomic soud v Berouně. Oba případy nakonec skončily u apelační komory.<sup>543</sup> Je příznačné, že již další dobřanská apelace v odlišné věci (1559) do Berouna nesměřovala, ale posuzovali jí rovnou apelační radové.<sup>544</sup>

O odvolací praxi v konkrétních poddanských městech a městečkách vypovídají také poučení o opravném prostředku, jež místní soudy uváděly v závěru svých ortelů. Například soud v Bubovicích ve svém rozsudku z roku 1563 výslovně poskytl případným apelantům možnost výběru mezi „vyšším právem“ berounských konšelů a „vrchním právem“ apelačních radů. Odvolatel si zvolil apelační soud. O deset let dříve poučila městská rada v Rožmitálu pod Třemšínem Dorotou Špaldovou a Jana Tomka rovnou o apelaci na Pražský hrad: „*A jestliby se které straně tato naše vejpověď nelíbila, vyhrazujem vyšší právo na Hradě pražském před jich milostmi pány appellátory.*“<sup>545</sup> Na možnost odvolání přímo k apelačním radům byly procesní strany upozorňovány i v ostatních vrchnostenských městech, např. v nedaleké Březnici (1564).<sup>546</sup> Naopak uvedení rady královského města jako výlučné odvolací instance od poddanského města není v knihách apelačních rozsudků běžné. V roce 1555 odkázali konšelé z Příbrami na vyšší právo v Starém Městě pražském.<sup>547</sup> Nicméně u většiny rozsudků poddanských měst, zaznamenaných v ortelních knihách apelačního soudu, nebyla odvolací instance vůbec označena. Jejich poučení o opravném prostředku obsahovalo jen obecné zmínky o vyšším či vrchním právu: „*vyšší/vrchní právo se*

---

<sup>542</sup> NA, AS, kn. č. 99, s. 52, 53.

<sup>543</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 1776–1778; NA, AS, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, s. 681–683.

<sup>544</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 1793–1795.

<sup>545</sup> NA, AS, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, s. 539–542.

<sup>546</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 792, 793.

<sup>547</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 571.



vyhrazuje/nezavírá“, popř. že se rozsudek vynáší s „vejhradou vyššího/vrchního práva“. <sup>548</sup>

V odvolacím procesu z poddanských měst a městeček nekonkuroval apelační soud jen královským městům, ale pochopitelně také vrchnostenské jurisdikci. Vždy záleželo na konkrétním pánu města, zda a v jaké míře umožní odvolání k apelační stolici na Pražský hrad. V této souvislosti zmiňuje literatura Sedlčany, které ve druhé polovině 16. století uznávaly pravomoc apelačního soudu pravděpodobně díky své vrchnosti Popelům z Lobkovic, jež v tomto období vykonávali funkce prezidentů a radů nad apelacemi. První rozhodnutí apelačního soudu, které přezkoumávalo sedlčanský rozsudek, pochází z roku 1588. <sup>549</sup>

Prosazování pravomoci apelačního soudu v poddanských městech a městečkách lze zjišťovat také podle počtu apelací, které k němu přicházely z jednotlivých lokalit. V knihách rozsudků apelačního soudu pro jednotlivé kraje (1548–1566) dominuje v tomto ohledu Mladá Boleslav se 119 vyřízenými apelacemi za první dvě dekády existence nového tribunálu. Značně tím převyšuje ostatní poddanská města jako Rakovník (46) či Strakonice (22), ale také Pardubice s dvěma odvoláními. Počet mladoboleslavských apelací byl dokonce několikanásobně vyšší než u některých královských měst (např. z Písku bylo zaznamenáno pouhých deset odvolání). Tuto skutečnost lze nejspíš vysvětlit oslabeným postavením mladoboleslavské vrchnosti Arnošta Krajíře z Krajku, který byl za účast v protihabsburské opozici v roce 1547 potrestán kromě domácího vězení a konfiskací některých statků také přeměnou Mladé Boleslavi ze svobodného majetku na manství. <sup>550</sup>

Nicméně řádově desítky případů odvolání od jednoho vrchnostenského města představuje spíše výjimku. Z řady poddanských měst a městeček přišla v letech 1548 až 1566 pouze jedna nebo dvě apelace (Budyně nad Ohří, Pardubice, Podbořany), četnější byla podání např. z Miličína nebo Březnice, ale i tam se jejich počet pohyboval v jednotkách. <sup>551</sup> Málo apelací chodilo k apelačnímu soudu ve druhé polovině 16. století také od městské rady v Jičíně, v jehož knize zápisné z let 1553 až 1596 naprosto

---

<sup>548</sup> NA, AS, kn. č. 96–99.

<sup>549</sup> PÁNEK, Jaroslav a PROCHÁZKOVÁ, Eva. Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.–16. století. *Vlastivědný sborník Podbrdská*, 1979, roč. 16, s. 23–87, zvláště s. 30.

<sup>550</sup> Svárovský, E., *Mladá Boleslav do bělohorské katastrofy*. Mladá Boleslav 1958, s. 44; Vorel, P., *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. –17. století*, s. 140–141.

<sup>551</sup> NA, AS, kn. č. 96–99.

převládají případy, kdy ve druhé instanci rozhodoval Vilém Trčka z Lípy a na Veliši jako jičínská vrchnost.<sup>552</sup>

Vzhledem k uvedenému je možné konstatovat, že vznik apelačního soudu neměl v zásadě narušit instanční vazby poddanských měst ke svým dosavadním vyšším právům. Rozhodování apelačních radů přicházelo totiž v úvahu až ve třetí instanci poté, co ve druhém stupni rozsoudil věc městský soud královského města. Nicméně prameny ukazují, že po počátečním zkušenostech s trojinstančním řízením se toto schéma neprosadilo a procesní strany apelovaly v praxi pouze k jedné odvolací instanci. Podle přístupu vrchnosti jí mohl být apelační soud, popř. vyšší právo královského města, nebo vrchnost sama. Právě její postoj byl zřejmě rozhodující pro míru prosazení pravomoci apelačního soudu v jednotlivých poddanských městech. Počty vyřízených odvolání z podanských měst dokládají spíše její neochotu k uznávání jurisdikce nového královského soudu. To však neplatí v městech s oslabenou vazbou na vrchnost, která se počtem apelací vyrovnala leckterým královským městům.

#### **5.4. Role apelačního soudu při obsazování cechů**

Do věcné působnosti apelačního soudu náležely všechny záležitosti, které v nižší instanci projednávaly městské, popř. i jiné soudy, od nichž bylo možné podat apelaci. Jaroměřská kniha nálezů obsahuje jinak celkem ojedinělý případ, kdy apelační radové zasahovali do obsazení cechu. Jednalo se o spor „mezi staršími i všemi mistry řemesla soukenického a Jiřikem Kvasničkovým o nepřijetí do cechu“ z roku 1560.<sup>553</sup> Kniha zaznamenává prvoinstanční rozsudek města Jaroměře a na něj navazující ortel apelačního soudu. První z nich nejprve vyjmenovává provedené důkazy. Výslovně odkazuje na suplikaci Jiřího Kvasničky, dopis arciknížete určený hejtmanu Pražského hradu a na dopis podkomořího Království českého adresovaný jaroměřské městské radě. Pouze poslední písemnost je v něm vymezena obsahově: *„Poněvadž se vyhledalo a našlo z psaní Jeho Milosti pana Woldřicha Dubanského z Duban a na Liběšicích, císaře Jeho Milosti rady králové, Její slavné paměti podkomořího Království českého a*

<sup>552</sup> Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, inv. č. 230, Kniha zápisná (pří, nálezů, práv, ortelů), 1553–1596.

<sup>553</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 70r.

*hejtmana Hradu pražského, kdež poroučeti ráčí úřadu jaroměřskému, aby cechmistři a starší mistři řemesla soukenického do rady obeslali a jim slovem Jeho Milosti rozkázali. Neb aby jmenovanému Jiříkovi řemesla nezbraňovali, neb má-li kdo k němu což hleděti, jej pořadem práva obvinili, jak tiež psaní Jeho Milosti to v sobě šířeji zavírá.“*

Zmínka o arciknížecím dopisu svědčí o tom, že se Jiří Kvasnička domáhal přijetí do soukenického cechu v Jaroměři suplikací přímo u panovníka, resp. Ferdinanda Tyrolského jako místodržícího v Čechách, jenž od roku 1547 zastupoval královskou moc v zemi. Úřad místodržícího s největší pravděpodobností postoupil tímto dopisem věc královskému podkomořímu, který přikázal jaroměřské městské radě, aby obeslala (předvolala) cechmistry a nařídila jim přijmout Kvasničku do cechu, nebo ho podle práva obvinít, nepovažují-li ho za bezúhonného. Poněvadž ho soukeničtí mistři „*světle, podle práva, jsou neobvinili a podle jistého poručení se nezachovali,*“ dala městská rada Kvasničkovi „*proti pánům soukeníkům za právo, tak že sou jeho povinni mezi sebe do pořádku hned přijati a jemu řemesla nezbraňovati.*“ Jak poznamenává městská kniha, „*Jiřík Kvasnička nález přijal.*“<sup>554</sup> Naopak cechmistři tvrdošijně trvali na svém, za žádnou cenu mezi sebou Kvasničku nechtěli a odvolali se. V konečné instanci tak o přijetí do cechu rozhodoval apelační soud. Rozhodnutí jaroměřské městské rady potvrdil, bohužel svůj výrok odůvodnil pouze stručným odkazem na žalobu a spisový materiál: „*Jakž žaloba a acta té pře to všecko v sobě šíře obsahují a zavírají; považivše toho všeho s pilností podle práva, zanechávají toho ortele na témž právě.*“<sup>555</sup>

Ze skutečnosti, že apelační radové ve svém rozhodnutí neuvedli úvahy, kterými se řídili, vyplývá, že se zcela ztotožnili s odůvodněním nižší instance. Stejně jako městská rada respektovali příkaz královského podkomořího a zkoumali pouze otázku, zda cechmistři uchazeče o přijetí do cechu z něčeho obvinili. Pokud ne, byli povinni ho přijmout.

Na základě uvedeného případu lze učinit několik závěrů. Apelační soud zasahoval do obsazení cechů, jestliže o něm v první instanci rozhodla městská rada a neúspěšná strana sporu se odvolala. Za určitých podmínek tedy mohl svým rozhodnutím vnutit cechovní organizaci nového člena. Mistři vnucení cechu přitom požívali v

---

<sup>554</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 70r.

<sup>555</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 70v.

Čechách stejného postavení jako mistři přijatí cechem dobrovolně na rozdíl od Říše, kde tzv. *gnadenmeister* měl méně práv, např. nesměl mít tovaryše.<sup>556</sup>

Teoreticky mohly nastat situace, kdy by se spor o přijetí do cechu nedostal před královského podkomořího a apelační radové by ho posuzovali nezávisle na jeho stanovisku. Byli-li však konfrontováni s jeho předchozím rozhodnutím, alespoň podle tohoto případu se zdá, že ho nezpochybňovali. Přesto se na ně soukeničtí cechmistři obrátili s nadějí, že spor rozsoudí odlišně. Domnívám se, že to dokresluje obraz autority, které se apelační soud těšil dvanáct let od svého zřízení. Apelanti ho museli chápat jako úřad spjatý tak těsně s královou mocí, že je schopný negovat příkaz podkomořího, s nímž byli velmi dobře seznámeni prostřednictvím městské rady. S jinými případy, kdy apelační soud rozhodoval o přijetí do cechu a jež by mohly doplnit a zpřesnit tyto poznatky, jsem se v knihách nálezů vedených v Jaroměři, Mladé Boleslavi, Kolíně a v Jičíně nesetkal.

Od roku 1548 se apelační soud stal další institucí řešící cechovní spory, zejména v královských městech, i když jeho pravomoc není vyloučena ani ve vrchnostenských městech, pokud v nižší instanci rozhodovala městská rada. Uvedené tvrzení mimo jiné velmi dobře ukazuje, jak studium pramenů pocházejících z činnosti apelačního soudu je způsobilé doplnit poznatky o fungování jiných subjektů v raném novověku, v tomto případě cechů. Roli apelačního soudu v cechovních záležitostech totiž opomíjí nejen literatura o tomto soudu, ale nezmiňují ji ani práce věnující se cechovní organizaci. Například Zdeněk Winter v díle *Český průmysl a obchod v XVI. věku* podává přehled raně novověkých institucí zasahujících do cechovních sporů, ale apelační radové se v jeho výčtu nenacházejí.<sup>557</sup>

Kromě městských rad, které vedle královského rychtáře dohlížely nad cechy v královských městech, rozsuzovali rozepře týkající se cechů (např. spor o přijetí do cechu, spor mezi cechem a jeho příslušníkem, včetně sporu o vyloučení mistra z cechu) královský podkomoří nebo přímo panovník. Do jejich pravomoci náležely též spory cechů s městy a mezi cechy navzájem.<sup>558</sup> Sporné strany se na podkomořího a krále obracely i před odnětím cechovních privilegií a omezením moci cechů v roce 1547,

---

<sup>556</sup> WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913. XII, 681 s. Spisy musejní; č. 174, s. 74.

<sup>557</sup> WINTER, Z. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 56–89.

<sup>558</sup> WINTER, Z. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 57, 61.

nicméně poté se k nim uchýlovaly častěji. Činily tak též v bagatelních věcech, až panovník opakovaně nařizoval, aby nebyl obtěžován maličkostmi a takové věci rozsuzovali konšelé.<sup>559</sup> U Jiřího Kvasničky panovník, resp. místodržící, necítil potřebu sám rozhodnout ani o přijetí mistra do cechu a suplikaci postoupil k vyřízení podkomořímu.<sup>560</sup>

Ve sporech uvnitř cechu a v otázkách dodržování cechovních statut vykonávaly jurisdikci nad svými členy i po roce 1547 samy cechy. Jelikož statuta jednotlivých cechů upravovala širokou oblast společenských vztahů, zabýval se cechmistrovský soud také velmi často záležitostmi, jež se řemesla netýkaly. Do jeho kompetence náležely trestání mistrů pro nekvalitní zboží a výrobky, spory o dluhy (byl-li dlužníkem člen cechu), stížnosti mistrů na čeled' a naopak, hádky, rvačky, opilství, hráčství aj. Rovněž se na něj obracely manželky mistrů kvůli cizoložství svých mužů.<sup>561</sup> Jestliže nebyla dotčená osoba spokojena, přestože cechmistrovské soudy obecně trestaly schovívavěji než konšelské, odvolala se k městské radě.<sup>562</sup> Ve druhé polovině 16. století se staly zásahy konšelů do pravomoci cechů oproti předcházejícímu období častější.<sup>563</sup> Podobně jako panovník bránily se i městské rady přílišnému zatěžování cechovními záležitostmi a žádaly od cechů, aby své příslušníky rozsuzovaly v první instanci samy. V poddanských městech se vedle cechů a městských rad podíleli na vyřizování cechovních věcí vrchnostenští úředníci, popř. přímo vrchnost.<sup>564</sup>

Malá četnost záznamů o zasahování apelačního soudu do cechovních záležitostí ve studovaných pramenech a chybějící zmínky v literatuře svědčí spíše o nízkém počtu takových situací. Přesto je nezpochybnitelné, že tyto spory náležely do jeho pravomoci jako odvolacího orgánu všude tam, kde o nich v nižší instanci rozhodly městské rady.

---

<sup>559</sup> WINTER, Z. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 63, 79.

<sup>560</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 70r.

<sup>561</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 138–142.

<sup>562</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 79, 148.

<sup>563</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 80.

<sup>564</sup> WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 79.

### 5.5. Přezkum rozhodnutí rychtářského práva

Ačkoliv to literatura nezmiňuje, vyplývá z knih nálezů vrchního práva, s nimiž jsem pracoval, že apelační soud nepřezkoumával v městském soudnictví pouze ortely městských rad, ale také rozhodnutí městských rychtářů. Tzv. rychtářské právo soudilo ve městech jako první instance méně významné případy s hodnotou sporu do pěti kop českých grošů. Pokud s jeho verdiktem strany nesouhlasily, mohly se ve druhém stupni odvolat k městské radě a následně k apelačnímu soudu. Apelační radové se tak zabývali rozhodnutími rychtářů v třetí instanci, když posuzovali odvolání proti druhostupňovým nálezům městských rad.

Uvedený postup nebyl výslovně upraven v instrukci pro apelační rady z 20. ledna 1548, ale nalezneme ho v dopisu Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 zaslanému do všech královských měst. Panovník v něm upřesnil, že zřízením apelačního soudu není dotčeno dosavadní instanční schéma uvnitř měst, kdy se od rychtáře apelovalo nejprve ke konšelům: „*A jakož také rychtář sám u Vás až do pěti kop grošuv českých soudí, a od rychtáře před Vás apelací jde, toho při tom zuostavujeme...*“ Teprve poté bylo možné apelovat ke králi a apelačnímu soudu: „*...nebude-li kdo na orteli Vašem přestati chtíti, tehdy aby mohl a moc měl naši královskou a rady naše obzvláště k tomu na hradě Pražském... usazené, apelací a odvolání vzíti.*“<sup>565</sup>

Z knih ortelů vyššího práva je možné zmínit například spor mezi Jindřichem Truhlářem z Vrchlabí a Janem Ostroměřským z Rokytníka a na Hradištku o náklady řízení, v němž apelační soud zanechal „*ortele od rychtáře městského... mezi dotčenými stranami učiněného, purkmistrem a konšely téhož města Jitčína stvrzeného, při své váze*“ (1563). Citovaným výrokem potvrdil rozsudek jičínského rychtáře Jana Kropáče, potvrzený již předtím městskou radou, který přiznal Jindřichu Truhlářovi, poddanému Kryštofa z Jandorfu, na Vrchlabí a Žacléři, náhradu procesních nákladů ve výši 14 kop 10 českých grošů za nepořádný stavuňk, jejž na něj učinil Jan Ostroměřský.<sup>566</sup> Z procesního hlediska je zajímavé, že apelační radové nepřezkoumávali druhoinstanční ortel jičínské městské rady, přestože proti němu směřovala apelace, kterou vlastně vyřizovali, ale vyjadřovali se k původnímu rozhodnutí prvního stupně. Ačkoliv z

<sup>565</sup> List Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 byl zpřístupněn v edici *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>566</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 133v–135r.

pohledu dnešního právníka působí tento postup překvapivě, byl ve sledovaném období standardní. Obdobně se uplatňoval také při revizi apelačních rozsudků, kdy předmětem výroku revidujícího orgánu byl procesní osud (potvrzení či změna) rozhodnutí, jež předcházela ortelům apelačního soudu, nikoliv tyto ortely samotné.<sup>567</sup>

Jako jiný příklad rychtářského nálezu, jenž skončil u apelačního soudu, mohu uvést spor z Jaroměře mezi Jiřím Teskou a Janem Skálou „*o lapání šindele a prken v povodni*” (1552/1553). Jiří Teska obvinil před rychtářem Jana Skálu, že si při povodni přisvojil jeho tři kopy šindele a kopu prken, které mu vzala voda. Podle svědků Skála takový materiál z vody sice vytáhl, ale „*sobě ho neosoboval*” a ani si ho nenechal nanosit domů, jak tvrdil žalobce. Naopak ho chtěl od vlastníka koupit. Když mu ho však nechtěl Teska prodat, „*vmetal ho zase do vody a ho nebral*”. Z tohoto důvodu městský rychtář Řehoř Krejčí rozhodl, že obžalovaný není žalobci ničím povinen. Měl mu pouze zaplatit jedno prkno, které se našlo u něj na dvoře. Nanošení více materiálu mu Jiří Teska neprokázal. Žalobce se nejprve odvolal k městské radě, a když neuspěl, obrátil se na apelační soud. Ten se ztotožnil s právním názorem předchozích instancí a „*ortele rychtářova*” potvrdil. Příklad zároveň dokládá, že rychtář nerozhodoval vždy jen jako samosoudce, ale mohl mít „*k sobě k radě přidané*” přisedící. V tomto případě radili jaroměřskému rychtáři starší obecní Matěj Čapek a Jan Čížek.<sup>568</sup>

O možnosti odvolání byly strany poučovány jak v rozhodnutí rychtáře („*vyšší právo stranám se vyhrazuje*”), tak v ortelu městské rady („*apelací se vyhrazuje*”).<sup>569</sup> Jelikož poučení většinou neobsahovala označení konkrétního soudu, který měl o apelaci rozhodovat, předpokládala se patrně u procesních stran znalost instanční hierarchie. Ostatně odeslání apelace příslušnému právu bylo zajištěno i v případě jejich pochybností, neboť se odvolání podávala prostřednictvím nižší instance, která je zasílala vyšší instanci.

Lze tedy shrnout, že v méně závažných sporech, které náležely prvoinstančně rychtářskému právu, se stranám vlastně přiznávala větší právní ochrana než ve složitějších případech, jež soudily v prvním stupni městské rady. Přicházelo zde totiž v úvahu trojinstanční řízení (městský rychtář – městská rada – apelační soud) namísto jen dvojinstančního (městská rada – apelační soud). Model, kdy se tatáž strana mohla v jednom procesu dvakrát odvolat, nebyl přitom v raně novověkém soudnictví samozřejmý.

<sup>567</sup> Např. SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 8, 9.

<sup>568</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 51.

<sup>569</sup> Např. SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 134.

Na území Říše existovaly v 16. století v oblasti švábského neboli jihoněmeckého práva, kam se původně řadilo i české staroměstské právo, právní úpravy, které sice umožňovaly v jedné věci dvě odvolací řízení, ale odvolatelem musela být pokaždé jiná strana.<sup>570</sup>

## 5.6. *Apelace od hraničných soudů*

Prameny ústřední povahy, tj. knihy ortelů vedené u apelačního soudu, obsahují spíše ojedinělé záznamy o apelacích od tzv. hraničných soudů. O jejich menší četnosti svědčí například skutečnost, že z poměrně velkého Boleslavského kraje přišla v prvním desetiletí činnosti apelačního soudu pouze dvě taková odvolání, a to z let 1552 a 1554. V obou případech byly napadené rozsudky napraveny.<sup>571</sup>

Institut hraničných soudů není právněhistorické literatuře neznámý, i když by si jeho fungování zasloužilo větší pozornost. Nejčastěji se uvádí, že je ustanovovala šlechta ad hoc k rozsouzení komplikovanějších kriminálních případů a osazovala je soudci z okolních měst. Je logické, že tito soudci aplikovali při rozhodování právo, které používali u svých domovských soudů, tedy městské normy. Podle Peterky hraničné soudy fungovaly na způsob rozhodčích či smírčích soudů. Jejich obliba měla být největší během 16. století.<sup>572</sup>

Jiný důvod vzniku hraničných soudů naznačil Jiří Klabouch ve své práci o dějinách českého soudnictví. Podle něj se tyto instituce zřizovaly v předbělohorské době při pochybnostech ohledně příslušnosti soudu. Mělo se tak stávat v hraničních případech, kdy se střetávaly jurisdikce více soudů, a nebylo možné určit, do čí pravomoci spor náleží, nebo jestliže věc spadala do kompetence více soudů a pro její spojitost ji nebylo možné rozdělit. Otázkám, jakým právem se hraničné soudy řídily, kým byly obsazeny a kdo je svolával, se autor nevěnoval.<sup>573</sup>

Co ale vyplývá o hraničních soudech z normativních pramenů a pramenů vzniklých činností apelační komory? O tom, že se jednalo o institut městského práva,

---

<sup>570</sup> Např. městské právo Villingenu z roku 1592; FISCHER, Tobias. *Der Prozeß vor dem Villingener Stadtgericht im 17. Jahrhundert: Prozeßrecht und Gerichtsverfassung im ältesten Gerichtsbuch (1620 – 1679)*. Villingen-Schwenningen: Stadt Villingen-Schwenningen, 2006, s. 222–225.

<sup>571</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 97-98, 204-207.

<sup>572</sup> PETERKA, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder*, s. 98; VANĚČEK, V., MALÝ, K., *Prameny k dějinám státu a práva*, s. 297; MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva*, s. 81-82.

<sup>573</sup> KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 152, 153.



nejlépe vypovídá jeho uzákonění v Koldínově kodexu z roku 1579 (článek A. XLIII.).<sup>574</sup> Jičínská kniha nálezů vrchního práva zaznamenala rozsudek z roku 1565, jímž apelační soud potvrdil ortel, který vynesli v první instanci „*radní z práva pořádného, osazeného ze čtyř práv, zsednutého*” ve vsi Konecchlumí ve sporu mezi Jiříkem Flumem a konecchlumským rychtářem Jiříkem.<sup>575</sup> Lze tedy souhlasit se závěrem literatury, že hraničné soudy aplikovaly městské právo a byly osazovány konšely z různých práv. Koldínovo tvrzení, že hraničný soud byl „*zyklostí starou utvrzený*“, svědčí o starším původu této instituce.<sup>576</sup> Ostatně i záznamy o apelacích od těchto soudů dokládají, že se zmíněný typ soudů scházel i před kodifikací městského práva.<sup>577</sup>

Práva městská Království českého zařadila hraničný soud obecně mezi mimořádné soudy, tzv. *iudicia extraordinaria* neboli postranní soudy, jež definovala dvěma znaky. Za prvé působily u práva, které jim nesvěřilo soudní pravomoc („*jsou ven z pořádku a nepocházejí z nařízení právy vyměřeného*“), za druhé jejich soudci neskládali přísahu („*někdy se osazují soudové osobami rozličnými, kteréž na to a k takovým soudům žádných přísah nemají*“).<sup>578</sup> V případě hraničního soudu to znamenalo, že na něj vrchnost přenesla pravomoc vrchnostenského soudu a že osoby na něm zasedající byly vázány přísahou pouze k právu, odkud byly povolány, nikoliv však k němu samému.

Koldín označil hraničný soud za jediný postranní soud v Českém království („*z těch pak soudův postranních jest jeden u nás v Království českém*“), ale zároveň nevyloučil *pro futuro* případnou existenci jiných postranních soudů („*kdož by takový soud hraničný aneb jakýžkoli jiný soud postranní komu chtěl osaditi...*“).<sup>579</sup> Jeho pojmenování vysvětlil tím, že je osazován soudci z různých míst: „*Ten proto slove hraničný, že se osobami z rozličných míst a jako hranic rozdílných osazuje.*“<sup>580</sup> Městské právo dokonce zakotvilo morální, intelektové a odborné požadavky na personální

---

<sup>574</sup> Práva městská Království českého, s. 79.

<sup>575</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 135, 136.

<sup>576</sup> Článek A. XLIII. rozdílný II.; Práva městská Království českého, s. 79.

<sup>577</sup> Kromě shora zmíněného soudu čtyř práv v Konecchlumí o stavuňk (1565) lze uvést např. hraničný soud na Karlštejně o krádeži peněz (1555) nebo na Zvoleněvsi o zranění (1558); NA, AS, kn. č. 98, s. 575-576, 611.

<sup>578</sup> Článek A. XLIII. rozdílný I.; Práva městská Království českého, s. 79.

<sup>579</sup> Článek A. XLIII. rozdílný II, III.; Práva městská Království českého, s. 79.

<sup>580</sup> Článek A. XLIII. rozdílný II.; Práva městská Království českého, s. 79.

obsazení hraničných soudů. Povolání soudci měli být schopni pochopit podstatu sporu a rozsoudit jej. Z tohoto důvodu měl ten, kdo by chtěl takový soud osadit, požádat „*lidi dobrých a rozumných a těmi takový soud aby osazoval, kteříž by tu při pořádně vyslyšeti a na ni rozsudek... učiniti mohli.*“<sup>581</sup>

Městský zákoník obsahoval speciální ustanovení o možnosti apelace od hraničných soudů k panovníkovi jako nejvyššímu nositeli soudní moci v zemi: „*Tak nevidělo-li by se které straně na takovém rozsudku přestati a chtěla by se potom na Jeho Milost královskou jakožto nejvyšší vrchnost z něho odvolati...*“ Za tímto účelem výslovně stanovil povinnost hraničných soudů zaznamenávat výpovědi a důkazy procesních stran, poté je stranám přečíst a „v celosti“ je uchovávat, aby apelant mohl „*všeho toho a všech těch svých spravedlivostí tu ukazovaných ku potřebě své požití*“.<sup>582</sup> Jak vyplývá z knih apelačních rozsudků, v praxi nerozhodoval o těchto odvoláních panovník sám, ale prostřednictvím apelačního soudu.

Jako příklad lze uvést hraničný soud svolaný pod hrad Karlštejn v roce 1555. Zabýval se žalobou tetínského rychtáře Václava Starého na svého syna Havla kvůli krádeži peněz. Václav zajistil svědky, kteří vypověděli, že Havel utratil hodně peněz „*po šenkovních domech*“ v Berouně a že při nočních návratech domů měl u sebe velkou sumu, u níž neprokázal, kde k ní přišel. Soudci nařídili použití útrpného práva a ukování. Apelační soud změnil verdikt (1556) a Havla osvobodil, protože nepovažoval žalobu za prokázanou. Karlštejnský rozsudek podobně jako další ortely hraničních soudů obsahoval výhradu vyššího práva, zde dokonce s výslovným uvedením apelačního soudu: „*Komuž by se tento nález náš nelíbil, vyšší právo k radům nad apelacemi na Hrad pražský si vyhrazujem.*“<sup>583</sup>

Městský zákoník se zabýval také postupem při apelaci od hraničných soudů. Apelující strana měla odvolání ohlásit ve lhůtě dvou neděl a složit dvě kopy českých grošů jako soudní poplatek, tzv. peníze důkladní. V podrobnostech odkazoval článek o hraničných soudech na obecnou regulaci apelací v Koldínově kodexu.<sup>584</sup> Osoby, které by chtěly stranám bránit v odvolání, měla odradit peněžní sankce ve výši padesáti zlatých. Polovina pokuty náležela královské komoře, druhá měla připadnout odvolateli.

---

<sup>581</sup> Článek A. XLIII. rozdíl III.; *Práva městská Království českého*, s. 79.

<sup>582</sup> Článek A. XLIII. rozdíl IV.; *Práva městská Království českého*, s. 79.

<sup>583</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 575-576.

<sup>584</sup> Článek A. XLIII. rozdíl VI.; *Práva městská Království českého*, s. 79.

Nerozhodovalo se o ní z úřední povinnosti, ale pouze na návrh apelanta: „*A ten může toho, kdož mu překážku v apelování aneb v tom odvolání činil, z pokuty takové vinit.*”

<sup>585</sup> Přestože se uvedené ustanovení týkalo výslovně jen hraničných soudů a obecné články o apelacích toto pravidlo neobsahovaly (stanovily pokutu pouze za hanění soudu a soudců)<sup>586</sup>, setkal jsem se s jeho aplikací i v městském soudnictví. V roce 1584 uvedl apelační soud v ortelu zaslaném do Nového Města pražského, že bratři Telečkovi jako apelující strana mohou po tamní městské radě žádat pokutu za „*zadržování, v času právním neodeslání act*“.<sup>587</sup>

Práva městská nevymezila okruh záležitostí, které hraničné soudy projednávaly. Pouze konstatovala, že se jejich jednání týkají „*častokráte... velikých věcí.*“ O povaze jednotlivých kauz však lze získat představu z pramenů. Pokud se strany od hraničního soudu odvolaly, je možná tyto poznatky získat z ortelních manuálů apelačního soudu. Například v roce 1558 projednával hraniční soud ve Zvoleněvsi spor mezi Janem Bořitou z Martinic a na Smečně a Jiřikem Žejdlicem ze Šenfeldu na Zvoleněvsi, kteří zastupovali své poddané Víta Kulhavého (Bořita) a jakéhosi Ondřeje (Žejdlic). Svědci vypověděli, že se oba poddaní dostali do slovní potyčky, až Ondřej zranil kordem Víta na hlavě. Konšelé nejprve odeslali žádost o naučení do Litoměřic a na jeho základě rozhodli „*s výhradou vyššího práva*“. Protože se Ondřej dopustil činu s úmyslem zavraždit Víta a nebylo prokázáno, že by mu poškozený zavedl příčinu, byl odsouzen ke ztrátě ruky, ledaže by se s žalující stranou domluvil jinak. Apelační soud napravil ortel tak, že Ondřej musí jít do vězení a teprve odtamtud má být pod zárukou propuštěn, aby se dohodl na narovnání.<sup>588</sup>

Trestněprávní agenda se stala předmětem i zmíněného procesu pod Karlštejnem (1555), v němž šlo o domnělou krádež velké sumy peněz s použitím útrpného práva.<sup>589</sup> Zasedání hraničního soudu v kriminální záležitosti neušlo pozornosti ani Mikuláši Dačickému z Heslova, když na něj upozornil ve svých Pamětech v souvislosti s popravou studenta Sixta pro vlaské sodomství v Žehušicích na Časlavsku v roce 1590.

---

<sup>585</sup> Článek A. XLIII. rozdíl V.; *Práva městská Království českého*, s. 79.

<sup>586</sup> Článek C. V.; *Práva městská Království českého*, s. 122.

<sup>587</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírká nálezů, s. 19.

<sup>588</sup> Tamtéž, s. 611.

<sup>589</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 575-576.

Soud odsoudil mladého muže za nepovolené kontakty s mládeží, jež mu byla svěřena k literárnímu cvičení, k trestu smrti upálením na hranici.<sup>590</sup>

Rozsudek hraničního soudu v Konecchlumí z roku 1564, který byl zapsán do jičínské knihy ortelů vrchního práva, dokládá, že se soudy tohoto typu zabývaly rovněž civilními věcmi. V uvedeném sporu žaloval Jiří Flum, poddaný Zdeňka z Valdštejna a na Sobčicích, konecchlumského rychtáře Jiříka, poddaného Viktorina z Újezdce, o „*nedopomožení k stavuňku*“ na Viktorina Vícha z Lužan, poddaného Fridricha z Valdštejna a na Úlibicích. Stavůnk byl institut zajišťující osobu nebo majetek dlužníka s cílem vymoci na něm úhradu dluhu. Obstavení prováděl rychtář. V popisovaném případě hraničný soud nedal za pravdu žalujícímu Flumovi, že mu je žalovaný rychtář povinen zaplatit dlužnou částku osmnácti kop míšenských, korec žita a větel pšenice, které mu na obstaveném Víchovi nevymohl. Soud vyšel ze svědectví ve prospěch obžalovaného, že rychtář Viktorina Vícha „*v držení svém do času právního, totiž do 6 neděl, a více tři dni držel*“ a poté Flumovi nabídl, že mu obstaveného vydá, „*aby ho sobě opatřil*.“ Ten to však odmítl s tím, že ho „*z ničeho viniti nechce*.“ Rozsudek následně potvrdil apelační soud.<sup>591</sup>

Uvedené příklady potvrzují Koldínova slova, že hraničné soudy rozsuzovaly často závažné věci. Nelze však dát za pravdu tvrzení literatury, že tyto tribunály vyřizovaly výhradně trestní záležitosti. Závěru Jiřího Klaboucha, že se svolávaly při kolizi více práv, svědčí nejvíce kauza z Konecchlumí, jejímiž účastníky byli poddaní různé vrchnosti.

Na základě pramenů je možné se přiklonit k literatuře také z hlediska určení, kdo hraničný soud svolával. Z výslovných zmínek vyplývá, že se jednalo o vrchnost panství, na jejímž území se takový soud konal. Na Karlštejně to byl karlštejnský purkrabí Jan Bořita z Martinic, soud v Žehušicích osadil pán žehušického panství Jan purkrabí z Donína.<sup>592</sup> Zřizováním hraničných soudů a jejich osazováním konšely z okolních práv vrchnost zřejmě nahrazovala nedostatek zkušených osob u svých soudů a tím zajišťovala kvalitnější a nestrannější rozhodování.

---

<sup>590</sup> DAČICKÝ, M., s. 138, 139.

<sup>591</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 135, 136.

<sup>592</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 575, 576; DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 138, 139.

### 5.7. *Pravomoc apelačního soudu vůči soudu Univerzity Karlovy*

V Archivu Univerzity Karlovy se nachází pergamenová listina z 26. února 1593 prokazující, že apelační soud působil jako odvolací instance od soudu pražské univerzity.<sup>593</sup> Rudolf II. v ní reagoval na žádost představitelů pražské univerzity o stanovení výše důkladného (poplatku), který mají vybírat za apelaci. „*Pociví rector, děkan, doktoři a mistři i na místě vši Universitatis učení pražského*” si nejprve stěžovali, „*kterak lidé někteří nepokojní a sauduov žádostiví, majíce častokrát před nimi rozepře, lidi poddané, k též Universitati náležité, smyslice sobě neslušnou příčinu, obviňují. A když ortely a vejpověďmi spravedlivými od nich podělení bývají, na jejich ortelích a vejpovědích zaúmyslně nepřestávajíce, a k vyššímu právu se odvolávajíce appellují. Nechtíce k též appellaci nežli dvě kopě grošuo českých skládati.*”

Univerzita sice poukázala na svá privilegia, jež stanovila těm, kdo by se chtěli od jejího soudu odvolat k vyššímu právu, „*kolik by hřiven zlata... složiti povinni byli*”, ale současně dodala, že se vztahují pouze na „*rectora, děkana, doktory, mistry a audy též Universitatis, a ne na jiné obecné lidi a jich poddané.*” Kromě toho by chudý obecný lid ani nebyl schopen tak velkou částku zaplatit. Z uvedených důvodů orgány univerzity požádaly panovníka o vyměření, „*jakej by důklad k též appellaci skládati povinny byly... ty strany, kterýž by tak kdy s poddanými k též Universitati náležejícími jaké rozepře a saudy jakož pakkoliv předními mívali a k vrchnímu právu od orteluov a nálezuov nebo vejpovědí jejich appellaci bráti a užíti chtěli.*” Žádost odůvodnily potřebou zachovávat „*dobrý a chvalitebný pořádek*” při soudním řízení a stejnou dostupností spravedlnosti pro chudé jako bohaté. Z opatrnosti daly najevo, že se svým požadavkem nevzdávají svých dosavadních privilegií, ani je nikterak nezpochybňují: „*...nechtíce, aby práva a privilegia jejich, kterýchž jsou až posavad v pořádné posesi a užívání byli, k jakému zlehčení přicházeli.*”

Rudolf II. pražskému učení nejen vyhověl, ale dokonce šel nad rámec jeho žádosti. Vedle výše soudního poplatku stanovil postup při podání odvolání. Napříště „*každý, kdož by jakau při a saud před nimi, zvláště pak, kdež by se poddaných k též Universitati náležitých dotejkalo, jměl,*” musel být vyslyšen a univerzita mu měla v jakékoliv věci vydat rozsudek. Strana, jež se cítila být tímto rozhodnutím ukrácena na

---

<sup>593</sup> Archiv Univerzity Karlovy, fond Listiny, sign. I/93.

svých právech, avšak pouze ta, „*která by z lidí poddaných k též Universitati náležejících nebyla,*” měla k univerzitnímu právu do dvou neděl složit šest kop českých grošů. Do šesti týdnů od zaplacení musela učinit „*odvolání neb appellaci k vyššímu právu před raddy naše nad appellacemi nařízené... předložit příčiny svého odvolání.*” Odvolání se tedy podávalo u soudu univerzity teprve po zaplacení poplatku, přičemž bylo nezbytné ho odůvodnit (soudobým jazykem „*předložit nebo položit příčiny*”). Poté byli členové soudu („*rector, děkan, doktoři a mistři učení pražského, nyníjší i budoucí, kteříž tak na tom soudu seděti budou*”) povinni veškerý spisový materiál, tj. vše co, „*od obojí strany vedeno a mluveno bylo,*” a vydaný ortel „*za úplna a bez umenšení*” před stranami přečíst, složit a odeslat apelačnímu soudu. Nakonec panovník představitele univerzity zavázal, aby se takto chovali ke každému „*na budoucí a věčné časy.*”

Rudolf II. zde pro univerzitu neurčil nová procesní pravidla, fakticky pouze nařídil zachovávání totožného postupu, jakým se při apelacích řídily městské soudy a který upravovala Práva městská. Jedinou podstatnou odlišnost oproti městskému zákoníku představovala výše důkladného, neboť Koldínova sbírka její stanovení ponechala na místních zvyklostech.<sup>594</sup> Další rozdíly pramenily spíše jen ze stručnosti císařova „*obdarování*”. Privilegium neobsahovalo povinnost odvolatele do čtrnácti dnů (tj. ve stejné lhůtě jako pro složení důkladného) ohlásit apelaci u prvoinstančního soudu, ani ustanovení o tom, že apelující strana platí jedno důkladné, i když ji tvoří více osob. Přesto je pravděpodobné, že se tato pravidla uplatňovala i u univerzitního soudu. Zejména splnění ohlašovací povinnosti alespoň ve městech apelační soud opakovaně vyžadoval, jak vyplývá z jeho nálezů v mladoboleslavské knize ortelů.<sup>595</sup> Z tohoto důvodu se nedomnívám, že by zde ohlášení apelace nahrazovalo samotné zaplacení soudního poplatku.

Panovník nepřiznal právo odvolání k apelačnímu soudu poddaným pražské učení, ale jen těm, kteří je u jejich vrchnostenského (univerzitního) soudu žalovali. V tomto ohledu jejich postavení v zásadě odpovídalo postavení jiného mimoměstského poddaného obyvatelstva.

Z Rudolfovy listiny je patrné, že soudní pravomoci univerzity podléhali kromě členů univerzitní obce také její poddaní, přestože ji literatura k dějinám Univerzity

<sup>594</sup> „*A hned při témž ohlášení to, což ku právu náleží, tj. důkladní peníze, to, co při kterém právě za obyčej jest, zouplna složiti.*” PM, s. 122.

<sup>595</sup> Např. SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 103, 104, 221–227.

Karlovy omezuje na rozepře mezi univerzitními příslušníky nebo spory vedené proti nim.<sup>596</sup> Obdobně zužují akademickou jurisdikci na učitele a zapsané studenty také přehledy českého soudnictví a právních dějin.<sup>597</sup> Pražské vysoké učení se přitom stalo pozemkovou vrchností s vlastní jurisdikcí již nedlouho po svém založení. V roce 1357 byla do zemských desek zapsána jeho první svobodná pozemková držba a před rokem 1366 obdrželo Horní Počernice jako jeden ze svých největších a nejbohatších statků, který si podrželo až do novověku.<sup>598</sup> V 60. letech 14. století získala univerzita soudní kompetence.<sup>599</sup> Jak svobodnou držbu pozemkového majetku, tak soudní pravomoc v následujících letech potvrzovali čeští králové, byť někdy s delším prodlením. Je příznačné, že Ferdinand I. je uznal až po deseti letech od nástupu na trůn.<sup>600</sup> Soud pražské univerzity disponoval hrdelní jurisdikcí, kterou si udržel i po redukci hrdelních soudů v Čechách k 1. lednu 1766.<sup>601</sup>

Pokud členy nebo poddané pražské univerzity chtěly žalovat jiné osoby, musely tak učinit u jejího soudu. Zatímco literatura v tomto ohledu hovoří o rektorově jurisdikci, ve shora citované listině se uvádí, že se tyto spory vedly před rektorem, děkanem, doktory a mistry, takže nelze výkon soudní pravomoci a složení univerzitního soudu omezovat pouze na osobu rektora.<sup>602</sup> Zmíněný pramen dále dokládá, jak se nespokojení žalobci z řad obecného lidu začali proti ortelům univerzity odvolávat k apelačnímu soudu. Ze skutečnosti, že až v roce 1593 vyvstala potřeba na tento jev normativně reagovat, tj. stanovit výši důkladného a upravit postup při podávání apelací, dovozují, že pravomoc apelačního soudu vůči univerzitě neprosadila ihned po jeho zřízení. Pravděpodobně se jednalo o postupný, živelný vývoj, související s vnímáním úlohy apelačního soudu ve společnosti. Samy procesní strany ho stále více a více pokládaly za odvolací instanci obecnějšího typu, neomezenou jen na městské soudnictví. Určitou roli zde mohl sehrát i fakt, že vydával rozhodnutí jménem

---

<sup>596</sup> ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48-1622*. Praha: Univerzita Karlova, 1995, s. 62.

<sup>597</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 151; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 106, s. 102; KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí České koruny. Díl druhý, Dějiny státního zřízení doby pobělohorské*. V Praze: J. Kapras, 1926, s. 60.

<sup>598</sup> ČORNEJOVÁ, I., *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 40.

<sup>599</sup> ČORNEJOVÁ, I., *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 59–62.

<sup>600</sup> ČORNEJOVÁ, I., *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 215.

<sup>601</sup> VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 206.

<sup>602</sup> Rektorův výkon univerzitní jurisdikce se uvádí nejen v souvislosti se získáním soudní pravomoci univerzitou v 60. letech 14. století, ale také s jejím pozdějším uznáním Ferdinandem I.; ČORNEJOVÁ, I., *Dějiny Univerzity Karlovy. I*, s. 62, 215.

panovníka a lidé ho ztotožňovali s královskou mocí. V neposlední řadě přispěly k postupnému rozšiřování jeho působnosti kvalita jeho rozhodovací praxe a postoj apelačních radů, když neodmítali rozhodnout o odvolání od jiných než městských soudů. Za takových podmínek nebyl pro prosazování pravomoci apelační stolice nutný ani autoritativní zásah panovníka formou právního aktu.

## 5.8. *Apelace od dalších soudů*

Kromě apelací od dosud uvedených soudů jsem v ortelních knihách apelačního soudu našel odvolání proti rozhodnutím ještě od jiných práv, které literatura v této souvislosti rovněž nezmiňuje. Přímou k apelačním radám apelovaly strany od soudu perkmistra hor viničných, do jehož pravomoci náleželo rozhodování o sporech týkajících se vinařství, vinic a souvisejících záležitostí. Řídily se přitom tzv. horenským právem (*ius montium*). V Českém království bylo nejvýznamnějším vinařským právem staroměstské, dále mělnické a lounské právo.<sup>603</sup> Na rozdíl od Moravy, kde měly viničné neboli horenské soudy vrchnostenský ráz, byly v Čechách tyto soudy přičleněny k městskému právu.<sup>604</sup> Až do roku 1547 jmenovaly perkmistra městské rady, po porážce stavovského odboje přešla tato kompetence na panovníka.<sup>605</sup> Pravděpodobně z tohoto důvodu se viničné soudy začaly podrobovat autoritě apelačního soudu již od roku 1549 a také později existuje v pramenech dostatek záznamů o odvoláních od perkmistrovského práva.<sup>606</sup> Apelační komora tak nahrazovala městské rady, které dosud působily pro tyto soudy jako druhé instance. Literatura tuto změnu nezaregistrovala nejen ve vztahu k apelačnímu soudu, ale ani k samotným viničným soudům.<sup>607</sup>

Jako příklad mohu uvést spor mezi žalobci Zikmundem a Voršilou Pikhartovým ze Zeleného Údolí a žalovaným Burianem z Vlkanova o plnění z kupní smlouvy. V ní se strany dohodli, že Burian získá od manželů Pikhartových „*Volkovní vinice*“

---

<sup>603</sup> VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 139, 140.

<sup>604</sup> KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí české koruny. Díl první a druhý, Právní prameny a dějiny státního zřízení*. V Praze: Jan Kapras, 1935, s. 107.

<sup>605</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny zemí Koruny české II*, s. 485–486; JANÁČEK, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 179–185; PETERKA, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder*, s. 109.

<sup>606</sup> NA, AS, kn. č. 96, fol. B9–B10.

<sup>607</sup> Např. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 139, 140.



výměnou za „*Bruncvíkovské vinice*“ a za doplatek v penězích. Jelikož kupující smluvenou částku neuhradil a ani na protistranu nepřevodl slíbené vinice, nařídil mu perkmistr zjednat v dvoutýdenní lhůtě nápravu. Ten se proti verdiktu odvolal k apelačnímu soudu, jenž rozhodnutí perkmistra confirmoval.<sup>608</sup> Po roce 1620 význam viničních soudů upadal.<sup>609</sup>

Z městského prostředí se k apelační komoře odvolávalo také od židovských soudů. Židovské soudnictví vykonávaly rady starších, které projednávaly záležitosti víry a civilní spory mezi příslušníky židovské obce. Pokud žida žaloval křesťan, zasedal při židovském soudu městský rychtář. Naopak křesťan mohl být žalován jen u městského soudu.<sup>610</sup> V obou situacích rozhodovali o případném odvolání apelační radové. Například 25. února 1619 pravomocně rozsoudili spor týkající se pohledávky šesti tisíc kop míšenských grošů, „*šuldbřifem i s úroky pojištěných*“, o který v první instanci žalovali pražští židé Samuel Meizl starší a Samuel Meizl mladší Kateřinu Vratislavovou před desetipanským soudem Starého Města pražského.<sup>611</sup> Ve stejném roce zaslali svůj rozsudek ve věci nesplacené dluhu „*ku právu starších Židův pražských*“. Žalovaným se stal tentokrát žid, který chtěl po smrti své manželky zaplatit jen polovinu dluhu s odůvodněním, že si půjčil peníze s nebožkou společně. Podle apelačního soudu měl do dvou týdnů od vynesení rozsudku zaplatit polovinu dlužné částky. Ohledně zbytku měl ve stejné době prokázat, proč ho není povinen uhradit.“<sup>612</sup>

V knihách apelačních rozsudků jsem se výjimečně setkal také s apelacemi od soudů církevních institucí, které rozhodovaly coby vrchnostenské právo. Již v roce 1548 vyřizoval apelační soud odvolání proti rozhodnutím strahovského a emauzského opatství. Opat na Strahově nevyhověl v první instanci žalobě staroměstského měšťana Matouše Pasíře a přisoudil stoh žita rychtáři v Horoměřicích Vondráku Staršímu.<sup>613</sup> Jeho kolega v Emauzích posuzoval dědické nároky pěti dětí Martina Arona z Čakovic, přičemž celý majetek přisoudil jen synům zůstavitele. Dceru Markétu opomenul

<sup>608</sup> NA, AS, kn. č. 96, fol. D 24–25.

<sup>609</sup> KAPRAS, J., *Přehled právních dějin zemí České koruny*, s. 59.

<sup>610</sup> HOFFMANN, F., *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 388; KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České. Díl třetí, Dějiny státního zřízení. Část druhá, Doba pobělohorská*. Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 203.

<sup>611</sup> Šuldbřif je dlužný úpis; NA, AS, kn. č. 133, nefoliováno. Desetipanský soud projednával majetkové spory a spory o dluhy; MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 73.

<sup>612</sup> NA, AS, kn. č. 133, nefoliováno. Šuldbřif je dlužný úpis.

<sup>613</sup> NA, AS, kn. č. 96, fol. A5.

s odůvodněním, že vstoupila do manželství bez souhlasu opata a rodičů. U Kateřiny bylo na překážku, že smlouvy, o něž opírala svůj nárok, nebyly potvrzeny vrchností a zapsány do příslušných knih.<sup>614</sup> Obě rozhodnutí potvrdil apelační soud. Stvrzením původního verdiktu skončilo také odvolání proti rozsudku opata v Sedlci, jehož předmětem se stalo nezaplacení kupní ceny zahrady na pozemcích opatství.<sup>615</sup>

Uvedené příklady dokládají, že se pravomoc apelačního soudu ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století neomezovala pouze na městské soudy (městské rady), jak někdy nesprávně uvádí literatura, ale podřizovaly se jí i další soudy (rychtářské, hraničné, univerzitní, viničné, židovské, soudy církevních vrchností).<sup>616</sup>

## 6. Průběh apelačního řízení

### 6.1. Stav bádání

Zatímco otázce řízení před soudy, u nichž se uplatňoval český zemský soudní proces, věnovala dosavadní literatura pro období raného novověku ucelenou pozornost,<sup>617</sup> stojí apelační řízení a s ním související procesní problémy mimo soustředěný badatelský zájem. Průběhu apelačního procesu a revizi apelačních rozhodnutí věnoval zhruba jednu stranu z dvacetistránkové pasáže o řízení před městskými soudy Jiří Klabouch v práci *Staré české soudnictví*.<sup>618</sup> Vybranými procesními aspekty se stručně zabývala ve svém článku o apelačním soudu Karolina

---

<sup>614</sup> NA, AS, kn. č. 96, fol. A9–A10.

<sup>615</sup> NA, AS, kn. č. 99, nečíslováno.

<sup>616</sup> Pravomoc apelačního soudu omezují na městské soudy např. BAXA, B., *Dějiny práva na území republiky československé*, s. 162; ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 6; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. a KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 106, 107; KOHLER, A., *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser*, s. 161.

<sup>617</sup> Tuto problematiku zpracovali pro předbělohorské období zejména MARKOV, Josef. *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení 12.-17. století*. Praha: Academia, 1967; KLABOUC, J., *Staré české soudnictví*, zvl. s. 217–236. Ve vztahu ke komornímu soudu poznatky shrnul a zčásti doplnil KREUZ, Petr. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*. Praha: Karolinum, 2000, s. 114–115.

<sup>618</sup> KLABOUC, J., *Staré české soudnictví*, s. 228, 229.

Adamová.<sup>619</sup> Úsek apelačního procesu, který upravovala Práva městská Království českého (1579), popsal o něco podrobněji Karel Malý v komentáři k tomuto zákoníku, v části Trestní právo a proces před městskými soudy.<sup>620</sup>

Pokud se práce o apelačním soudu k problematice odvolacího řízení vůbec vyjadřovaly, činily tak spíše jen stručným nastíněním průběhu řízení, nezřídka omezeným jen na některé procesní instituty (zejména na lhůty, soudní poplatek, revizi apelačního rozsudku). Prezentované poznatky opíraly většinou výlučně o normativní prameny, resp. z nich vybraná právní pravidla, nebo o závěry předchozí literatury, aniž by je ověřovaly přímo v rozhodnutích apelačního soudu. Z důvodu zmíněné stručnosti a chybějící vazby na skutečnou soudní praxi se jejich autoři nutně nevyhnuli některým nepřesnostem a tvrzením, jež je možné při srovnání s pramennou základnou korigovat. Vlastní studium rozhodovací činnosti apelačního soudu umožňuje nejen zpřesnit závěry literatury o odvolacím řízení, ale také ho doplnit o aspekty, jež z psaných norem nevyplývají.

Nedostatečný zájem o uvedené téma si vysvětlují jednak jeho menší atraktivností, především pro „neprávní“ historiky, a současně i náročností jeho zpracování. Vyžaduje totiž práci s množstvím ortelů apelačního soudu, v němž rozsudky na procesní otázky představují menšinu, a z této menšiny tvoří nepatrný zlomek rozhodnutí, která se přímo týkají institutu odvolacího řízení. Kromě vyhledávání těchto explicitních případů je třeba si všímat též kauz hmotněprávního obsahu, které mohou sekundárně přinést některé procesní poznatky. Identifikace procesních jevů v judikatuře apelačního soudu a jejich zařazení do kontextu psaných právních norem klade dodatečné nároky na studium soudobých normativních pramenů a v neposlední řadě na určitou míru právnického myšlení a praktických zkušeností s aplikací práva. V následujícím textu se pokusím podstatně širším využitím normativních pramenů než dosavadní literatura a jejich porovnáním s projevy soudní činnosti

---

<sup>619</sup> ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 104–110. *Práva městská Království českého*, s. 647, 648.

<sup>620</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 228, 229. Vybranými procesními aspekty se stručně zabývala ve svém článku ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 104–110. Úsek apelačního procesu, který upravovala Práva městská Království českého (1579), popsal Karel Malý v komentáři k tomuto zákoníku, v části Trestní právo a proces před městskými soudy; *Práva městská Království českého*, s. 647, 648.

předložit obraz řízení o odvolání k apelačnímu soudu a s ním souvisejících procesních aspektů ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století.

## **6.2. Pojmové znaky apelace**

Apelace neboli odvolání je v obecné rovině opravný prostředek proti rozhodnutí jako autoritativnímu jednostrannému právnímu aktu soudu či jiného orgánu státní moci. Podává se u orgánu, který rozhodnutí vydal. Aktivně legitimován, tj. oprávněn k jejímu podání, je účastník řízení, jehož práva a povinnosti se stala předmětem rozhodnutí. Kvůli zachování právní jistoty nejen účastníků řízení, ale i třetích osob je pro tento procesní úkon stanovena lhůta. Včasná apelace s sebou nese dva právní účinky, devolutivní a suspenzivní. Devolutivní účinek způsobuje, že o apelaci rozhoduje zásadně orgán nejbližší vyšší instance. Výjimku z devolutivního účinku tvoří tzv. autoremedura, kdy opravnému prostředku plně vyhoví orgán, jež napadené rozhodnutí vydal. Suspenzivní neboli odkladný účinek znamená, že se odvoláním odkládá právní moc a vykonatelnost rozhodnutí, proti němuž odvolání směřuje, tzn., že právní důsledky jím předvídané nastávají až po skončení odvolacího řízení.

Z právně teoretického pohledu považuji za silnější pojmový znak odvolání devolutivní účinek. Zatímco v některých případech právní norma suspenzivní účinek nepřiznává či umožňuje rozhodujícímu orgánu jeho vyloučení, nedostatek devolutivního účinku popírá samotný institut odvolání. Na podporu tohoto tvrzení lze uvést příklady ze současného právního řádu České republiky. Za podmínek § 85 zákona č. 500/2004, správní řád, může správní orgán vyloučit odkladný účinek odvolání, např. vyžaduje-li to naléhavě veřejný zájem nebo hrozí-li vážná újma některému z účastníků řízení. Rozhodnutí s vyloučeným suspenzivním účinkem se poté stane tzv. předběžně vykonatelné a jeho právní účinky nastávají bez ohledu na podané odvolání.<sup>621</sup> Když se ale od 1. ledna 2010 měnilo jednostupňové správní řízení v důchodových věcech na dvoustupňové, zákonodárce nový opravný prostředek nazval raději námitkami, neboť

---

<sup>621</sup> JEMELKA, Luboš. *Správní řád: komentář*. 4. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 422–425; PRŮCHA, Petr. *Správní řád s poznámkami a judikaturou: podle stavu k 1.1.2013*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2012, s. 249–252.

mu nepřiznal devolutivní účinek (rozhoduje o něm stejný orgán sociálního zabezpečení jako v prvním stupni), ačkoliv se jinak na něj až na výjimky vztahuje právní úprava odvolání ve správním řádu.<sup>622</sup>

Odvolací orgán přezkoumává napadené rozhodnutí z hlediska právního i skutkového stavu. Může doplnit dokazování a skutkový stav posoudit odlišně než nižší instance. Rozhodnutí vydaná v souladu s právními normami a zjištěným skutkovým stavem potvrzuje, nesprávná či nezákonná rozhodnutí může zrušit nebo změnit.

### **6.3. *Příklad prosazování apelace a její regulace v německých městech***

Historicky má apelace původ v kanonickém a světském italském právu. Do městského soudnictví v Čechách se tento institut dostal nejpravděpodobněji prostřednictvím německých měst, s nimiž česká města udržovala právní styky v rámci okruhů městského práva, do nichž náležela. Na území dnešního Německa pronikla apelace ve vrcholném středověku a postupně začala vytlačovat domácí instituty. Tento vývoj se dá pro oblast švábského neboli jihoněmeckého práva, z něhož původně vycházelo i české staroměstské právo, ilustrovat na příkladu města Villingenu ve Schwarzwald, jehož nejstarší soudní knihu z let 1620–1679 zpracoval Tobias Fischer ve své práci o řízení před tamějším městským soudem v 17. století.<sup>623</sup>

Villingen byl roku 999 připomínán jako majetek hrabat Bertholdů, později psaných z Zähringenu. Po jejich vymření v roce 1218 získal za Štaufů de facto postavení říšského města. Od poloviny 13. století ho drželi Fürstenberkové, kteří ho prodali v roce 1326 spolu s panstvím Warenberg Habsburkům. Do Vídeňského kongresu (1815) se tak město stalo součástí Předních Rakous, tj. nesouvislého území

---

<sup>622</sup> § 88 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. K právní úpravě řízení o námitkách např. CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 157; *Důchodové předpisy s komentářem*. Příb, Jan. Olomouc: ANAG, 2012, s. 470.

<sup>623</sup> FISCHER, Tobias. *Der Prozeß vor dem Villingener Stadtgericht im 17. Jahrhundert: Prozeßrecht und Gerichtsverfassung im ältesten Gerichtsbuch (1620 – 1679)*. Villingen-Schwenningen: Stadt Villingen-Schwenningen, 2006, s. 221.

tvořeného habsburskými panstvími na teritoriu Svaté říše římské mimo dědičné rakouské země.<sup>624</sup>

Městské právo Villingenu náleželo do hornorýnské větve švábského práva. Jeho základ spočíval v trhovém, mincovním a celním privilegiu propůjčených císařem Otou III. hraběti Bertholdovi pro místo „*vilingun*“ v roce 999. Další práva včetně soudní pravomoci svěřili městu Fürstenberkové listinou z roku 1284. Kvůli zásahům svých pánů do udělených práv si měšťané sepsali o deset let později stručný a nekompletní výťah právních pravidel, který zahrnoval také několik bodů z procesního práva. Netýkaly se však opravných prostředků proti rozhodnutí městského soudu.<sup>625</sup>

Jejich uzákonění obsahovala až městská práva z let 1371 a 1592. Ani starší z nich už neuvádělo oba tradiční německé opravné prostředky *urteilsschelte* a „*widerruf*“.<sup>626</sup> Místo nich upravovalo tzv. *rechtzug*, právní prostředek alemansko-švábského práva, který bylo možné uplatnit, jestliže se soudci první instance neshodli na jednotném řešení sporu a vydali dva odlišné rozsudky, většinový a menšinový. Procesní strana, v jejíž prospěch znělo menšinové rozhodnutí, se mohla obrátit na vyšší instanci, tzv. *oberhof*, kterým se v případě Villingenu stala městská rada ve Freiburgu. Freibursí soudci se poté přiklonili jednomu z předložených rozsudků. Nemohli však rozhodnutí změnit ani nahradit svým vlastním.<sup>627</sup> Tím se *rechtzug* lišil od odvolání, které naopak umožňovalo změnu napadeného ortelu. Domnívám se, že právě tato procesní nepružnost přispěla k jeho postupnému vytlačování institutem apelace. Během přechodného období, kdy procesní strany mohly využít oba právní prostředky, byla stále častěji upřednostňována apelace. Na přelomu 15. a 16. století již zcela převládala a poslední *rechtzug* zaslaný z Villingenu na městskou radu ve Freiburgu pochází z roku 1527.<sup>628</sup>

Městské právo Villingenu z roku 1592 již *rechtzug* neznalo, zato v § 26 regulovalo apelaci. Zmíněné ustanovení nepřinášelo celistvou úpravu tohoto institutu, ale omezovalo se prakticky výlučně na určení, v kterých případech bylo možné apelovat k regentství v Ensisheimu. Toto alsaské město využívali Habsburkové až do třicetileté

---

<sup>624</sup> FISCHER, T., *Der Prozeß vor dem Villingen Stadtgericht im 17. Jahrhundert*, s. 11—13.

<sup>625</sup> FISCHER, T., *Der Prozeß vor dem Villingen Stadtgericht im 17. Jahrhundert*, s. 16—18.

<sup>626</sup> Volně je možné tyto procesní instituty přeložit jako spílání proti rozsudku a odvolání.

<sup>627</sup> FISCHER, T., *Der Prozeß vor dem Villingen Stadtgericht im 17. Jahrhundert*, s. 218, 219.

<sup>628</sup> FISCHER, T., *Der Prozeß vor dem Villingen Stadtgericht im 17. Jahrhundert*, s. 220.

války jako správní, mincovní a soudní centrum Předních Rakous. Rozhodujícím kritériem se stala hodnota sporu. Pokud činila méně než dvacet zlatých, připouštělo se odvolání od městského soudu pouze k celé villingenské městské radě, jejíž rozsudek byl ve věci konečný. Při rozepřích o vyšší částky mohly strany v zásadě apelovat do Ensisheimu, ale tato možnost závisela ještě na způsobu rozhodnutí nižší instance a právní volbě dotčené strany. Jestliže se na rozsudku usnesli soudci prvního stupně jednomyslně, mohla se poražená procesní strana odvolat jedině k vrchnímu právu do Einsisheimu. Jestliže se soudci neshodli a vydali většinový a menšinový rozsudek („*mehrer Urthel*“ a „*minder Urthel*“), měla strana, jíž svědčil právní názor menšiny, právo volby mezi odvoláním k celé městské radě a apelací k vrchnímu právu. První možnost byla sice pružnější a levnější, ale měla jednu procesní nevýhodu. Jejím využitím se odvolací právo spotřebovalo a v případě potvrzení většinového ortelu se apelant již nemohl obrátit na instanci v Ensisheimu. Od celé městské rady mohla k vrchnímu právu apelovat jen strana, v jejíž prospěch zněl „*mehrer Urthel*“ první instance, pokud ve druhém stupni městská rada potvrdila „*minder Urthel*“. Tato strana totiž své právo na odvolání dosud nerealizovala.<sup>629</sup> Jestliže tak učinila, rozhodovalo vrchní právo v Ensisheimu ve třetí instanci. Speciální ustanovení se týkala porušení míru, kde se žádný opravný prostředek nepřipouštěl, a urážky cti, u níž byl neúspěšný apelant ještě dodatečně potrestán.<sup>630</sup> Lze shrnout, že apelační schéma městského soudnictví pro Villingen charakterizovala existence dvou odvolacích instancí, jež umožňovala trojstupňové rozhodování sporů při respektování zásady jednoho odvolání pro každou stranu. Vydáváním menšinového ortelu současně dokládalo vliv opravného prostředku švábského práva, tzv. rechtzugu.

Příklad ukazuje jeden z možných případů prosazování apelace a její právní regulace v německých městech. Ještě na počátku 16. století se souběžně s ní používaly tradiční opravné prostředky. K postupnému převládnutí nepůvodní apelace, byť s prvky domácích institutů, došlo samovolným procesem, jenž předběhl normativní vývoj zhruba o sto let. V systému roztríštěnosti městského práva regulovalo apelaci každé město zvlášť, což ale nevylučuje podobnost právních úprav ve více místech. Pravidla o apelacích se musely shodovat přinejmenším uvnitř jedné právní oblasti či podoblasti a

---

<sup>629</sup> FISCHER, T., *Der Prozeß vor dem Villingen Stadtgericht im 17. Jahrhundert*, s. 222—224.

<sup>630</sup> FISCHER, T., *Der Prozeß vor dem Villingen Stadtgericht im 17. Jahrhundert*, s. 224, 225.

samozřejmě v rámci jurisdikce stejné odvolací instance. Na příkladu Villingenu se zdá se, že lokální městská práva neupravovala institut apelace systematicky, ale zabývala se s ohledem na potřebu praxe pouze vybranými vztahy v tomto případě pravidly příslušnosti odvolacího soudu. Z tohoto důvodu neobsahovala ani právně teoretické vymezení odvolání.<sup>631</sup>

#### 6.4. Normativní východiska odvolacího procesu v Čechách

V českém prostředí upravovaly odvolací proces ve druhé polovině 16. století a na počátku 17. století normy dvojího druhu v závislosti na konkrétní fázi řízení, a to královská instrukce o zřízení apelačního soudu a právo soudu, jehož rozhodnutí apelace napadala. Zřizovací instrukce, vydaná 20. ledna 1548 v Augšpurku, regulovala část řízení, která se konala před apelačním soudem.<sup>632</sup> Její procesní normy plnily funkci soudního řádu nové odvolací instituce. Literatura standardně omezuje platnost tohoto řádu rokem 1628, kdy Ferdinand II. vydal ve Vídni reskript, jímž nově upravil poměry apelačního soudu.<sup>633</sup> S tímto závěrem však nelze souhlasit, neboť zmíněný dokument z 29. listopadu 1628, určený tehdejšímu prezidentu apelačního soudu Bedřichu z Talmberka, se procesními otázkami vůbec nezabýval. Z jeho textu je zřejmé, že se týkal pouze personálního obsazení soudu, kvalifikačních předpokladů a platových podmínek apelačních radů.<sup>634</sup>

Změnu apelačního soudního řádu z roku 1548 nepřinesly ani Obnovené právo a zřízení zemské dědičného Království českého z 10. května 1627<sup>635</sup> a „na Obnovené zřízení zemské publicírovaná královská declaratorii a Novely“ z roku 1640, které

---

<sup>631</sup> Srov. s Koldínovým zákoníkem (článek C. IV.); *Práva městská Království českého*, s. 122.

<sup>632</sup> Její české znění bylo otištěné v edici *Sněmy české II*, s. 545–546. Kopie původní německé verze je uložena ve fondu Česká dvorská kancelář Národního archivu; Národní archiv, fond Česká dvorská kancelář, inv. č. 1067, kart. č. 863.

<sup>633</sup> KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 295; ZDENĚK, V. *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 6.

<sup>634</sup> Doslovné znění vídeňského reskriptu obsahuje monografie Johanna Ferdinanda Schmidta, který podle svého tvrzení vycházel z originálu; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 50–53. Jeho znění je též přístupné v nedatovaných opisech nacházejících se ve fondu Česká dvorská komora Národního archivu; NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadové číslo 127.

<sup>635</sup> Uvozovací patent k Obnovenému zřízení zemskému, podepsaný panovníkem, je v německém znění datovaný 10. května 1627 a v české verzi 15. května 1627; ČORNEJOVÁ, I., *Velké dějiny zemí Koruny české VIII*, s. 112.



normy zemského práva doplňovaly a vysvětlovaly.<sup>636</sup> Obnovené zřízení zemské upravovalo apelační soud výslovně v oddíle „*O appellacích*“, čítající jediný artikul F. LXXIII.<sup>637</sup> Částečně se ho týkalo také pět artikulů v oddíle „*O právu útrpném, a zvláště o trápení*“, jež rozšířilo jeho pravomoc v některých kriminálních věcech.<sup>638</sup> Žádný z těchto článků se však nezabýval průběhem apelačního řízení. Ze znění článku F. LXXIII. dokonce lze vyčíst císařovu vůli setrvat na dosavadní regulaci apelací v osmdesát let staré instrukci Ferdinanda I.: „*A jakož také pan děd Náš... appellatí na hradě Pražském vyzdvihnouti ráčil, protož i My tomu milostivě chťiti ráčíme, aby to tak při všem řádu a nařízení předešle ustanoveném, zůstaveno bylo...*“<sup>639</sup> Ferdinand II. prozatím neusiloval o významnější reformu královského úřadu, který založili a jehož postavení určili sami příslušníci vládnoucího rodu. Ostatně to odpovídalo též deklarovanému účelu nového zemského zřízení, jímž měly být odstraněny „*nepríležitosti, předešle vzniklé neřádkové a nedostatkové*“, nikoli revidováno to, co se Habsburkům v minulosti osvědčilo.<sup>640</sup> Do budoucna panovník upřednostňoval regulaci apelačního soudu prostřednictvím královských nařízení, jež umožňovala reagovat na aktuální potřeby flexibilněji než zemská zřízení.<sup>641</sup>

Apelačním procesem se nezabývaly ani pozdější Declaratoria a novely z roku 1640, když se v oddíle „*Ad rubricam. O apelacích*“ (artikuly D.d.3.–13.) věnovaly pouze personálním otázkám (po obsahové stránce identicky jako reskript z roku 1628) a revizím.<sup>642</sup> Soudní řád apelačního soudu z roku 1548 nahradila až královská instrukce vydaná 26. listopadu 1644 v Linci, jež obsahovala nová podrobná pravidla o postupu při

<sup>636</sup> MALÝ, K.; ŠOUŠA, J.; KUČEROVÁ, K. (edd.), Deklaratoria a Novely, s. 822.

<sup>637</sup> Pro srovnání rozsah úpravy komorního a dvorského soudu, které předcházejí textu o apelacích, činí v prvním případě 11 článků (F. XXXIX.–XLIX.), ve druhém 23 článků (F. L.–LXXII.); JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 588.

<sup>638</sup> Články R. VI.–VIII., X., XVIII.; *Obnovené Právo a Zřízení Zemské*, s. 329–335.

<sup>639</sup> JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 256.

<sup>640</sup> Viz uvozovací patent k Obnovenému zřízení zemskému z 10. května 1627; JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 1–2.

<sup>641</sup> Předchozí zemské zřízení z roku 1564, ještě schvalované sněmem, jež kodifikovalo stav kolem roku 1559, se o apelačním soudu nezmiňovalo vůbec. Text zřízení z roku 1564 včetně pozdějších marginálních poznámek editoval jako návrh na jeho novelizaci Julius Glücklich; GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, Brno: 1936, s. 1–475 ; viz též ADAMOVIČ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 109.

<sup>642</sup> MALÝ, K.; ŠOUŠA, J.; KUČEROVÁ, K. (edd.), Deklaratoria a Novely, s. 839–841.

vyřizování apelací, jež zůstala v platnosti do roku 1783, kdy se z apelačního soudu stala všeobecná odvolací stolice pro Čechy.<sup>643</sup>

Zatímco soudní řád, zahrnutý do zřizovací instrukce z roku 1548, upravoval úsek odvolacího řízení, jež probíhal před apelačním soudem, regulovalo právo soudu, odkud apelace přišla, předcházející a následující část apelačního procesu, tj. fázi před registrací odvolání u apelačního soudu a fázi po expedici jeho rozhodnutí. Obě tyto fáze probíhaly před soudní instancí, proti jejímuž rozhodnutí se strana odvolala. Tvořily je jak úkony odvolatele (zejména ohlášení a odůvodnění apelace, zaplacení administrativního poplatku), tak úkony nižšího soudu, např. zapečetění a odeslání apelace, vydávání výpisů stranám, obeslání stran k přečtení apelačního rozsudku. Do úseku řízení následujícího po vypravení apelačního ortelu zařazují též náhradu procesních nákladů a plnění soudem uložených povinností.

Městské soudy jako nejčastější instituce, odkud přicházela k apelačnímu soudu odvolání, se ve druhé polovině 16. století a počátkem 17. století řídily v otázce apelací městským právem platným v rámci právní oblasti, do které náležely. V okruhu staroměstského práva mohly před kodifikací městského práva využívat neoficiální sbírku Matěje Brikcího z Licka *Práva městská* z roku 1536, která upravovala apelace ve čtvrté kapitole „*O odvolání k vyššímu právu*.“<sup>644</sup> Jejích patnáct článků však působí ve srovnání s Koldínovým zákoníkem neúplně a nesystematicky, podobně jako zbytek Brikcího práce. Pokud srovnám Brikcího ustanovení o odvolání se skutečnými spory ohledně tohoto institutu, nemohla být v praxi příliš využitelná, neboť upravovala jiné otázky. O to více nabývala na významu judikatura apelačního soudu.

Systematičtější a úplnější pravidla o odvolání uzákonila v roce 1579 *Práva městská* Království českého Pavla Kristiána z Koldína především v oddílu „*De appellationibus seu provocationibus, o odvolání aneb o appellacích*“, ale speciální ustanovení o appellacích je možné nalézt i v jiných částech zákoníku.<sup>645</sup> Uvedené normy se nejprve staly závazné pro města staroměstského práva a od roku 1610 také pro

---

<sup>643</sup> Německý text linecké instrukce včetně norem o taxách a svátcích se nachází ve fondu Apelační soud v opisech z roku 1662 a 1702; NA, AS, kn. č. 74a, fol. 3–35; NA, AS, kn. č. 74b, fol. 2–30. Dále je přístupná ve dvou nedatovaných opisech uložených ve spisovém materiálu fondu Česká dvorská kancelář; NA, ČDK, inv. č. 1067, kart. č. 863, sign. VI A2, pořadová čísla 136, 145/87. Schmidt ji doslovně přepsal do své monografie o apelačním soudu s poznámkou, že čerpal z originálního znění; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 53–85.

<sup>644</sup> BRIKČÍ Z LICKA, M., *Práva městská*.

<sup>645</sup> Články C. IV.—C. XIII.; *Práva městská Království českého*, s. 122—124.

litoměřickou právní oblast.<sup>646</sup> Podobně jako soudní řád apelačního soudu z roku 1548 přečkal i Koldínův předpis právní změny v souvislosti s vydáním Obnoveného zřízení zemského, když se „*pro krátkost času a jiná mnohá zaneprázdnění*“ neuskutečnila původní myšlenka, uvedená v uvozovacím patentu k novému zemskému zákonu, „*aby dotčená Zřízení Zemská, jakby jen, a v čemby nejvíceji býti mohlo, s Právy Městskými srovnána byla.*“<sup>647</sup> Apelační soud postupoval podle Koldínovy kodifikace oficiálně od roku 1580 po zbytek svého raně novověkého období do roku 1783.<sup>648</sup> Vzhledem k tomu, že městský zákoník nevytvořil zcela nová pravidla městského práva, ale vycházel z právní praxe českých měst, zejména Starého Města pražského, jeví se jako pravděpodobný závěr literatury, že se alespoň v staroměstské právní oblasti používaly jím kodifikované normy o apelacích i před rokem 1579.<sup>649</sup> Na tom zřejmě mnoho nemění ani skutečnost, že se jeho autor neomezoval pouze na domácí prameny práva, ale inspiroval se také cizí právní vlivy.<sup>650</sup> Platnost tohoto tvrzení se budu snažit pro jednotlivé instituty ověřovat na základě soudní praxe apelačního soudu, pokud se konkrétní pravidlo stalo předmětem jeho rozhodovací činnosti.

Litoměřice a další města, která se řídila magdeburským právem, aplikovala vlastní normy o apelacích.<sup>651</sup> Jejich fragmentární úpravu obsahoval Extrakt tohoto práva z roku 1571.<sup>652</sup> Podobně měly používat vlastní procesní pravidla jiné než městské soudy, od nichž se odvolávalo k apelačnímu soudu. Nicméně některé prameny naznačují, že se jejich právní úpravy mohly ve skutečnosti značně shodovat s ustanoveními městského zákoníku z roku 1579. Například listina Rudolfa II. vydaná

---

<sup>646</sup> Když byl v roce 1579 Koldínův zákoník schválen českým sněmem a panovníkem, stal závazným pouze pro města, která se k němu dobrovolně přihlásila. Ostatní města v Čechách se jím musela obligatorně řídit od roku 1610; *Práva městská Království českého*, s. 29.

<sup>647</sup> JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 2. O srovnání městského a zemského práva se uvažovalo od 40. let 16. století v souvislosti s kodifikací městského práva. Na počátku 17. století vznikla za tímto účelem dokonce komise; GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. IV, XXV.

<sup>648</sup> *Práva městská Království českého*, s. 25, 29.

<sup>649</sup> KAPRAS, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 67; ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 104.

<sup>650</sup> *Práva městská Království českého*, s. 18.

<sup>651</sup> Briki z Licka hovoří v roce 1536 pouze o Litoměřicích, Lounech, Slaném, Mělníku a Nymburku, ale jeho výčet není zřejmě úplný. WEIZSÄCKER, W. Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte. In PETERKA, O.; WEIZSÄCKER, W. *Beiträge zur Rechtsgeschichte von Leitmeritz*. Prag: 1944, s. 48.

<sup>652</sup> Extrakt hlavnějších a přednějších artikulov z práv Sasských anebo Magdeburských – Srovnání práv pražských s právy magdeburskými. In: H. Jireček, *Spisy právnické o právu českém v XVI. století*. Vídeň: 1883, s. 126–127.

26. února 1593 Univerzita Karlově regulovala postup při odvolání od jejího soudu k apelačním radům prakticky stejně jako Koldín.<sup>653</sup> Malé odlišnosti způsobila spíše její stručnost císařova privilegia než záměr upravit odvolací řízení odchýlným způsobem. Na sjednocování pravidel o apelacích měly podle mého názoru vliv dva faktory. Jedním bylo nepochybně působení apelačního soudu, který se procesními otázkami apelací zabýval ve své rozhodovací činnosti, druhým se stala po kodifikaci městského práva Koldínova sbírka. O její nesporné autoritě svědčí skutečnost, že po roce 1627 byly její normy subsidiárně použitelné též ve vztahu k zemskému zřízení. Podle Obnoveného zřízení zemského se aplikoval městský zákoník, „*pokudžby se také jaká taková věc zběhla, žeby v zřízení Zemském k místu přivedená nebyla, v Právu pak Městském táž věc rozeznána se nacházela...*“<sup>654</sup>

Vzhledem k tomu, že pravidla o apelačním řízení kodifikovaná v Koldínově kodexu platila ve druhé polovině 16. století a na počátku následujícího století pro většinu českých měst, jež je měla používat i před schválením zákoníku v roce 1579, opírám se o ně též při zkoumání procesních aspektů apelací v disertační práci. Současně neopomím ani Brikcího soubor městského práva, pokud upravoval daný procesní jev. Pro fázi řízení před apelačním soudem vycházím ze zmíněného soudního řádu z roku 1578. Oba právní předpisy porovnávám se záznamy v ortelních knihách a doplňuji je tak o poznatky ze soudní praxe.

### **6.5. Právně teoretické vymezení odvolání (apelace) v městském právu**

Legální definice apelace se nacházela v artikulu C.IV. Práv městských Království českého: „*Odvolání jest útočiště a jako nějaké lékařství, když v při padlý od nižšího soudce k vyššímu pro svou stížnost pořádně a časné činí ohlášení a odvolání, příčiny slušné a spravedlivé v spisu předloží své těžkosti a jistého skrácení v své spravedlivosti.*“<sup>655</sup> Koncept odvolání jako „*pomoci a útočiště*“ je možné nalézt také v

---

<sup>653</sup> Archiv Univerzity Karlovy, fond Listiny, sign. I/93.

<sup>654</sup> Článek D. XLIX.; JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 196.

<sup>655</sup> *Práva městská Království českého*, s. 122.

souboru městského práva Matěje Brikcího.<sup>656</sup> Z obou sbírek je zřejmé, že městské právo vnímalo tento institut jako prostředek procesní obrany proti nespravedlivému a protiprávnímu zásahu soudu prvního stupně. Koldín výslovně garantoval možnost apelace kterémukoli procesnímu účastníku, tj. jak žalobci k vymožení svého nároku nebo potrestání druhé strany, tak žalovanému k vyvinění se: „...*se toho jednomu každému pro vyhledání spravedlnosti aneb nevinu jeho přeje.*“<sup>657</sup> Rovněž tato formulace se v podstatných rysech shodovala s Brikcím, podle něhož odvolání sloužilo „*k pomoci nevinosti*“ a mělo být připuštěno každému „*pro nehodné a neslušné obtížení.* Zároveň nesmělo být zneužito „*k obraně nešlechtnosti.*“<sup>658</sup>

Při srovnání českého městského práva se shora uvedeným příkladem právní regulace v německém Villingenu upoutá pozornost, že se jeho psané normy nezabývaly příslušností k apelačnímu řízení. Koldín označoval odvolací instanci (shodně jako Brikcí) pouze vyšším nebo vrchním právem, aniž by stanovil pravidla pro její určení v konkrétních případech.<sup>659</sup> Neřešil tak vůbec kompetenční otázky apelací, a to i přesto, že apelační soud nebyl jediným odvolacím orgánem v soustavě městského soudnictví. Obdobně jako villingenští odvolatelé měli apelanti z českých měst k dispozici více odvolacích instancí, navíc s možností jejich řetězového využití v jednom sporu. K apelačnímu soudu se strany odvolávaly ve sporech projednávaných městskou radou, ale v jednodušších případech, souzených v prvním stupni rychtářem, apelovaly nejprve k městské radě. Kromě toho nebyl apelační soud v Čechách druhé poloviny 16. století výlučnou odvolací instancí ani pro všechny soudy vrchnostenských měst.

Zmíněné Koldínovo legislativní opomenutí si vysvětlují tím, že stanovení odvolací instance pro konkrétní případy nečinilo v soudní praxi 16. století významnější problémy a z tohoto důvodu nebylo nutné tuto otázku upravovat zákonem. Uvedenému závěru odpovídá i stav studované pramenné základny, v níž jsem se nesetkal s kompetenčními spory tohoto druhu. Pravděpodobně zde sehrála roli také inspirace Brikcího sbírkou, jež otázku příslušnosti rovněž neupravovala. Pravomoc apelačního soudu jako odvolací instance pro města v Čechách tak zakotvovala především zřizovací

---

<sup>656</sup> BRIKČÍ Z LICKA, M., *Práva městská*, kap. IV., čl. I.

<sup>657</sup> Článek C. V.; *Práva městská Království českého*, s. 122.

<sup>658</sup> BRIKČÍ Z LICKA, M., *Práva městská*, kap. IV., čl. I.

<sup>659</sup> „*Vyšší právo*“ uvádí Koldín v člancích C. VI. rozdílu IV., C. X. rozdílu I. a C. XII., „*vrchní právo*“ v člancích C. IX. a C. XI. rozdílu I.; *Práva městská Království českého*, s. 122–124. Brikcí uvádí pouze „*vyšší právo*“; BRIKČÍ Z LICKA, M., *Práva městská*, kap. IV., čl. II, IV, VI.

instrukce z roku 1548. Příslušnost jiných odvolacích soudů, tj. městských rad pro rychtářské soudy nebo vyšších práv pro soudy vrchnostenských měst, se řídila místními zvyklosti.

## **6.6. Pokuta za hanění soudců a pokuta za bránění v odvolání**

Z lidské přirozenosti vyplývá, že se při odvolání občas strany vyjádřily nelichotivě o soudcích a soudu prvního stupně. Z tohoto důvodu městský zákoník (článek C. V.) prikazoval tento úkon provádět „*s uctivostí... , beze všech důtek, hanění a nářkův těch, kteříž rozsudek ten učinili.*“ Pro případ, že by se apelující strana tímto ustanovením neřídila, stanovilo právo peněžitou sankci: „*Neb jestliže by odvolávající se soudce a to právo (od něhož odvolání beře) haněl aneb naříkal, ten každý v pokutu padesáti zlatých, zlatý po šedesáti krejcarích počítajíc, aby upadl.*“ Nesložení této částky způsobovalo nepřipustnost apelace: „*A pokavádž by propadené pokuty tak odvolávající-se nedal a nepoložil, apelací jemu aby od toho práva propuštěna nebyla.*“<sup>660</sup> Citované právní důsledky neuctivého chování vůči soudu měly od takového jednání procesní strany odradit a v případě, že k němu již došlo, měly provinilce přinutit k úhradě předepsané pokuty.

Pokutu stanovil Koldínův zákoník v tzv. zlatníkové měně, kterou Ferdinand I. zavedl obecným mincovním zřízením vyhlášeným na sněmu v Augšpurku v roce 1559 za účelem vytvoření jednotné měny v Říši. V českých zemích vydal panovník nový řád o minci podle říšského vzoru v roce 1561.<sup>661</sup> Přestože jeho přijetí odůvodnil žádostmi stavů, aby nechal razit „*dobrou minci*“, jež by vytlačila „*zlé a lehké cizí mince*“, uskutečnil tímto krokem svůj dřívější záměr srovnat rakouskou a českou minci, přednesený na sněmu v roce 1527.<sup>662</sup> Základem nové měny se stal říšský zlatý (zlatník), který se dělil 60 krejcarů, 30 dvoukrejcarů, 6 desetikrejcarů nebo 2 třicetikrejcarů.<sup>663</sup> Za ražení mincí v jiných nominálech hrozila mincmistru podle mincovního řádu pokuta

---

<sup>660</sup> Článek C. V.; *Práva městská Království českého*, s. 122.

<sup>661</sup> SPÁČIL, Bedřich, *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*, s. 71, 77.

<sup>662</sup> Řád o minci z roku 1561 a přednes Ferdinanda I. o srovnání mince na sněmu v roce 1527 byly zpřístupněny v edici *Sněmy české*.

<sup>663</sup> SPÁČIL, Bedřich, *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*, s. 71, 77.

padesáti hřiven čistého zlata.<sup>664</sup> Pro odpor stavů upustil od zlatníkové reformy již Ferdinandův následník Maxmilián II. V roce 1576 vyprodukovaly poslední zlatníky mincovny v tyrolském Hallu a ve Vídni. V Čechách se nová měna razila v letech 1561—1573, tj. víceméně souběžně s kodifikací městského práva. To byl nepochybně důvod, proč se dostala také do textu Práv městských Království českého, přestože se v době jejich vydání (1579) již nevyráběla. Na popud stavů ji v Čechách nahradily tolary a tzv. bílé groše. Nominální hodnotu tolaru stanovil sněm (1577) na třicet bílých grošů. V přepočtu na krejcarovou měnu odpovídal sedmdesáti krejcarům.<sup>665</sup> Jeden krejcar se rovnal třem českým penízům, tj. 3/7 groše, jeden zlatý činil 25 grošů, 1 krejcar a 2 bílé peníze.<sup>666</sup> Groš se dělil na dva půlgroše, tzv. malé groše, bílý peníz na dva malé peníze. Český peníz se počítal jako sedmina českého groše.<sup>667</sup>

O tom, že pokuta za náрек soudců nebyla jen teoretická sankce, vypovídá i skutečnost, že její ukládání neušlo pozornosti ani Pavlu Stránskému, který ji mylně určil částkou padesáti dukátů.<sup>668</sup> Tyto zlaté mince odpovídaly podle nařízení sněmu (1576) čtyřiceti šesti grošům a dvěma českým penízům.<sup>669</sup> Starší literatura uvádí výši pokuty nesprávně také v kopách.<sup>670</sup> Městský zákoník rozděloval její výnos rovným dílem mezi panovníka a právo, jehož soudců se hanění týkalo. Částka náležící městu měla být použita na jeho opravu.<sup>671</sup>

Ustanovení o pokutě nebylo jednoznačné z hlediska určení, kdo o ní rozhoduje. Zřejmě skutečnost, že její polovina náležela právu nižší instance a že při jejím nezaplacení neměla být „od toho práva propuštěna“ apelace, vyvolávala u některých konšelů dojem, že její uložení náleží do kompetence městských rad. Nedlouho po schválení Koldínovy sbírky se zachoval tímto způsobem soud v Novém Městě pražském, když v roce 1584 rozhodl o pokutě pro bratry Telečkovy a bránil jim v podání odvolání, dokud ji nezaplatí. Ti se však odvolali proti jejímu uložení k apelačnímu soudu. Apelační radové odkázali na své předešlé rozsudky („jakž to ne

---

<sup>664</sup> *Sněmy české.*

<sup>665</sup> VOREL, P., *Od českého tolaru ke světovému dolaru*, Praha 2003, s. 86–88; VOREL, P., *České mincovnictví Rudolfa II.*, Pardubice 1997, s. 7, 9.

<sup>666</sup> SPÁČIL, Bedřich, *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*, s. 68.

<sup>667</sup> SPÁČIL, Bedřich, *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*, s. 71, 72.

<sup>668</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 283.

<sup>669</sup> VOREL, P., *Od pražského groše ke koruně české*. Praha: 2000, s. 153.

<sup>670</sup> Zikmund Winter hovoří o 50 kopách, ale s odkazem na Koldínův zákoník; WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*. Praha: 1892, s. 694.

<sup>671</sup> Článek C. V.; *Práva městská Království českého*, s. 122.

*jedním ortelem již vypovědíno a vysvětleno jest“), a napadené rozhodnutí o pokutě zrušili („výpověď se zdvíhá“), neboť „soudcové sami sobě pokuty přisuzovati a acti zdržovati nemohou.“ Naopak stanovili, že nárok na zaplacení pokuty má apelující strana vůči členům městské rady za zadržení apelace a neodeslání akt „v času právním“, pokud ho uplatní.<sup>672</sup> Ačkoliv to výslovně neuvedli, lze předpokládat, že k pokutování za hanění soudců nižšího stupně byla příslušná odvolací instance. Případ dokládá, že apelační soud svým výkladem doplňoval normy městského práva i ve velmi podstatných věcech, jakou byla otázka pravomocí. Jeho judikát v novoměstském případě ovlivňoval také praxi soudu v Kolíně, kde si ho pro jeho důležitost zapsal městský písař do knihy ortelů vrchního práva.<sup>673</sup>*

Ortel apelačního soudu v kauze bratrů Telečkových je přínosný pro poznání odvolacího procesu ještě z jiného důvodu. Potvrzuje totiž tvrzení Pavla Stránského, že uvedená pokuta se ukládala též tomu, kdo stranám kladl překážky v odvolání.<sup>674</sup> Koldínův zákoník obsahoval sice podobné ustanovení, ale pouze v souvislosti s odvoláním od hraničných soudů: „Žádnému z odvolávajících se od takových soudův nemá apelování zhajováno býti pod pokutou padesáti zlatých propadení.“ Jedna její polovina náležela královské komoře, druhá „tomu, jemuž by od někoho překážka v apelování se dala.“ Chtěl-li apelující tuto částku získat, musel odpovědnou osobu nebo osoby obžalovat.<sup>675</sup> Rozhodovací činnost apelačního soudu rozšiřovala tato pravidla i na městské soudy.

## 6.7. Ohlášení apelace

Postup při podávání apelace stanovil artikl C. VI. Koldínových Práv městských. Každý, kdo se chtěl odvolat „od kterého rozsudku, vejpovědi aneb z své některé (za příčinami slušnými) stížnosti,“ musel se „do dvou nedělí pořád zběhlých od rozsudku, tj. ve čtrnácti dnech plných... že odvolání beře, v tom se ohlásiti.“ Ohlašovací povinnost měl splnit „před tím právem (od něhož chce odvolání vzíti)“, tj. u

<sup>672</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 19.

<sup>673</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 19.

<sup>674</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 283.

<sup>675</sup> Článek A. XLIII. rozdíle V.; *Práva městská Království českého*, s. 79.



soudu, jehož rozhodnutí napadal. „*Jestliže by toho času na soudu sedíno nebylo,*“ nemohl tak učinit před městským písařem ani některým z konšelů, ale „*přinejmenším u purkmistra.*“<sup>676</sup> Ohlašovací povinnost ukládal městský zákoník také ve speciálním ustanovení o odvolání od hraničního soudu, navíc s přesnějším označením počátku běhu lhůty („*ve dvou nedělích pořád zběhlých od vyřčení takového rozsudku*“).<sup>677</sup> Podle praxe apelačního soudu plynula čtrnáctidenní lhůta pro ohlášení apelace „*od přečtení ortele*“.<sup>678</sup> Vyřčením rozsudku se tedy rozumělo jeho přečtení zúčastněným stranám.

Pro úplnost dodávám, že v listině Rudolfa II. z 26. února 1593, jež upravila postup při apelaci od soudu pražské univerzity, není ohlášení apelace mezi obligatorními procesními úkony výslovně uvedeno.<sup>679</sup> Toto opomenutí však může být způsobeno spíše stručností císařova dokumentu než skutečností, že by tento úkon nebyl vyžadován.

Jak vypadalo zmíněné ohlášení v praxi, vyplývá ze studovaných pramenů. Poté, co nižší soud přečetl procesním stranám své rozhodnutí, dotázal se jich, zda nález přijímají nebo se odvolávají. Městský písař v Jaroměři jejich odpověď dokonce zaznamenával do knihy ortelů apelačního soudu. Například ve sporu o rukojemství v roce 1567 „*Havel Chvála a Michal Šumberský nález přijali, Martin Vávru se na raddu odvolal.*“<sup>680</sup> Téhož roku v rozepři mezi Jiřikem Šuttníkem a Janem Hanzlíkem o nápad (dědictví) „*obojí strana k vrchnímu právu se odvolala.*“<sup>681</sup> Z některých zápisů o přijetí rozsudku je zřejmá radost procesní strany, jež v prvostupňovém řízení uspěla. Když jaroměřský soud v roce 1567 zprostil Václava Junka obvinění ze zranění a vraždy Mikuláše Plachého, za což mu hrozil trest smrti, šťastný Junek „*nález přijavši, děkoval.*“<sup>682</sup>

Účastníci řízení nemuseli svůj další procesní postup oznamovat bezprostředně po položení otázky, zda přijímají nález, ale mohli si ponechat určitý čas na rozmyšlenou. V roce 1565 využil této možnosti Havel Sobek před jaroměřským právem, když rozhodnutí přijal s odstupem času po vyjádření druhé strany: „*Anna*

---

<sup>676</sup> *Práva městská Království českého*, s. 122.

<sup>677</sup> Článek A. XLIII. rozdílu VI.; *Práva městská Království českého*, s. 79.

<sup>678</sup> Např. SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 222, 227.

<sup>679</sup> Archiv Univerzity Karlovy, fond Listiny, sign. I/93.

<sup>680</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 91v.

<sup>681</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 93r.

<sup>682</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 90v.

*Kotoulka nález přijala, potom též Havel přijal*“ (1565).<sup>683</sup> Podmínkou bylo, aby apelant stihl vyjádřit úmysl odvolat se do zmíněných čtrnácti dní. V roce 1559 potvrdil apelační soud rozhodnutí městské rady v Kouřimi, jež nepřipustila apelaci ve sporu mezi Jiřím Rychnovským a Václavem Šlechtou ze Všehrd, neboť apelant během dvou týdnů neohlásil, „*přijímá-li nález nebo odvolání beře*“.<sup>684</sup>

Podle apelačního soudu bylo možné přijmout ortel nižší instance též konkludentně, tj. jednáním, z něhož jednoznačně vyplývala vůle procesní strany na tomto rozhodnutí setrvat. Takto apelační radové rozhodli ve sporu Štěpána Štorfa a jeho sestry Magdalény Čubrové z Mladé Boleslavi v roce 1552, když nepřipustili včasné odvolání oprávněné strany, neboť „*po učinění hlavní vejpovědi*“ provedla úkon, kterým „*dotčenou vejpověď tvrdí a přijímá.*“ Tím, že obeslala protistranu ohledně splnění povinnosti uložené soudem prvního stupně, vyjádřila s rozhodnutím svůj souhlas.<sup>685</sup>

Konkludentní nebo výslovné přijetí rozsudku mělo stejné právní důsledky jako vzdání se práva na odvolání v dnešním právním řádu. Tímto procesním úkonem se strana připravila o možnost opravného prostředku, i kdyby během odvolací lhůty změnila názor a chtěla se odvolat.

Někdy se městská rada opomněla účastníků řízení dotázat, jestli nález přijímají nebo podají apelaci. V roce 1553 požádali královéhradečtí konšelé apelační soud o naučení, zda se v takovém případě může strana vůbec odvolat. Takovou žádost pokládám za projev přepjatě formalistického uvažování městského soudu a není pro mne překvapující, že se s ním nová odvolací instance neztotožnila. Apelační soud ve svém naučení uvedl, že právo odvolat se má každý, kdo tak učiní během stanovené lhůty, přestože „*od ouřadu dotázán není, přijímá-li vejpověď čili nic*“.<sup>686</sup> Apelovat ale nemohla osoba, která zmeškala lhůtu pro ohlášení apelace.

Jestliže žádná ze stran neohlásila odvolání během čtrnácti dní od přečtení ortelu, rozsudek nižšího soudu nabyl právní moci, tj. „*v moc a své utvrzení vešel.*“<sup>687</sup> Takový rozsudek byl pokládán za „*pravou pravdu a pořádné poddělení stran*“.<sup>688</sup> Odvolání již nebylo možné: „*A již mu potom apelování ani nic jiného neprospěje.*“ Dodržení

<sup>683</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 86.

<sup>684</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 226.

<sup>685</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 221.

<sup>686</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 222.

<sup>687</sup> Článek C. XIV. rozdílu I.; *Práva městská Království českého*, s. 125.

<sup>688</sup> Článek B. XCVI.; *Práva městská Království českého*, s. 121.

odvolací lhůty se stávalo předmětem naučení a ortelů apelačního soudu, jak je patrné zejména ze soudní knihy Mladé Boleslavi, jež obsahuje několik takových zápisů. Městský písař do ní zapsal jak místní, tak přesporní případy. V roce 1553 poskytl apelační soud naučení žateckým soudcům, aby Jan Mazanec nebránil v apelování Anně, pozůstalé vdově po Simeonu Mazancovi, neboť ohlásila apelaci v právním čase dvou týdnů a současně se ze spisu nevyhledalo, že „*přestává*“ na prvoinstančním rozsudku, čímž by se fakticky vzdala práva na odvolání.<sup>689</sup> O rok později dal za pravdu městské radě v Mladé Boleslavi, že lhůtu pro odvolání zmeškala strana, jež tento procesní úkon ohlásila až 15. den, který se již „*na třetí týden vztahuje*“. Jednalo se potvrzení mladoboleslavského nálezu v soudní při mezi Annou Beranovou a Annou Kloboučnicí.<sup>690</sup>

Účastníci řízení se někdy snažili zabránit negativním účinkům propadnutí lhůty tím, že žádali soudy, proti jejichž rozhodnutí se chtěli odvolat, o její prodloužení. Podobnou žádostí se zabývali mladoboleslavští konšelé v případě Víta Kožešníka z Bělé pod Bezdězem, jednajícího na místě Matouše Holiše, proti Vítu Mařákovi. Jejich zamítavé rozhodnutí z roku potvrdili apelační radové v roce 1559 s odůvodněním, že lhůta pro ohlášení již uplynula.<sup>691</sup>

## 6.8. Zaplacení důkladného

Včasné ohlášení apelace tvořilo pouze jeden ze tří procesních úkonů nezbytných pro připuštění tohoto opravného prostředku. V pořadí druhou procesní podmínkou se stalo zaplacení soudního poplatku, tzv. důkladného.

Ve stejné lhůtě jako ohlášení bylo nutné zaplatit soudní poplatek, tj. ve lhůtě čtrnácti dní od oznámení rozsudku. Její nedodržení způsobovalo, že se na stranu nahlíželo, jako by se neodvolala, a ortel nabyl právní moci.<sup>692</sup> Povinnost, že se důkladné má složit do dvou týdnů od vyhlášení rozsudku, potvrdil Ferdinand I. Novému Městu

---

<sup>689</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 103, 104, 223, 224.

<sup>690</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 104, 223.

<sup>691</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 225.

<sup>692</sup> Článek C. VI.; *Práva městská Království českého*, s. 122, 123.

pražskému již v roce 1549.<sup>693</sup> Platila tedy i před kodifikací městského práva v roce 1579. Na skutečnost, že odvolání není zadarmo, upozorňovali v prvních letech po zřízení nové odvolací stolice ve svých rozsudcích také konšelé jednotlivých měst. V tomto smyslu poučil jaroměřský soud Jana Kůta a Vavřince Hocha v jejich sporu o zranění (1550): „*A nezdá-li se které straně, neb oběma, tohoto našeho nálezu přijíti, právo vrchní před Jeho královskou Milost aneb rady Jeho Milosti nad apelacími zřízené se jim na jich náklad vyhrazuje.*“<sup>694</sup> Pokud apelovalo více osob společně, platily pouze jeden soudní poplatek v rámci procesního společenství.<sup>695</sup>

Lhůta pro zaplacení důkladného apelant dodržel, jestliže tento úkon učinil nejpozději patnáctý dopoledne. Například konšelé v Rakovníku nechťeli „*propustit*“ odvolání, které sice strana ohlásila v dvoutýdenní lhůtě, ale soudní poplatek, tzv. důkladné, uhradila až 15. den dopoledne. Podle apelačního rozsudku z roku 1566 byla rakovnická městská rada nakonec nucena připustit apelaci, neboť patnáctý den do poledne se k „*dvěma nedělím počítá*“.<sup>696</sup> Podobně byly rozsouzeny i další případy.<sup>697</sup>

Co se týče výše důkladného, má se podle Koldína zcela zaplatit to, „*což při kterém právě za obyčej jest*“.<sup>698</sup> Z toho vyplývá, že soudní taxa nebyla jednotná. Ve většině měst v polovině 16. století činila čtyři kopy českých grošů, v Kutné Hoře šest.<sup>699</sup> Pro Staré Město pražské ji určuje instrukce o apelacích vydaná 13. března 1548, kterou král povoluje poplatek 15 kop.<sup>700</sup> Města tedy vybírala důklad různě a dokonce se jeho prostřednictvím snažila omezovat využívání institutu apelací. To potvrzuje i list Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 adresovaný do všech královských měst. Panovník jim nařizuje, aby nečinila zbytečné průtahy, pomáhala každému při uplatnění procesního práva na odvolání a stanoví, že se za apelaci nemá skládat více než dvě kopy českých grošů.<sup>701</sup> Protože se některé osoby odvolávaly zjevně bezdůvodně, povolil Ferdinand 25. října 1549 novoměstským konšelům vybírat důkladné deset kop, aby se zabránilo

---

<sup>693</sup> ČELAKOVSKÝ, J., *Privilegia měst pražských*, s. 406–407.

<sup>694</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 27v.

<sup>695</sup> Článek C. VI.; *Práva městská Království českého*, s. 122, 123.

<sup>696</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 226, 227.

<sup>697</sup> např. mezi Zárubou z Hostiřan a Janem Svatošem z Poděbrad v roce 1573. Výrok byl opět odůvodněn, že se „*15. den do poledne od přečtení ortele k 14 dnům počítá*“, tamtéž, s. 227.

<sup>698</sup> Článek C. VI.; *Práva městská Království českého*, s. 122, 123.

<sup>699</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 695.

<sup>700</sup> ČELAKOVSKÝ, J., *Privilegia měst pražských*, s. 408.

<sup>701</sup> List Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 byl zpřístupněn v edici *Sněmy české II*, s. 548.

lehkomyslným odvoláním a úmyslnému zlehčování práva.<sup>702</sup> Také Staré Město pražské mohlo požadovat dál 15 kop.<sup>703</sup> Výše soudního poplatku se nelišila podle hodnoty předmětu sporu a ani se nebraly v úvahu majetkové poměry apelujícího, resp. neexistovala kritéria pro její odstupňování. Každý měl povinnost zaplatit stejnou sumu.<sup>704</sup> Bylo věci apelujícího, aby si zjistil částku požadovanou daným právem. Konšelé neměli ohledně ní poučovací povinnost. Pokud se odvolávající zmýlil, nemohl apelovat. To se týkalo i lhůty, během níž musel složit peníze. Městská rada často úmyslně neposkytovala v těchto věcech poučení, aby nedocházelo k velkému počtu odvolání.<sup>705</sup>

Náklady řízení mohly odradit a zřejmě i odrazovaly od podání odvolání. Přesto nelze jednoznačně přijmout závěr Václava Vaněčka, že pro nemajetné osoby byla možnost apelace pouze teoretická.<sup>706</sup> Finanční aspekty jim sice ve značné míře znemožňovaly obrátit se na apelační soud, nikoli však absolutně. V některých případech docházelo kvůli chudobě k prominutí spomocného. V roce 1563 advokát žalované strany žádá rakovnické konšely, aby nepřipustili odvolání služebného děvčete, neboť nesložilo důkladní peníze. Argumentuje, že se takový postup zachovává v Žatci a všude jinde. Městská rada mu nevyhověla s tím, že právo nestanoví, aby ji z tohoto důvodu vyloučili z apelace. Naopak ji „šetríc její nuzné chudoby...na její slzavou prosbu“ odpustila část spomocného, která měla připadnout městu. Pro složení zbytku, tzn. peněz zasílaných apelacím na Pražský hrad a odměny poslovi, jí určila dodatečnou lhůtu dvě neděle.<sup>707</sup>

Ne vždy ochotně promíjela městská rada důkladné. Roku 1604 musel dokonce Rudolf II. přikázat Kutnohorským, aby připustili apelaci chudého Jindřicha Křepelky bez zaplacení příslušného obnosu. Konšelé to chápali jako zásah do svých privilegií a bránili se tomu. Panovník ve své odpovědi formuloval zásadu, že nikde nemohou omezovat chudé v přístupu k apelaci, jde-li o věci hrdelní nebo záležitosti cti. Podmínku pro úplné prominutí důkladného z důvodu nedostatku majetku tvořilo složení přísahy (*juramentum paupertatis*). Její forma se lišila podle místa, ale vždy v ní musel dotýčný

---

<sup>702</sup> ČELAKOVSKÝ, J., *Privilegia měst pražských*, s. 406.

<sup>703</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 694.

<sup>704</sup> ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 104.

<sup>705</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 697.

<sup>706</sup> VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva*, s. 205.

<sup>707</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 696.

prohlásit, že nedisponuje prostředky k zaplacení poplatku. Nebylo bezpodmínečně zapotřebí složit sumu v penězích. Místo nich se přijímaly též zlaté nebo stříbrné předměty. Dlužní úpisy nebyly akceptovány. Jestliže chtěl apelovat bez spomocného movitý člověk, hrozilo mu vězení jako v případě pražského řezníka Václava z Lesa v roce 1581, kterého přikázala rada nad apelacemi zavřít kvůli zbytečnému zaneprázdnění práva.<sup>708</sup>

## 6.9. *Položení příčin (odůvodnění) apelace*

Další procesní podmínkou pro připuštění apelace bylo její odůvodnění během šeti týdnů po ohlášení odvolání a uhrazení důkladného. Apellant musel tzv. „*položit své příčiny*“ a obeslat druhou stranu. Zmeškání lhůty mělo za následek nepřipustnost odvolání.<sup>709</sup> Do mladoboleslavských soudních knih bylo zapsáno hned několik kauz, kdy z tohoto důvodu nedošlo k zahájení odvolacího řízení.<sup>710</sup> V roce 1562 potvrdili apelační radové rozsudek tamějších konšelů o nepřipustnosti apelace, který explicitně požadoval splnění jak zaplacení soudního poplatku, tak položení příčin apelace.<sup>711</sup> Další ortel mladoboleslavské městské rady z 20. ledna 1575, potvrzený apelačním soudem téhož roku, odmítlo odvolání, protože uplynula šestitýdenní lhůta pro obeslání protistrany, aniž by byla využita.<sup>712</sup>

Přestože to z městského zákoníku nevyplývá, mohli odvolatelé požádat o prodloužení lhůty pro odůvodnění apelace. V apelačním rozsudku z 6. června 1594 se totiž uvádělo, že není nutné obesílat strany, jestliže jim byl povolen „*odklad ke složení příčin*“.<sup>713</sup>

Možnost apelace neztratil, kdo zmeškal lhůtu pro položení příčin z důvodu, že soud včas nevydal výpis ze soudního spisu. Vyplývá to z napraveného rozhodnutí města Loun z roku 1550. Tento případ je zajímavý i z jiného hlediska. Louny jako město řídící se litoměřickým (saským) právem zachovávaly pouze dvoutýdenní lhůtu pro

<sup>708</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 696, 697.

<sup>709</sup> Článek C. VI.; *Práva městská Království českého*, s. 122, 123.

<sup>710</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, *Knihy soudní*, s. 229.

<sup>711</sup> Tamtéž, s. 228.

<sup>712</sup> Tamtéž, s. 21.

<sup>713</sup> Tamtéž, s. 232.

odůvodnění, která začala běžet už od učinění rozsudku.<sup>714</sup> Právní odlišnost v městech magdeburské právní oblasti vyplývá také z dalších kauz, např. z nymburského rozsudku potvrzeného apelačním soudem v roce 1551 v záležitosti Daniela Kramáře a Kateřiny, vdovy po Janu Augustýnovi. Nymburští konšelé v něm citují ustanovení saského zrcadla, podle něhož každá strana má přijmout ortel nebo se odvolat do čtrnácti dní, aniž by se činil rozdíl mezi dobou k ohlášení, zaplacení poplatku a složení příčin.<sup>715</sup> Také Z. Winter uvádí bez bližší specifikace, že se někde zachovával obyčej složit peníze spolu s odůvodněním.<sup>716</sup>

Ustanovení saského práva zmiňuje též reformace apelačního soudu zaslaná do Litoměřic v roce 1554 ve věci mezi Kateřinou Šaškovou a Havlem Karpíškem, kde straně neposkytli lhůtu na rozmyšlenou, zda se odvolá. Říká se v ní, že sice podle saského práva má každý přijmout ortel nebo se odvolat (pokud neodstupuje od sporu), ale „*již se nařízení stalo, skrze Jeho Milost královskou, aby po všech městech královských českých dvě neděle k rozmyšlení užití mohli*“.<sup>717</sup>

V praxi městského soudnictví strany obecně příliš nedodržovaly lhůty a často žádaly soud o jejich prodloužení. Objevovaly se spory o to, zda má být apelace připuštěna, když nebyla ve stanovené době odůvodněna. Jindy městská rada tvrdila, že došlo ke zmeškání lhůty, ale apelant to popíral, popř. se hájil tím, že se tak stalo bez jeho zavinění. Tyto případy pak často řešil apelační soud.<sup>718</sup>

Apelační radové se zabývali také případy nečinnosti nižšího soudu v odvolacím řízení. Stalo se, že strana po učinění rozsudku prohlásila, že se chce odvolat, do dvou neděl složila důkladní peníze, ale soudci neurčili termín „*ke slyšení a vyzdvižení té apelace*“. Tehdy se apelace nepromlčovala a měla být připuštěna.<sup>719</sup>

---

<sup>714</sup> Tamtéž, s. 223.

<sup>715</sup> NA, AS, kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský, s. 41, 42.

<sup>716</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 697.

<sup>717</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 224.

<sup>718</sup> Např. SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 221–231.

<sup>719</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 221.

## 6.10. Odklad apelace

Výslovné nebo konkludentní přijetí rozsudku, zmeškání lhůt pro ohlášení apelace, zaplacení důkladného či položení příčin odvolání tvořily důvody trvalé nepřipustnosti apelace. Pestrá soudní praxe však naznačuje, že překážek pro využití tohoto opravného prostředku bylo více. Zatímco vyjmenované příčiny znemožnily apelaci úplně, v čáslavském sporu mezi Janem Hořeckým a Adamem Huníkem v roce 1583 se apelace pouze odložila, než dojde k novému výsledku stran.<sup>720</sup> Jelikož Jan Hořecký „*od odporu upouštěl*“, rozhodla městská rada v Čáslavi, že „*taková apelací jíti nemůže, nýbrž k doslyšení stran té při mezi nimi do 2 neděl se odkládá.*” Hořecký totiž původně odmítal, aby byla před soudem proti němu čtena výpověď Huníkovy svědkyně Markýty Kubátky. Poté si to rozmyslel s tím, že „*ji proti sobě... trpěti chce a se svoluje.*” Následně se věc dostala před apelační soud, který potvrdil čáslavský rozsudek o odložení apelace, ale s doložením, že Jan Hořecký má být za své jednání, jímž bránil průchodu práva a zbytečně zatěžoval protistranu a soud, potrestán za zmatek: „*Jak obžalovaný Hořecký daremně a zbytečně tím takovým zastavením pořadu práva netoliko stranou sobě odpornou, ale také i právo svým obmyslem zaměšnával, stěžoval a tudy se zmatku dopustil. Z té příčiny v pokutu právem městským vyměřenou jest upadl.*” Pokutu měl „*bez odpornosti dáti*” do dvou týdnů od přečtení ortele. Článek Q. XI. Koldínova zákoníku definoval zmatek jako zlehčování práva, tj. úsilí o to, aby „*nařízený pořád práva se jako zmátl,*” a stanovil za něj trest dva týdny vězení a zaplacení deseti kop českých grošů a nákladů druhé straně.<sup>721</sup> Popsaný případ je možné shrnout tak, že se apelace nepřipouštěla také kvůli procesním vadám, a to do jejich odstranění (zde kvůli zmatku musely být opakovány výsledky stran).

## 6.11. Výpisy z akt

Pro úspěšné odůvodnění apelace bylo často nezbytné se důkladně seznámit se soudními akty. Za tímto účelem z nich nižší soudy pořizovaly stranám výpisy. Tuto

---

<sup>720</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírká nálezů, s. 31.

<sup>721</sup> *Práva městská Království českého*, s. 311.



praxi městům v 50. letech 16. století opakovaně přikazoval apelační soud. V roce 1550 nařídil městskému soudu v Lounech, aby kvůli opožděnému poskytnutí výpisu prodloužil apelantovi lhůtu pro zdůvodnění odvolání.<sup>722</sup> O tři roky později poručili apelační radové jičinským konšelům, aby Petru Smolíkovu „*všech vejpisuov act svědkuov i... učiněného ortele v té při o škody, jichž potřebuje, bez dalších odporův přípis vydali.*”<sup>723</sup> Současně jim zaslali Smolíkovu suplikaci, aby lépe pochopili, „*co sobě... stěžuje a jakého opatření žádá.*” Příkaz odůvodnili oprávněností žádosti („*poněvadž slušné věci žádá*”) a královskou vůlí, „*aby všech jakých zápisuov act svědkuov a námi sdělených orteluov vejpisové lidem ku potřebám jich vydávány byly*”. Na vyžádání tedy měly městské soudy vyhotovit výpisy svědeckých výpovědí včetně replik stran, výpisy vlastních rozsudků a dále ortelů, které jim zaslal apelační soud. Z toho je mimo jiné patrné, že účastníkům řízení byla rozhodnutí pouze čtena a jejich písemná vyhotovení získávali jen prostřednictvím výpisů, jestliže o ně požádali. Výpisy představovaly pro strany jediné doklady o proběhlém soudním řízení. Nepřekvapí proto záznam jaroměřského soudu z roku 1557 o jejich navrácení Martinu Česalovi: „*A což jest vejpisů ku právu pod pečetí kladl, ty jsau jemu navráceny.*”<sup>724</sup> Vracení výpisů ze soudních akt mělo pro účastníky řízení také ekonomický význam, neboť za jejich pořízení platili. Z naučení apelačních radů o vrácení poplatku za apelaci z roku 1560 vyplývá, že jaroměřskému písaři náleželo „*od vypisování act*” dvacet českých grošů.<sup>725</sup>

Ať už na počátku města odmítala vydávání výpisů z neznalosti, pohodlnosti či přímo ve snaze ztížit stranám odvolání, nebrala nařízení apelačních radů na lehkou váhu a pro budoucí účely si je zaznamenávala. Lounský případ se dostal až do knihy nálezů apelačního soudu vedené v Mladé Boleslavi, což prokazuje nejen kontakty obou měst, patřících do magdeburské právního okruhu, v právních otázkách, ale především precedenční význam přisuzovaný uvedenému kauze. Zmíněnou knihu totiž mladoboleslavský soud používal jako právní pomůcku, jako sbírku relevantní judikatury, z níž vycházel při své rozhodovací činnosti.

Zatímco v Mladé Boleslavi si nařízení o vydávání výpisů poznamenali do knihy ortelů apelačního soudu, v Jičíně kvůli němu dokonce založily tzv. knihy zápisné.

<sup>722</sup> Spor mezi Kryštofem Lounským a Václavem Vosičkou. SOkA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 223.

<sup>723</sup> SOkA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 3r.

<sup>724</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 124v.

<sup>725</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 68v.

Vznikly v roce 1553 a jejich prvním zápisem se stalo zmíněné nařízení apelačního soudu ve věci Petra Smolíka z téhož roku. Jejich účel vymezil hned na začátku městský písař Jan Dvorský. Měly se do nich zaznamenávat „*všelijaká acta při lidských, nálezův právních, orteluov od krále Jeho milosti rad zřízených nad appellacími, tolikéž orteluov a confirmací od urozeného a statečného rytíře pana Viléma Trčky z Lípy a na Veliši.*”<sup>726</sup> Přestože to jičínský písař výslovně neuvedl, je nepochybné, že tyto zápisy měly sloužit k následnému pořizování výpisů stranám, jak nedlouho předtím požadoval apelační soud. Kromě výpovědí, ortelů městského a apelačního soudu zahrnovaly nálezy jičínské vrchnosti.

Co vše Jan Dvorský a po něm jeho nástupce Jan Svíčka zapisovali a z čeho mohli následně pro strany činit výpisy, včetně toho, co se rozumělo akty při lidských, ukazují konkrétně jednotlivé záznamy. První z nich, z roku 1553, nadepsaný „*Acta mezi Dorotau Mlynářkau z Nového Města pražského a Kryzostomem, sousedem v městě Jitčíně v ty časy rychtářem*”, začíná obviněním, v němž Dorota „*viní*” rychtáře Kryzostoma, že jí „*nenáležitě*” sebral váček s penězi a drahými kameny, dva prsteny a cedula řezané, které si ukryla v truhlici u Petra Piského. Následuje „*odpověď*” obžalovaného Kryzostoma, že truhlici se všemi věcmi zabavil z moci práva rychtářského na základě žaloby zmíněného Piského. Piský obvinil Dorotu, že „*s nějakým mládencem... něco v domě jeho nenáležitě činiti měla.*” Rychtář proto ji a „*toho jistého kašpara... do trestání vzal a potom i truhlici, kteráž jest u Petra Piského byla, zapečetivši ji k sobě donésti kázal.*” Výpovědi ukončuje Dorotina žádost, „*aby taková věc konec svůj míti mohla*” a radní se zachovali podle práva. Následuje rozhodnutí městského soudu s nadpisem „*Od téhož práva nález učiněn v těchto slovech*”, v němž konšelé nejprve zopakovali repliky obou účastníků řízení, a poté rozhodli, aby rychtář vše Dorotě vrátil, neboť truhlici vzal „*bez vědomí úřadu*” (úřadem zřejmě myšlena městská rada). Na závěr jičínský písař zapsal rozsudek apelačního soudu nadepsaný „*Vejpis ortelě na tu při vzešlého.*” Podle něj měl rychtář všechny předměty vrátit mlynářce v přítomnosti purkmistra a konšelů. Jestliže by Dorota odpřísáhla, že něco chybí, byl povinen jí to zaplatit.<sup>727</sup>

<sup>726</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 2r.

<sup>727</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 3v–4v.

Zápisy právních kauz městskými písaři, jež tvořily podklad pro případné výpisy, standardně obsahovaly akta, tj. výpovědi stran (obvinění či žalobu, odpověď či odpor), a učiněné ortely (rozhodnutí rychtáře, městské rady, vrchního práva). Neplatí to však absolutně, nezřídka některé části chyběly, většinou repliky stran.<sup>728</sup> Jaroměřská kniha nálezů v několika případech kupodivu nezaznamenala ortel vrchního práva, přestože obsahuje údaj o podané apelaci.<sup>729</sup>

Povinnost vydávat apelantům výpisy ukládala městským soudům též Koldínova práva městská z roku 1579 (článek C. XIII.): „*Tomu aneb těm, kteříž by odvolání vzíti chtěli, vejpis rozsudku i s pře líčením slovo od slova vydati se má, avšak bez svědkův.*” Výpis svědeckých výpovědí neměli konšelé vydávat, „*poněvadž se již na ně rozsudek stal.*”<sup>730</sup> Autor zákoníku tím chtěl zřejmě vyjádřit, že je nahrazuje výpis ortelu, neboť byl učiněný na jejich základě. Soud však musel na žádost stranám či jejich příbuzným („*přátelům*”) svědectví až třikrát přečíst.<sup>731</sup> Zákazem poskytování výpisů svědeckých výpovědí se citované ustanovení odlišovalo od nařízení apelačního soudu z roku 1553, v němž tento soud přikázal s odkazem na královu vůli jičínské městské radě, aby Petru Smolíku vydala výpisy „*act svědkuov*”.<sup>732</sup> Jestli apelační radové na svém nařízení trvali i po Koldínově kodifikaci, mi není z pramenů známo. Pokud se takovými případy zabývali po roce 1579, považuji za pravděpodobnější, že normu městského zákoníku respektovali. Když se totiž od jeho znění odchýlili u jiných pravidel, jednalo se převážně o extenzivní a méně formalistický výklad jeho norem. S tím, že by je vykládali zcela opačně, než odpovídalo jejich obsahu, jsem se nesetkal.

## 6.12. Čtení, zapečetění a odeslání soudních akt

---

<sup>728</sup> Např. SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 5r–6r.

<sup>729</sup> Např. SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 124r.

<sup>730</sup> *Práva městská Království českého*, s. 124.

<sup>731</sup> *Práva městská Království českého*, s. 124, 125.

<sup>732</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 3r.

Po podání apelace byli soudci, kteří rozhodli ve věci, povinni před stranami číst soudní akta, předložené důkazy a důvody apelace. Pak celý spis měli v přítomnosti stran zapečetit městskou pečeti a odeslat apelačnímu soudu po přísežném poslu či „jiném dobře zachovalém člověku“.<sup>733</sup> Tímto způsobem se zajišťovala autenticita apelace před případným pozměňováním ze strany městské rady. Uvedenou povinnost obsahoval i královský list z 3. dubna 1548. Příkazoval královských městům v Čechách, aby jejich soudy neodesílaly soudní spisy k apelačním bez předchozího přečtení stranám a zapečetění. Dohledem na dodržování tohoto pravidla byl pověřen královský rychtář.<sup>734</sup> 25. října 1549. zaslal Ferdinand I. podobný list též Novému Městu pražskému.<sup>735</sup>

Městský zákoník výslovně stanovil, že se oběma stranám má přečíst také důvody (příčiny) odvolání: „*Kteréžto příčiny soudcové... rozkáží je zjevně před oběma stranama přečísti.*“<sup>736</sup> Zásadu, že odůvodnění apelace musí být přečteno před expedicí od městského soudu, formuloval rovněž apelační soud při své rozhodovací činnosti. V jaroměřském sporu mezi Vitem Valšem a Filipem Lékařem z první poloviny šedesátých let 16. století judikoval, že Filip Lékař jako odvolatel má nejprve „*příčiny odvolání svého před právem čísti dáti*“ a teprve potom mají být spolu s akty zapečetěny a odeslány k apelačním do Prahy.<sup>737</sup> Uvedené pravidlo ale zásadním způsobem koriguje jiný případ, tentokrát zaznamenaný v mladoboleslavské soudní knize. Vyplývá z něj, že sám apelační soud někdy připouštěl, aby se strana, která nepodává odvolání, nedozvěděla důvody (příčiny) apelace. Z žádosti Nového Bydžova o naučení k apelačním na Pražský hrad se dozvídáme, že je apelující strana doručila k první stoličce již zapečetěné, aby se s nimi neseznámila druhá strana (a dokonce ani soudci první instance), a trvala na tom, aby byly nepřečtené vloženy do akt a odeslány k vrchnímu právu. To nenarazilo ani tak na odpor bydžovské městské rady jako hlavně protistrany. Konšelé žádali apelační soud o naučení. V odpovědi z roku 1558 jim radové napsali, že zapečetěné příčiny se mají otevřít a přečíst oběma stranám pouze tehdy, pokud jsou výslovně nadepsány „*Purgmistru a konšelům*“. V opačném případě se mají vložit do soudního spisu a ten zapečetěný odeslat bez ohledu na nesouhlas druhé strany.<sup>738</sup>

<sup>733</sup> Článek C. VI. rozdíl IV., *Práva městská Království českého*, s. 123.

<sup>734</sup> *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>735</sup> ČELAKOVSKÝ, J. *Privilegia měst pražských*, s. 406, 407.

<sup>736</sup> Článek C. VI. rozdíl III., *Práva městská Království českého*, s. 123.

<sup>737</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 62v.

<sup>738</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Kniha soudní, s. 232-233.

Avšak i tehdy, když se druhá strana seznámila s příčinami apelujícího, neměla proti nim pokládat své příčiny. Tím se vrchní instance bránila před narůstající agendou. V roce 1553 se Volf z Lejbnice odvolal proti mladoboleslavskému rozsudku ve sporu s Ondřejem Kolářem a některé jeho důvody odvolání se pře netýkaly. Ondřej na ně chtěl reagovat svými příčinami, ale apelační soud mu toto právo nepřiznal. Konstatoval, že druhá strana nemá nic sepisovat proti odůvodnění odvolatele, ať se zakládá na právu nebo ne. Pokud by totiž apelant uvedl něco, „*co by se s akty nesrovnávalo, to žádné platnosti nemá a tím si strana své pře nelepší*“.<sup>739</sup> Podobně se nemohla vůči příčinám apelace ohrazovat ani neapelující strana ve zmíněném sporu mezi Vítem Valšem a Filipem Lékařem: „*Vít Valeš proti nim psáti, ani mluvíti nemá*“.<sup>740</sup> Odvolací instance tedy o odvolání rozhodovala, aniž by k němu znala stanovisko protistrany.

### **6.13. Devolutivní a suspenzivní účinek**

Při vysvětlování pojmu apelace v obecné rovině jsem uvedl, že podané odvolání má devolutivní účinek s výjimkou autoremedury a zásadně též suspenzivní neboli odkladný účinek, pokud není výslovně vyloučen. Platilo to ale též pro odvolání k apelačnímu soudu?

Devolutivní účinek, tj. že o apelaci rozhoduje vyšší instance, nebyl městským zákoníkem výslovně upraven, nicméně nepřímo vyplýval z jeho článků o zasílání odvolání k vyššímu právu (litera C. VI. rozdíl IV.) a o odesílání odvolacího rozsudku od vyššího či vrchního práva nižšímu právu (lity C. IX., C. X. rozdíl I, C. XI. rozdíl II.).<sup>741</sup> Pochopitelně je ho možné nalézt také v instrukci Ferdinanda I. o zřízení apelačního soudu z roku 1548. V neposlední řadě mu odpovídala rovněž soudní praxe, kdy o apelaci vždy rozhodoval soud vyšší instance. Nemusel jím být nutně apelační soud, pro poddanská města tuto roli plnila také jejich vrchnost nebo některé z královských měst, od rychtářského práva se odvolávalo k městským radám a podobně. Autoremeduru neupravoval žádný předpis a ani v městských knihách jsem se nesetkal s případem, kdy by soud nižší instance plně vyhověl odvolateli a takto sám rozhodl o

---

<sup>739</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 222.

<sup>740</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 62v.

<sup>741</sup> *Práva městská Království českého*, s. 123, 124.

apelaci. Tento způsob rozhodnutí o opravném prostředku totiž přichází v úvahu pouze tam, kde jeho užitím nevznikne ostatním účastníkům řízení újma. Pro spory mezi stranami s protichůdnými zájmy se nehodil.

Normativní zakotvení suspenzivního účinku obsahovala Práva městská (1579) pod literou C. XII.: „*Ten, kterýž by se z rozsudku jakéhokoliv a očkoli odvolal, nemá hned za takového držán býti, za jakéhož by jej právo nižší položilo, a to dotud, dokudž by takový rozsudek od práva vyššího na místě postaven nebyl.*” Dokud vyšší právo nerozhodlo o odvolání, nezpůsoboval napadený rozsudek vůči apelantovi zamýšlené právní následky. Podáním apelace dosáhla procesní strana odklad splnění uložené povinnosti a případné exekuce. Městský zákoník nestanovil situace s vyloučeným odkladným účinkem.

Speciální ustanovení o odkladném účinku odvolání obsahovala Práva městská v části „*De criminibus extraordinariis. O rozličných vejstupcích aneb zavinění lidí*”. V článku P. XXXI. upravovala situaci, když zemře apelant odsouzený první instancí k trestu smrti dříve, „*nežli by rozsudek k vyřčení přišel*”. V takovém případě byl považován za nevinného („*zavinění jeho smrtí k přetržení přijde*”), neboť bez něj nemohlo řádně skončit odvolací řízení a odsuzující prvostupňový rozsudek nenabyl právní moci.<sup>742</sup> Stejně účinky nastaly pro odvolatele tehdy, jestliže před vyřčením apelačního rozhodnutí zemřel žalobce a nikdo jiný nevstoupil do jeho procesních práv.<sup>743</sup> Tato norma městského zákoníku souvisí též se suspenzivním účinkem a zároveň je projevem zásady, že bez žalující strany nelze vést civilní ani trestní soudní řízení. Již započaté řízení mohli dovést do konce dědici zemřelého žalobce.<sup>744</sup>

Případné pochybnosti o tom, kterým okamžikem ortel o apelaci „*k vyřčení přišel*”, pomáhá objasnit sám apelační soud. V roce 1577 ve sporu mezi Václavem z Brodec a Petrem Hajným judikoval, že při úmrtí procesní strany před doručením odvolacího rozsudku právu, odkud apelace přišla, v tomto případě do Mšena, má být rozhodnutí přečteno jejím právním nástupcům.<sup>745</sup> Z tohoto důvodu se vyřčením ortelu nerozumělo až jeho oznámení, resp. přečtení, stranám před první instancí, ale již jeho vydání apelačním soudem. V opačném případě by totiž byla naplněna hypotéza článku

---

<sup>742</sup> Čl. P. XXXI, rozdíl I.; *Práva městská Království českého*, s. 307.

<sup>743</sup> Čl. P. XXXI, rozdíl II.; *Práva městská Království českého*, s. 307.

<sup>744</sup> Čl. C. I. rozdíly I., II.; *Práva městská Království českého*, s. 307.

<sup>745</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 229.

P. XXXI., tj. úmrtí odvolatele před vyřčením rozsudku, a k jeho přečtení by vůbec nedošlo. Zastavení odvolacího řízení kvůli smrti apelanta, popř. žalobce bez procesních nástupců, tak přicházelo v úvahu, jestliže zprávu o jeho smrti obdržel apelační soud před expedicí rozsudku. Jinak byl ortel doručen soudu prvního stupně, a tam přečten dědicům zemřelého. Význam uvedeného nálezu pro další praxi si dobře uvědomoval písař při mladoboleslavské městské radě, když ho zapsal do tamější soudní knihy. Podobný postup se zachovával podle Koldínova zákoníku při vyhlašování ortelů městských soudů. Pokud se konšelé usnesli na rozsudku a „v tom” strana zemřela, měl být ortel přečten jejím dědicům, popř. poručníkům. Výjimku tvořily záležitosti cti a hrdla, kdy se toto pravidlo neuplatnilo.<sup>746</sup>

#### **6.14. Průběh řízení před apelačními rady**

Poté, co byla apelace od nižšího práva doručena apelačnímu soudu, začala další fáze apelačního procesu, tj. řízení před apelačními rady, jež končila vypravením odvolacího rozsudku. Její právní regulaci obsahoval soudní řád apelačního soudu, který Ferdinand I. včlenil do instrukce z roku 1548 slovy: „*Také častopsané rady naše tento řád držeti a zachovávatí mají...*“ Podle výslovného ustanovení se týkal nejen Čech, ale též dalších zemí Koruny české, přičemž rozdílná úprava platila pro vedlejší země jen v délce apelačního řízení. Nad dodržováním těchto procesních pravidel dohlížel prezident. Zejména měl dbát na to, aby se radové nerozptylovali při jednání jinými činnostmi, úmyslně neprodlužovali délku řízení, vyřizovali odvolání v pořadí, v jakém byla zaevidována, a nedopouštěli se korupčního chování.<sup>747</sup>

Od poslů nebo přímo procesních stran přebíral apelace spolu se zapečetěnými akty přísežný sekretář, který musel „*tomu, kdož té apelací dodá, jistotu poznamenanou dáti a který den té apelací dodal.*” Potvrzení o datu přijetí apelačním soudem sloužilo straně nejen jako doklad o tom, že odvolání bylo v pořádku doručeno, ale také k tomu, aby „*vědětí mohla, kdy zase k přijetí ortele vyslati nebo státi má.*” Vzhledem k tomu, že Ferdinand I. stanovil pro vyřízení apelací jednoměsíční lhůtu (ve vedlejších zemích ji

---

<sup>746</sup> Článek C. I. rozdílu III., *Práva městská Království českého*, s. 121.

<sup>747</sup> *Sněmy české II*, s. 545-548.

prodloužil o půl měsíce), věděly strany, že se mají dostavit k převzetí rozsudku nebo si pro něj poslat za měsíc (měsíc a půl) od vyznačeného data. Údaje o doručení podání se za účelem včasného rozhodnutí evidovala u apelačního soudu ve dvou rejstřících, jeden měl sekretář a druhý prezident. Jejich evidence byla důležitá též pro rozvrh práce, neboť podle instrukce se měly jednotlivé kauzy rozsuzovat v pořadí, v jakém se k soudu dostaly.<sup>748</sup> Od roku 1602 pomáhal sekretáři s registrací registrátor.<sup>749</sup>

Chtěl bych upozornit, že nezbytnou náležitost odvolání nepředstavoval spolupodpis advokáta, jak se někdy bez bližší specifikace uvádí.<sup>750</sup> Zřizovací instrukce s ničím takovým nepočítá. Začal se vyžadovat až o století později na základě reskriptu Ferdinanda III. z 26. listopadu 1644.<sup>751</sup>

Spolu s doručením apelace k apelačnímu soudu bylo třeba zaplatit do soudní pokladny tzv. „*peníze ortelní*“. Jednalo se o příjem panovníka, s nímž bez jeho „*zvláštního povolení*“ nesmělo být nakládáno. Přístup k těmto prostředkům měli pouze prezident a sekretář, jež drželi klíče od pokladny. Pro jejich evidenci se vedl registr, do něhož sekretář zapisoval, kolik peněz od kterého práva převzal. Podle výslovného panovníkova nařízení neměl pro sebe od stran požadovat více, než mu náleželo, tj. pět bílých grošů za ortel. Na respektování uvedeného zákazu měl mít „*obzvláštnie zření*“ celý apelační sbor. Soudní taxa se kromě rozhodnutí o apelaci vybírala i za naučení a slepé ortely, které si vyžádaly nižší soudy. Její úhrada šla v takových případech na vrub městských rad, jež si právní pomoc vyžádaly.<sup>752</sup>

Výši ortelních peněz placených apelační komoře instrukce nespecifikovala, ale dokládá ji pro druhou polovinu 16. století žádost měst na zemském sněmu v roce 1582, aby nemuseli k apelačnímu soudu posílat dva tolary za každou apelaci, jak se na nich chtělo nově „*mimo starobylý způsob*“, nýbrž pouze jeden tolar.<sup>753</sup> Z register taxy české splacené při apelacích, které se dochovaly pro předbělohorské období z let 1611, 1612, 1615 a 1617, vyplývá, že se v druhé dekádě 17. století vybíraly za apelaci u apelačního soudu dvě kopy míšeňských grošů.<sup>754</sup> Jelikož tolar odpovídal šedesáti grošům, jednalo

---

<sup>748</sup> *Sněmy české II*, s. 546-547.

<sup>749</sup> Podle seznamu úředníků apelačního soudu vykonávali tuto funkci před stavovským povstáním Leonard z Achu (1602) a Niklas Hoffmann (1611); NA, AS, kn. č. 69, s. 161.

<sup>750</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 228.

<sup>751</sup> ADAMOVÁ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 106.

<sup>752</sup> *Sněmy české II*, s. 546-547.

<sup>753</sup> *Sněmy české VI*, s. 204.

<sup>754</sup> NA, AS, kn. č. 48, 50, 51 (sign. VII.A.21, VII.A.23, VII.A.24), *Registra taxy české*.



se o stejnou částku jako v roce 1582.<sup>755</sup> Pobělohorské změny týkající se soudu neměly na částku vliv, podle register taxy české z let 1621-1624 a 1626-1630 činila stále stejně.<sup>756</sup> Poplatek platili i konšelé, pokud se obrátili na soud s žádostí o právní naučení. V takovém případě byl poloviční, za každou poradu se skládal jeden široký tolar.<sup>757</sup> Zaplacení dané taxy tvořilo podmínku pro expedici spisu od apelačního soudu.<sup>758</sup>

Instrukce Ferdinanda I. z roku 1548 kladla velký důraz na rychlost apelačního řízení a zamezení neodůvodněných průtahů. Za tímto účelem obsahovala hned několik ustanovení. Jedna skupina pravidel zajišťovala dostatečnou účast radů na zasedání soudu. Patřily k nim vymezení úředních hodin, vyžadování souhlasu prezidenta s nepřítomností radů a jejich obesílání k jednání v případě potřeby. S nimi souvisel požadavek na efektivní využívání pracovní doby. Další skupina norem se týkala průběhu řízení a upravovala pořadí a termíny, v nichž měly být případy rozhodovány. Soudní řád uložil radům vyřizovat apelace bezodkladně (*„aby hned konce jim činili“*) tak, jak po sobě přišly bez ohledu na majetek osob apelantů, *„aby v tom rovnost se zachovávala a žádného podezření pod přikrytím se nedalo“*.<sup>759</sup>

Maximální dobu řízení před apelačním soudem určil Ferdinand I. odlišně pro Čechy a ostatní země Koruny české. Apelační radové měli dbát na to, aby každou apelaci z Českého království rozsoudili do jednoho měsíce *„od toho dne, kteréhož dodána bude“*. Odvolání z Moravy, Slezska a obojí Lužice stačilo projednat *„pro dalekost cesty v puol druhém měsíci“*.<sup>760</sup> Tyto lhůty v zásadě odpovídaly situaci před zřízením apelačního soudu, kdy vrchní práva vyřizovala odvolání většinou do pěti týdnů.<sup>761</sup>

Stanovení delší lhůty pro vedlejší země může působit nadbytečně vzhledem k tomu, že její běh končil podle královské instrukce okamžikem předání hotového ortelu poslovi a nikoliv až jeho doručením nižšímu právu. Délka cesty tedy neměla na dobu

---

<sup>755</sup> Sněmovním usnesením z roku 1573 byl určen poměr českého tolaru (jako početní jednotky) k bílému groši (který odpovídal českému groši) 1:30. 1 český groš byl 2 groše míšeňské. Tolar jako skutečná mince se označoval adjektivem *široký* a jeho hodnota se od 70. let 16. století neustále zvyšovala. Podle sněmovního usnesení z roku 1616 měl odpovídat 9/7 tolaru jako peněžní početní jednotky; VOREL, P., *Od pražského groše ke koruně české*, s. 148-162.

<sup>756</sup> Národní archiv. Apelační soud 52,53 (sign. VII.A.25, VII.A.26), Registra taxy české.

<sup>757</sup> DOBIÁŠ, J., *Dějiny královského města Pelhřimova*, s. 197.

<sup>758</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 229.

<sup>759</sup> *Sněmy české II*, s. 546.

<sup>760</sup> *Sněmy české II*, s. 547-548.

<sup>761</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 699-700.

řízení před apelačním soudem žádný vliv. Z tohoto důvodu se domnívám, že posunutí termínu pro vydání ortelu mělo vlastně sloužit ve prospěch procesních stran. Umožňovalo i posílům z vedlejších zemí, aby se mohli po odevzdání apelace u apelačního soudu vrátit domů a poté znovu přijet do Prahy k převzetí rozsudku.

Ferdinand I. pamatoval i na lhůty pro naučení a slepé ortely, o něž žádaly nižší soudy. Poté, co jejich posel zaplatil sekretáři stanovený obnos, měli mu radové vydat odpověď „*hned*“. Pokud byla věc „*tak znamenitá*“, že to nebylo možné, byli povinni mu sdělit konkrétní termín. Ten však nesměl být „*déle přes měsíc*“.<sup>762</sup>

Přestože instrukce vyžadovala, aby se v odvolacím řízení nečinili „*zoumysla odtahové*“ a „*svévolní odkladové*“, praxe byla často jiná. V tomto smyslu apelační rady napomínal dokonce panovník.<sup>763</sup> Rovněž podle záznamů v ortelních knihách uložených v Národním archivu nebyly apelace vyřizovány vždy v předepsané lhůtě a odvolací proces trval někdy i několik měsíců, popřípadě let. Zřejmě jedno z nejdelších apelačních řízení se konalo v letech 1611 až 1623. Teprve 4. května 1623 byl confirmován prvoinstanční rozsudek, týkající se vraždy, který městská rada v Poličce vydala 15. listopadu 1610, přičemž odvolání proti němu bylo zaregistrováno u apelačního soudu již 22. ledna 1611.<sup>764</sup> Bohužel stručnost zápisu neumožňuje zjistit důvody této prodlevy. V každém případě je doba řízení v porovnání s jinými apelacemi překvapivá, i když uvážíme, že částečně zasahovala do období stavovského povstání, jež mohlo omezit činnost soudu.

Soudní řád z roku 1548 upravoval též postup při projednávání apelací. Z ustanovení, že sekretář odpovídal za pořadí, v jakém budou vyřizovány, aby „*jedna apelací po druhé, kteráž nejprve se dodá, rozvažována byla*“, je nepochybné, že tato úřední osoba připravovala program pro jednotlivá zasedání a podklady pro rozhodnutí. Radové se pak museli s každým odvoláním seznámit, rozvážit ho a nakonec na něj udělat ortel. Předtím však byli povinni „*všecky akta a spisy, kteréž se jim odešli, se vši pilností zcela a bez umenšení přeslyšeti*.“ Jak pilně posuzovali veškerý spisový materiál při své každodenní činnosti, nelze přesně říct, nicméně tato povinnost našla formální výraz i v jejich rozsudcích. Výslovně v nich uváděly, že rozhodují na základě žaloby a

---

<sup>762</sup> *Sněmy české II*, s. 548.

<sup>763</sup> Dopis Ferdinanda I. ze 7. listopadu 1548; *Sněmy české II*, s. 546.

<sup>764</sup> NA, AS, kn. č. 134, fol. 6b, 9.

akt, „*povázivše toho všeho s pilností podle práva*”.<sup>765</sup> Ze znění instrukce a odkazů na použité podklady přímo v apelačních ortelech vyplývá písemný charakter odvolacího procesu. Radové soudili podle soudních akt, které jim zasílaly nižší soudy spolu s apelacemi. K doplnění dokazování před apelačním soudem v zásadě nedocházelo.

Přesto jsem se v pramenech setkal se specifickým případem, kdy apelační radové chtěli vyslechnout svědka sami. V roce 1557 požádali konšely v Jaroměři, aby vyzvali Matěje Hřebíčka, ať se dostaví před apelační soud k podání vysvětlení, proč místnímu právu nedodal po něm poslaný apelační rozsudek. Nejednalo se sice výpověď v rámci odvolacího řízení, ale i tak tato kauza dokládá možnost ústních výslechů u apelačního soudu.<sup>766</sup> Ty nevyklučoval ani Jiří Klabouch, pokud nedošlo k vyslechnutí svědka nižším soudem.<sup>767</sup>

Pro rozhodnutí ve věci vyžadoval Ferdinandův soudní řád přítomnost alespoň devíti ze čtrnácti radů: „*nikdá méně devíti osob z týchž rad našich při udělení a zavření takového ortele a výpovědi seděti a býti nemá.*” Ve spojení s pravidlem, že se měla vyřizovat „*jedna apelací po druhé*”, je možné učinit závěr, že apelační soud rozhodoval v kolegiu a pracoval vždy na jedné kauze.<sup>768</sup> Jeho soudci nebyli rozděleni do senátů či komor, které by umožňovaly souběžné rozhodování více odvolání a zároveň specializaci na určitý okruh případů. Model vícekomorové odvolací instance pro městské soudy se v 16. století uplatnil například v Kastilii, kde tzv. kancléřství (*chancillería*) soudilo odděleně trestní a civilní věci.<sup>769</sup>

Podle soudního řádu si Ferdinand I. vyhradil právo radit nové instituci ve složitých věcech: „*Přišlaliby...apelací před ty naše rady, kteráby se jim k rozvázení a rozsouzení těžká zdála a v tom rady a naučení pro velikost pře potřebovali: tehdy aby to na nás...vznesli.*” Během jeho nepřítomnosti v zemi ho v této roli zastupoval místodržící, který měl v takových případech zasedat s apelačními rady a pomáhat jim podle „*jiných od nás jemu přidanych rad*”.<sup>770</sup> Tímto ustanovením si panovník zajistil bezprostřední kontrolu nad odvolacím rozhodováním v městském soudnictví, byť ve

---

<sup>765</sup> Např. v ortelu o krádež koně, jímž napravili rozsudek městské rady ve Dvoře Králové nad Labem z roku 1566.

<sup>766</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 61r.

<sup>767</sup> Jiří Klabouch hovoří o možnosti ústního výslechu apelačním soudem bez odkazu na konkrétní případy; KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 229.

<sup>768</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>769</sup> PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, J. M., *Apuntes de Historia de Derecho español*, s. 743.

<sup>770</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

skutečnosti záleželo na apelačních radech, v které věci se na něj obrátí. Jak bylo citované pravidlo prováděno v praxi, ukazuje naučení apelačního soudu o útrpném právu z roku 1551, které zaznamenal městský písař v Jaroměři. Apelační radové v něm jaroměřským konšelům sdělovali další procesní postup ve sporu mezi Salomínou, jednající na místě své dcery Marty, a Janem Harovníčkem podle výsledku mučení obviněného Harovníčka: „*Jestliže se na trápení k tomu skutku, z kteréhož jest obviněn, se zná, tehdy budete se dobře dále věděti, jak k němuž podle práva zachovati. Pakli by se neznal, tehdy hned bez meškání o tom Jeho Milost arciknížecí, oznámiti neobmeškávejte, a co vám dále od Jeho Milosti za odpověď dáno bude, tím se spravíte.*”<sup>771</sup> Apelační soud vyřešení obtížné důkazní situace, pokud by se obžalovaný nepřiznal, přenechal místodržícímu arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému. Od instrukce z roku 1548 se odchýlil tím, že se na reprezentanta panovnické moci neobrátil s žádostí o naučení sám, ale přímo na něj odkázal členy městské rady. Alespoň v prvních letech činnosti apelačního soudu se zdá, že naučení ve složitých případech skutečně poskytoval panovník, resp. místodržící. V pozdějších naučeních jsem se s podobnými odkazy na královskou moc nesetkal, což zřejmě souvisí s rostoucí autoritou apelačního soudu a snad i s nepraktičností citovaného ustanovení. Jakmile se nový soudní orgán stal etablovanou institucí, nebylo nutné panovníka zahlcovat záležitostmi, které byl schopen vyřešit sám.

Teprve poté, co se radové kolektivně usnesli na znění rozsudku, mohla vzniknout jeho písemná podoba. Podle instrukce měli radové napsaný ortel „*zavřítí*” a opatřit soudní pečeti, kterou jim k tomuto účelu udělil Ferdinand I. Zavřením ortelu se rozumělo jeho složení do dopisu. Takto složené a zapečetěné rozhodnutí byli radové povinni „*bez meškání*” vydat tomu, kdo apelaci přinesl. Tato osoba se prokazovala potvrzením (jistotou), které ji při přijetí apelace vystavil sekretář. K převzetí ortelu nebyla nikým vyzývána, sama si musela ohlídat uplynutí stanovené lhůty pro jeho vyhotovení.<sup>772</sup> Jestliže apelační soud nestihl v tomto termínu rozhodnout, musel posel na ortel počkat, čímž procesní straně rostly náklady na jeho další pobyt v Praze. Na takové situace upozornil král apelační rady již koncem roku 1548.<sup>773</sup> Před odesláním

---

<sup>771</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 60r.

<sup>772</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>773</sup> Dopis Ferdinanda I. ze 7. listopadu 1548 byl zpřístupněn v edici *Sněmy české II*, s. 546.

zaregistroval sekretář apelačního soudu rozsudek do „*pořádných knih*“.<sup>774</sup> Vzhledem k uvedenému postupu se v pramenech ústřední povahy, uložených v Národním archivu, nevyskytují originály apelačních rozsudků, ale jejich záznamy v chronologicky řazených ortelních knihách, které jsou často natolik stručné, že z hlediska obsahu mají jen omezenou vypovídající hodnotu.

### 6.15. *Náležitosti apelačního rozsudku*

Náležitosti apelačního ortelu regulovala instrukce z roku 1548. Nestanovila je vymezením jeho obsahu, ale ryze formalisticky, doslovným uvedením jeho znění. Vytvořila jakousi šablonu, která předurčila formální podobu všech rozsudků apelačního soudu. Jelikož apelační soud rozhodoval jménem panovníka, uváděla nejprve jeho titulaturu: „*My Ferdinand z boží milosti římský, uherský, český etc. král, infant v Hispanii, arcikníže rakouské, markrabie moravský, lucemburské a slezské kníže a lužický markrabie etc.*“ Následovalo označení práva, proti jehož rozhodnutí apelace směřovala, jména procesních stran a určení věci, které se spor týkal: „*Oznamujem tímto listem, že skrze rady naše k apelacím na hradě našem Pražském zřízené a usazené na tyto od práva N. odeslaná a odevzdaná zapečetěná akta v té při N. z jedné a N. z strany druhé se dotýkající...*“ Poté měli radové ujistit procesní strany, že vzali v úvahu veškerý spisový materiál: „*...pováživše toho všeho s pilností...*“ Pak přišel na řadu samotný výrok s uvedením, že je učiněn v souladu s právem: „*...podle práva takto o tom vypovídají etc. aneb napravují ten ortel v tomto etc. aneb zanechávají toho při tom orteli...*“ Odkaz na právo nesměl chybět ani v odůvodnění: „*...poněvadž v té při jest vypovědíno, co za právo jest etc.* Na závěr ortelu se uváděl údaj o pečeti a datace: „*Tomu na svědomí pečeti naší královskou, k tomu soudu obzvláště zřízenou, jest zapečetěno. Dán na hradě našem Pražském...*“<sup>775</sup>

Jak byla šablona dodržována v praxi, je nutné s ohledem na zběžný charakter ortelních zápisů v Národním archivu zjišťovat přímo z originálů apelačních rozsudků nebo z jejich doslovných opisů v soudních knihách, jež se zachovaly v archivech

---

<sup>774</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

<sup>775</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

některých měst. Jejich srovnáním s textem instrukce lze konstatovat, že v zásadě odpovídaly předepsané formě. Kromě samozřejmých změn, k nimž docházelo během času v titulatuře panovníka, se od ní lišily jen v některých formulacích. Například v potvrzovacích rozhodnutích se uvádělo: „*zanechávají toho ortele na témž právě... mezi dotčenými stranami učiněného, při své váze.*”<sup>776</sup> Další rozdíl představoval odkaz na podklady rozhodnutí, který šablona neobsahovala a jež se v rozsudcích apelačního soudu standardně vyskytovaly: „*jakž žaloba a acta té pře to všecko v sobě šíře obsahují a zavírají, pováživše toho všeho s pilností*”.<sup>777</sup>

Přes zmíněné odchylky, jež nesvědčí o přehnaném formalismu, zachovávaly apelační ortely stanovenou strukturu a většinou doslovně i předepsaný text. Obsáhlejší byly v případě nápravy napadeného rozhodnutí, kdy popisovaly skutkový stav a více rozepisovaly odůvodnění výroku. Naopak při jeho potvrzení nepřesahovaly rozsah šablony, neboť vyličení skutkového stavu neuváděly a v odůvodnění se omezily na konstatování, že rozsudek nižší instance je v souladu s právem.

Jak měly apelační rozsudky vypadat v proměnlivých částech textu, neupravených šablonou (skutkový popis sporu, důvody rozhodnutí), instrukce neuváděla. Náležitosti soudních rozhodnutí však reguloval městský zákoník v oddíle „*De sententiis. O ortelích, nálezích, vejpovědech a rozsudcích.*”<sup>778</sup> Podle článku B. LXXXVIII. měly být rozsudky co nejkratší, „*v slovích patrných a prostých*“, aniž bylo zapotřebí uvádět všechny důvody rozhodnutí. Stačilo zmínit jeden nebo dva podstatné. Soudci se měli vyvarovat dlouhých nepotřebných pasáží, často netýkajících se pře, a zbytečného „*tlachání*“. Současně jim městské právo ponechávalo argumentační volnost, neboť „*rozličnosti příhod lidských*” nelze omezit pravidly.<sup>779</sup> Přestože se uvedená ustanovení primárně týkala rozsudků městských soudů, z pramenů vyplývá, že se zásadou stručnosti řídili také apelační radové ve vlastních rozhodnutích. To je nejpatrnější v případech, kdy ortely nižších práv potvrzovali. Úspornost konfirmačních rozsudků byla natolik důsledná, že vůbec nic nevypovídají o podstatě kauzy. Lze se z nich dozvědět pouze soud, odkud apelace přišla, jména stran a obecné vymezení

---

<sup>776</sup> Např. originál apelačního rozsudku z 13. října 1588, jímž byl potvrzen ortel města Jičína ve sporu o stavuňk mezi plnomocníkem Elišky z Martinic a na Lomnici Pavlem Klabkou a turnovským rychtářem Simeonem Kryštofovic; SOKA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25.

<sup>777</sup> SOKA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25.

<sup>778</sup> *Práva městská Království českého*, s. 117–121.

<sup>779</sup> *Práva městská Království českého*, s. 119.

předmětu řízení, např. „*co se přípovědi na statek dotejče*”,<sup>780</sup> „*co se škod útratních a nákladních dotejče*”,<sup>781</sup> „*co se ranění dotejče*”.<sup>782</sup>

Zajímavý problém představuje formální označení apelačních rozhodnutí. Koldínův zákoník používal pro rozsudky několik pojmů: ortel, nález, vejpověď, rozsudek a *sententia*. Jazykovým výkladem jeho článku B. LXXXVII. jsem dospěl k závěru, že vejpověď a sentence byla synonyma, jimiž se rozumělo obecně jakékoliv rozhodnutí. Ortel a nález představovaly odlišné formy rozsudku. Samotný pojem rozsudek náležel do obou skupin podle toho, v jakém významu byl použit. V užším smyslu odpovídal ortelu a znamenal rozsudek vyneseny na základě psaného nebo obyčejového práva. Oproti tomu forma nálezu přicházela v úvahu, jestliže „*práva psaného nebylo a žádného k tomu předešle podobného rozsudku na to by se nenacházelo*”. Jednalo se tedy o právo nově nalezené.<sup>783</sup>

Ze studia pramenů nicméně vyplývá, že rozlišení mezi ortelem a nálezem mělo čistě teoretický význam bez reálného dopadu na praxi. V rozsudcích apelačního soudu jsem nenalezl jiné pojmenování přezkoumávaného rozhodnutí než ortel, a to i v případech, kdy ho městský soud označil za nález. Tento rozpor je patrný zejména v jaroměřské soudní knize, v níž byly v zásadě všechny prvostupňové rozsudky uváděny jako nálezy, např. „*nález mezi Šimonem Kuzmou a Matějem Pitrovým o ztracení peněz*“ a „*stvrzení téhož nálezu*“ z roku 1565, přestože v opisech apelačních rozsudků se o nich hovoří jako o ortelech („*zanechávají toho ortele... při své váze*“).<sup>784</sup> Apelační radové se zřejmě striktně drželi znění instrukce Ferdinanda I. z roku 1548, respektive v ní obsaženého vzoru apelačního rozsudku, v němž napadené rozhodnutí bylo označeno jako ortel. Pro úplnost je třeba dodat, že v jiné souvislosti použila instrukce také výraz výpověď.<sup>785</sup>

Teoretický rozdíl mezi nálezem a ortelem nerespektovaly ani nižší soudy. V Jičíně užívala městská rada většinou pojem ortel, ojediněle sentence, např. „*sentenci od*

---

<sup>780</sup> Potvrzení nálezu města Jaroměří mezi Václavem a Martinem, pozůstalými syny po Kateřině Vávrové, z jedné strany a Václavem, Matějem a Annou, sourozenci Jana Kdulíka z druhé strany (1564); SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 80v.

<sup>781</sup> Konfirmace ortelu městského rychtáře v Jičíně mezi Jindřichem Truhlářem z Vrchlabí a Janem Ostroměřským z Rokytína a na Hradištku (1563), SOKA JC, fol. 134r, 135v.

<sup>782</sup> Stvrzení jaroměřského nálezu mezi Matějem Frantou a Vávrou Hochem (1551), fol. 50v.

<sup>783</sup> *Práva městská Království českého*, s. 117, 118.

<sup>784</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 86v.

<sup>785</sup> *Sněmy české II*, s. 547.

*práva rychtářského vyhlášena vo outok vzešlých škod pro stavuňk*“ mezi Jindřichem Truhlářem a Janem Ostroměřským z roku 1562“.<sup>786</sup> Jaroměřští konšelé zase upřednostňovali výraz nález, a to i tehdy, když rozhodovali na základě psaného práva a měli tudíž vydat rozhodnutí ve formě ortelu. Tak tomu bylo i v rozsudku mezi Jiřím Pulcem a Janem Svědíkem z roku 1549, v němž výslovně odkázali na psané normy (*„co... právo psané... dostatečně ukazuje“*), ale v poučení o odvolání uvedli: *„A nezdáli se které straně neb oběma tohoto našeho nálezu přijíti...“* Terminologickou nejednoznačnost v tomto případě dovršil městský písař, když zapsal následné změnové rozhodnutí apelačního soudu do městské knihy jako *„reformací téhož ortele“*.<sup>787</sup> Méně často je v praxi jaroměřského soudu doloženo označení *„vejpověd“*.<sup>788</sup>

Uvedené poznatky je možné shrnout, že se pro rozsudky používalo více pojmenování v závislosti na zvyklostech původce bez ohledu na to, zda rozhodoval podle psaných pravidel nebo nalézal nové právo. Zatímco apelační soud označoval rozhodnutí jako ortely, v agendě městských soudů se promiscue objevovalo několik názvů, a to i v rámci jedné instituce. Tehdejší praxí se řídí i tato disertační práce, když nečiní významový rozdíl mezi ortelem a nálezem.

K povinným náležitostem apelačních rozsudků náležel též nápis, kterým musel sekretář opatřit každý ortel po zapečetění. Jeho znění určila rovněž královská instrukce z roku 1548. Soudcům nižšímu právu jím bylo sdělováno, že list obsahuje vyřízenou apelaci a že ho mají otevřít a přečíst za účasti procesních účastníků: *„Od našich Ferdinanda, římského, uherského a českého etc krále... zřízených rad, kteří nad apelacemi na hradě našem Pražském sedají, jsou tyto příležitosti zpečetěná akta a apelací vykonány a vyřízeny a tak zapečetěné každému městu, soudu neb právu, od kteréhož se odvolání a apelací stala, aby takový ortel v přítomnosti obojí strany a nejinač odevřeli, odeslati mají“*.<sup>789</sup> Toto ustanovení se zachovávalo též v praxi, byť se konkrétní formulace ve druhé části citovaného nadpisu oproti instrukci nepatrně lišila: *„Jest tato pře vykonána a vyřízena a zase ku právu města Jitčína nad Cidlinou se odsílá, aby v přítomnosti obojích stran a nejinače odevřena a přečtena byla.“* Na zapečetěných

---

<sup>786</sup> Soka JC, fol. 133v.

<sup>787</sup> Soka Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, 24v, 25r.

<sup>788</sup> Např. Soka Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 31.

<sup>789</sup> *Sněmy české II*, s. 547.



rozsudcích samozřejmě nechyběla jména stran, aby konšelé věděli, před kým je mají otevřít a přečíst.<sup>790</sup>

## 6.16. Způsoby rozhodnutí apelačního soudu

Způsoby rozhodnutí o apelacích odpovídala skutečnosti, že apelační soud nerozhodoval prvoinstančně novou věc, ale přezkoumával správnost již vydaných rozsudků. Své výroky proto nemohl omezit pouze na věcné řešení projednávaných kauz, ale musel se také formálně vyjádřit k rozhodnutím nižších soudů. Jakými způsoby se mohl s napadenými rozsudky vypořádat, normy městského práva neupravovaly. Instrukce Ferdinanda I. o zřízení apelačního soudu (1548) uváděla dvě procesní řešení, a to potvrzení a změnu původního ortelu. Je ale možné pod ně podřadit všechna rozhodnutí apelačního soudu, nebo byla jeho rozhodovací praxe rozmanitější? Dosavadní literatura této problematice nevěnovala ucelenou pozornost, přestože způsoby rozhodnutí se dají zjistit ze znění apelačních rozsudků. V knihách ortelů vedených přímo u apelačního soudu nebo při městských soudech bývají způsoby rozhodnutí navíc uvedeny v nadpisu jednotlivých záznamů, jako „*confirmací na též nález*”<sup>791</sup>, „*vejpis confirmací od krále Jeho Milosti rad zřízených nad appellacemi na tejš nález*”<sup>792</sup>, „*stvrzení téhož nálezu*”<sup>793</sup>, „*reformací*”<sup>794</sup>, „*confirmací téhož nálezu ve dvou artykulích, a třetího reformací*”<sup>795</sup>, „*reformací téhož nálezu s doložením a stvrzením posledního artykule*”<sup>796</sup> apod. Spíše výjimečně tento údaj v nadpisu chybí, např. „*od krále Jeho Milosti rad zřízených nad appellacemi ortel na tejš nález*”, a zjistí se až z vlastního textu zapsaného rozsudku.<sup>797</sup> V této souvislosti chci upozornit na skutečnost, že se pro účely statistického zpracování způsobů rozhodnutí nelze na citované nadpisy zcela spolehnout, neboť někdy neodpovídají výroku uvedenému ve

<sup>790</sup> Originál apelačního rozsudku z 13. října 1588, jímž byl potvrzen ortel města Jičína ve sporu o stavuňk mezi plnomocníkem Elišky z Martinic a na Lomnici Pavlem Klabkou a turnovským rychtářem Simeonem Kryštofovic; SOKA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25.

<sup>791</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 79v.

<sup>792</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 5r.

<sup>793</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 82r.

<sup>794</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 155v.

<sup>795</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 77v.

<sup>796</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 146v.

<sup>797</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 6r.

znění ortelu. Například ortel apelačního soudu o zbití Jakuba Krčmáře z 24. července 1586 je nadepsán v jičínské knize jako konfirmace, ale z jeho textu vyplývá, že se jednalo o pouze o částečné potvrzení prvních dvou výroků, zatímco poslední výrok o škodách byl změněn.<sup>798</sup>

Zdaleka nejčastěji rozhodl apelační soud o nálezů nižší instance jeho stvrzením neboli konfirmací (potvrzením). Jako příklad mohu uvést výpis konfirmace ve věci mordu Jiřího Kulky z roku 1553 v jičínské knize nálezů. Žaloby se ujal Václav Vavřinec z Řehnic a na Valečově jako vrchnost zavražděného a z činu obžaloval Jiřího Sladovníka z Podlužan. Trestněprávní spor soudil prvoinstančně soud v Jičíně, který obžalovaného Sladovníka neodsoudil k trestu smrti, neboť svědkové obojí strany dosvědčili, že „*Jiřík Kulka příčinu dal k svádě a na Jiříka Sladovníka korčákem pral, až mu jej vo hlavu rozrazil a Jiřík se násilí svému brániti musil.*”<sup>799</sup> Svoji argumentaci soud opřel o ustanovení zemského zřízení: „*Z té příčiny podle zřízení zemského hlavní pokoutou povinen není podle práva.*”<sup>800</sup> Následný rozsudek apelačního soudu nepřinesl po obsahové stránce k případu žádné nové informace. Po povinné titulatuře panovníka, jehož jménem bylo rozhodnutí vydáno, následovalo určení práva, odkud apelace přišla, vymezení stran a předmětu sporu, výrok o potvrzení jičínského ortelu, údaj o zapečetění a datace. Zdůvodnění výroku jako nejzajímavější část každého rozhodnutí omezili apelační radové pouze na formální odkaz na žalobu, soudní akta a právo obecně: „*Jakž žaloba a akta té pře to všecko v sobě šíře obsahují a zavírají, považivší toho všeho s pilností podle práva, zanechávají toho ortele na témž právě... mezi dotčenými stranami učiněného při své váze, poněvadž v té při co za právo vypověděno jest.*”<sup>801</sup> Jelikož se citované odůvodnění až na drobné formulační odchylky šablonovitě opakovalo ve všech potvrzovacích rozsudcích apelačního soudu, lze tyto rozsudky vykládat výhradně v kontextu s nálezy nižšího soudu, jež konfirmovaly. V případech, kdy znění stvrzeného rozhodnutí není k dispozici, redukuje se jejich badatelské využití na statistické účely. To se týká jak zápisů v ortelních knihách vedených u apelačního soudu, tak izolovaně dochovaných originálů odvolacích rozhodnutí.<sup>802</sup>

<sup>798</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 149v.

<sup>799</sup> Korčák byl v tehdejší češtině pohár, korbel; práti znamenalo tlouci; <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

<sup>800</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 5r.

<sup>801</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 5r.

<sup>802</sup> Např. originál konfirmačního rozhodnutí z 13. října 1588 mezi Pavlem Klabkou a Simeonem Kryštofem. SOKA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25.

Druhou nejčastější skupinu apelačních ortelů představovaly nápravy neboli reformace (změny) napadených rozhodnutí. Do jaroměřské soudní knihy byl zaznamenán spor mezi tamními měšťany Jiřím Pulcem a Janem Svědíkem „o vyjití ohně“ (1549/1550). Pulec žaloval Svědika o škodu způsobenou požárem, jež se rozšířil z jeho střechy na okolní domy. Jelikož svědci Matěj Bartoš, Dorota Kabšová a Barbora Bednářka dosvědčili, že se nejprve ze Svědikova komínu velmi kouřilo, potom kolem něj hořela střecha, až nakonec oheň přeskočil na Pulcův dům, vzal městský soud za prokázané, že „z komína Jana Svědika oheň vyšel“. Z tohoto důvodu byl žalovaný Svědik povinen nahradit škodu nejen žalujícímu Jiřímu Pulcovi, ale i jiným sousedům a vši obci. Vzhledem k tomu, že neměl čím zaplatit, vzali ho konšelé „ve své trestání“ a poté měl být vyhoštěn z města. Nicméně se odvolal a apelační radové napravili prvostupňové rozhodnutí tak, že Svědika žaloby zprostiti, neboť nebylo dokázáno, že požár vznikl „skrže jeho nedbanlivost“.<sup>803</sup>

Kauza dokládá zcela odlišné posouzení právních otázek nižší a vyšší instancí. Zatímco městská rada koncipovala odpovědnost za škodu jako objektivní, aniž by zkoumala otázku zavinění, vyžadoval apelační soud pro její vznik minimálně nedbalost (subjektivní odpovědnost). Lze předpokládat, že podobné případy, kdy apelační soud změnil prvostupňové rozhodnutí kvůli jinému právnímu výkladu, ovlivňovaly praxi městských soudů i do budoucna. Tomu ostatně nasvědčuje i přepisování apelačních ortelů do městských knih, v nichž se nacházejí reformace nejen domácích rozsudků, ale i z jiných měst.

Procesně neobvyklá byla změna více rozhodnutí jedním apelačním rozsudkem. Takový ortel vydal apelační soud 25. února 1619, když na základě jednoho odvolání přezkoumával v témže řízení dva nálezy od desetipanského soudu Starého Města pražského ve „dvouch rozepřích“ mezi totožnými procesními stranami.<sup>804</sup> Oba se týkaly dlužních úpisů znějících na stejnou částku, u nichž nebylo jasné, zda prokazují

---

<sup>803</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 24v, 25r.

<sup>804</sup> Desetipanský úřad Starého Města pražského, na který městská rada Starého Města pražského delegovala část soudní agendy po husitských válkách; MENDELOVÁ, Jaroslava. Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do r. 1637. In *Pražský sborník historický XVII*, Praha: 1984, s. 90; Desetipanský soud projednával majetkové spory a spory o dluhy; MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 73.

identický závazek nebo dva různé dluhy. Nakonec apelační soud rozhodl, že to jsou „*dva rozdílné šuldbrify*“.<sup>805</sup>

Méně běžným způsobem rozhodnutí v apelačním řízení, byť nikoliv ojedinělým, byla částečná změna napadeného ortelu. Jestliže se apelační soud ztotožnil jen s některým z výroků nižší instance, rozsudek změnil zčásti a ve zbytku potvrdil. Formálně rozhodl, tehdejším jazykem řečeno, o konfirmaci či stvrzení správných artikulů (článků) ortelu a reformaci či nápravě nesprávných artikulů.

Takto se vypořádal i s nálezem jaroměřského soudu z roku 1562 ve sporu mezi Matějem Láškem a syny Kateřiny Němcové ze vsi Litíče Martinem a Havlem.<sup>806</sup> Matěj Lášek žaloval Martina a Havla, že mu z vozu vypřáhli a odvedli dva koně. Bratři se hájili tím, že chtěli zabránit jeho čeledínům v odvozu kamene, který na Láškův příkaz nalámali na pozemku jejich matky Kateřiny. Městská rada vyslechla kromě procesních stran svědka Jana Veseckého, který vypověděl, že již předtím bylo Matěji oznámeno, „*aby toho kamení nebral, že jest v gruntu Kateřiny Němcový lámáno, leč se s ní o ně smluví... Na čež posměšnú odpověď dal.*“ Poté Martin s Havlem přistihli Matějovu čeládku „*při brání toho kamení*“ a chtěli je pohnat k právu do Litíče. Čeledínům se tam nechtělo, a proto bratři, „*vypřáhše jim dva koně, na právo do Litíče jsau je vedli.*“ Ani potom se Matěj Lášek nechtěl s Kateřinou Němcovou o kamení dohodnout, přestože byl k tomu vyzván rychtářem, a raději žaloval její syny kvůli odvedení koní. Jaroměřský soud vzal za prokázané, že kámen byl na pozemku Kateřiny skutečně lámán, avšak nikoliv, že „*dělníci z rozkazu Matěje Láška to kamení na gruntu jejím lámali.*“ Na základě těchto zjištění prvním výrokem zprostil obvinění Martina a Havla a druhým stanovil, že se Matěj s Kateřinou o kámen „*smluviti povinen není.*“ Třetím výrokem se zabýval uhrazením potravy pro koně v době, kdy zůstali u rychtáře, kam je zavedli synové Kateřiny. Poněvadž Matěj Lášek dokázal, „*že rychtář těmi koni sobě dělal a jich požíval,*“ nemusela ani jedna procesní strana platit za jejich „*protrávení*“ a tyto náklady zůstaly na rychtáři. I když nález nevyzněl ohledně lámání kamene pro Matěje Láška špatně, nesmířil se s tím, že soud nevyhověl jeho žalobě, a odvolal se.

Apelační radové rozhodli o odvolání v roce 1563 tak, že „*zanechávají toho ortele... v prvním a posledním artykuli... při své váze... Co se druhého artykule dotýče,*

<sup>805</sup> Spor Kateřiny Vratislavové a pražskými židy Samuelem starším a Samuelem mladším Meizlovými o šest tisíc kop míšeňských včetně úroků; NA, AS, kn. č. 133, nefoliováno.

<sup>806</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 77.

*ten takto napravují... povinen jest se on Matěj Lášek s dotčenou Kateřinou Němcovou ze vsi Litiče o takový kámen... od přečtení tohoto ortele ve dvou nedělích pořád zběhlých smluviti podle práva.*<sup>807</sup> Druhý výrok tedy změnili v neprospěch apelujícího a ve prospěch strany, která se neodvolala. Na rozdíl od první instance považovali za prokázané, že Matěj Lášek nechal na pozemku Kateřiny Němcové „*bez vůle a vědomí jejího kámen lámati a ku potřebě čeládce své k sobě voziti.*” Stačilo jim k tomu zjištění, že kámen lámali Láškovi čeledíni a měli s sebou jeho koně. Přestože vycházeli ze stejného skutkového stavu jako městská rada, posoudili spor zcela odlišně. Zatímco pro formálně uvažující jaroměřské konšely neznamenal přítomnost Láškových koní a čeledi na místě činu ještě Láškovu vinu, spokojil se apelační soud s vysokou mírou pravděpodobnosti, že k lámání kamene došlo z jeho vůle a na jeho příkaz. Poněvadž napadené rozhodnutí bylo správné jen zčásti a muselo být částečně změněno, byť v neprospěch odvolatele, vracel se soudní poplatek za apelaci, tzv. důkladné.

Méně formální hodnocení skutkového stavu v odvolacím řízení oproti řízení před městskými soudy považují za příznačný rys rozhodovací činnosti apelačního soudu. Ještě větší formalismus než jaroměřští konšelé v Láškově případě prokázala městská rada v Berouně, když odůvodnila zproštění viny tří sladovnických tovaryšů Jana, Matouše a Beneše ze sečného zranění havíře Kryštofa Flašera tím, že na jejich tělech nebyly zjevné krevní stopy. S jejich závěrem se neztotožnil apelační soud, neboť podle svědků ležel Kryštof na zemi zraněný po té, co na něj Jan zaútočil mečem. Za viníky kromě Jana označil též jeho dva kolegy, kteří mu při činu pomáhali.<sup>808</sup>

Mezi méně časté způsoby rozhodnutí o apelaci se stalo potvrzení napadeného nálezu s doplněním o další výrok. Takto rozhodoval apelační soud, pokud nižší instance opomněla ve svém jinak správném rozsudku řešení některé otázky. Konfirmaci nálezu „*s doložením jednoho artykule*” provedli apelační radové ve sporu o zranění mezi Filipem Lékařem a Vítem Valšem v Jaroměři (1563).<sup>809</sup> Vít se dostal do blíže neurčeného konfliktu s Filipovým synem Janem a jel si s ním vyřizovat účty za město. Snad měli v úmyslu uskutečnit souboj, ale přítomné osoby je začali usmiřovat. Svědci totiž vypověděli, že *což jest tu koli mezi Vítem Valšem a Janem, synem Filipovým, na nevoli bylo, skrze dobré lidi, že jest to spokojeno býti mohlo.*” Jenže pak za nimi za

<sup>807</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 77v, 78r.

<sup>808</sup> Národní archiv, fond Apelační soud, kn. č. 102, fol. 38, 39.

<sup>809</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 78.

město přijel Janův otec Filip, zřejmě natolik rozčilený, že nedbal napominání ostatních, „aby na řád a právo pamatoval a nic nepočínal,” a tasil proti sokovi svého syna kord. „A nevida ani syna svýho nic zraněnýho, na Vít Valše jest sekal a jeho jest zranil.” Jaroměřský soud ho potom uznal odpovědným za Valšovo zranění: „...dává se Vítovi Valšovi proti Filipovi Lékaři za právo, tak že jesti jemu tím zraněním povinen.”

Z hlediska studia lidských povah může být zajímavé, že se událost dostala před soud z podnětu Filipa jako žalobce a že žalovanou stranou byla jeho oběť. Podobně se zachoval také výše zmíněný zloděj kamene Matěj Lášek, když žaloval syny poškozené, že mu vzali koně, jež chtěl použít ke krádeži. Platilo ale v raně novověkém soudnictví, že nejlepší obranou je útok a že se žalobě nejlépe předejde žalobou? Z prvoinstančních rozsudků v obou případech je zřejmé, že se městský soud necítil žalobou natolik vázán, aby nemohl rozsoudit věc komplexně a kromě žaloby posoudit rovněž vinu žalobců, přestože nebyli obviněni. Předmět řízení tedy nebyl striktně vymezen návrhem procesních stran (žalobou či obviněním) a soudy rozhodovaly též o dalších souvisejících otázkách z úřední povinnosti. Preventivní podání žaloby se proto nemuselo vyplatit. A to byl případ i Filipa Lékaře. S podobnými kauzami jsem se v ortelních knihách ostatně setkal častěji. Například v roce 1564 byl v Jaroměři žalován Jan Kulhavec z Dolan za zranění Zikmunda Melcera z Vlčkovic. Městský a posléze i apelační soud však uznaly vinným žalujícího Melcera z krádeže šavle, kterou vzal Kulhavci, „když on spal”.<sup>810</sup>

Ani nález městské rady o vině za zranění (1562) nezchladil Filipovu horkou hlavu a ten se odvolal. Apelační soud rozsudek potvrdil, „však s tím doložením”, že všichni tři aktéři kauzy, tj. Filip Lékař, jeho syn Jan a dokonce zraněný Vít Valeš mají být vsazeni do šatlavy na tři dny „pro takovou svou nevážnost a všetečnost, kteréž jsou se tak pod úřadem a právem dopustili.”<sup>811</sup> Co tím konkrétně soud myslel, není kvůli nedostatečnému zdůvodnění jasné. Z procesního hlediska je podstatné, že doplnění výroku (doložení artikulu) v napadeném rozsudku mohlo být i v neprospěch odvolatele a že se v takovém případě navracelo důkladné: „A co k apelaci složeno, to aby zase navráčeno bylo.”<sup>812</sup> V tomto ohledu se konfirmace (stvrzení) nálezu s doložením artikulu blížila jeho částečné reformaci (nápravě). Jestliže městský soud pochybil tím, že nevydal zcela správné nebo úplné rozhodnutí, apelace byla považována za

<sup>810</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 82v, 83v.

<sup>811</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 78v.

<sup>812</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 78v, 79r.

oprávněnou a důkladné bylo třeba vrátit. Nebylo přitom rozhodné, zda změna či doplnění rozsudku apelačním soudem byly pro odvolatele *in bonus* nebo *in peius* (k lepšímu nebo horšímu). Další důležitý procesní poznatek se týká předmětu řízení. Uvedl jsem, že předmět prvostupňového řízení určovala žaloba jen částečně a soud ho mohl z úřední povinnosti vymezit širěji. Podobně nebyl apelační soud co do předmětu odvolacího řízení vázán žalobou, apelací a dokonce ani rozhodnutím, které přezkoumával. Doplněním dalšího článku totiž předmět řízení rozšířil o otázku, která v prvním stupni nebyla vůbec projednávána. Pro procesní strany to znamenalo, že ztratily možnost se proti takto doplněnému výroku vyšší instancí odvolat.

Do jaké míry třídenní vězení nařízené apelačním soudem Filipa Lékaře a Víta Valše napravilo, není z pramenů známo. Jisté je, že se soudili a odvolávali nadále. Nejprve se Filip odmítal vyjádřit k Vítově žalobě, až ho jaroměřský soud rozsudkem zavázal (1564) „*na jeho vinění odpověď světlou dáti,*” neboť neprokázal „*proč by na žalobu Víta Valše odpovídati povinen nebyl.*”<sup>813</sup> Proti tomuto rozhodnutí se Filip neúspěšně odvolal k apelačnímu soudu.

Ještě tentýž rok se soudil s Valšem kvůli dva roky starému zranění znovu. Důvodem se staly nejasnosti ohledně výše odškodného. První nález městské rady z roku 1562 totiž stanovil jen Filipovu vinu a ponechal na stranách, na jakém odškodnění se domluví. Takové řešení nebylo ničím neobvyklým, neboť jsem se s ním v raně novověkých ortelech setkával běžně a užíval je též apelační soud. Když přezkoumával uvedený nález jaroměřských konšelů, považoval za dostatečný výrok, že za Valšovo zranění odpovídá Filip Lékař, a nepokládal za nutné ho doplnit o výši odškodného.<sup>814</sup> V roce 1563 sám uložil povinnost Matěji Láškovi smluvit se s Kateřinou Němcovou o kámen, který neoprávněně nechal lámat na jejím pozemku.<sup>815</sup> Jelikož se však v tomto případě nedokázali Filip a Vít smluvit o výši odškodnění ani za pomoci svých přátel, požádali městskou radu v Jaroměři o vysvětlení jejího prvního nálezu, jež původně předpokládal dohodu obou aktérů. Radní jim vyhověli a vydali „*nález... o vysvětlení předešlého nálezu, co se ouplatku za zranění dotýče*” (1564), kterým stanovili odškodnění ve výši deseti kop českých grošů.<sup>816</sup> Vzhledem k tomu, že vysvětlení

---

<sup>813</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 82r.

<sup>814</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 78v, 79r.

<sup>815</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 77v, 78r.

<sup>816</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 83v, 84r.

dřívějšího rozsudku mělo formu rozhodnutí, mohly se dotčené strany proti němu odvolat. Této možnosti využil Vít Valeš, zřejmě pro nesouhlas s výší odškodného, zatímco jeho soupeř „*nález přijal*“. Apelační soud mu nevyhověl a nález o vysvětlení téhož roku potvrdil.<sup>817</sup>

K neobvyklému stvrzení prvostupňového rozsudku s doložením došlo v roce 1551 v jaroměřském sporu Jiřího Popáska s jeho švagrem Laurýnem. Apelační soud v doložení formuloval své výhrady k formě přísahy, jež Laurýnovi nařídil městský soud, nicméně ji nezneplatnil.<sup>818</sup> Doložení tak sloužilo pouze k zpochybnění postupu nižšího práva, aniž by jeho rozhodnutí v něčem fakticky doplňovalo a dotklo se procesních stran. Tento případ svědčí o tom, že sami apelační radové chápali svoji rozhodovací činnost nejen jako prostředek k nápravě chybných rozhodnutí, ale též jako nástroj metodického působení na městské soudy.

Zcela ojedinělým způsobem rozhodnutí o opravném prostředku se stalo zrušení napadeného rozsudku. Ve studovaných ortelních knihách jsem našel pouze jeden takový případ, a to v kolínské knize. Zjištění zrušujícího ortelu bylo pro mne překvapivé nejen kvůli jeho výjimečnému výskytu, ale také z důvodu, že nelze podřadit pod žádný ze způsobů vyřízení apelace, jež předvíдалa instrukce o zřízení apelačního soudu, tj. zanechání nebo napravení napadeného rozhodnutí.<sup>819</sup> Kolínský písař zapsal ortel apelačního soudu z roku 1584, jímž byl zrušen (v dobové terminologii zdvižen) rozsudek Nového Města pražského o uložení pokuty podle ustanovení Práv městských „*pod literou C. 5. při konci*“. Uvedená pokuta tvořila sankci za hanění soudců a novoměstští konšelé uložili Floriánu Koníkovi, Matěji a Štěpánu Telečkovým. Podle apelačních radů však městský soud nebyl k takovému rozhodnutí příslušný, neboť soudci nemohli sami sobě přisuzovat pokutu.<sup>820</sup>

Co se týče způsobů rozhodnutí o apelacích, lze shrnout, že kromě stvrzení a nápravy rozsudku nižší instance, o nichž hovoří Ferdinand I. ve své instrukci z roku 1548, používal apelační soud také jejich varianty, tj. potvrzení s doložením a částečnou změnu. Výjimečně napadené rozhodnutí zrušil, pokud vůbec nemělo být vydáno. Toto procesní řešení přicházelo v úvahu zejména, když nižší soud rozhodl mimo svoji

---

<sup>817</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 84r.

<sup>818</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 28v. – 29v.

<sup>819</sup> Sněmy české II, s. 547.

<sup>820</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 19.



pravomoc. Ojediněle apelační soud přezkoumal více ortelů s totožnými stranami najednou a rozhodl o nich jedním rozsudkem.

Shora uvedené kauzy dokládají, že praxe apelačního soudu umožňovala *reformatio in peius*, tj. změnu napadeného nálezu v neprospěch odvolatele. Současně mohl apelační proces ovlivnit v pozitivním nebo negativním smyslu právní postavení účastníka řízení, který se neodvolal, a to i v záležitosti, jež nebyla předmětem odvolání druhé strany. Kateřina Němcová získala apelací Matěje Láška, která se týkala odvedení jeho koní, nárok na náhradu za lámání kamene na svém pozemku, odvolání Filipa Lékaře proti výroku o jeho vině přivedlo poškozeného Víta Valše na tři dny do vězení pro „*nevážnost a všetečnost*“. Sami apelanti si v obou případech před apelačním soudem pohoršili.<sup>821</sup> Podobné situace kodifikované městské právo z roku 1579 neřešilo, nicméně dílčí úpravu přinesla ještě před vznikem apelačního soudu Práva městská Brikcího z Licka (1534).

Brikcí připouštěl, že vítězství odvolatele může být také ke prospěchu jiného účastníka řízení: „*Kterýkoli z stran se odvolá, to odvolání i druhému k užitku muož býti. Opět v obecní při kolikrát se jeden odvolá a druhý nic. Tehdá ono vítězství také tomu prospěje, který se jest neodvolal...*“<sup>822</sup> Nezmiňoval se však o tom, že by odvolací instance mohla rozhodnout ve věci neapelující strany (v její prospěch či neprospěch), pokud tato věc zároveň nebyla předmětem odvolání. Naopak výslovně stanovil, že se procesní strany ve své vlastní záležitosti musely odvolat zvlášť, byť se jednalo o jednu při: „*...ač by kteří rozdílně byli potupeni a odsůzeni, ačkoli z té pře to pochází, však proto víc než jednoho odvolání potřeby jest.*“<sup>823</sup> Z toho lze dovodit, že se podle Brikcího odvolací instance nemohla odchýlit od předmětu apelace. Od těchto pravidel se rozhodovací činnost apelačního soudu značně odlišovala, neboť apelační radové přezkoumávali spor velmi široce, tj. nad rámec odvolání a dokonce i napadeného rozhodnutí. Jejich plný přezkum znamenal, že podání apelace vždy znejišťovalo všechny účastníky procesu v jejich právech a povinnostech bez ohledu na osobu apelanta a obsah odvolání. Skutečnost, že Koldín citované Brikcího ustanovení v žádné podobě nepřevzal do svého zákoníku, svědčí o tom, že v době kodifikačních prací již vyšlo z užívání.

---

<sup>821</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 77r–79r.

<sup>822</sup> Brikcí, kapitola čtvrtá, artikul XIII.

<sup>823</sup> Brikcí, kapitola čtvrtá, artikul XIII.

### 6.17. Uložení povinnosti v rozsudcích apelačního soudu

Apelační soud stejně jako nižší soudy rozhodoval svými ortely o právech a povinnostech procesních stran. Přisouzení práva jedné straně odpovídalo stanovení povinnosti druhé straně. V tomto ohledu se raně novověké rozsudky neodlišovaly od současných představ o soudních rozhodnutích. Jak ale ukazují prameny, byl rozdílný způsob, jakým tyto povinnosti ukládaly. Oproti dnešnímu stavu, kdy soud musí přesně vymezit obsah a rozsah ukládané povinnosti, např. zaplacení konkrétní částky, nebylo stanovení konkrétní povinnosti rozsudkem městského nebo apelačního soudu až tak samozřejmé. V řadě případů totiž soud jen konstatoval, že neúspěšná strana je podle práva odpovědná druhé straně za nějaké protiprávní jednání (je jí něčím povinna podle práva), aniž by určil jakým způsobem. Například, když v roce 1557 napravil apelační soud rozsudek jaroměřské městské rady o zranění a zchromení Pavlíčka Tesaře, uvedl ve výroku pouze, že „*on Vojtěch jemu Pavlíčkovi takovým zraněním jest povinen vedle práva.*”<sup>824</sup> Nepovažoval přitom za nutné uvádět, v čem tato povinnost spočívala. Stačilo, že odkázal v obecné rovině na městské právo, z něhož vyplývala. Z toho je patrné, že se u stran předpokládal určitý stupeň právního vědomí, neboť ze samého ortelu se obsah a rozsah uložené povinnosti nedozvěděly. Čím byl vlastně zmíněný Vojtěch Pavlíčkovi povinen, osvětluje pozdější městský zákoník z roku 1579 (článek S. XI.): „*Kdož by koli... bez hodné a spravedlivé příčiny někoho zbil, zranil, zchromil, urval, upolíčkoval... ten každý zbitím zraněním, zsekáním aneb ochromením druhému povinen bude.*” Pachatel takového skutku měl být uvězněn, „*dokudž by s tím, kohož tak zbil, zranil, zsekal, ochromil aneb zupolíčkoval, o to všecko se neumluvil.*”<sup>825</sup> Právo zde ponechávalo na aktérech sporu, aby se sami dohodli na výši odškodnění. Obdobně byla podle rozsudku apelačního soudu z roku 1575 povinna Marta Úpská Pavlu Žubrovi „*nápravou... podle práva*” za to, že naříkala (zpochybňovala) jeho svědectví před královéhradeckým

<sup>824</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 155v.

<sup>825</sup> *Práva městská Království českého*, s. 329.

soudem.<sup>826</sup> Ani zde soud nestanovil způsob a výši odškodnění, pouze obecně odkázal na právo.

Dohoda o narovnání mezi stranami byla velmi častým řešením soudních pří. Někdy apelační soud tento způsob odškodnění stranám výslovně uložil. V roce 1564 odsoudil obžalovaného Ondřeje Kapouna, aby se do dvou neděl smluvil s Nikodémem ze vsi Nesuchyně o zbití a zranění. Změnil tak nález soudu v Podbořanech, který se nespokojil se svědectvím pouze jednoho svědka žaloby a požadoval po zraněném Nikodémovi přísahu, že ke svému napadení nezavdal útočníkovi příčinu. Jestliže by se podle apelačního rozsudku strany ve stanovené lhůtě nesmluvily, měl prvoinstanční soud věc rozsoudit opětovně, samozřejmě s možností odvolání.<sup>827</sup> Dohodu o narovnání neukládal apelační soud stranám pouze v trestních věcech, ale také v civilních. Například v roce 1563 se měl Matěj Lášek smluvit s Kateřinou Němcovou do dvou týdnů o krádež kamene.<sup>828</sup> V roce 1548 odvolací instance potvrdila nález jaroměřského práva, aby se Martin Hovorka z Jaroměře dohodl s Johanou Uchytlovou ze Svinišťan o sklizenou pšenici.<sup>829</sup>

Jestliže se strany samy nebo za pomoci prostředníků o výši odškodnění nedomluvily, rozhodovaly o něm soudy. Do této situace se dostali také zmiňovaní Filip Lékař a Vít Valeš, když se měli podle nálezu městské rady v Jaroměři z roku 1562 dohodnout o zranění. Poněvadž se přes snahu svých přátel „*o takové zranění smluviti nemohli*“, požádali městský soud o vysvětlení rozsudku. Ten jim vyhověl v souladu s tehdejší praxí vydáním nového rozhodnutí (1564), který jaroměřský písař zaznamenal do soudní knihy jako „*nález mezi Vitem Valšem a Filipem Lékařem o vysvětlení předešlého nálezu, co se auplatku za zranění dotýče.*“ Městský soud fakticky doplnil výrok o Filipově vině v původním ortelu z roku 1562, tehdy potvrzený apelačním soudem, o částku, kterou je viník povinen poškozenému zaplatit: „*Filip Lékař podle prvního artykule našem položeného, a vrchním právem stvrzeného, Vítovi Valšovi za takové zranění 10 kop grošů českých od přijetí nálezu tohoto dáti a na právě složití podle práva ve dvou nedělích jest povinen.*“<sup>830</sup> Na odškodnění za zranění se „*pro velikost sumy*“

---

<sup>826</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 232r.

<sup>827</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 421.

<sup>828</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 77v, 78r.

<sup>829</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 21v, 22r.

<sup>830</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 83v, 84r.

nedohodli ani Jan Růt a Vavřinec Hoch v roce 1550. Také v tomto případě konšelé v Jaroměři vysvětlovali svůj původní ortel.<sup>831</sup>

Vysvětlení dřívějšího rozsudku bylo jedním z procesních institutů standardně využívaných v raně novověké soudní praxi. Jak je z uvedených případů patrné, sloužilo někdy spíše k doplnění ortelu než skutečně k jeho vysvětlení. Forma rozhodnutí umožňovala procesním stranám, aby se proti vysvětlení odvolaly k apelačnímu soudu. K odvolání došlo i ve zmíněných kauzách.

Se situacemi, kdy soudy určily konkrétní povinnost přímo svým rozsudkem, jsem se kromě vysvětlujících nálezů setkal především ve sporech o dluhy. Bylo to tedy zejména v kauzách, jejichž předmětem se stalo peněžní plnění. Výše uložené povinnosti byla v takových případech většinou daná částkou, o kterou se strany soudily. Například v roce 1557 apelační soud potvrdil nález z Jaroměře, který uložil Sixtovi, aby zaplatil Vavřinci Hoškovi do dvou neděl dluh 15 kop míšenských grošů.<sup>832</sup>

Lze shrnout, že apelační soud stejně jako městské soudy stanovil ve svých rozsudcích povinnosti procesním stranám trojím způsobem, tj. nepřímo odkazem na právní normy, přímo uložením konkrétní povinnosti nebo dohodou zúčastněných stran.

Přestože městský zákoník stanovil dvoutýdenní termín pro splnění uložené povinnosti, nalezl jsem v apelačních rozsudcích též jiné lhůty. Její délka zřejmě závisela na velikosti plnění. Například Jiří Kobr musel v roce 1611 uhradit šest kop grošů míšenských jako odškodné za zranění Dorotě Cidlinské, která mu poničila pole.<sup>833</sup> Koželuzi z Mladé Boleslavi měli na zaplacení 121 kop čtyřtýdenní lhůtu.<sup>834</sup> Oba případy vyřizoval v první instanci mladoleslavský soud. Na úhradu více než 191 kop dosatali Mikuláš Krejčí se ženou šest týdnů.<sup>835</sup>

Soudy ukládaly povinnosti také stranám, které ve sporu zvítězily. Jednalo se o různé formy povinnosti neškodit neúspěšné protistraně. V roce 1567 se Anně Plaché nepodařilo před soudem v Jaroměři dokázat vinu Václava Junka za zranění a smrt jejího manžela Mikuláše. Městská rada Junka sice zprostila obvinění, avšak současně stanovila,

---

<sup>831</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 31.

<sup>832</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 40v, 41r.

<sup>833</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 10-11.

<sup>834</sup> Tamtéž, s. 215–216, 233–234.

<sup>835</sup> NA, AS, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, s. 274–276.

že „nemá se nad touž Annou ani sirotkem... žádnými pohrůžkami, ani činy mstíti.“<sup>836</sup> Jaroměřský nález stvrdil apelační soud.<sup>837</sup> Procesním stranám bylo též ukládáno, aby nevytvářely protistranám nadbytečné náklady.<sup>838</sup>

## 6.18. Vrácení důkladného

Některé rozsudky apelačního soudu obsahovaly výrok o tom, že se má zaplacený soudní poplatek, tzv. důkladné, navrátit apelující straně. Městská práva v čl. C. IX. přiznávala jeho vrácení, jestliže se „strany smluvily, aneb sám ten, kdož se odvolal, od toho odvolání dobrovolně by pustil.“<sup>839</sup> Výslovně se tak muselo stát se před doručením rozsudku vrchního práva k nižšímu soudu. O těchto procesních úkonech se přirozeně nižší soud musel nějakým způsobem dozvědět, a proto městský zákoník explicitně podmínil vrácení peněz tím, že odvolatel zmíněné skutečnosti soudu oznámil: „...má jemu, kdyžby se před právem k tomu přiznal, důklad jeho zase navrácen býti.“<sup>840</sup> S pochybnostmi ohledně vrácení poplatku z uvedených dvou důvodů jsem se v knihách apelačních ortelů ve sledovaných městech nesetkal. To lze vysvětlit jistě menší četností popsanych situací a patrně také jednoznačností normy, jež v praxi nečinila výkladové problémy.

Druhým a zdaleka častějším důvodem pro vrácení důkladného byl úspěch v odvolacím řízení. Pokud apelační soud odvolání vyhověl a napadené rozhodnutí změnil, získal odvolatel zaplacený poplatek nazpět. Peníze mu nevracela druhá (neúspěšná) strana, ale soud, který vydal nesprávné rozhodnutí, a tedy způsobil, že se apelující musel domáhat nápravy v apelačním řízení. Přestože tento důvod kodifikovaná městská práva neupravují, je možné ho snadno zjistit ze samotných změnových rozsudků apelačního soudu, které bývají zakončeny formulací: „A co k appellací složeno, to aby zase navráceno bylo.“<sup>841</sup> Tak se se svými penězi za podání apelace opětovně shledal i Řehoř Dytrych, rychtář z Radvanic na Trutnovsku, jenž se ve druhé polovině šedesátých

<sup>836</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, s. 90v.

<sup>837</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, s. 91r.

<sup>838</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 231.

<sup>839</sup> *Práva městská království českého*, s. 124.

<sup>840</sup> *Práva městská království českého*, s. 124.

<sup>841</sup> Např. SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů fol. 98r.

let 16. století dostal do sporu s jakýmsi Jobrbortlem ze sousední vsi Chvalče o více než 90 kop míšenských grošů. Na jeho příběhu lze ukázat praxi apelačního soudu, který nařizoval vrácení důkladného, jestliže změnil ortel nižšího práva, a to bez ohledu na to, zda tak učinil z důvodů tvrzených odvolatelem. Jinými slovy apelantovi náleželo vrácení soudního poplatku, i když mu apelační radové plně nevyhověli. Stačilo, že nižší stolice nerozhodla zcela správně.

Rekonstrukci případu Řehoře Dytrycha nabízí jaroměřská soudní kniha, která v jeho věci obsahuje nálezy rychtářů a městských rad v Jaroměři a v Úpici a dva rozsudky apelačního soudu z let 1565–1568. Naposledy rozhodoval apelační soud v roce 1568, když změnil nález městské rady v Úpici jako první instance.<sup>842</sup> Na základě všech zaznamenaných rozhodnutí a samozřejmě s vědomím, že popisují skutkový stav méně podrobně než nedochovaný spisový materiál (na což odkazují oba rozsudky apelačního soudu slovy „... *žaloba a akta té pře to všecko v sobě šířeji obsahují a zavírají*“) lze konstatovat, že Dytrych obstavil Jobrbortla kvůli nezaplacení kupní ceny za prodaný statek. Soud v Úpici „*toho všeho bedlivě, což se jest tu od obojí strany mluvilo, též i svědky čtené od obojí strany vedené*“ vyslyšel a přiklonil se k tvrzení Jobrbortla, že Dytrychovi „*stavuňkem povinen není*“, neboť radvanický rychtář „*podle práva takového dluhu dostatečně neprokázal..., ani neoznámil zač, ani svědkové jeho toho nedokládají, že což jest on Jobrbortl jemu Řehořovi Dytrychovi za statek dlužen byl.*“ Úpická městská rada přitom vycházela z toho, že Jobrbortl dlužnou částku pro Dytrycha již složil při svém domovském právu v Chvalči a ponechala na Dytrychově vůli, jestli ji bude chtít u chvalečského práva vymáhat.

Apelační soud tento nález nezměnil příliš zásadně. Vzal za prokázané, že peněžní suma byla v Chvalči skutečně deponována, ale kvůli vrchnosti procesních stran („*příčinou pána jich*“) nebyla vydána. Obě strany se měly do čtyř nedělí od přečtení apelačního ortelu dostavit k chvalečskému právu a tamního rychtáře a konšely soud zavázal vydat Dytrychovi celý obnos. Poté byl Dytrych povinen vystavit svému dlužníku kvitanci. Přestože předmětem sporu bylo právo stavuňku, které odvolací instance ve shodě s prvoinstančním rozhodnutím odvolateli nepřiznala, stačilo jen doplnění pasáže o dalším postupu u chvalečského práva k tomu, aby apelace byla považována za úspěšnou a důkladné se odvolateli navracelo. Nicméně to automaticky neznamenalo, že mu soud

---

<sup>842</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů fol. 97r–100v.

přiznal též náhradu nákladů neboli škod. V Dytrychově případě totiž apelační radové nezměnili nález úpického soudu zcela, ale „*co se pak druhého artykule z strany škod dotejče*,“ rozhodli, že „*toho zanechávají při své váze*,“ tj. „*aby jedna každá strana své škody nesla*.“<sup>843</sup>

Zdá se, že v prvních desetiletích činnosti apelačního soudu panovaly alespoň v některých městech nejasnosti ohledně placení a vracení důkladných peněz. Jaroměřští si ve své soudní knize zaznamenali naučení z roku 1553, které jim poskytl apelační soud nikoliv na jejich vlastní žádost, ale na základě suplikace královéhradeckého měšťana Oldřicha Sudíka. Městská rada v Jaroměři po Sudíkovi chtěla, aby protistraně, jež uspěla v odvolacím řízení, vrátil zaplacený poplatek.<sup>844</sup> Apelační radové nejprve odkázali na blíže neurčené královské nařízení, podle něhož důkladné neplatí ten, kdo u městského soudu vyhrál, ale odvolatel: „*... ne ten, kdož při udrží, ale ten, kdož odvolání bere, nechťce na orteli purkmistra a konšelův při kterémžkoliv právě městském přestati, k appellací skládá*.“ Dále uvedli obecné pravidlo, že složené peníze mají být vráceny, „*jestliže odvolávající se dobře apeluje*.“ Odvolatel ale neměl dostat z městské pokladny nazpět celou částku, ale pouze to, co z ní zbylo po odečtení nákladů na posla do Prahy a jedné kopy míšeňských grošů zasílaných vrchnímu právu (apelačnímu soudu), tj. pouze část náležející městskému právu. Zbytek mohl uplatnit na neúspěšné straně spolu s jinými výdaji na soudní řízení v rámci samostatného řízení. Podle apelačního soudu jaroměřská rada neměla Oldřicha Sudíka nutit, aby apelujícím důkladné zaplatil. Naučení končilo opatrnostní klauzulí pro situaci, že by skutkový stav byl jiný, než ho vyličil Sudík ve své suplikaci: „*Pakli by co v tom jiného bylo, psaní své nám oznámiti nemeškejte*.“

Obtíže s navracením důkladného se v padesátých letech 16. století nevyhnuly ani dalšímu věnnému městu Chrudimi. Jeden takový chrudimský případ zapsal písař v Jaroměři do tamější soudní knihy, což svědčí nejen o důležitosti, již mu přikládal, ale pochopitelně také o komunikaci v právních otázkách mezi oběma městy.<sup>845</sup> Chrudimští konšelé rozhodovali o nákladech (škodách), které vznikly manželům Ondřeji a Dorotě Vítkovým zřejmě v souvislosti s nějakým dříve vyhraným soudním sporem.<sup>846</sup> Přestože

<sup>843</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 97r, 98r.

<sup>844</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 60v.

<sup>845</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 64r.

<sup>846</sup> Dřívější soudní spor není v jaroměřské knize zmíněn; jeho existenci dovozují ze skutečnosti, že následně chrudimský soud rozhodoval „*o škodách*“, tj. nákladech soudního řízení, což se již v knize výslovně uvádí.

tento ortel apelační soud napravil (ze záznamu v jaroměřské knize není patrné jak), chrudimský soud odmítl manželům důkladné vrátit. O tom v Chrudimi dokonce vydali rozhodnutí a následoval další změnový rozsudek apelačního soudu, který byl datován v pátek po svaté Dorotě bez uvedení letopočtu. Jaroměřský písař zřejmě nepovažoval za nutné pro potřeby místní praxe rok uvádět, popř. ho z předlohy nepřečetl. Avšak z umístění záznamu v soudní knize mezi ortely z padesátých let lze rozhodnutí zařadit do stejné doby. Rozsudek zavázal městskou radu nahradit Ondřejovi a Dorotě „*peníze k apellací složené*“, samozřejmě „*mimo jednu kopu míšenských, k vrchnosti právu odeslané, a na posla vynaložený... poněvadž předešle ortel purkmistra a konšelův města Chrudimě v té při o škody... jest napraven.*“ Jelikož tímto rozsudkem bylo opět vyhověno odvolání a napraveno původní rozhodnutí, nepřekvapí jeho závěrečné ustanovení: „*A což k appellaci složeno, to aby zase navráceno bylo.*“ Chrudimské právo tedy nakonec muselo vrátit důkladné dvakrát.

Pochybnosti s navracením soudního poplatku neopustily jaroměřské konšely ani v následujících letech. V roce 1560 obdrželi na vlastní žádost naučení od apelačního soudu: „*...vy straně, té kteráž takové peníze k appellací složila a ortelem Jeho Milosti císařské při obdržela, což jich mimo 1 kopu míš. k vrchnímu právu odeslanou a záplatu poslu a 20 grošů českých písaři od vypisování act náležitých, ...navrátiti ste povinni.*“<sup>847</sup> Z něj plyne, že městská rada z důkladného nevracela nejen taxu pro apelační soud a náklady za posla, ale též odměnu písaři za výpis ze spisu, který se spolu s apelací zasílal apelačnímu soudu. Oproti svým předchozím aktům zde apelační soud rozšířil objem položek, na jejichž vrácení městským soudem nevznikal odvolateli nárok a musely být uplatněny na protistraně v řízení o škodách. Dále naučení obsahovalo výrok, který bez bližší znalosti případu neumožňuje zcela jednoznačnou interpretaci: „*...a vostatek strana, která pak v při vzala doplnění, těch 4 kop míš. doložiti má, nebo kdyby ortel váš byl stvrzen, tehdy by vám takové peníze... v pokutě náležely.*“ S určitou mírou nejistoty si ho vykládám tak, že neúspěšná protistrana doplnila svá tvrzení až po vydání napadeného rozhodnutí, takže městský soud nemohl vzít toto doplnění ve svém nálezu v úvahu. Jelikož odůvodňovalo jiné řešení právní otázky, apelační soud napadený ortel nemohl potvrdit a jaroměřští konšelé museli bez svého zavinění vrátit apelujícímu čtyři kopy míšeňských grošů na důkladném, které by jim v případě neúspěšné apelace zůstaly. Tuto

---

<sup>847</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 68v.



částku proto měla nahradit strana, která svým dodatečným tvrzením způsobila, že napadené rozhodnutí bylo v odvolacím řízení změněno.

### **6.19. Doručení a oznámení apelačního rozsudku**

Expedicí apelačního ortelu k soudu, odkud byla apelace podána, se skončila část odvolacího řízení, která probíhala u apelačního soudu a kterou upravoval soudní řád Ferdinanda I. z roku 1548. Další procesní fázi regulovalo právo, jímž se řídila nižší instance. Pro města představovalo tento normativní základ městské právo. Městský zákoník z roku 1579 stanovil pravidla pro předání odvolacího rozsudku nižšímu soudu a oznámení výsledku apelace procesním stranám v oddíle „*De appellationibus seu provocationibus. O odvolání aneb apelacích.*“<sup>848</sup>

Ortely apelačního soudu se doručovaly městským radám, proti jejichž rozhodnutí odvolání směřovalo, většinou prostřednictvím poslů. Nebylo však vyloučeno, aby byly při expedici vydány přímo některé z procesních stran. S touto situací počítalo rovněž městské právo: „*Také když by od vrchního práva apelací zase odeslána byla a komu z těch, mezi nimiž soud byl, v ruce se dostala...*“<sup>849</sup> Výraz „*apelací*“ byl zde použit ve smyslu rozhodnutí o apelaci, tj. vyřízení apelace. Strana pak musela takový ortel „*hned bez meškání*“ předat purkmistru dotčeného práva. Druhé straně zákoník přiznával možnost stížnosti proti jeho zadržování.<sup>850</sup> Jestliže by strana zadržovala rozsudek vrchního práva déle než dva týdny, měla zaplatit pokutu deset českých grošů. „*Polovice pak pokuty tomu právu a druhá odporné straně aby náležela.*“<sup>851</sup>

Někdy rozsudek o odvolání nižšímu soudu vůbec nepřišel. Tuto skutečnost zjistili apelační radové až z urgencye městského soudu. Na jednu takovou stížnost reagovali naučením z 13. dubna 1557. „*S nemalým podivením*“ se ze zprávy městské rady v Jaroměři dozvěděli, že jejich ortel předaný 5. února téhož roku Matěji Hřebíčkoví nebyl dosud k tamějšímu soudu doručen. Kdo byl Matěj Hřebíček, se v naučení neuvádělo, ale pravděpodobně posel, neboť jako strana označen nebyl (jednalo se o spor mezi Matějem

<sup>848</sup> Články C. X., C. XI.; *Práva městská Království českého*, s. 124.

<sup>849</sup> Článek C. XI. rozdílu I.; *Práva městská Království českého*, s. 124.

<sup>850</sup> Článek C. XI. rozdílu I.; *Práva městská Království českého*, s. 124.

<sup>851</sup> Článek C. XI. rozdílu II.; *Práva městská Království českého*, s. 124.

Horákem a Kateřinou Horáčkou se synem Petrem). Apelační soud jaroměřským konšelům nařídil, aby „*aby jmenovaného Matěje Hřebíčka psaním svým o takového jeho milosti královské ortele [...] dodání, aby k otevření a přečtení přijíti mohl, napomenuli.*” Až jim rozsudek předá, měli zkontrolovat neporušenost pečeti („*bylo-li by co pečeti při něm hýbáno*”). Po přečtení ortelu museli Hřebíčka zavázat slibem, aby se dostavil před apelační soud „*a toho, proč jest takový ortel za sebú držel a jeho ku právu vašemu nedodal, zpravil.*” Za tímto účelem mu měli stanovit termín a ten dát radům na vědomí: „*...jmenujice jemu den jistej... A který jemu tak den před námi postavení jmenovati budete, psaním svým nám oznámíte.*” Z terminologického hlediska stojí za zmínku, že stejně jako později Koldín označili svůj rozsudek nejen „*ortelem*”, ale též „*appellací*” ve smyslu vyřízené apelace.<sup>852</sup>

Případný záznam o Hřebíčkově výpovědi před apelačním „*ouřadem*” se nedochoval. Pokud byl pořízen, nacházel by se pravděpodobně ve fondu Apelační soud Národního archivu, ale tam prameny tohoto druhu nejsou dochovány. Ať už posel neodevzdal ortel městskému soudu z nedbalosti, úmyslně nebo zásahem vyšší moci, jeho případ dokládá, že normy zakazující zadržování rozsudků apelačního soudu měly své opodstatnění, neboť reagovaly na skutečnou praxi. Zároveň opravuje představu o výlučném písemném úřadování apelačního soudu. Alespoň v některých případech prováděl sám ústní výslechy.

Zikmund Winter uvádí dokonce případ padělání apelačního rozsudku. V roce 1603 se ho dopustil Jan Klaudius Prostějovský ze Žiliny na Novojičínku. Za svůj čin měl být vypovězen ze země. Trestu smrti se vyhnul pro „*značné úsilí a prosby*“.<sup>853</sup>

Když byl apelační rozsudek doručen nižšímu právu, měly být strany podle městského zákoníku ve stanoveném termínu obeslány k jeho „*přeslyšení*”.<sup>854</sup> V souladu s královskou směrnicí z 20. ledna 1548 uváděl na něm sekretář apelačního soudu informaci pro městskou radu, aby ho rozpečetila a přečetla za účasti stran.<sup>855</sup> Z tohoto důvodu se na

---

<sup>852</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 61r.

<sup>853</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 700.

<sup>854</sup> Článek C. X. rozdíl I; *Práva městská Království českého*, s. 124.

<sup>855</sup> „*Od našich Ferdinanda, římského, uherského a českého etc krále... zřízených rad, kteří nad apelacemi na hradě našem Pražském sedají, jsou tyto příležitosti zpečetěná akta a apelací vykonány a vyřízeny a tak zapečetěné každému městu, soudu neb právu, od kteréhož se odvolání a apelací stala, aby takový ortel v přítomnosti obojí strany a nejinač odevřeli, odeslati mají*“; *Sněmy české II*, s. 547.

ortelu uváděla jejich jména.<sup>856</sup> Městské právo umožňovalo na žádost jedné strany otevřít rozsudek v nepřítomnosti druhé strany, která „*svévolně a zoumyslně beze vší právní příčiny*“ nereagovala ani na druhé obeslání a nepostavila se k jeho přečtení. Nepřítomná osoba zároveň přišla o právo, které jí bylo rozhodnutím přiznáno. Neúčast na vyhlášení rozsudku ji však nezprošťovala uložené povinnosti.<sup>857</sup> Někdy se stávalo, že se procesní účastníci nedožili doručení apelačního rozsudku nižší instancí. V takovém případě je při vyhlášení rozsudku nahrazovali dědici.<sup>858</sup>

Pokud strany něčemu v rozhodnutí nerozuměly, mohly požádat apelační soud o vysvětlení. Takový postup zvolil například Adam z Kouby v roce 1612, když mu nebyl jasný apelační rozsudek, jímž byl změněn nález Starého Města pražského ve věci dědictví po Oldřichu Rabštejnském z Číhanova.<sup>859</sup> Institut vysvětlení měl původ v saském procesním právu, které připouštělo uplatnit opravný prostředek u téhož soudu, který rozhodnutí vydal.<sup>860</sup> Jako „*beneficium leutationis*“ nebo zkráceně „*leuteratio*“, „*leuterung*“ či „*erklärung*“ ho uváděla instrukce Ferdinanda III. o apelačním soudu z 26. listopadu 1644. Podle článku XXIV. připouštěla jeho použití výlučně k objasnění neurčitého výrazu („*verbum ambiguum*“) či smyslu celého rozsudku. Výslovně přitom stanovila, že lidé tento institut často zneužívají k oddalování konečného rozhodnutí.<sup>861</sup>

V soudních knihách jsem se setkal s *leuterací* také u ortelů městských soudů. Například jaroměřský „*nález... o vysvětlení předešlého nálezu, co se ouplatku za zranění dotýče*“ z roku 1564 vysvětlil původní rozhodnutí městské rady mezi Filipem Lékařem a Vítem Valšem jeho doplněním o výši odškodnění za zranění.<sup>862</sup> Vysvětlení skutkově podobného ortelu o zranění z roku 1550 vydali jaroměřští konšelé také Vavřinci Hochovi a Janu Růtovi, kteří se sami na odškodnění nedomluvili „*pro velikost sumy*“.<sup>863</sup> Uvedené případy současně dokládají, že i proti vysvětlujícím rozsudkům bylo možné odvolání k apelačnímu soudu.

---

<sup>856</sup> Např. originál apelačního rozsudku z 13. října 1588, jímž byl potvrzen ortel města Jičína ve sporu o stavuňk mezi plnomocníkem Elišky z Martinic a na Lomnici Pavlem Klabkou a turnovským rychtářem Simeonem Kryštofovic; SOKA Jičín, AMJN, kart. č. 1, inv. č. 25.

<sup>857</sup> Článek C. X. rozdílu II, III; *Práva městská Království českého*, s. 124.

<sup>858</sup> Např. ve sporu mezi Václavem z Brodec a Petrem Hajným, který byl v první instanci rozsouzen soudem ve Mšeně (1577); SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 229.

<sup>859</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 57–58.

<sup>860</sup> ZDENĚK, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 25.

<sup>861</sup> NA, AS, kn. č. 74a, fol. 17, 18; SCHMIDT, J. F., *Monographie*, s. 72.

<sup>862</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 84r.

<sup>863</sup> SOKA Náchod, Archiv města Jaroměře 31r.

## 7. Další procesní otázky související s apelacemi

V této kapitole se zabývám procesními aspekty, které souvisely s apelačním řízením. Zařazuji sem jednak obecné procesní instituty, které se vyskytovaly v jakémkoliv fázi soudního řízení, tedy nejen v řízení před apelačním soudem, ale i před městskými soudy, jednak samostatná řízení, která mohla na odvolací proces navázat, ale nebyla jeho součástí. Jejich výběr je dán jejich procesními důležitostmi, ale i stavem pramenné základny. Do první skupiny řadím otázku procesních vad (zvláště nedostatek žalobní legitimace), zastoupení stran a dokazování, do druhé řízení o procesních nákladech, exekuční řízení a revizní proces jako prostředek přezkumu apelačních rozhodnutí.

### 7.1. *Procesní vady*

Při rozhodování o apelacích zkoumal apelační soud rovněž splnění procesních náležitostí v předcházejícím řízení, tj. před první instancí. Případně zjištěné procesní vady přitom mohly ovlivnit výsledek apelačního procesu. Velmi důležitý předpoklad pro vedení soudní pře tvořila aktivní legitimace k žalobě. Prakticky v každém řízení se apelační soud musel zabývat otázkou, kdo byl oprávněnou osobou k podání žaloby. Ve většině případů toto určení nečinilo obtíže, neboť uvedeným právem disponovala žalující strana.

Někdy však situace nebyla jednoznačná, jak dokládá případ Kryštofa Loubského z Lub a na Řenčích v sedmdesátých letech 16. století. Loubský obžaloval před právem v Přešticích Václava Mlynáře z vraždy čeledína Matouše, který byl synem jeho poddaného Šebesty Kramáře. Loubského žalobu spolu s nárokem na náhradu procesních nákladů apelační radové zamítli rozsudkem z 25. října 1577, neboť ze soudního spisu nezjistili, že by „*Matouš člověk poddaný jeho býti jměl a ta žaloba z mordu, aby na místě krevních přátel zamordovaného... učiněna byla.*”<sup>864</sup> Přeštickou kauzu si pro budoucí využití dokonce zapsal městský písař v Kolíně. Pokud šlechtic chtěl na místě svého poddaného

---

<sup>864</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 33.

žalovat někoho u městského soudu, musel vztah poddanství prokázat. Bylo v jeho zájmu, aby tak učinil nejlépe již při podání žaloby a tato informace se dostala do soudních akt.

Prakticky shodný spor projednávala apelační komora v roce 1552, kdy Vaněk Koník a Vaněk Kožešník, obžalovaní z vraždy Mikuláše z Malého Slivenska, namítali nedostatek žalobní legitimace Jana z Kolovrat, neboť nedokázal, že je vrchností oběti. Soud v Kostelci nad Labem, jenž rozhodoval v prvním stupni, na tuto argumentaci vůbec nepřistoupil, jelikož předmět řízení netvořilo „*člověčenství*“, ale vražda. Následně do kauzy zasáhlo litoměřické vyšší právo s odůvodněním, že není třeba dokazovat poddanský vztah mezi žalobcem a zavražděných, pokud žalující strana „*se k tomu zná*“. Apelační soud se však se závěry předchozích instancí neztotožnil a trval na nutnosti prokázání poddanství.<sup>865</sup> Nakonec se věc vyřešila tak, že vražedníky žalovala vdova po zabitém Mikulášovi Žofie.<sup>866</sup>

Zatímco v přeštickém a kosteleckém případě apelační radové nepřipustili na místě žalobce osobu, jež žalobu podala, jindy hledali někoho, kdo by byl k tomuto procesnímu úkonu oprávněn. 16. ledna 1609 poskytli naučení v trestní věci kolínského měšťana Jakuba Peksy, který na silnici mezi Kutnou Horou a Kolínem „*jednoho člověka rytířského ze země francouzské... z ručnice postřelil, až z koně upadl, a tu umřítí musil*“.<sup>867</sup> Naučení bylo určeno nejmenovanému příslušníku panského stavu, v jehož službách zavražděný Francouz působil. K tomu, aby mohl být jeho vrah postaven před soud, chyběla osoba žalobce, neboť „*žádných přátel toho zamordovaného zde v Království českém se nenachází*.“ Nedostatek této procesní podmínky vyřešil apelační soud tak, že umožnil „*na tu věc nastoupiti a z provedení takového mordu nadepsaného Jakuba Peksu... obviniti*“ osobě, v jejíchž službách francouzský rytíř do Kolína cestoval, tj. žadateli o naučení. Jestli tak učiní sám, prostřednictvím plnomocníků nebo vůbec, ponechal na jeho vůli. Peksu měl žalovat „*při právě tom, kdež on usedlý*“, tj. jako kolínského měšťana před městskou radou v Kolíně, neboť příslušnost soudu určovala osoba žalobce.

Obvinění pachatele násilného činu a tím i možnost jeho odsouzení většinou zajišťoval sám poškozený. Jestliže na následky útoku zemřel, nastupovali pravidelně na místo žalobce jeho příbuzní, popř. jiné blízké osoby. Za poddaného byla aktivně

<sup>865</sup> NA, AS, kn. č. 99 (sign. 20/268), Nálezy a ortely pro kraje Kouřimský, Čáslavský, s. 52, 53.

<sup>866</sup> Tamtéž, s. 62.

<sup>867</sup> SOKA Kolín, fond Archiv města Kolína, sign. VIII/3.

legitimována k žalobě jeho vrchnost. Pokud se obětí stal cizinec, který v zemi neměl nikoho z těchto osob, mohl se podle apelačního soudu ujmout role žalující strany člověk s nejbližším poměrem k zemřelému. V kauze jím byl služební vztah.

Kromě nedostatku aktivní žalobní legitimace posuzovali apelační radové též jiné procesní vady. Například v roce 1552 neodsoudili kvůli procesní vadě Jana Jandu za krádež ryb, ačkoliv jakýsi Nikodém u kolínského soudu „*na trápení vyznal a umřel na tom, že s Janem Jandovým ryby pobral.*” Svůj rozsudek odůvodnili tím, že Janda jako měšťan nebyl obeslán k tzv. vývodu, tj. aby se dostavil k městskému soudu a hájil se před ním. Podle práva totiž „*osobám stavu městského má dáno bejti znáti, aby k vejvodu stály.*”<sup>868</sup> Překážkou odsouzení se v tomto případě stalo chybějící obeslání. Apelační soud výslovně uvedl, že z tohoto důvodu Jan Janda „*žalobníkům žalobou povinen není, ani psancem není.*”<sup>869</sup>

## 7.2. Zastupování stran (plnomocníci, zástupci, poručníci)

Jak je patrné z některých záznamů v soudních knihách, procesní strany nečinily před soudem úkony vždy samy, ale někdy si zvolily zmocněnce, tzv. „*plnomocníky*”, aby za ně jednali. To bylo praktické zejména tehdy, když se zmocněnec v právu orientoval lépe než jeho zmocnitel nebo jestliže zmocnitel nechtěl být soudním procesem zatěžován. Někdy dokonce sám apelační soud poskytl straně poučení o možnosti zastoupení. Například v roce 1609 radil potenciálnímu žalobci: „*Pokudž byste vy... Jakuba Peksu... obviniti chtěli, to volně bud' sami neb skrz plnomocníka svého učiniti můžete.*”<sup>870</sup> Plnomocníci jednali za strany nejen před první instancí, ale také na jejich místě podávali odvolání. V apelačním řízení s nimi počítala rovněž Práva městská Království českého (článek C. VIII. rozdílu II.): „*A téhož všeho pořádku při odvolání, poručníci na místě sirotkův, plnomocníci a zástupcové na místě stran i jiní (jimž by byly poručeny aneb svěřeny pře), požívejte.*”<sup>871</sup>

<sup>868</sup> Vývodem se rozumělo očištění, ospravedlnění, dokázání nevinu; BĚLIČ, J., KAMIŠ, A. a KUČERA, K., *Malý staročeský slovník*, heslo „vývod“.

<sup>869</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírká nálezů, s. 17.

<sup>870</sup> SOKA Kolín, fond Archiv města Kolína, sign. VIII/3.

<sup>871</sup> *Práva městská Království českého*, s. 123.

Podmínku pro zastupování v soudním řízení představovalo udělení plné moci zmocnitelem. Tuto skutečnost prokazoval zmocněnec u soudu osvědčením o „*plnomocenství*“, v pramenech označovaný jako „*mocný list*“.<sup>872</sup> Situacemi, kdy plnomocník nepředložil plnou moc, se zabýval i apelační soud. V roce 1564 zastupoval českoskalický písař Petr před soudem v Jaroměři Jindřicha Chvalkovského z Hustířan a na Chvalkovicích.<sup>873</sup> „*Na místě*“ Chvalkovského žaloval Mikuláše Kaši o pokutu 15 kop českých grošů za přechovávání poddané Kateřiny. Jelikož „*listu mocného podle práva při vinění ani potom jest neukázal*“ a žaloval tak „*z cizí věci*“, nižší instance žalobu zamítla a Petr musel protistraně zaplatit podle zemského zřízení deset kop českých grošů. Složit ji měl u jaroměřského soudu do dvou neděl. Peněžní pokuta ale nebyla jediným trestem, o němž konšelé rozhodli: „*Poněvadž jest se tu i zmatku dopustil, tehdy dvě neděle v vězení na věži seděti má a odsud vycházeti nemá.*“ Zároveň po něm mohl obviněný Mikuláš vymáhat škody útratní a nákladní (náklady řízení). Ačkoliv se toto rozhodnutí městské rady z roku 1564 ještě výslovně opíralo o zemské zřízení, obsahem odpovídalo pozdější právní úpravě tzv. „*pokuty zmatku*“ v městském zákoníku (1579).<sup>874</sup> Koldín definoval zmatek jako „*patrné práva zlehčování, to jest všetečnou nevážností usilovati o to, aby kvůli jeho nařízený pořád práva se jako zmátl,*“ (litera Q. XI. rozdíl II) a sepsal pět jeho skutkových podstat. Jednu z nich naplnil ten, „*kdož by z cizí věci a pře, nemaje sám k tomu žádného pořádného práva práva aneb spravedlnosti, na někoho právem nastupoval.*“ (litera Q. VII.). Pokuta zmatku spočívala v tom, „*že ten, kdož by se toho dopustil, má dvě neděle vazbou ztrestán býti a tomu, na kohož tak nepořádně nastupoval, deset kop grošův českých pokuty i s náklady a útratami pro tu při vzešlými, pokudž by těch vedle práva provedeno býti mohlo, propadnouti*“ (litera Q. XI. rozdíl I.).

Skalický písař se proti nálezu městské rady odvolal a apelační soud prvoinstanční rozsudek změnil. Nezpochybnil, že se „*plnomocenství... najíti a vyhledati nemohlo,*“ ale dal Petrovi ještě šanci své zplnomocnění dokázat. Rozhodl, že Mikuláš Kaše, „*přeslyšíc takové plnomocenství, pokudž by za dostečné ku právu bylo, jemu Petrovi, písaři, na žalobu jeho odpovídati jest podle práva.*“<sup>875</sup> Apelační soud zde formalisticky nevyžadoval předložení plné moci už při podání žaloby, ale patrně považoval za

<sup>872</sup> Např. SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 84v.

<sup>873</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 84v.

<sup>874</sup> *Práva městská Království českého*, s. 310, 311.

<sup>875</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 85r.

rozhodující skutečnost, zda ke zmocnění opravdu došlo. I tak bylo nutné zplnomocnění dokázat. Pokud žalobník v cizí věci neprokázal před příslušným právem existenci plné moci od osoby, v jejímž zájmu jednal, dopustil se tzv. zmatku a soud ho mohl odsoudit k trestu vězení a zaplacení pokuty a nákladů obviněnému.

Plnomocenství činilo výkladové problémy i v Mladé Boleslavi, které opět odstraňoval apelační soud. V roce 1571 nechťela tamější městská rada připustit Petra Kohouta z Nového Města pražského jako plnomocníka Martina Perníkáře. Jako důvod uvedla ve svém rozhodnutí, že k zplnomocnění došlo u rychtáře Starého Města pražského a nikoliv před místním právem. Apelační soud na splnění takové formální podmínky netrval a spokojil se s tím, že plnomocenství vzniklo u jiného práva.<sup>876</sup> Skutečnost, že plná moc nemusela být udělena výhradně u soudu, kde probíhalo řízení, představovala výhodu pro přesporní žalobce. Jestliže chtěli v zastoupení žalovat protistranu u jiného práva, než kam sami náleželi, mohli zmocnit zástupce v místě svého bydliště, aniž by museli kvůli tomuto úkonu jezdit jinam. Domnívám se, že podobně uvažoval také Martin Perníkář, když na Starém Městě pražském udělil plnou moc Petru Kohoutovi pro soudní proces v Mladé Boleslavi.

Jičínskému soudu zase nebyl očividně jasný obsah institutu plnomocenství. V roce 1558 propustil „*stané právo*” žalobci Petru Peskému kvůli nepřítomnosti obžalovaného Kašpara u soudu, přestože se místo něj dostavil jeho plnomocník Pavel Nožíř z Nového Města pražského.<sup>877</sup> Stanné právo znamenalo ukončení řízení *in contumaciam* v neprospěch procesní strany, která se nepostavila ve stanovený den k soudu. Apelační radové změnili jičínský nálezn tak, že stanné právo zrušili, neboť „*plnomocník dotčeného Kašpara na den určitý ku právu jest stál a se ohlásil*” a Kašparovi nebylo pod hrozbou ztracení sporu uloženo, aby se dostavil osobně.<sup>878</sup> Plnomocník tedy zastupoval stranu ve všech procesních úkonech, nebylo-li výslovně požadováno, aby některý úkon provedla výlučně sama.

Kromě plnomocníků mohli podle městského zákoníku v apelačním řízení jednat na místě procesních stran také tzv. „*zástupcové*”. (článek C. VIII. rozdíln II.).<sup>879</sup> O

---

<sup>876</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Kniha soudní, s. 77.

<sup>877</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 5v.

<sup>878</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 5v, 6r.

<sup>879</sup> *Práva městská Království českého*, s. 123.



zástupcích hovoří městské právo v souvislosti se sirotky a jinými mladými lidmi,<sup>880</sup> kteří se nemohli účastnit soudního řízení, pokud neměli poručníky. Pravidlo, že na takové skupiny lidí „*rozsudkové se dítí nemají*“, bránilo ostatním osobám uplatnit vůči nim jakékoliv nároky soudní cestou. Tyto osoby mohly proto požádat městskou radu, aby sirotkům do doby, než jim budou ustanoveni poručníci, byli „*ku při zástupcové dáni*.“ Na rozdíl od poručníků se jednalo o zástupce pouze pro konkrétní spor, tzv. *curatores in litem*.<sup>881</sup>

V soudní praxi jsem se zástupci setkal sporadicky. V roce 1553 zastupoval žalobkyni Dorotu Mlynářku z Nového Města pražského proti jičínskému rychtáři Kryzostomovi „*pan Pavel, zástupce též Dorothy*“.<sup>882</sup> Jelikož Dorota nebyla ve sporu označována jako sirotek a nic nenasvědčuje tomu, že by spadala do kategorie mladých lidí, zdá se, že zástupci měli ve skutečnosti širší okruh působnosti, než jaký vymezilo městské právo. Příklad se dostal před apelační soud, takže je zřejmé, že zástupci jednali za strany také v odvolacím řízení.

Koldínův kodex předpokládal při odvolání povinné zastoupení sirotků poručníky.<sup>883</sup> Soudní praxe se s nimi nejčastěji setkávala ve sporech o dědictví. Například v roce 1550 konfirmovali apelační radové nález nymburského práva ve věci nápadu Adama Sirotky, v níž za jmenovaného Adama jednali na žalující straně jeho poručníci.<sup>884</sup> Tento druh zastoupení byl frekventovaný také v záležitostech zděděných pohledávek a dluhů. V roce 1554 přišlo apelačnímu soudu odvolání od městské rady v Poděbradech, před níž poručníci sirotků po Janu Hlaváčovi žalovali Jana Rauta o zaplacení dlužné částky.<sup>885</sup>

Městské právo rozlišovalo poručníky trojího druhu: *tutores legitimi*, *tutores testamentarii* a *tutores dativi per inquisitionem iudicis*. Prvními byli zákonní poručníci, jimiž se stávali pokrevní příbuzní, druhými kšaftovní poručníci, určení závětí, a poslední typ poručníků stanovilo příslušné právo z úřední povinnosti, jestliže sirotek neměl

---

<sup>880</sup> Městské právo neurčilo věkovou hranici „mladých lidí“ pro všechny případy jednotně. Zatímco článek D. XXXIX. rozdíl III. postihoval za nezodpovědné užívání zděděných statků mladé lidi do 25 let, článek D. XL. poskytoval ochranu před věřiteli mladým lidem do 18 let u chlapců a do 15 let u dívek; *Práva městská Království českého*, s. 150, 151.

<sup>881</sup> Články B. XCII, B. XCIII; *Práva městská Království českého*, s. 120.

<sup>882</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 4r.

<sup>883</sup> Článek C. VIII. rozdíl II.; *Práva městská Království českého*, 123.

<sup>884</sup> NA, AS, kn. č. 97, fol. 39-40.

<sup>885</sup> NA, AS, kn. č. 97, fol. 230-232.

poručníky ze zákona nebo ze závěti.<sup>886</sup> Jak vyplývá z činnosti apelačního soudu, vznikaly městským radám pochybnosti v souvislosti s *tutores dativi*. V roce 1569 požádali jaroměřští konšelé apelační rady o naučení v případě, kdy vdova po Janu Bahnovi napadla závěť svého muže, aby mohla použít na splacení dluhů část pozůstalého majetku. Dostalo se jim odpovědi, aby ustanovili sirotkovi k ochraně jeho zájmů poručníky: „*jestli že... žádného poručníka od otce zřízeného nemá, povinni jste osoby hodné... témuž sirotku... za poručníky naříditi.*”<sup>887</sup> Z dotazu městské rady je zřejmé, že s určováním poručníků z moci úřední neměli alespoň v některých městech velké zkušenosti, resp. nejednalo se o běžně vykonávanou agendu.

V souvislosti s ustanoveným poručenstvím se apelační soud vyjadřoval také k otázce jeho zániku na žádost poručníka. V roce 1563 poskytl naučení téže městské radě, aby vyhověla suplikaci Vavřince Chůdka a zbavila ho poručenství „*k opatrování sirotka a statku*” po Petrovi z Klouskova, které na něj předtím vložila. Chůdek argumentoval tím, že jako prostý člověk nemůže tento úkol „*svládnouti*” a že pozůstalý sirotek má ve městě příbuzné. Podle apelačních radů měli konšelé místo něj zvolit poručníkem někoho z příbuzných sirotka nebo „*jinou osobu hodnou*”. Jelikož se k otázce zbavení poručenství nevyjadřovalo ani později kodifikované městské právo, náleží tento případ k příkladům, kdy judikatura apelačního soudu doplňovala psané normy.

Kromě povinného zastoupení sirotek a mladých lidí se lze v odvolacím řízení setkat také se zastupováním jiných skupin lidí s chybějící procesní subjektivitou. Za vdané ženy jednali jejich manželé. Například Jiří Antoš vystupoval na místě své manželky Johany ve dvou sporech před právem města Nymburka v letech 1549 a 1551, jež nakonec skončily u apelačního soudu (apelační radové rozhodli o odvolání v roce 1550 a 1551).<sup>888</sup>

Další zastupovanou skupinu osob v řízení před městskými soudy a apelačním soudem tvořili poddaní, za něž činili procesní úkony jejich páni. Tak tomu bylo i v trestněprávním sporu o mord Martina Neřádka z Kostelce mezi jeho otcem Matějem jako žalujícím a Staňkem ze Žitěnína jako obžalovaným, který v roce 1555 projednával nymburský a následně apelační soud. Prvního zastupoval Vilém Trčka z Lípy, druhého

---

<sup>886</sup> *Práva městská Království českého*, s. 140–142.

<sup>887</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 63r.

<sup>888</sup> NA, AS, kn. č. 97, fol. 26–27, 46–48.

Kateřina z Harasova.<sup>889</sup> V roce 1564 žaloval Jan Pecingár z Bydčína na místě svého poddaného Zikmunda Melcera z Vlčkovic, jinak Černého, před právem v Jaroměři Jana Kulhavce z Dolan o zranění. Toho se obžalovaný dopustil, když mu Melcer ukradl ve spánku jeho šavli. Také tento spor skončil u apelačního soudu.<sup>890</sup>

### 7.3. *Dokazování – svědci, přísaha, útrpné právo*

Jednu z nejdůležitějších procesních otázek představovalo v městském právu dokazování. S důkazy neboli průvody se setkávali apelační radové prakticky ve všech vyřizovaných kauzách, přičemž v některých případech se dokonce staly vlastním předmětem řízení, kdy soud rozhodoval o jejich přípustnosti nebo nařizoval jejich použití. Dokazování nebylo zapotřebí provádět pouze v tzv. nepochybných věcech, jestliže se obžalovaný znal k tomu, z čeho ho vinila žaloba neboli původ. Městské právo vyjádřilo toto pravidlo zásadou, že „*když není odporu, není a nebude také potřeba průvodu*.”<sup>891</sup> Důkazní břemeno neleželo na tom, „*kterýž něčemu odpírá*”, ale na tom, „*kdož praví*”, tj. v zásadě na žalobci (původovi).<sup>892</sup> Obžalovaný musel svá tvrzení dokazovat výjimečně, např. tvrdil-li, že „*žalobou povinen není*”, tzn., že není proti němu přípustná a nemusí na ni odpovídat, či že dluh již zaplatil.<sup>893</sup> Domnívám se, že tento koncept nenarušovalo ani dokazování útrpným právem, k němuž soudy přistupovaly při vážném podezření ze spáchání těžšího deliktu. Útrpné právo totiž primárně nesloužilo k prokázání nevinu obžalovaného, ale k jeho přiznání, tj. k docílení situace, kdy naopak již žádné důkazy nebyly třeba („*nad vlastní jednoho každého přiznání průvodu dokonalejšího býti nemůže*”).<sup>894</sup> Podle mého názoru tak nelze jednoznačně konstatovat, že se při tortuře přenášelo důkazní břemeno na obžalovaného, jak uvádí literatura.<sup>895</sup>

V procesu před městskými soudy se uplatňovala zásada zákonné důkazní (průvodní) teorie, kdy zákon stanovil důkazní sílu jednotlivých důkazních prostředků. Na

<sup>889</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 217–219.

<sup>890</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 82v, 83v.

<sup>891</sup> Článek B. XXXVI.; *Práva městská Království českého*, s. 98.

<sup>892</sup> Článek B. XXXVII. rozdí I.; *Práva městská Království českého*, s. 99.

<sup>893</sup> Článek B. XXXVIII; *Práva městská Království českého*, s. 99.

<sup>894</sup> Článek S. XVII; *Práva městská Království českého*, s. 331.

<sup>895</sup> V komentáři k nové edici Koldínova zákoníku je prezentován odlišný názor; *Práva městská Království českého*, s. 642.

rozdíl od zásady volného hodnocení důkazů neponechávalo městské právo na uvážení soudců, jaký stupeň věrohodnosti přiznají jednotlivým důkazním prostředkům. Podle Koldína patřili k nejpřesvědčivějším důkazům svědci, kteří měli být upřednostňováni před ostatními důkazními prostředky, včetně listinných důkazů. Větší důkazní sílu měli pouze zápisy do městských knih, tzv. *instrumenta publica*.<sup>896</sup> Za průkaznější se považovala očitá svědectví než svědectví z doslechu: „*Jistší jest jeden svědek očitý nežli deset ušatých.*”<sup>897</sup>

Pokud apelační soud rozhodoval o připuštění důkazů v řízení, jednalo se nejčastěji právě o svědecká prohlášení. Často přitom docházelo k tomu, že zjednával nápravu v situacích, kdy prvoinstanční soud nechtěl připustit některá svědectví.<sup>898</sup> Strany zpochybňovaly osoby svědků a jejich svědectví, tzv. svědomí, především kvůli jejich nedůvěryhodnosti, ale také z formálních důvodů. Takovou formální překážkou pro platnost svědectví byla skutečnost, že strana, o jejíž svědky šlo, neoznámila včas den jejich vedení druhé straně. Splnění této podmínky vyžadoval Koldínův zákoník u svědků, kteří neměli městské právo v daném městě, aby odporná strana mohla „*na ně pohleděti a na jích jména zeptati se*” a případně napadnout jejich věrohodnost. Jestliže této možnosti protistrana nevyužila a k „*vidění*” svědků se nedostavila, nemohla je už odmítnout.<sup>899</sup> V praxi řešil tento případ soud v České Skalici, když připustil svědky Jana Dibelky z Velkého Třebešova proti Řeháku (Řehoři) Vaňátkovému z Malého Třebešova. Svůj náález (1569) zdůvodnil tím, že „*Řehákovi od Jana Dibelky o vedení takových svědků... časně věděti dáno bylo.*”<sup>900</sup> Apelační soud prvostupňové rozhodnutí potvrdil s doložením, že se strany mohou ke svědectví vyjádřit po jejich přečtení: „*...budou-li... po přečtení těch svědkův, co k nim chtějí mluvit, toho se jim dostati má.*”<sup>901</sup>

Přestože městský zákoník vyžadoval, aby si strany oznamovaly den vedení svědků, podle knih nálezu vrchního práva si z praktických důvodů dávaly na vědomí i hodinu. V roce 1564 tvrdil Jan Pecingár z Bydžína na místě svého poddaného Zikmunda Melcera z Vlčkovic, že Jan Kulhavec z Dolan neměl při jaroměřském právu užít svědky, jejichž vedení mu neoznámil. S jeho argumentem se neztotožnily prvoinstanční ani

<sup>896</sup> Článek B. XL.; *Práva městská Království českého*, s. 99, 100.

<sup>897</sup> Článek B. LXVIII. rozdíly I.; *Práva městská Království českého*, s. 111.

<sup>898</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 95.

<sup>899</sup> Článek B. XLIII. rozdíly I., II.; *Práva městská Království českého*, s. 101, 102.

<sup>900</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezu, fol. 230v, 231r.

<sup>901</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezu, fol. 232v.

apelační soud, neboť bylo prokázáno, že mu den sdělil „úřad“ a že se v takto určený den Pecínár k právu také dostavil. Když mu však městský „služebník“ přišel říct, že svědci už jsou připraveni, odmítl k nim „státi“, neboť „již ta hodina, když mu znáti bylo, pominula.“<sup>902</sup> Podle uvedeného případu se stranám sice oznamoval také čas vedení svědků, ale jeho nedodržení nemělo vliv na použití svědeckých výpovědí. Určení hodiny bylo totiž nad rámec povinnosti stanovené městským právem, jež se v takových případech spokojovalo se sdělením dne.

Po přečtení svědectví u soudu mohly strany napadnout osoby svědků či jejich svědomí tzv. nářkem, o němž se vedlo samostatné řízení. V roce 1575 se konšelé v Hradci Králové zabývali nářkem svědomí Pavla Žubra, který provedla mlynářka Marta Úpská. Pavlovo svědectví sice vykazovalo určité nedostatky, ale celkově se v něm podle městské rady nedopustil žádné „falše“. Případná „nedorozumění“ spočívala v jeho „veliké sprostnosti a hlouposti“ a nestala se „zoumyslně a z vůle jeho“. Zřejmě z důvodu, aby se vyhnula trestu za neprokázaný nářek, prohlásila Marta Úpská během přelíčení, že „Pavla Žubra nenařikala a na žádnou těžkost nenastupovala a nenastupuje, nýbrž že to jeho svědomí k uvážení toliko právu podává.“ S tímto alibistickým tvrzením sice uspěla u královéhradeckého soudu, ale na apelační rady její vychytralost nestačila. Nepřipustili výklad, že se nejednalo o nářek svědomí, ale pouze jakýsi podnět k vlastní úvaze soudu, a rozsudek nižší instance změnili. Mlynářka byla Pavlovi pro takový „nenáležitý nářek“ povinna „nápravou i také vězením.“<sup>903</sup> Výslovně se přitom opřeli o normy zemského zřízení, což dokládá subsidiární použití zemského práva v městském soudnictví před kodifikací městského práva.

Z dalších případů vyřizovaných apelačním soudem vyplývá, že strany mohly rozporovat svědecké výpovědi pouze bezprostředně poté, co se s nimi seznámily. Pozdější nářky byly neúčinné. V roce 1607 mladoboleslavský soud „odložil hlavní při“ mezi plnomocníky Karla z Vartemberka a Michala Šmejdiře s manželkou Annou, protože bylo zpochybněno svědectví Matouše Perníkáře. Plnomocníci ho označili za falešné a tvrdili, že to mohou dokázat. Do doby, než prokážou tuto skutečnost, neměl spor pokračovat. Nicméně rada nad apelacemi rozhodnutí reformovala (1607) tak, že první instance nemá věc protahovat a musí vynést rozsudek. Argumentovala, že podle práva

---

<sup>902</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 82v, 83v.

<sup>903</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 231v, 232r.

měl být svědek zpochybněn ihned „*při publikování průvodů*“ (důkazů), což se nestalo.<sup>904</sup> Někdy se také stávalo, že konšelé městského soudu odepřeli straně právo vyjádřit se k výpovědím svědků, přestože byly splněny všechny náležitosti. Takovou apelaci zaslala na počátku 17. století Kateřina, manželka Adama, od mladoboleslavského práva. Apelační radové jí vyhověli (1609). Nepřiznali jí však náhradu nákladů.<sup>905</sup>

Apelační soud se zabýval také případy, kdy standardní důkazní prostředky, zejména svědecká prohlášení, nestačily k objasnění skutkového stavu. V těchto situacích připouštělo městské právo jako poslední možnost důkaz přísahou: „*Neb když průvodové nemohou postačit... k přísaze jako k nějakému poslednímu již útočišti se utíkáme.*“<sup>906</sup> Normy městského zákoníku rozlišovaly přísahu k doplnění provedených důkazů, tj. *in supplementum probationis*, a přísahu k prokázání nevin, tzv. očišťovací, ale nevyklučovaly ji ani za jiným účelem: „*k dolíčení své spravedlnosti a průvodu, aneb k očištění své nevin a za jakoužkoli jinou příčinou.*“<sup>907</sup> Přísaha se vykonávala zdvihnutím dvou prstů pravé ruky (u jednorukých stačila levá) „*na znamení, že každá pře dvou svědkův přinejmenším potřebuje.*“<sup>908</sup> Kromě těchto obecných pravidel obsahovala Koldínova sbírka také zvláštní ustanovení, podle nichž se tento způsob prokazování nevin používal v konkrétních situacích. Například byl-li někdo zabit při rvačce: „*A nebude-li se vždy vrah vyhledati moci, tehdy všickni přítomní přísahou se mordu očistí.*“<sup>909</sup>

Podle speciálního ustanovení městského zákoníku nešlo přísahou doplnit důkazy ve všech případech důkazní nouze. Jestliže někdo svěřil jiné osobě „*k věrné ruce*“ peníze, musel alespoň dokázat, že ke svěření skutečně došlo, a přísahu mohl užít jen ohledně svěřené částky. Podmínkou připuštění přísahy byla dobrá pověst přísahajícího.<sup>910</sup> Ukázkový příklad aplikace uvedeného pravidla představuje ještě před Koldínovou kodifikací rozhodnutí z Jaroměře (1551) mezi Jiřikem Popáskou a jeho švagrem písařem Laurýnem. Několik svědků Laurýnovi dosvědčilo, že „*se Popáska přiznal před nimi, že jest mu Laurýn dal peníze schovati*“ a že „*se Anna, manželka Jíry Popáskovýho, přiznala, kterýž byly peníze jim ukradeny, že jsou jejich nebyly, ale bratra jejího*

<sup>904</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 217-218.

<sup>905</sup> Tamtéž.

<sup>906</sup> Článek J. XXXI. Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 238, 239.

<sup>907</sup> Článek J. XXXIII.; *Práva městská Království českého*, s. 239.

<sup>908</sup> Článek J. XXXIV.; *Práva městská Království českého*, s. 239.

<sup>909</sup> Článek N. LIII.; s. 568.

<sup>910</sup> Článek H. XLV.; *Práva městská Království českého*, s. 229.

*Laryna.*” Na základě jejich výpovědí vzal soud svěření peněz za prokázané, ale protože žádný ze svědků nedoložil, „*co by té sumy u Jíry Popásky a Anny, manželky jeho, bylo,*” měl Laurýn ohledně částky složit přísahu. Tímto způsobem měl dokázat, že si uschoval u svých příbuzných k věrné ruce dvě stě kop českých grošů, že ti je přijali a že si od nich nic z té sumy nevzal zpět.<sup>911</sup>

Oproti normám městského práva se jaromeřští konšelé odchýlili pouze co do formy provedení přísahy, kdy ji Laurýn musel učinit dvěma prsty na kříži, bos a v košili bez opasku.<sup>912</sup> To jim také vytkl apelační soud, když jejich ortel potvrdil, ale s následujícím doložením (1551): „*Ačkoliv Laurýnovi, jakožto osobě městské přísaha, a zvláště o peníze, aby klekna a vlože dva prsty na kříž a bos v košili bez pásu, proti právu jest nalezená, však poněvadž ji přijal, to se při tom zůstává.*”<sup>913</sup> Zmíněnou formu přísahy shledala vyšší instance protiprávní, zřejmě z důvodu, že městské právo vyžadovalo po přísahajícím jen zdvihnutí dvou prstů k nebi. Tento procesní nedostatek však byl zhojen tím, že nařízený způsob přísahy procesní strana akceptovala. Nicméně v jiných případech přísahu „*bosýma nohama v kleče*” apelační soud sám prikazoval. V roce 1553 se tímto způsobem mohl očistit Blažej, jemuž konšelé v Březnici kladli za vinu mord Martina Pilného.<sup>914</sup> Ve srovnání s předchozím příkladem lze shrnout, že silnější formu přísahy používal apelační soud v závažnějších kauzách, v kterých nešlo jen „*o peníze*”. I tato praxe však šla nad rámec Koldínovy kodifikace, která předepisovala jako jednotný způsob přísahy zdvižení dvou prstů k nebi. Vykonání silnější formy přísahy, než vyžadovalo městské právo, však nezpůsobilo její neplatnost.

Apelační soud připouštěl přísahu také při dokazování dluhu. Ondřej Zvoník z Mladé Boleslavi žaloval před právem v Budyni nad Ohří Šebestiána Starého o peníze za ryby, které mu dlužil jeho otec Ondřej. První stolice dluh neuznala (1557) právě z důvodu nedostatku důkazů. Reformace (1559) od apelačního soudu umožnila žalujícímu, aby dluh dokázal přísahou.<sup>915</sup> V jiné situaci umožnili apelační radové přísahu při vyřizování případu Jana Jandy ze Starého Města pražského v souvislosti s pozůstalostí po Jiříku Pečárkovi (1560). Obviněný Janda bez přítomnosti staroměstského rychtáře odpečetl dům zemřelého a měl si přitom odnést nějaké šaty. Byl sice sepsán inventář, ale

<sup>911</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 28, 29.

<sup>912</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 28, 29.

<sup>913</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 29v.

<sup>914</sup> Národní archiv, fond Apelační soud, kn. č. 98, s. 536–539.

<sup>915</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 615–616.

nepodařilo se prokázat, kdy byl vlastně vyhotoven. Apelační soud proto Jandovi uložil, aby do dvou neděl od přečtení ortelu složil přísahu, že z domu nic nevzal. Jinak se mělo dát za pravdu Anně Pečárkové, manželce zesnulého, jako druhé straně.<sup>916</sup>

Jak vyplývá z ortelních knih, patřila očišťovací přísaha v trestních věcech mezi využívané instituty. S jejím nařizováním jsem se setkal v judikatuře apelačního soudu během celého sledovaného období. Apelační soud jí přisuzoval větší věrohodnost než svědectví získanému útrpným právem. Svým ortelem z 1. července 1592 napravit rozsudek městské rady v Kolíně tak, že neuvěřil útrpnému vyznání Jana Drastila, jenž obvinil Václava Mikáta z krádeže čtyř set tolarů, neboť „*nejisté a pochybné jest.*” Namísto toho se mohl Mikát z takového skutku očistit přísahou.<sup>917</sup> Uvedeným judikátem se možná řídili kolínští konšelé o pět let později, když nevyhověli žádosti Bohuslava Voděradského z Hrušova o propuštění útrpného práva na mlynáře Martina Čechtického. Čechtický byl podezřelý z přijetí kradeného obilí, neboť mu podle svědků „*do mlejna pod Polepy, v kterémž toho času v nájmu zůstával, noční obilí přivezli, kteréž jest přijal.*” Městská rada rozhodla, že se mlynář má přísahou očistit, že „*aby takové obilí kradené býti mělo, nevěděl.*” Její rozsudek tentokrát apelační soud potvrdil.<sup>918</sup>

Použití útrpného práva podmiňoval apelační soud dostatečnými nepřímými důkazy. Jestliže nepostačovaly, řešil důkazní nedostatek nařízením očišťovací přísahy, např. též jeho změnový ortel ve věci mordu Martina Pilného z Březnice z roku 1553.<sup>919</sup> Nicméně i pro její použití vyžadoval určitou míru důkazů. V roce 1591 změnil nález z Čáslavi, který uložil Jakubu Truhlářovi vykonat do dvou neděl očišťovací přísahu kvůli „*domnění a podezření z cizoložstva.*” Přestože byl Jakub podle důkazů a svého vlastního přiznání nalezen na loži s cizí manželkou, samotný akt mu žalobce Bernard Polický, zřejmě manžel údajné cizoložnice, neprokázal a apelační soud ho zprostil žaloby i bez přísahy.<sup>920</sup>

V okruhu staroměstského práva nebyla v 16. století očišťovací přísaha svázána tak velkým formalismem jako dříve, kdy nedostatek předepsané formy způsobil nulitu

---

<sup>916</sup> SOkA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 15.

<sup>917</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 9.

<sup>918</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 10.

<sup>919</sup> Národní archiv, fond Apelační soud, kn. č. 98, s. 536–539.

<sup>920</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 17. Shodou okolností zaujal uvedený případ také Karolinu Adamovou, která ho však našla ve fondu Apelační soud v Národním archivu. Na rozdíl od kolínské knihy datuje kauzu do roku 1561; ADAMOVIČ, K., Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651, s. 107.



přísahy (jednalo se o tzv. přísahu se zmatkem neboli kléskou). Nicméně z apelačních rozsudků vyplývá, že se v městech magdeburského práva tyto zmatečné přísahy objevovaly ještě ve druhé polovině 16. století. Na sklonku padesátých let 16. století soud v Lounech neuznal přísahu Václava Krejcara ve věci ztráty tuny candátů na trhu, neboť kromě dalších nepřesností zaměnil slovo „vědomě“ za „nevědomě“. Krejcar se odvolal a apelační radové rozhodli, že má být připuštěn k přísaze ještě jednou. Podle jejich odůvodnění se totiž neprokázalo, že by nevykonal přísahu ve správném znění úmyslně.<sup>921</sup>

Pokud se vyskytlo důvodné podezření ze závažných kriminálních deliktů, prikazoval apelační soud městským instancím doplnění dokazování útrpným právem. Tímto způsobem se zachoval také ve věci násilí na mladém děvčeti, projednávané v roce 1551 před jaroměřským soudem. Salomena obvinila na místě své dcery Marty Jana Harovníčka, „že by násilím dcerku její porušil.“<sup>922</sup> Ten na obvinění reagoval odporem, v němž „tomu obvinění... neodepřel,“ tj. nevyvracel je, ale naříkal poctivost matky s dcerou, k čemuž si přivzal svědky. Svědky si zajistila též Salomena. Anna Faltová a Kateřina Kostková žalující straně dosvědčily, že když „se na Jana Harovníčka o to domlouvali, jak jest porušené děvče,“<sup>923</sup> Harovníček jejich lání neodporoval, ale „slovy posměšnými k tomu se znal, mluvě k nim nepoctivě.“ Jiné obeslané sousedy Dorota Zachystalka, manželka královského rychtáře Anna, Anna Prokúpková, Dorota Řepíková a sladovnice Vávrová po pohovoru s Martou a dalším opatření „seznały jsou jí býti porušenou.“ Kateřina Kostková rovněž vypověděla o tom, jak jí Harovníčkova manželka řekla, že se jí muž svěřil, že Martu „všecku roztrhl palcem.“ Soud v Jaroměři odsoudil chlápka ke ztrátě hrdla, ale ne na základě důkazů žalující strany, k nimž se vůbec nevyjárl, nýbrž s odůvodněním, že žalovaný žalobu dostatečně „podle odporu svého neodvedl a s sebe nesvedl.“<sup>924</sup>

Jestliže uvedené rozhodnutí porovnám s pozdějšími normami kodifikovaného městského práva, dospívám k závěru, že Jan Harovníček udělal procesní chybu, když se v odporu proti žalobě nesnažil alespoň formálně vyvrátit obvinění. Tehdy by totiž důkazní břemeno nesla žalobkyně: „Ne ten, kterýž něčemu odpírá, ale ten, kdož praví, jistí a za

---

<sup>921</sup> Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 702-704.

<sup>922</sup> Porušiti ženu znamenalo v soudobé češtině ji zneuctit, zvláště znásilnit, pannu připravit o pannenství. Viz vokabulář webový, heslo porušiti; <http://vokabular.ujc.cas.cz>

<sup>923</sup> Domlouvati se na někoho znamenalo v tehdejšímu jazyce vyčítati, láti někomu. Tamtéž, heslo domlouvati se.

<sup>924</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 30.

*pravdu nětco býti pokládá, má povinnost jest to provozovati.*" Pokud by se soud nespokojil s důkazy (průvody) žaloby, měl být žalovaný očištěn, i kdyby „*nic neodvedl.*”<sup>925</sup> Harovníčka ale odsoudili jaroměřští konšelé podle zásady: „*Když není odporu, není a nebude také potřebí průvodu.*”<sup>926</sup> Disponuje-li druhá strana dostatečnými důkazy, proto vůbec nemuseli zkoumat.

Závěr prvoinstančního rozsudku obsahoval poučení o odvolání ke králi nebo apelačnímu soudu na náklad stran. Zatímco matka zneuctěné Marty mohla být s ortelem spokojena, odsouzený Harovníček využil druhou z možností. Apelační soud přistoupil ke kauze méně formalisticky než nižší instance, když zcela pominul procesní nedostatky odporu obžalovaného a naopak se zabýval otázkou prokázání jeho viny žalující stranou. Podle něj Salomena „*žaloby své z násilí podle práva dostatečně nepokazuje.*”<sup>927</sup> Podmínku dostatečných důkazů lze nalézt též v Koldínově zákoníku.<sup>928</sup> Jelikož svědecké výpovědi obsahovaly indicie, které směřovaly k Janovi jako pachateli, nařídil odvolací soud konšelům, aby k němu „*útrpným právem přistoupili.*”<sup>929</sup> Tento mimořádný důkazní prostředek městské právo umožňovalo jen při zjevném podezření a za těžké přečiny: „*A tak... útrpným právem přisežní k lidem podezřelým přistoupiti moci budou, když by při obžalovaném... tak zřejmá znamení a patrná domnění se našla a takové již příčiny podezřelosti shledány byly, že by nic jiného při něm nepozůstávalo nežli toliko samého na sebe aneb skutku spáchaného seznání... Pro vejstupky lehké nemají být lidé k útrpnému právu podávání býti ani také pro samá pouhá toliko domnění.*”<sup>930</sup> Vzhledem k obsahu svědectví, povaze skutku a hrozícímu trestu je patrné, že se apelační soud nepohyboval nad rámec těchto kritérií.

Do jaroměřské ortelní knihy připsal písař pod zápis změnového odvolacího rozsudku ještě poznámku, že se naučení apelačních radů v téže věci nachází mezi jinými instrukcemi. To dokládá složitost případu, jež si vyžádala mezi nižším a vrchním právem častější korespondenci, zahrnující kromě apelace a apelačního ortelu též žádost o naučení a odpověď na ni. Zařazení naučení o útrpném právu mezi instrukce vypovídá o normativním využívání praxe apelačního soudu městskými soudy. Obsahem naučení bylo

<sup>925</sup> Článek B. XXXVII. Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 99.

<sup>926</sup> Článek B. XXXVI. Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 98.

<sup>927</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 30v, 31r.

<sup>928</sup> Článek B. XXXIX. Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 99.

<sup>929</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 30v, 31r.

<sup>930</sup> Články S. XX., S. XXI. Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 593.

stanovení dalšího postupu podle výsledku výsledku útrpným právem. Pokud by se obžalovaný nepřiznal, měla se městská rada obrátit s žádostí o naučení přímo na místodržitele jako zástupce královské moci.<sup>931</sup>

#### 7.4. *Procesní náklady*

V souvislosti se soudním řízením vznikaly procesním stranám výdaje. V rozsudcích se o nich hovoří jako o škodách nákladních a útratních, zkráceně nákladech a útratách nebo jen o škodách. Stejně tak práva městská Království českého rozlišovala nákladní a útratní škody (články C. XIV.–C. XX.).<sup>932</sup> Náklady se rozuměly zejména výdaje za písařské služby a za úkony přísežných úředníků, které souvisely s obesíláním procesních účastníků: „*Škody pak nákladní ku právu mohou se písaři a jinými služebníky přísežnými, kteříž lidi ku právu obsílají, provozovati.*” Za účelem uplatnění těchto škod byli písaři povinni „*tomu, kterýž po škodách jde,*” vydat vlastnoručně podepsaný výpis o úkonech, které učinili během celého řízení.<sup>933</sup>

Pokud se strany odvolaly k apelačnímu soudu, popř. jinému vyššímu právu, narostly jim soudní náklady ještě o poplatek, jež musely složit u soudu, jehož rozsudek napadaly. Tyto tzv. důkladní peníze se jim sice navracely v případě změny napadeného rozhodnutí, ale ne zcela. Jak vyplývá z naučení apelačního soudu zaslaného jaroměřským konšelům v roce 1560, vracela se z něj pouze část určená domácím právu. Zbytek, tj. taxu pro apelační soud, náklady za posla do Prahy a odměnu písaři, mohla úspěšná strana vymáhat na protistraně právě v řízení o škodách.<sup>934</sup> Na základě zmíněného naučení je tedy možné o jmenované položky rozšířit okruh nákladních škod nad rámec jejich teoretického vymezení městským zákoníkem.

Zatímco nákladům za písaře, jiné přísežné úředníky nebo za podání apelace se strany nevyhnuly, tzv. útraty vznikaly „*obyčejně mezi přespólními*” za stravování a ubytování včetně obstarání koní.<sup>935</sup> Domácí lidé, tj. pocházející z místa, kde se soud konal, je mohli požadovat pouze tehdy, pokud „*za příčinou spravedlností svých přes pole*

<sup>931</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 60r.

<sup>932</sup> *Práva městská Království českého*, s. 125–127.

<sup>933</sup> Článek C. XV.; *Práva městská Království českého*, s. 125.

<sup>934</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 68v.

<sup>935</sup> Článek C. XVI., rozdíl I.; *Práva městská Království českého*, s. 125, 126.

*jezdili a outraty činili.*”<sup>936</sup> Také útravní škody bylo třeba doložit u soudu. Jejich vyčíslení prováděl dodatečně pod přísahou a v přítomnosti strany hospodář, který poskytl stravu a nocleh. Jestliže se stravné a nocležné týkalo několika sporů, měl je rozpočítat na každou při zvlášť. Toto ustanovení městských práv podle mého názoru odráželo skutečnost, že se škody uplatňovaly pro jednotlivé spory samostatně. Výši útravních škod pak dosvědčovali u soudu dva svědci mužského pohlaví, které si strana měla vzít s sebou, když si hospodářem nechávala škody sečíst.<sup>937</sup>

Celkovou výši útrat Práva městská regulovala třemi způsoby. Za prvé stanovila již zmíněné důkazní břemeno strany, jež škody uplatnila. Za druhé omezila okruh osob, za něž mohla strana náhradu útrat požadovat, na „*vlastní osobu svou, na přítele, na řečníka a na pacholka svého, a k tomu nejvejš do tří koní.*”<sup>938</sup> Přítelem se rozuměl často pokrevní přítel, tj. příbuzný, řečníkem právní zástupce, většinou bez právnického vzdělání.<sup>939</sup> Útraty za jiné osoby nebo za větší počet přátel než jednoho neměly soudy straně přiznávat. Zbytečnost výdajů přitom nezkoumaly z úřední povinnosti, ale „*na stížnost strany druhé.*”<sup>940</sup> Třetím opatřením k zamezení zbytečných výdajů představovalo moderační právo soudu. Dospěli-li soudci na základě stížnosti protistrany k závěru, „*že jsou větší outraty z oumysla... vedeny, než jest pro tu při potřebí bylo, budou moci... takových škod rozsudkem svým umenšiti.*” Nepřiměřené útraty tedy mohli z podnětu druhé strany snížit, „*šetříce v tom více spravedlivosti nežli zbytečnosti a jedněch proti druhým zoumyslnosti.*”<sup>941</sup> Nad rámec svých povinností vyplývajících z městského práva působili preventivně na snižování škod též tím, že někdy sami nabádali procesní účastníky, aby druhé straně nezpůsobovali zbytečné náklady.<sup>942</sup> Koldínův kodex nepřiznával náhradu škod (na rozdíl od vrácení důkladného) apelantovi, který uzavřel s protistranou smír nebo vzal odvolání zpět. Stanovil totiž, že „*tím se před škodami outravními a nákladními neosvobodí.*”<sup>943</sup>

Podle městského zákoníku neměly soudy rozhodovat o škodách již v řízení ve věci samé, ale procesně úspěšný účastník řízení je musel uplatnit až následně obesláním

<sup>936</sup> Článek C. XIX.; *Práva městská Království českého*, s. 126.

<sup>937</sup> Článek C. XVI. rozdíly II., III., *Práva městská Království českého*, s. 126.

<sup>938</sup> Článek C. XVII., *Práva městská Království českého*, s. 126.

<sup>939</sup> *Práva městská Království českého*, s. 640–641.

<sup>940</sup> Článek C. XVII., *Práva městská Království českého*, s. 126.

<sup>941</sup> Článek C. XVIII., *Práva městská Království českého*, s. 126.

<sup>942</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, *Knihy soudní*, s. 231.

<sup>943</sup> Článek C. IX., *Práva městská Království českého*, s. 124.

druhé strany.<sup>944</sup> Nicméně studované prameny dokládají, že praxe tento postup málokdy respektovala. Výrok o škodách velmi často obsahovala již rozhodnutí o meritě, aniž by strany musely procesní náklady uplatňovat v samostatném řízení. Takové výroky uváděly městské soudy a apelační soud bez jakéhokoliv zdůvodnění na závěr svých rozsudků. Například v roce 1592 apelační soud doplnil prvoinstanční ortel královéhradeckých konšelů ve věci Matěje Brachmana, jenž si z obecní cesty přioral ke svému pozemku dvě brázdy, o výrok, že Matěj musí také zaplatit procesní náklady.<sup>945</sup> Jako mohu zmínit dědický spor, který před právem města Police nad Metují vedl Jindřich Radenbach (též Hendrych Radenpach) s Danielem Topkou o odkaz Jindřichovy manželky Markéty Nedvědky. Ortelem ze 17. října 1614, jímž stvrdil rozhodnutí polických konšelů, nepřiznal apelační soud žádné ze stran nárok na náhradu nákladů. Ztotožnil se zcela s první instancí, která uznala platnost zápisu zesnulé Markéty v městských knihách, učiněného „s jistým povolením nynější vrchnosti“, jímž na svého vnuka Daniela Topku napsala 100 kop českých grošů. Topka totiž svědeckými výpověďmi prokázal, že zmíněnou sumu si jeho babička „smlouvou svadební... k svému dokonalému užívání vymínila.“ Přestože Daniel Topka před polickým soudem uspěl, nepřiznala mu tato instance náhradu procesních nákladů. Stejně o škodách rozhodl apelační soud, aniž by svůj výrok jakkoli odůvodnil. Jako ve svých jiných ortelech použil pouze standardní šablonovitou formulaci: „Škody z hodných příčin mezi dotčenými stranami se zdvíhají.“<sup>946</sup> Podobně bez odůvodnění zůstal jeho rozsudek z roku 1568, jímž stvrdil výrok o škodách učiněný soudem v Úpici, „aby jedna každá strana své škody nesla.“<sup>947</sup>

Bohužel nedostatek takového zdůvodnění nám znemožňuje stanovit kritéria, na jejichž základě byla náhrada škod přiznávána. Podle Koldínova zákoníku na ni měla nárok úspěšná procesní strana („ten, kdož by v té při práv zůstal“),<sup>948</sup> nicméně toto pravidlo neplatilo vždy, jak dokazují tyto a četné další kauzy, kdy ji soud nepřiznal nikomu. Působí až překvapivě, že převážná většina výroků o škodách byla ve sledovaných pramenech vůči oběma stranám negativní. Přitom je nepochybné, že nějaké výdaje, minimálně za písaře a obeslání protistrany, musely vždy vzniknout. Nemohlo se jednat ani o situace, v nichž strany žádné náklady neuplatnily, neboť v těchto případech

<sup>944</sup> Článek C. XIV.; *Práva městská Království českého*, s. 125.

<sup>945</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, *Knihy soudní*, s. 26, 27.

<sup>946</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, *Knihy soudních nálezů*, s. 156.

<sup>947</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, *Knihy soudních nálezů*, fol. 97r, 98r.

<sup>948</sup> Článek C. XIV. rozdílu I; *Práva městská Království českého*, s. 125.

by se jimi soud stěží zabýval a explicitně o nich rozhodoval. Nepovažuji rovněž za pravděpodobné, že by v tak velkém počtu šlo vždy o neprokázané nebo zbytečné náklady. Z těchto důvodů se domnívám, že při rozhodování o nákladech řízení zohledňovaly městské soudy a apelační soud i další skutečnosti, např. podíl na vzniku sporu nebo majetkové poměry stran.

Z hlediska poznání, jak apelační soud rozhodoval o procesních nákladech, jsou zajímavější samostatná řízení o škodách, neboť rozsudky vydaná v jejich rámci již obsahovala odůvodnění. Jedná se o méně časté případy, kdy byl zachován postup stanovený městským právem a o škodách se rozhodovalo až po skončení řízení ve věci samé. Procesní podmínkou bylo jejich uplatnění vítěznou stranou obesláním poražené strany do čtrnácti dnů od oznámení meritorního rozhodnutí.<sup>949</sup> Na základě těchto případů je možné ověřit či doplnit pravidla o nákladech řízení obsažená v městském zákoníku. Ze studovaných soudních knih považuji za nejdůležitější následující případy.

Kolínská kniha ortelů zaznamenala rozsudek apelačního soudu (1604) ve sporu mezi Pavlem Matějčkem z Brandýsa a Jakubem Gericem z Megvardi, který prvoinstančně rozsoudilo právo Starého Města pražského.<sup>950</sup> Odvolací instance odkázala na článek M. 7. zemského zřízení, který „*o tom patrně vyměřuje, když se obojím stranám nálezen nětco přisuzuje, že se ze škod viniti nemohou.*” Jelikož podle předchozích rozhodnutí, „*jak domácího i vrchního práva... oběma stranám přisouzeno jest,*” nebyl Jakub Geric Pavlu Matějčkovi „*těmi škodami ani ničím jiným*” povinen. Z praxe apelačního soudu tedy vyplynulo pravidlo, nekodifikované městským zákoníkem, že nárok na náhradu škod nemohla oprávněně uplatnit žádná z procesních stran, jestliže obě měly v soudním řízení částečný úspěch. Uvedený případ je současně příkladem situace, kdy apelační soud nahradil chybějící normu městského práva ustanovením zemského práva.

Náhrada procesních nákladů závisela na výsledku soudního procesu, tzn., že byla podmíněna vydáním rozhodnutí. Někdy se stávalo, že řízení bylo zastaveno, aniž by soud vydal rozhodnutí. V takovém případě strany nemohly požadovat náhradu škod. Tímto způsobem rozhodl apelační soud ve sporu před čáslavským městským právem mezi Vítem Farářem a Václavem Bydžovským, plnomocníkem Jana a Zachara z Ivančic

---

<sup>949</sup> Článek C. XV.; *Práva městská Království českého*, s. 125.

<sup>950</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 19.

(1583): „*Poněvadž hlavní pře mezi dotčenými stranami z jistých příčin zastavena a vyzdvižena, za vejповěď hlavní, po kteréž by strana po škodách jíti mohla, žádná ukázati se nemůže.*” Z tohoto důvodu nemohl Václav Bydžovský žalovat Víta Faráře o škody útratiní a nákladní.<sup>951</sup>

Apelační soud se zabýval také odvoláními stran, jimž první instance zamítla nárok na náhradu škod kvůli zmeškání dvoutýdenní lhůty pro obeslání neúspěšné strany. Taková rozhodnutí v zásadě potvrzovali. Například v roce 1570 konfirmovali apelační radové ortel konšelů v Hostonicích, kteří nepřiznali náhradu nákladů Šimonu Srbovi ve sporu s Vítem Soukupem.<sup>952</sup> Naopak v roce 1581 změnili rozhodnutí jejich kolegů v Týně nad Vltavou s odůvodněním, že dvoutýdenní lhůta je dodržena patnáctý den dopoledne.<sup>953</sup>

Ze studovaných pramenů plyne, že apelační soud mohl rozhodovat o nákladních a útratiních škodách také ve třetí instanci, pokud je v prvním stupni posuzoval městský rychtář. K takovým situacím docházelo tehdy, jestliže procesní náklady vznikly v souvislosti s řízením vedeným před rychtářským právem. V roce 1562 vyhověl rychtář v Jičíně Jindřichu Truhlářovi z Vrchlabí, který žaloval Jana Ostroměřského z Rokytníka o náhradu procesních nákladů ve výši 14 kop 10 českých grošů za neoprávněný stavuňk. Žalovaná strana se odvolala nejprve k jičínské městské radě a poté k apelačnímu soudu. Obě instance rychtářovo rozhodnutí potvrdily.<sup>954</sup>

Procesní náklady nebyly jedinými výdaji vzniklými stranám, o jejichž náhradě soudy rozhodovaly. V roce 1562 obvinil Ondřej Čírtěk před soudem v Jaroměři Jana Pecivála ze zbití.<sup>955</sup> Jelikož svědek Adam Pacholek dosvědčil, že „*Jana Pecivála na Vondřejovi Čírtkovi s sekerou seděti viděl*” a Jan Pecivál neprokázal, že se tím bránil Čírtkově násilí, odsoudili ho konšelé, že „*pro takovej vejstupek jest povinen... čtrnácte dní pořád zběhlých v vězení, kdež mu ukázáno bude, seděti.*” Současně musel uhradit polovinu „*lékaři od hojení Ondřeje Čírtka... když se o to s lékařem společně smluví.*” Úhrada polovičních nákladů na léčení představovala pro Čírtka jediné hmotné zadostiučení, neboť podle rozsudku jaroměřského práva Jan Pecivál, „*vykonajíc to, ničím více Ondřejovi Čírtkovi povinen není.*” Soud asi zohlednil výpověď svědků obojí strany,

<sup>951</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 31.

<sup>952</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 9.

<sup>953</sup> Tamtéž, s. 229-230.

<sup>954</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 133v–135r.

<sup>955</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 79.

že Čírtek Pecivála k útoku vyprovokoval posměšným zpěvem. Náhradu škod nepřiznal ani jedné ze stran. Nespokojený Čírtek se neúspěšně odvolal k apelačnímu soudu a tím své procesní náklady navýšil ještě o poplatek za apelaci. Uvedený případ ukazuje na rozmanitost soudní praxe, kdy se výrok o nákladech nemusel omezovat jen na náklady související s řízením. Léčebné výlohy jako předmět apelace a následného ortelu apelačního soudu však patřily ve druhé polovině 16. století k výjimečným jevům, alespoň podle výpovědi dostupných pramenů.

### 7.5. *Vymáhání povinnosti uložené soudem (exekuce)*

V případě nesplnění povinnosti uložené apelačním či nižším soudem mělo být zahájeno exekuční řízení neboli „*dopomožení práva po rozsudcích*“, jak tuto procesní fázi nazval Pavel z Koldína.<sup>956</sup> Vzhledem k odkladnému účinku odvolání mohla exekuce nastat až po skončení apelačního řízení, tj. po přečtení odvolacího rozsudku stranám, a marném uplynutí lhůty ke splnění povinnosti.

Podle městského zákoníku měli soudci, „*což komu svým buď ortelem, nálezem, rozsudkem, vejповědí nebo stanným právem přisoudí... každému toho dopomáhati*“, pokud jim v tom nebránily překážky, pro něž by to nemohli „*nikterakž a bezelstně*“ vykonat.<sup>957</sup> Toto ustanovení je třeba v kontextu s dalšími pravidly vykládat tak, že městské soudy byly nositeli exekučního procesu i v případě, kdy o právu jedné strany a jemu odpovídající povinnosti druhé strany rozhodl apelační soud v odvolacím řízení.

Článek C. XXV. podmiňoval exekuci právní mocí rozhodnutím, kterým se přiznávalo určité právo. Řečeno terminologií zákoníku byl exekučním titulem „*přísudek když by již v moc svou vešel*“). Rozsudek se stal pravomocným, pokud se proti němu nikdo neodvolal anebo odvolal a vrchní právo rozhodlo o jeho potvrzení či změně. Dalším předpokladem pro domožení práva bylo nesplnění uložené povinnosti ve lhůtě určené tímto rozsudkem. Podle uvedeného artikulu činila „*obyčejně*“ dvě neděle. Jestliže se během ní strany nezachovaly „*vedlé znění rozsudku*“, vydala městská rada tzv. druhý rozkaz, aby splnily stanovenou povinnost do třetího dne. Po něm následoval třetí rozkaz s

---

<sup>956</sup> *Práva městská Království českého*, s. 127.

<sup>957</sup> Článek C. XXI.; *Práva městská Království českého*, s. 127.



dodatečnou lhůtou do západu slunce. Proti těmto rozkazům se výslovně nepřipouštělo odvolání.<sup>958</sup>

Jestliže dlužník neuspokojil věřitele ani po třetím rozkazu, byl vzat do vazby. Po šesti týdnech mohl věřitel upustit od donucování dlužníka vězením a požádat soud, aby ho uvedl v dlužníkův statek. Ten pak měl v držení, dokud mu nebyla dlužná suma včetně procesních škod uhrazena.<sup>959</sup> Pokud dlužník prohlásil a posléze i přísahal, že nemá „peněz hotových ani na stříbře, ani na zlatě“, mohl věřitele „odbyti“ svým majetkem.<sup>960</sup> To v praxi znamenalo, že v přítomnosti rychtáře ukázal věřiteli či věřitelům všechn svůj movitý i nemovitý majetek. Věřitel si mohl z něj následně vybrat, „což by se mu [...] zlíbilo.“ Jestliže to postačovalo na úhradu všech dluhů a nákladů řízení, byl dlužník z vězení propuštěn. Toto řešení nepřicházelo v úvahu u toho, kdo se zavázal, že dluh uhradí výlučně hotovými penězi. Takový dlužník musel svůj majetek prodat a z výnosu zaplatit přisouzenou částku.<sup>961</sup> Městské právo tedy v zásadě připouštělo dvě formy dopomožení práva, které právní teorie označuje jako osobní a majetkovou exekuci. Podle právní úpravy byla primární osobní exekuce, spočívající v uvěznění dlužníka, jež mohla být nahrazena majetkovou exekucí, tj. uspokojením věřitele z movitého nebo nemovitého majetku dlužníka.

## **7.6. Revize jako opravný prostředek proti rozsudkům apelačního soudu**

Apelační soud nereprezentoval v systému raně novověkého městského soudnictví konečnou instanci. Nejvyšším představitelem soudní moci pro všechny soudy, od nichž se odvolávalo k apelační stoličce, byl český král. A právě jeho mohly procesní strany požádat o revizi své právní záležitosti, tj. aby „věc k revidyrování přijíti ráčel.“<sup>962</sup> Institut revize zmínil ve svém díle *Respublica Bojema* Pavel Stránský, když popisoval apelační soud v rámci soudní soustavy Českého království. Podle něj bylo „bylo povoleno každému, aby i od tohoto soudu směl prosebně se odvolati ke králi a skromně si stěžovat

---

<sup>958</sup> Článek C. XXV; *Práva městská Království českého*, s. 128.

<sup>959</sup> Článek C. XXIII.; *Práva městská Království českého*, s. 127, 127.

<sup>960</sup> Článek C. XXIV.; *Práva městská Království českého*, s. 128.

<sup>961</sup> Článek G. XI; *Práva městská Království českého*, s. 203, 204.

<sup>962</sup> SokA, KO, s. 42.

*do nespravedlnosti nebo zmatečnosti rozsudku.*”<sup>963</sup> Autor zde vystihl zásadu revidovatelnosti apelačních ortelů, přičemž opravný prostředek měl být uctivý, neurážlivý vůči soudcům, jejichž rozhodnutí napadal, a měl respektovat majestát panovníka. Současně uvedl dva důvody žádosti o revizi, pod které však bylo možné kvůli jejich obecnosti podřadit jakékoliv situace. Dopustil se přitom terminologické nesprávnosti, když revizi nazval odvoláním. Odvolání totiž představovalo odlišný opravný prostředek, který se proti ortelům apelačního soudu nepřipouštěl. O něco přesněji se vyjádřil Mikuláš Dačický z Heslova, když ve svých Pamětech napsal, že se od apelačního soudu odvolává na vlastní osobu krále, „*což revisí sluje.*”<sup>964</sup>

Pramenný materiál naznačuje, že Stránského omyl ohledně opravného prostředku proti rozsudkům apelačního soudu byl v dobové společnosti rozšířenější. Alespoň po nějaký čas se procesní strany snažily domoci přezkumu těchto rozhodnutí také odvoláním. V jaroměřské soudní knize bylo zaznamenáno naučení „*od pánův apelátorův*” z roku 1572, určené městské radě v Hradci Králové, které se týkalo možnosti apelace od apelačního rozhodnutí k panovníkovi ve sporu mezi Markétou z Hostovic a Filipem Balbínem z Vorličné. Apelační radové v něm „*na místě Jeho Milosti císařské*” poučili hradecké konšely, že „*od ortelův od vrchního práva vycházejících již se žádného dalšího na Jeho Milost císařskou odvolání užiti nemůže, což Jeho Milosti císařské mandátem zapovězeno jest.*” Současně jim nařídili, aby od takové praxe upustili, chtějí-li se „*skrze to těžkosti uvarovati.*” Jako jediný opravný prostředek od rozsudků apelačního soudu připustili suplikaci k panovníkovi: „*...chce-li kdo...skrze suplikaci co na Jeho Milost císařskou vznášeti, toho se každému dostati má.*”<sup>965</sup>

Institut revize jako opravného prostředku od odvolacích rozsudků neupravovala instrukce o zřízení apelačního soudu z roku 1548 ani normy městského práva, ale konstituoval se samovolně po vzniku nové soudní instituce, kdy se strany nespokojené s rozhodnutím apelačních radů začaly suplikacemi obracet přímo na panovníka.<sup>966</sup> Během královy nepřítomnosti v zemi rozhodovala zpočátku o těchto žádostech dvorská rada na základě královského pověření. Ke změně uvedené praxe došlo vydáním zemského zřízení v roce 1564 (článek Q. 1.), kterým byla na popud šlechty tato pravomoc svěřena

<sup>963</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 284.

<sup>964</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 159.

<sup>965</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 53r.

<sup>966</sup> KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 116; GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. LIII.

komornímu soudu.<sup>967</sup> O tomto soudu jako instanci, jež vynášela „*poslední rozhodnutí*“ ve věci, se zmínil též Pavel Stránský.<sup>968</sup> Institucionální zabezpečení revizí komorním soudem v předbělohorském období připomnělo i Obnovené zřízení zemské z roku 1627 v článku F. LXXIII.: „*A poněvadž odtud až posavad revisí v českých věcech na soud komorní podávány byly....*“<sup>969</sup>

Co se týče vnitřní organizace komorního soudu, byl od konce 15. století jeho faktickým předsedou nejvyšší hofmistr. V roce 1500 kodifikovalo předsednictví nejvyššího hofmistra jako králova zástupce (a současně zemského úředníka) Vladislavské zřízení zemské a poté zemská zřízení z let 1530, 1549 a 1564.<sup>970</sup> Ferdinand I. reorganizoval komorní soud roku 1534 vydáním Zřízení o komorním, hejtmanském i dvorním soudu, když ho sloučil s úřadem a soudem nejvyšších hejtmanů. Nadále mu předsedal nejvyšší hofmistr, který měl mít k dispozici dvanáct radů z panského a rytířského stavu, jmenovaných a placených králem.<sup>971</sup> (Do té doby podle zemského zřízení z roku 1530 počet soudců závisel na vůli panovníka.)<sup>972</sup>

V souvislosti s rolí nejvyššího hofmistra v revizním procesu bych chtěl připomenout, že tento úřad vykonávali postupně a zčásti souběžně čtyři z devíti předbělohorských prezidentů apelačního soudu (Ladislav a Kryštof Popelové z Lobkovic, Ferdinand z Donína a Bedřich z Talmberka).<sup>973</sup> Na revizích apelačních ortelů se tak podílela osoba s výbornou znalostí postupů, organizace a rozhodovací činnosti apelačního soudu. Tato skutečnost nepochybně přispívala k profesionalitě přezkumného řízení. Domnívám se však, že zároveň vylučovala existenci zásadních interpretačních rozdílů v aplikaci práva mezi komorním a apelačním soudem. Nejvyšší hofmistr jako předseda komorního soudu zřejmě neprosazoval jiné právní výklady, než jaké podepisoval na rozhodnutích ve funkci prezidenta apelačního soudu. Jeho právní názory mohl ovlivnit také pocit kolegiality vůči apelačním radům jako svým někdejšími spolupracovníkům. S podjatostí se musel vyrovnávat zejména Kryštof Popel z Lobkovic, který v letech 1599–1603 vykonával oba úřady souběžně. Přes nepochybný vliv osoby

---

<sup>967</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 104.

<sup>968</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 284.

<sup>969</sup> JIREČEK, H., (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, s. 256.

<sup>970</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 84, 86, 92, 103.

<sup>971</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 94.

<sup>972</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 92.

<sup>973</sup> Viz podkapitola o prezidentech apelačního soudu.

nejvyššího hofmistra na výsledek přezkumného řízení nelze jeho úlohu přeceňovat, neboť se o revizích mělo rozhodovat kolektivně.

Podle reorganizace z roku 1534 měl komorní soud zasedat každý den kromě středy, soboty, svátků a jednání zemského soudu, nikoliv jako dosud pouze několikrát v roce.<sup>974</sup> Nicméně kvůli odporu stavů se panovníkova představa o stále zasedající soudní instituci neprosadila na dlouho. Uvedené pravidlo se po roce 1538 již nedodržovalo a naopak se konstituovala praxe čtyř (až pěti) zasedání za rok, jež později zafixovala sněmovní usnesení z roku 1543 a zemská zřízení z let 1549 a 1564, podle nichž komorní soud zasedal čtyřikrát ročně.<sup>975</sup> Přes tento vývoj se Ferdinand I. myšlenky permanentně zasedajícího soudu nevzdal a uskutečnil ji o deset let později zřízením apelačního soudu (1548). Neujař se ani pevně stanovený počet přísedících. Zemská zřízení z let 1549 a 1564 ponechala jejich počet opět na králově vůli s podmínkou, že nesměl klesnout pod dvanáct. V rozporu s tím zasedal komorní soud ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století fakticky při minimálním počtu deseti osob, většinou mezi jedenácti a dvaceti přísedícími.<sup>976</sup>

Svěření revizní agendy komornímu soudu v roce 1564 neznamenal, že se procesní strany začaly obracet s revizemi přímo na tuto soudní instanci. Z pramenů vyplývá, že i po polovině šedesátých let 16. století žádaly o revizi prostřednictvím krále. Za jediného možného adresáta těchto suplikací označili panovníka sami apelační radové v shora citovaném naučení do Hradce Králové z roku 1572 ve věci Markéty z Hostovic a Filipa Balbína z Vorličné.<sup>977</sup> Podobně psal o panovníkově roli v revizním řízení Pavel Stránský, podle něhož musel král suplikaci nejprve připustit a teprve potom byla věc se všemi spisy postoupena komornímu soudu k „*bedlivému zkoumání*” a k rozhodnutí.<sup>978</sup> Zasílání revizí panovníkovi a jejich vyřizování komorním soudem vyjádřil Mikuláš Dačický slovy, že v roce 1602 „*na soudu komorním... některé rozepře od dávna zastaralé, od... rad Jeho Milosti... nad apelacemi na vlastní osobu Jeho milosti odvolané, což revisí sluje, vyřizovány jsou teprva.*”<sup>979</sup> Skutečnost, že se žádosti o revizi zasílaly přímo panovníkovi, dokládají také záznamy vlastních revizí v knihách rozsudků vrchního

<sup>974</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 95.

<sup>975</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 97–99, 105.

<sup>976</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 99, 102, 104.

<sup>977</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 53r.

<sup>978</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 284.

<sup>979</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 159.

práva. Například v knize vedené v Kolíně je u apelačního rozsudku, kterým byl změněn ortel Menšího Města pražského z roku 1594, uvedeno: „*Ani na tom není přestáno, nýbrž na revisi před vlastní osobu Jeho Milosti císaře jakožto krále českého vzato. Jeho Milost císařská ráčil toho všeho při nálezu malostranských zůstaviti.*”<sup>980</sup>

Žádosti o revizi, adresované panovníkovi, přicházely do české kanceláře. Ta je podle literatury nepostupovala všechny komornímu soudu, ale třídila je dle závažnosti. Komornímu soudu předávala méně podstatné případy, těžší kauzy předkládala úplně královské radě jako poradnímu orgánu krále. V této radě zasedali pod předsednictvím nejvyššího hofmistra nejvyšší zemští úředníci, soudci většího zemského soudu, radové dvorského a komorního soudu. Všechna rozhodnutí o revizích se vydávala jménem krále.<sup>981</sup>

Záznamy v knihách ortelů vrchního práva dokládají, že o revizích nadále rozhodoval také panovník. V roce 1594 prováděl Rudolf II. přezkum malostranského nálezu ve věci kšaftu po svém kuchařském mistru Adamu Harklovi spolu „*s nejvyššími ouředníky a soudci zemskými a radami svými soudu komorního.*”<sup>982</sup> Výčet osob, s nimiž tento případ posuzoval, potvrzuje závěr o rozhodování některých revizí královskou radou. Nemusela však nutně zasedat v literaturou uváděném složení, neboť v revizním nálezu nebyli zmíněni radové dvorského soudu.

Panovník s královskou radou vyřizoval též revizi případu Hynka Stařinského, který prvoinstančně rozsoudili konšelé v Mladé Boleslavi. V tamější soudní knize bylo zapsáno sdělení zemských úředníků městské radě z roku 1582, že si ve věci vyžádali od apelačního soudu soudní akta. O této skutečnosti měli mladoboleslavští konšelé informovat Stařinského, aby do té doby nečinil ve věci žádné kroky.<sup>983</sup> Spisy zasílal apelační soud do české kanceláře.<sup>984</sup> Z uvedeného záznamu je zřejmé, že se apelační radové oficiálně dozvěděli o probíhající revizi v okamžiku dožádání spisu revidujícím orgánem. O vyžádání apelačního spisu byla alespoň v některých případech vyrozuměna též strana, jež uplatnila revizi. Ačkoliv to z případu nevyplývá výslovně, domnívám se, že Stařinský obdržel tuto informaci kvůli nějakému svému dalšímu procesnímu úkonu,

<sup>980</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírká nálezů, s. 8.

<sup>981</sup> KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 116; *Ottův slovník naučný VI*. Praha: 1997, s. 505.

<sup>982</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírká nálezů, s. 8.

<sup>983</sup> Jednalo se o spor Hynka Stařinského s bratry Viktorinem a Jiříkem Vodičkovými; SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 29.

<sup>984</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 230–231.

např. opakované suplikaci či dotazu na stav řízení. Vzhledem k tomu, že jsem se v jiných revizích s takovým postupem nesetkal, nepokládám za pravděpodobné, že by strany byly takto vyrozumívány automaticky. Smysl uvedeného opatření je však nepochybný: uklidnit suplikanta a předejít jeho případným procesním či jiným krokům.

Podle pramenů musela procesní strana ohlásit revizi do čtrnácti dnů od publikování odvolacího rozhodnutí před soudem prvního stupně. V roce 1593 nařídil panovník mladoboleslavským konšelům, aby nekladli překážky revisi *od ortele vrchního práva*“, jestliže byla ohlášena „v čase právním“, tj. ve dvoutýdenní lhůtě.<sup>985</sup> Pro nedodržení této lhůty byla rozhodnutím z 13. srpna 1582 zamítnuta žádost o revizi Hynka Stařinského, rovněž zaslaná od práva města Mladé Boleslavi. Podle téhož rozhodnutí se připouštěly dva způsoby uplatnění revize, a to ústní formou nebo písemně „*skrze suplikaci*“.<sup>986</sup> Co se týče lhůty k ohlášení revize, v literatuře jsem našel odlišný počet dní, než uvádí citované prameny (u Klaboucha deset, u Wintra o den méně).<sup>987</sup>

O vlastním průběhu řízení o revizích vypovídají zápisky Viléma Slavaty z období 1601 až 1603, jenž tehdy zastával úřad přisedícího zemského soudu. Revizní řízení se konala během tří dnů po jednání komorního soudu na Pražském hradě, kde byly výsledky třetí den oznámeny.<sup>988</sup> Jestliže revizi vyřizoval sám král, mohlo být revizní rozhodnutí vyhlášeno i na jiném místě. Když v roce 1582 zamítl Rudolf II. pro opožděnost suplikaci Hynka Stařinského odeslanou od mladoboleslavského práva, bylo jeho rozhodnutí signováno na Táboře.<sup>989</sup>

Přestože revize byla fakticky mimořádným opravným prostředkem proti apelačním rozsudkům, z konkrétních formulací v pramenech je patrné, že formálně byly při ní přezkoumávány nálezy nižší instance. Ačkoliv revizní orgán disponoval rovněž ortely apelačního soudu, neboť je ve svých rozhodnutích zmiňoval, nerozhodoval přímo o nich, ale vždy potvrzoval či měnil jen prvostupňová rozhodnutí.<sup>990</sup> Ve shora zmíněné revizi malostranského případu z roku 1594 stvrdil panovník spolu s královskou radou rozsudek městské rady, napravený předtím apelačním soudem: „*dotčený ortel na témž*

---

<sup>985</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 70–71, 231.

<sup>986</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 230–231.

<sup>987</sup> WINTER, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 701; KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 229.

<sup>988</sup> O tom též KALOUSEK, J., *České státní právo*, s. 116, 117.

<sup>989</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 230–231.

<sup>990</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 8, 9.

*právě Menšího Města pražského učiněný v své mocnosti zůstati má.*<sup>991</sup> K platnosti apelačnímu ortelu se vůbec nevyjádřil. Soudu prvního stupně, tj. „*soudu, který o té při po prvé rozhodoval,*“ se podle Stránského ukládalo urychlené „*vykonání*“ revizního rozhodnutí.<sup>992</sup> Jak takový přikázaný výkon vypadal v praxi, ukazuje vyřízení žádosti o revizi z Brandýsa nad Labem v roce 1610. Panovník nepřijal nepřipustnou suplikaci, neboť se netýkala povoleného (revidovatelného) okruhu věcí, a přikázal brandýskému soudu, aby setrval „*při reformaci vrchního práva*“, tj. změnového ortelu apelačních radů, a aby zároveň sám odpověděl procesní straně na její „*suplikování*“, že není „*žádné příčiny, proč by táž pře k revizi přijímána... býti měla,*“.<sup>993</sup> Tím se raně novověký postup lišil od současných zásad přezkumného řízení, kdy se primárně reviduje rozhodnutí vydané v posledním stupni a realizace jeho výsledku se ukládá orgánu, jenž toto rozhodnutí vydal. Podobně se z dnešního pohledu může zdát překvapivé, že na suplikaci adresovanou králi, odpovídal panovník prostřednictvím městské rady. Mohl za to tehdejší způsob soudní komunikace, kdy procesní strana jak při apelaci, tak při revizi nebyla v kontaktu přímo s orgánem, jenž o jejím podání rozhodoval, ale prostřednictvím soudu, k němuž prvoinstančně náležela.

Jak vyplývá ze stížností měst na zemském sněmu, trvalo vyřízení revizi komorním soudem i několik let. Z tohoto důvodu se v roce 1600 prodloužila zasedání komorního soudu sněmovním usnesením o další tři dny, které byly vyhrazeny revizní agendě.<sup>994</sup> Neutěšená situace v revizní agendě na přelomu 16. a 17. století, neušla pozornosti ani komentátorovi veřejného dění Mikuláši Dačickému z Heslova. Podle jeho memoárů měly být v roce 1602 vyřizovány na komorním soudu některé případy „*od dávna zastaralé... a mnohé ty revisí jako promlčené v nic přišly*“.<sup>995</sup> Tento stav vypovídá o značném rozšíření revizí, na jejichž vyřízení čtyři zasedání komorního soudu ročně nepostačovala. Je zajímavé, že průtahy v revizní agendě připadly na období, v němž úřad nejvyššího hofmistra, který předsedal komornímu soudu, zastával v osobě Kryštofa Popela z Lobkovic prezident apelačního soudu. Nenašel jsem žádný pramen, jenž by prokazoval příčinnou souvislost mezi oběma jevy.

<sup>991</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 9.

<sup>992</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 284.

<sup>993</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbirka nálezů, s. 41, 42.

<sup>994</sup> *Sněmy české X*. Praha: 1900, s. 45–46.

<sup>995</sup> DAČICKÝ, M., *Paměti*, s. 159.

Průtahy při revizích opět řešil zemský sněm v únoru 1605. Zakázal, aby byly revize zdržovány a pod různými záminkami nevydávány, jak se často stávalo. Kromě toho nově přidal k zasedání komorního soudu dva dny vyčleněné revizím. Dosavadní tři dny totiž stanovilo usnesení z roku 1600 pouze na tři roky, které již uplynuly. Během těchto dvou dní se zemští úředníci, soudci a radové komorního soudu neměli rozcházet. Dva dny k zasedání komorního soudu byly původně přidány na dobu dvou let.<sup>996</sup>

V návrhu na revizi nebylo přípustné jakýmkoli způsobem hanět nebo znevažovat apelační rady. Navrhovatel si mohl pouze „*skromně stěžovat do nespravedlnosti nebo zmatečnosti rozsudku*“, jak píše Stránský.<sup>997</sup> Žádost musel podepsat nejen suplikant, nýbrž i ten, co ji sepisoval.<sup>998</sup> Smysl tohoto pravidla tkvěl ve snaze omezit nedůvodné návrhy.

Úzus domáhat se revize se pozvolně rozšiřoval a časem získal značnou oblibu. Strany institut často zneužívaly, zejména k odkladu exekuce, neboť od prvoinstančního rozsudku přes apelaci až po vyřízení revize uplynula většinou dlouhá doba. Žádosti nabyly na intenzitě hlavně v šedesátých letech 16. století. Na neúnosný stav reagoval Maxmilián II. mandátem ze 14. května 1571. Výslovně v něm říká, že návrhy podává již mnoho osob, neustále jich přibývá, a proto se musí omezit. Jako prostředek volí ukládání sankcí za bezdůvodné suplikace. „*Nezbední a nepokojní lidé..., kteřížby k takovým suplikováním slušných příčin neměli, nýbrž zoumyslně a pro nezbednost, aby se jim toliko exekucí protáhlo, to před sebe brali...*“, museli napříště zaplatit pokutu, jestliže by se domáhali revize, ačkoli by měli „*prvé v při své spravedlivou vejpověd'*“. Výši pokuty určil panovník na pětinu hodnoty statku nebo věci, které tvořily předmět sporu. Vybraná suma propadla apelačnímu soudu a provinilec ji musel ihned vyplatit. Kromě toho byl ještě potrestán vězením „*k příkladu ostatním*“. Mandát pamatoval také na situaci, kdy strany nevedly při o statek ani věc nebo žadatel nevlastnil žádný majetek. Tehdy trest spočíval pouze ve vězení, jež však mělo být těžší a delší. V závěru král připojil ustanovení o nepřípustnosti odpuštění pokut.<sup>999</sup> Délka vězení činila při

---

<sup>996</sup> *Sněmy české XI.* Praha: 1910, s. 183–184.

<sup>997</sup> STRÁNSKÝ, P., *O státě českém*, s. 284.

<sup>998</sup> *Sněmy české III.* Praha: 1884, s. 606–607.

<sup>999</sup> *Sněmy české III.* Praha: 1884, s. 607.



uložení pokuty dva týdny, bez ní více než dva týdny. V konkrétním případě o ní rozhodl komorní soud, který projednával revizi.<sup>1000</sup>

O tom, že lidé stále podávali bezdůvodné žádosti o revize navzdory všem postihům, svědčí sněmovní usnesení z roku 1605. Podle jeho odůvodnění nedocházelo k poklesu takových návrhů, ale dokonce jich neustále přibývalo. Proto bylo potvrzeno, že každý, kdo se bude úmyslně bez příčin domáhat přezkumu spravedlivého rozhodnutí, se potrestá čtrnáctidenním vězením v Bílé věži na Pražském hradě. Trest měl být vykonán bezprostředně po vyhlášení výsledku revize. Je zajímavé, že na rozdíl od Maxmiliánova mandátu usnesení už nehovoří o pokutě a nepřipouští odnětí svobody delší než dva týdny.<sup>1001</sup> Otázkou zůstává, do jaké míry věděly osoby žádající přezkoumání apelace, že tak činí skutečně nedůvodně. Požadavek, aby objektivně posoudily spravedlnost rozsudku, vyžadoval určitý stupeň právního vědomí. Ten ale u většiny z nich nelze předpokládat. Ze znění usnesení (ale i mandátu z roku 1571) vyplývá, že sankce měly postihovat pouze ty, kteří neměli řádné důvody k revizi a zneužívali ji výhradně k odkladu konečného rozhodnutí. Vzhledem k rychlosti jejich vyřizování ho tak mohli oddálit až o několik let.

Dalším prostředkem, jak omezit narůstající počet revizí, se stalo zúžení okruhu věcí, v nichž se uplatňovaly. Na sněmu v roce 1610 bylo přijato usnesení, že se mohou týkat pouze záležitostí cti a hrdla nebo dědictví, v jiných případech se zakazovaly. Ve věcech hrdelních a cti měly suspenzivní (odkladný) účinek, tzn., exekuce nebyla možná do jejich rozsouzení. V dědických sporech tento účinek nenastával. Exekuce se připouštěla, ale pokud došlo ke změně původního ortelu, musel nepravý dědic vydat předmět dědictví pravému dědici.<sup>1002</sup>

Avšak sněmovní vymezení záležitostí, kterých se mohly týkat revize, neznamenalo nikterak převratnou změnu, jednalo se pouze o uzákonění praxe, která se dodržovala již řadu let. V knihách ortelů vrchního práva vedených v Mladé Boleslavi (1546-1616) je zaznamenán první případ, kdy revize nebyla připuštěna, protože se netýkala cti ani hrdla, 13. srpna 1582. Jedná se o výše uvedenou revizi Hynka Stařinského z Mladé Boleslavi. Jak bylo uvedeno výše, Hynek nedodržel čtrnáctidenní lhůtu, zároveň je však v rozhodnutí výslovně stanoven další důvod odmítnutí revize, a to

---

<sup>1000</sup> ADAMOVIČ, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, s. 109.

<sup>1001</sup> *Sněmy české XI*, s. 183.

<sup>1002</sup> GLÜCKLICH, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. 349.

absence věci cti nebo hrdla. Na závěr se boleslavské městské radě prikazuje, aby bezodkladně vykonala ortel apelačního soudu.<sup>1003</sup>

Jiný případ ve jmenovaných knihách je ze 7. září 1584, kdy komorní soud zamítl revizi ze Starého Města pražského. Opět se netýkala „*pocitivity ani hrdla*.”<sup>1004</sup> Stejně jako v předchozím rozhodnutí ale chybí zmínka o dědictví jako možném okruhu věci, v nichž se revize připouští. První dědický spor, v němž se uplatnila revize, se v mladoboleslavských soudních knihách objevuje až v roce 1594. V první instanci se jím zabýval soud Nového Města pražského.<sup>1005</sup> Vzhledem k tomu, že knihy ortelů vrchního práva se vedly u městského soudu jako pomocné knihy, které měly sloužit konšelům jako „vzorník“ pro jejich rozhodování, zaznamenávaly se v nich z nějakého hlediska důležité právní kauzy. Proto se dá předpokládat, že pokud by byly přijímány revize v dědických případech ve větší míře předtím, byly by v tomto prameni zachyceny již dříve. Tomu svědčí i zmiňovaná odmítnutí revizí z let 1582 a 1584, která uvádějí pouze pocitivost a hrdlo jako okruh záležitostí, v nichž je přípustný tento opravný prostředek. Lze tedy učinit závěr, že po faktickém omezení revizí na věci cti a hrdla následuje rozšíření o oblast dědických sporů.<sup>1006</sup>

Podrobnější záznam o revizi v dědické záležitosti z období před rokem 1610 obsahuje kolínská kniha ortelů. Týkala se kšaftu po malostranském měšťanu a zároveň „*J. M. C. mistru kuchaři*” Adamu Harklovi. Spor o pozůstalost vedli v letech 1593–1594 s ovdovělou Annou Maternovou poručníci Harklovy dcery Marie Noe Ephenhauzer, Melichar Vágner, Jiřík Majer a Jiřík Hadinger. Dalšími účastníky řízení se stali závětní dědici Anna Riedynová a Alžběta Trutlínová, sestry zemřelého, Jan Šiler, měšťan a krumplér<sup>1007</sup> Starého Města pražského, dále úředníci nového malostranského špitálu, úředníci a správci kláštera svatého Tomáše, úředníci a správci nového malostranského hřbitova, Anna Vágnerová a Markéta Švejkarová. Poručníci osiřelé Marie závět napadli (učinili odpor kšaftu) před soudem Menšího Města pražského. Malostranští konšelé sice připustili, že Adam Harkl mohl „*po náležitém opatření Marie, dcery a dědičky své,*” větší díl svého majetku „*podle dobře libezné vůle své*” odkázat „*jak jiným, tak Anně, druhé*

<sup>1003</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 70, 230–231.

<sup>1004</sup> Tamtéž, s. 39–40.

<sup>1005</sup> Tamtéž, s. 100–101.

<sup>1006</sup> Průtahům při revizích jsem se věnoval také ve své druhé disertaci; PLESKOT, J., *Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783*, s. 112–119.

<sup>1007</sup> Vyšivač; heslo „krumplér”, <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

*manželce své,*” ale nakonec rozhodli, že Anna manželova odkazu „*užití nemá*”. Anna se o svůj dědický nárok připravila tím, že po smrti manžela neoprávněně převzala správu jeho majetku: „...*bez práva sama o svý újmě ke škodě Mariji, sirotka, se ujala, tím vedle vůle své nenáležitě šafovala.*”<sup>1008</sup> Kromě toho z něj podle svědků některé předměty odcizila, něco ukryla při inventarizaci a další věci si přivlastnila, aniž by prokázala, že byly její vlastní nebo je získala darem. Podle ortelu první instance měla veškerý inventarizovaný nemovitý a movitý majetek do dvou neděl vydat pručníkům, kteří jí z něj měli vrátit všechny věci, které do něj sama vnesla včetně, tj. věno.<sup>1009</sup>

Malostranský rozsudek z 1. července 1593 napravil apelační soud 26. téhož měsíce tak, že odpor kšaftu ze strany poručníků zamítl (zdvihl), neboť nedokázali jeho oprávněnost, tj. „*takový odpor svůj podle práva jsou neprovedli a neukázali.*” Zároveň potvrdil napadenou závěť: „*Proti tomu pak týž kšaft a poslední vůle... jakožto pořádný své místo míti má a se stvrzuje podle práva.*”<sup>1010</sup> Nicméně při následné revizi panovník spolu s královskou radou, složenou z nejvyšších úředníků, zemských soudů a radů komorního soudu, potvrdil 1. prosince 1594 platnost prvostupňového ortelu s odkazem na Práva městská, podle nichž dědic, jenž dědictví „*ke škodě druhého, než by čas přišel, se ujal, že o spravedlnost svou přichází (kteráž by jemu tu náležela).*”<sup>1011</sup> Jednalo se tedy o příklad kauzy, kdy městský soud znal (či přinejmenším aplikoval) městské normy lépe než apelační soud. Podobné případy dokládají, že kolegium apelačních radů, složené mimo jiné z vystudovaných právníků, nebylo vždy zárukou zákonného rozhodnutí. Dále svědčí o tom, že se revizní orgán nepřikláněl automaticky k právním názorům apelačního soudu, ale mohl se ztotožnit i s nálezy městských rad. Ostatně, kdyby k těmto případům nedocházelo, nestala by se revize tak využívaným institutem. Kauza rovněž vypovídá o rychlosti odvolacího a revizního procesu na konci 16. století. Zatímco o apelaci bylo rozhodnuto během necelého měsíce od vydání ortelu první instance, trvala revize přibližně rok a čtyři od měsíce od vyřízení apelace. I když se odečte čas potřebný na obeslání stran k přečtení apelačního rozsudku a maximálně dvoutýdenní lhůta k podání žádosti o revizi, potvrzuje tento případ dlouhou dobu revizního řízení na přelomu 16. a 17. století.

<sup>1008</sup> Spravovala, hospodařila; heslo „šafovati”, <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

<sup>1009</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 6, 7.

<sup>1010</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 8.

<sup>1011</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 8, 9.

Zajímavý průběh revize se zásahem apelačního soudu zaznamenala kolínská ortelní kniha. Apelační radové zaslali 26. března 1610 městské radě v Brandýse nad Labem reformaci (změnu) jejich „*vejповědi a vysvětlení*” mezi Salomenou, vdovou po Václavu Lišejnovi, a poručníky jejího dítěte Davida Houžvičky staršího a Jiřího Kučery. Apelační soud se neztotožnil s tvrzením jmenovaných poručníků, že si Salomena přivlastnila „*bezprávně na škodu sirotka*” majetek, který jí odkázal její manžel Václav Lišejn, a tím ztratila „*spravedlnost sobě odkázanou*”. Současně potvrdil Václavův kšaft, neboť zůstavitel „*užívaje rozumu zdravého... kšaft pořádný učinil a jej rukou svou vlastní sepsal.*”<sup>1012</sup> S jeho rozhodnutím se David Houžvička a Jiří Kučera nesmířili a „*nepřestávaje na reformaci vrchního práva revizi jsou se odvolali.*”<sup>1013</sup>

19. dubna 1610 napsal apelační soud brandýským konšelům nový list.<sup>1014</sup> V tomto „*poručení*”, jak ho označil kolínský písař, je informoval o stížnosti Jana Kyrbičara, druhého manžela Salomeny, že z důvodu podané revize nebyl dosud proveden výkon apelačního rozhodnutí ve prospěch manželky, a nařídil jim, aby tuto exekuci neodkládaly jen kvůli reviznímu řízení, jestliže „*nic jinšího v tom na překážce nebylo... nýbrž což jí spravedlivě náleží, k tomu dopomohli.*” Podle vlastního posouzení dospěl k závěru, že revize je nepřipustná, neboť „*se tu česti ani hrdla nedotýče.*” Přestože rozhodnutí o její nepřipustnosti náleželo do kompetence panovníka, apelační soud si zde dovolil s přihlédnutím k dosavadní praxi jeho verdikt predikovat a instruovat nižší instanci o dalším postupu, jako by již revize byla zamítnuta.

Samotné zamítnutí revize je datováno 5. května 1610. Ačkoliv ze zápisu v kolínské knize není patrný její adresát, jednalo o městskou radu v Brandýse nad Labem. Apelační soud nepřicházel v úvahu s ohledem na skutečnost, že se provedení revizního orgánu ukládalo vždy první instanci. Rovněž není pravděpodobné, že by se obsah apelačním radům adresované písemnosti dostal do městské knihy. Panovník přikázal brandýským konšelům, aby poručníkům na jejich „*suplikování*” odpověděli, že není žádný důvod, „*proč by táž pře k revizi přijímána a druhé straně executi zastavena býti měla,*” a že mají „*při reformaci vrchního práva zůstavovati.*” Své rozhodnutí odůvodnil tím, že „*se tu žádného dědictví, ani cti, ani hrdla nedotejče, nežli toliko mezi stranami o*

---

<sup>1012</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 40.

<sup>1013</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 41.

<sup>1014</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 40, 41.

*odkaz dosti skromný činiti jest.*”<sup>1015</sup> Z jakého důvodu nepovažoval spor o kšaft za dědickou záležitost, není zcela jasné. Patrně dědictvím myslel pouze dědickou posloupnost ze zákona, aniž by do něj zahrnoval dědění ze závěti. Takový výklad ale neodpovídal znění Koldínova zákoníku, který za dědictví považoval jak posloupnost ze zákona, tak ze závěti: „*Všelijaká dědictví... na lidi připadají buď posloupně po přátelství, tj. po krvi a příbuznosti skrze odoumrti, když lidé bez kšaftův umírají... aneb pořádnými kšafty...*”<sup>1016</sup> Případ nebyl v souladu dokonce ani s předchozí praxí, neboť v kšaftovních věcech byly revize dříve připouštěny, např. v malostranském sporu o kšaft po císařském kuchaři Adamu Harklovi roku 1594.<sup>1017</sup> Tento rozpor svědčí o určité míře pojmové rozkolísanosti v raně novověkém právu.

Revize dopadla tak, jak předvídal apelační soud, jeho ortel byl potvrzen a brandýská městská rada mohla přikročit k exekuci, neudělala-li to již o dva týdny dříve podle jeho pokynu. Oproti dopisu apelačních radů z 19. dubna 1610 zde panovník uváděl mezi záležitostmi, v nichž se připouštěla revize, kromě cti a hrdla také dědictví. Zřejmě tak zareagoval na aktuální sněmovní usnesení z téhož roku, jež omezovalo revizi právě na tyto tři věci. To ale neznamena, že rozhodnutí v dědických sporech nepodléhalo revizi před rokem 1610. Zatímco ještě v osmdesátých letech 16. století zachytila mladoboleslavská ortelní kniha rozhodnutí, jež podmiňovala revizi výlučně otázkami hrdla a cti, v následujícím desetiletí již zaznamenala první případ revize týkající se dědictví (1594).<sup>1018</sup> Z téhož roku je nejstarší revize v dědické záležitosti zapsaná do kolínské knihy.<sup>1019</sup> Skutečnost, že tento důvod revize apelační soud ve svém dopisu z roku 1610 opomenul, si vysvětlují neustáleností takové praxe a možná též jeho snahou omezit opravný prostředek vůči vlastním rozsudkům na co nejužší okruh případů.

Po zamítnutí revize kontaktovali apelační radové brandýské konšely ve věci žádosti Jana Kyrbičara znovu. Listem ze 17. května 1610, nadepsaným v kolínské knize jako „*druhá poručení z apelací*”, jim jménem císaře nařídili, aby „*se podle povinností svých zachovali a což tak dotčeného suplikanta manželce... vrchního práva ortelem přisouzeno jest, to aby jí vydáno a odvedeno bylo, skrze slušnou executi dopomohli.*”<sup>1020</sup>

---

<sup>1015</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 41, 42.

<sup>1016</sup> Článek F. XIX; *Práva městská Království českého*, s. 184.

<sup>1017</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 8, 9.

<sup>1018</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 100, 101.

<sup>1019</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 8, 9.

<sup>1020</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 43.

Svůj pokyn k provedení exekuce ve prospěch Salomeny Kyrbičarové odůvodnili povrzením svého ortelu a nepřipuštěním revize, která se týkala „*toliko samého odporu kšaftu*” a nikoliv hrdla nebo poctivosti. Ani tentokrát nezmnili dědictví jako možný důvod revize.

Popsaný případ dokládá souběh žádosti o revizi rozhodnutí apelačního soudu a stížnosti druhé strany na odložení výkonu tohoto rozhodnutí z důvodu revize. Jednalo se o střet protichůdných zájmů procesních stran, kdy se povinná strana snažila revizi odložit a případně zvrátit exekuci a oprávněná strana ji naopak urychlit. Na průtahy při provádění exekuce si strany stěžovaly u apelačního soudu, jestliže ve věci rozhodoval v posledním stupni. Odvolací instance se jim v takových případech snažila vyhovět a výkon rozhodnutí zaurgovala u nižšího soudu, považovala-li žádost o revizi za neoprávněnou.

Je přínosem kolínské knihy nálezů, že kromě rozhodnutí o revizi zaznamenala rovněž změnový ortel a příkazy apelačního soudu brandýské městské radě. Porovnáním jejich datací si lze učinit představu o délce revizního řízení a o rychlosti vyřizování stížností na průtahy při exekuci na konci první dekády 17. století. Jestliže David Houžvička s Jiřím Kučerou požádali o revizi ortelu apelačního soudu z 26. března 1610 ve dvoutýdenní lhůtě od jeho přečtení (čemuž muselo předcházet jeho doručení k městskému soudu a předvolání stran) a rozhodnutí o revizi bylo vydáno 5. května téhož roku, trvalo posouzení žádosti o revizi přibližně měsíc. Ještě rychlejší bylo vyřízení stížnosti na odklad exekuce, jež byla reakcí protistrany na tuto žádost, neboť apelační soud na jejím základě přikázal brandýským konšelům provést výkon rozhodnutí již 19. dubna. Zdá se tedy, že se již podařilo zvládnout situaci s dlouho trvajícimi revizemi z přelomu století.

Rozhodnutí vydaná v revizním řízení byla instančně nejvyššími rozhodnutími. Stejně jako v případě apelačních rozsudků je měly vykonávat městské rady, a to „*bez zbytečného prodlévání*.”<sup>1021</sup> Obdobně jako odvolací řízení byl zpoplatněn i revizní proces.<sup>1022</sup>

Z knih nálezů vrchního práva vyplývá, že se důvodem pro revizi nestávalo dodatečné zjištění nových skutečností, neboť se takové případy řešily jiným způsobem. Dokládá to spor o pozůstalost po Janu Kdulíkovi z šedesátých let 16. století, kterou v

---

<sup>1021</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 231.

<sup>1022</sup> KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*, s. 229

první instanci posoudil soud v Jaroměři jako dědictví, o němž nebyla pořízena poslední vůle. Jeho rozsudek potvrdil apelační soud. Když byl městské radě následně předložen kšaft zemřelého, jenž odůvodňoval jiné rozdělení jeho majetku, rozhodl prvoinstanční soud znovu. Tím fakticky změnil nejen své dřívější rozhodnutí, ale také ortel apelačního soudu.<sup>1023</sup> Podle této kauzy bylo možné zasáhnout do pravomocně skončené věci před apelačním soudem, pokud se vyskytly nové skutečnosti. První instance mohla zahájit nové (obnovené) řízení, aniž by bylo třeba revidovat původní proces včetně apelačního rozhodnutí.

## **8. Příklady aplikace hmotněprávních norem**

Kromě procesních pravidel, jejichž aplikaci jsem se věnoval v předcházejících dvou kapitolách, setkával se apelační soud při své činnosti samozřejmě i s normami hmotného práva. Jejich aplikace zaujímala největší část judikatury této odvolací instance. Přestože se disertační práce zaměřuje na problematiku apelačního řízení a souvisejících procesních aspektů, považuji za vhodné představit na příkladech nejčastější hmotněprávní instituty v oblasti civilního i trestního práva, jimiž se apelační soud zabýval. Využívám přitom opět knihy rozsudků vrchního práva, které byly vedeny u soudů v Jaroměři, Jičíně, Kolíně a Mladé Boleslavi, a výběrově také ortelní manuály apelačního soudu uložené v Národním archivu.

### **8.1. Dědické právo**

Mezi nejfrekventovanější civilní kauzy, které rozhodoval apelační soud, náležely spory o dědictví. Dědické nároky byly předmětem také první apelace, kterou apelační radové vyřídili po necelých třech týdnech od svého ustanovení.<sup>1024</sup>

---

<sup>1023</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 81.

<sup>1024</sup> Apelační soud byl zřízen 20. ledna 1548 a první rozsudek vydal již 8. února téhož roku. Reformoval v něm ortel Starého Města pražského ve věci závěti Anny Chodovské z Chrastu, která odkázala dva domy

Zajímavější z nich zapsal městský písař v Kolíně do místní knihy ortelů vrchního práva. Tyto zápisy vypovídají o tom, která rozhodnutí považoval kolínský soud za využitelná pro svoji další činnost, a zároveň, které jevy činily v soudní praxi nižších soudů výkladové problémy. Týkaly se jak dědění ze závěti, tzv. testamentární posloupnosti, tak dědění ze zákona, tj. intestátní posloupnosti.

Podrobná a na první pohled jednoznačná pravidla intestátní posloupnosti obsahovalo městské právo. Interpretační problémy nicméně přinášely situace, na které jeho normy výslovně nepamatovaly. V takových případech se stal pro praxi důležitý výklad apelačního soudu. Tímto způsobem jeho kolegium upřesnilo i ustanovení o dědění mezi sourozenci. Jestliže nebožtík zemřel bez descendentů (potomků), kteří „*při takových nápadích nejprvnější a nejlepší právo mají,*” nastupovaly na jejich místo z ascendentů (předků) rodiče a z kolaterálů (osob v pobočné linii) vlastní bratři a sestry, „*neb ti s rodiči jakožto nejbližší na tom stupni připouštějí se k dědictví svých vlastních bratří a sester.*”<sup>1025</sup> Interpretací této normy se zabýval apelační soud v roce 1600, když posuzoval, zda po sobě dědí také bratři z jednoho otce a dvou matek. Ve sporu o dědictví po Janu Vořechovském potvrdil ortel žateckého práva z 13. prosince 1599, který přiznal dědický nárok jak vlastní matce Anně Vořechovské, tak vlastnímu bratru Tomáši Vořechovskému, i když byl zplozený jinou matkou.<sup>1026</sup> Žatečtí konšelé přitom v odůvodnění citovali výše uvedené ustanovení Koldínova zákoníku o dědění rodičů a sourozenců: „*Poněvadž práva patrně ukazují, že bratři s rodiči připouštějí se k dědictví svých vlastních bratří.*”<sup>1027</sup> Rovněž tento případ si pro budoucí využití zaznamenal kolínský soud.

Stejné ustanovení aplikoval apelační soud v roce 1602 v dědickém sporu, který předtím vyřizovala městská rada v Brandýse nad Labem. Apelační radové přisoudili dědictví po Janu mladším Polehradském rovným dílem jeho vlastní sestře Evě Libovické a jeho neteři Anně, která nastoupila v zákonné posloupnosti po svém otci a Janově zesnulém vlastním bratru Fridrichu Polehradském. Dědit měla ještě Janova vlastní matka Kateřina, ale ta se podle apelačního soudu „*neřádným a nenáležitým*

---

Jiřímu Vosovskému z Adlaru; NA, AS, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548), fol. 2–5, Apelační soud, kn. č. 96, fol. A1–A4.

<sup>1025</sup> Články F. VII., F. XII. rozdíly I., II.; *Práva městská Království českého*,

<sup>1026</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 4, 5.

<sup>1027</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 4.



*chováním svým nápadu po témž synu svým zbavila a sama připravila.*”<sup>1028</sup> Čeho se Kateřina dopustila konkrétně, apelační ortel, zaznamenaný v kolínské knize, neuvedl. Nicméně i zde vycházela odvolací instance z textu Práv městských Království českého, jež připouštěla dědění rodičů po dětech, „*leč by matka těch dětí, nepoctiva živa jsouci, o nápad takový sama se připravila.*”<sup>1029</sup>

V polovině osmdesátých let 16. století se při kolínském právu objevily pochybnosti o dědické způsobilosti kněží. Do ortelní knihy byl zanesen záznam stěžejní části rozsudku vrchního práva z 29. ledna 1585, jehož obsah pro lepší orientaci písař výstižně shrnul hned v jeho nadpisu: „*Nápadu i kněží při právě užiti mohou. V městě Kolíně nad Labem: Ortel vrchního práva.*”<sup>1030</sup> Odvolací instance rozhodla, že kněz Ondřej Liška může dědit po dětech svého bratra Šimona Lišky stejně jako Ambrož Semechovský, bratr matky těchto dětí Salomeny, tj. „*vlastní ujec týchž dětí.*” Jelikož oba byli v „*v jednostejným krevnosti stupni... takový statek na rovný mezi ně podíl jim se přivlastňuje a přisuzuje podle práva.*”

Pokud se předmětem sporu stala testamentární posloupanost, tj. z testamentu neboli ze závěti či kšaftu, zkoumal apelační soud nejčastěji platnost posledního pořízení. Činil tak v souvislosti s tzv. odporem kšaftu. Jednalo se o institut upravený městským zákoníkem, zejména v oddíle „*De impetitione, seu impugnacione testamentorum. O odporých kšaftův.*”<sup>1031</sup> Jeho podstatou bylo zpochybnění závěti v šestinedělní lhůtě od jejího veřejného přečtení (*publicatio testamenti*) před příslušnou městskou radou.<sup>1032</sup> Například ortelem z roku 1608 zaslaným do Rychnova nad Kněžnou, zachyceným v kolínské knize, uznal apelační soud „*za pořádný*” kšaft Linharta Janše s odůvodněním, že „*že jeden každý o svým vlastním statku dle libosti kšaftovati může.*”<sup>1033</sup>

Právo zůstavitele nakládat se svým majetkem pro případ smrti podle vlastní vůle nechtěli dědici respektovat poměrně často, neboť bylo předmětem rozsudků opakovaně. Jaroměřský písař zachytil podobný nález z Police nad Metují, potvrzený apelačním soudem roku 1614, jenž v tomto duchu odkázal na normy městského práva: „*Práva*

<sup>1028</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 55.

<sup>1029</sup> Článek F. XII. rozdíly I., II. *Práva městská Království českého*, s.

<sup>1030</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 5.

<sup>1031</sup> Články E. XLII.–E. LI.; *Práva městská Království českého*, s. 171–176.

<sup>1032</sup> Článek D. LIX. rozdíly II., článek D. LX.; *Práva městská Království českého*, s. 158.

<sup>1033</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 19.

*městská o tom patrně vysvětluje a toho propůjčuje, že jeden každý městský člověk, buďto mužského aneb ženského pohlaví, o statku svém mohovitým a nemohovitým moc má kšaftovati, jej dáti napsati a s ním činiti, jak se jemu nejlépe líbí.*"<sup>1034</sup> Záznam v kolínské knize o odporu kšaftu před malostranským právem z roku 1593 hovoří o svobodném právu zůstavitele nakládat se svým majetkem, za předpokladu, že neopomenul jako dědičku svoji dceru, takto: „...jako měštěnin tohoto města svobodný, jsa pánem a vladařem mocným statku svého, po náležitém opatření Marie, dcery a dědičky své, o témž statku svém, podle dobře líbezné vůle řídit... mohl."<sup>1035</sup> Ve všech zmíněných případech je zřejmý odkaz na článek E. XLVIII. Koldínova zákoníku, jež omezoval svobodnou vůli kšaftovat pouze neopomenutím vlastních dětí jako zákonných dědiců: „Každý měštěnin, poněvadž jest všeho statku svého pánem a mocným vladařem, může ten všicek statek svůj dáti aneb odkázati, komuž by se mu dobře vidělo, zdálo a líbilo, však nepomíjeje v tom dědicův svých, tj. dětí poslušných..."<sup>1036</sup>

Procesně velmi zajímavý případ zachytila jaroměřská soudní kniha z roku 1568. Městská rada v Jaroměři se dotázala apelačního soudu, jak má postupovat, jestliže Regina Bahnová chtěla z pozůstalosti po svém manželu Janu Bahnovi prodat štěpnici, ačkoliv ten ji odkázal výlučně své dceři („takovou štěpnici... dceři své obzvláště kšaftem mimo matku poručil"). Apelační radové vydali naučení, že ohledně závěti „pořádného rozsudku, buď že by stvrzen nebo vyzdvižen býti jměl, se nestalo." Z tohoto důvodu měli konšelé „strany o takový kšaft pořadem práva vyslyšeti a mezi nimi vejpověd' s výhradou vrchního práva učiniti."<sup>1037</sup> Apelační soud tedy zavázal nižší instanci, aby se nejprve zabývala platností závěti jako předběžnou otázkou a teprve po jejím vyřešení posoudila možnost prodeje ovocného sadu. Nestandardní na tomto postupu bylo, že městský soud měl vydat rozsudek o potvrzení nebo zrušení závěti z úřední povinnosti, aniž by kterákoli strana učinila stanoveným způsobem odpor kšaftu, jak vyžadovalo městské právo.<sup>1038</sup> Citované naučení náleží k případům, v nichž se apelační soud formalisticky nedržel znění právních norem. Zároveň lze v něm spatřovat tendenci k odklonu od dispoziční zásady, jež svěřovala procesní iniciativu stranám, ke kontradiktornímu principu oficiality, podle něhož se řízení zahajovalo z popudu soudu.

<sup>1034</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 156.

<sup>1035</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 7.

<sup>1036</sup> *Práva městská Království českého*, s. 173, 174.

<sup>1037</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 61v.

<sup>1038</sup> Článek D. LIX. rozdílu II., článek D. LX.; *Práva městská Království českého*, s. 158.

V některých případech apelační soud řešil rozpor mezi kšaftem a svatební smlouvou, která upravovala majetkové poměry po smrti jednoho z manželů. Tak tomu bylo například u prvního odvolání z Nymburka z roku 1548. Dorota Smetánková, vdova po Jiřím Hořátevským, žalovala Ambrože Pekelského o majetek, který ji odkázal zesnulý manžel.<sup>1039</sup>

Kolínská kniha nálezů zachytila také dva obsahově analogické rozsudky apelačního soudu, které se týkaly dání pro případ smrti. Jestliže někdo obdaroval jiného pro případ svého úmrtí, dostával se obdarovaný většinou do konfliktu s dědici dárce. Ti se cítili poškozeni umenšením předmětu dědictví a často se obraceli na soud. Naději na úspěch měli tehdy, jestliže protistrana darování dostatečně neprokázala nebo nesplnila všechny jeho formální náležitosti. V roce 1599 obhajoval před městskou radou v Hradci Králové a následně u apelačního soudu Jiří Vodička své vlastnické právo k polím a palouku. Vzhledem k tomu, že prokázal jen ústní darování těchto městských pozemků, apelační radové je včetně vysazeného obilí přisoudili dědicům, „*poněvadž takovým oustním dáním grunthové měští, a statkové nemohoviti, bez kněh městských odevzdávati se nemohou... každé dání a odevzdání grunthův má bejti před právem v lavicích, anebo kšaftem pořádným.*”<sup>1040</sup> Jejich zdůvodnění odpovídalo znění článku F. XXIV. Koldínova zákoníku: „*Gruntové a všelijací nemohoviti měštští statkové jinde se odevzdávati nemohou než toliko ve čtyřech lavicích aneb ve čtyřech úhlích před právem a přisežnými téhož města, k kterémuž takoví gruntové příslušejí.*”<sup>1041</sup>

Ve stejném duchu zněl ortel Nového Města pražského potvrzený apelačním soudem roku 1586. Rovněž v tomto případě prokázal Jan Horský z Grýnfeldu „*svědky srovnalými*”, že ho Kristýna Šenkýřka obdarovala movitým i nemovitým majetkem, avšak také zde nebyly splněny formální podmínky převodu městských nemovitostí. Soud se nespokojil s tím, že se darování nemovité věci uskutečnilo „*před dobrými lidmi*”, ale vyžadoval provést tento úkon před městskou radou nebo prostřednictvím kšaftu. Naopak pro nabytí vlastnického práva k movitým věcem stačilo, že Jan Horský jejich darování dostatečně prokázal: „*Janovi pak Horskýmu z Grýnfeldu podle takového*

---

<sup>1039</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 1.

<sup>1040</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 1.

<sup>1041</sup> *Práva městská Království českého*, s. 188.

*provedeného dání jiný všecek statek, movitý tak po ní Kristýně pozůstalý... buď na penězích hotových, neb klenotích, svršcích... se přisuzuje podle práva.*”<sup>1042</sup>

Ústní daní nemovitosti pro případ smrti se stalo také příčinou sporu mezi městem Brandýsem nad Labem a kapitulou ve Staré Boleslavi, kterou soudila v první instanci městská rada na Mělníku. Vilím z Brandýsa veřejně přislíbil kapitule svůj statek, ale po jeho smrti si na něj dělala nárok brandýská městská rada, neboť zemřel bez dědiců a závěti. Apelační radové rozsoudili věc standardně jako v podobných případech (1578). Ústní dání připustili pouze u movitostí, takže nemovitý majetek připadl městu.<sup>1043</sup> Obdobně neuspěl ani Jiří Kafka z Hostomic s tvrzením, že mu zemřelý Petr Tvrdočel „v šenkovních domech“ přislíbil po smrti dát svůj statek. Bezprostředně před smrtí totiž Tvrdočel sepsal závěť ve prospěch Anny Vondrové. Kafkovi nepomohla ani apelace k apelačnímu soudu, který potvrdil prvoinstanční rozsudek konšelů z Knína (1563).<sup>1044</sup>

Ohledně dědických nároků neměli jasno ani u Menšího Města pražského. V jaroměřské knize nálezů se nachází zápis jeho rozsudku z roku 1557, změněného apelačním soudem, který posuzoval splnění podmínek jak testamentární, tak intestátní posloupnosti. Tamější konšelé přisoudili Dorotě Vlčkové majetek po jejím zesnulém otčímovi Tomáši Velvarskému, jenž neučinil o něm závěť. Městská rada nejprve připomněla pravidlo, že „kdož by z obyvatelův města tohoto smrtí z světa bez pořízení sešel, a žádného krevního neb příbuzného přítele neměl, že na J. M. královskou takový připadnouti má a připadá.” Poté ale zdůvodnili Dorotin nárok na otčímův majetek tím, že je jeho „příbuzná přítelkyně... s tímto městem vždycky trpící” a „ve zdech města tohoto sedí.” Kromě toho Velvarský před svojí smrtí prohlašoval před věrohodnými lidmi „že statek jeho po smrti jeho žádnému jinému býti nemá než jí Dorotě a dítkám jejím a že jí jej po smrti dává.” Takové dání soud považoval podle práva za závěť, kterou Velvarský „až do smrti své jest neodvolal, nezměnil, nezrušil a tak s tím z dopuštění Božího v náhlosti z světa sešel.”<sup>1045</sup> Přijatý výklad odpovídal pozdější úpravě ústního kšaftu, tj. „*testamentum nuncupativum*”, v Koldínově zákoníku z roku 1579 (D. XLV.). Podle ní mohl kšaftující poslední vůlí ústně oznámit před svědky, kteří ji měli

<sup>1042</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 1, 2.

<sup>1043</sup> SOKA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 59-60.

<sup>1044</sup> NA, AS, kn. č. 98, s. 749-751.

<sup>1045</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 14v, 15r.

dosvědčit u městské rady. Teprve poté bylo „*takové oustní pořízení... za kšaft pořádný držáno.*”<sup>1046</sup> Z rozsudku není zřejmé, zda byl předmětem dědictví též nemovitý městský majetek. V takovém případě by ale ústní forma odkazu neměla podle městského práva stačit. Soud zároveň nepřiznal nárok na Tomášovo dědictví rychtáři ze vsi Dědibab na Kralupsku a jeho bratru Janu Floriánu, neboť ho ničím neprokázali.<sup>1047</sup>

Navazujícím odvolacím rozsudkem, jehož přepis do jaroměřské knihy nebyl dokončen, došlo ke změně uvedeného rozhodnutí s překvapivým odůvodněním. Apelační soud předně zcela jinak posoudil důkazní situaci, když nepokládal Tomášovo dání Dorotě za prokázané a naopak uznal za dokázaný příbuzenský vztah obou bratrů z Dědibab k zemřelému, jenž jim byl strýcem. Tomášovi synovci ale dědit nemohli, „*poněvadž s městem trpící nejsou.*”<sup>1048</sup> Překážkou intestátní posloupnosti, tj. dědění ze zákona, se zde stala skutečnost, že potenciální dědici nežili ve městě. Podle obyčejového práva, které kodifikoval městský zákoník z roku 1579, by pro zachování jejich dědických nároků stačilo, kdyby byli obyvateli kteréhokoliv z pražských měst: „*A kterýkoli měšténín aneb měšťka a tolikéž jiný každý obyvatel obojího pohlaví v Starém, v Novém i v Menším Městech pražských bez pořízení z tohoto světa by sešel, tehdy k statku jeho nejbližší přátelé, v kterémž by se koli z těch tří měst usedlí našli, po témž bez kšaftu z tohoto světa sešlém člověku právem nápadním spravedlivosti míti budou. Proto neb starodávním obyčejným a zvyklým právem vŕeckna ta tři města jednostejně rovnosti při nápadích požívají.*”<sup>1049</sup> Za měšténína či měšťana se považovali příslušníci městského stavu, tj. lidé s městským domovským právem. Mezi ostatní obyvatele města se řadili jednak sousedé, tj. osoby usedlé ve městě nebo na předměstí, kde vlastnili domovní či pozemkový majetek, z nichž ti s městským právem patřili zároveň mezi měšťany, jednak ostatní městské obyvatelstvo.<sup>1050</sup>

Naopak překážkou testamentární posloupnosti, tj. ze závěti, bylo nedostatečné prokázání ústního pořízení. Přestože to rozsudky obou instancí výslovně neuváděly, domnívám se, že Dorota Tomášovo dání „*před lidmi víryhodnými*” pouze tvrdila, aniž by ho svědci skutečně osvědčili před městskou radou, jak požadovalo městské právo.

<sup>1046</sup> *Práva městská Království českého*, s. 153.

<sup>1047</sup> SOKA Náhod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 15r.

<sup>1048</sup> SOKA Náhod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 15.

<sup>1049</sup> Článek F. IX., *Práva městská Království českého*, s. 180.

<sup>1050</sup> VOJTÍŠKOVÁ, Jana, Právní aspekty předbělohorské úřední korespondence mezi českými královskými městy na příkladu komunikace mezi Kutnou Horou a Novým Městem pražským, *Právně historické studie*, 41, s. 155.

Alespoň na jejich výpovědi městský ani apelační soud neodkazovaly. Dorota Vlčková nemohla dědit rovněž ze zákona, byť na rozdíl od dědibabských bratrů byla obyvatelkou Menšího Města pražského. Apelační soud se totiž nepřiklonil k argumentu městského soudu o jejím příbuzenství k Tomáši Velvarskému, respektive se k němu jako k dědickému titulu vůbec nevyjádřil. V tom spatřuji shodu s úpravou dědického práva v Koldínově zákoníku, která považovala nevlastního otce a nevlastní dceru, tj. otčima a pastorkyni, za příbuzné „*ne krevností, ale prostředkem řádného manželství*” spojené (čl. F. XVI. rozdílu IV.),<sup>1051</sup> zatímco intestátní posloupnost omezovala na „*přátelství po krvi*” (čl. F. XIX. rozdílu I.)<sup>1052</sup>. Komu nakonec apelační radové přisoudili pozůstalý majetek, jsem se z nedokončeného zápisu nedozvěděl. Jisté je jen to, že přitom aplikovali privilegium, které král udělil Menšímu Městu pražskému.<sup>1053</sup>

Uvedený příklad náleží mezi méně časté zápisy v ortelních knihách, z nichž zřetelně vyplývá, že odvolací orgán přezkoumával současně skutkový a právní stav. Zde posoudil oba odlišně od první instance, a to tak podstatným způsobem, že si jeho rozsudek k malostranskému právu zaznamenal pro účely vlastního rozhodování i soud v Jaroměři. Tamější písař ho v městské knize souhrnně nadepsal slovy, jež vypovídají o tom, co pochopil jako nejdůležitější pravidla a co si z něj měli místní konšelé odnést pro budoucí praxi. Zaprvé, že „*dcera po votčímovi nemohla statku užiti*”, za druhé, že „*připovědění a dání statku*” se má uplatnit již „*za živobytu toho, kdo připověděl*,”<sup>1054</sup> patrně z důvodu, aby se později předešlo důkazní nouzi.

Někdy mohla dědická záležitost dopadnout jinak, než rozhodl apelační soud, pokud později vyšly najevo nové skutečnosti. To se stalo v případě nekšaftované pozůstalosti po Janu Kdulíkovi z Jaroměři, o níž vedli spor jeho sourozenci Václav, Matěj a Anna se syny sladovnice Kateřiny Vávrové Václavem a Martinem v šedesátých letech 16. století. Apelační soud potvrdil nález tamější městské rady, jež přisoudila Kdulíkův majetek jeho synovcům (sirotkům po bratru Václavovi) a sestře Anně, „*jakožto s městem trpícími*”, ale nikoliv třetímu sourozenci Matějovi, „*poněvadž s městem tímto Jaroměří trpící není*.”<sup>1055</sup> Konšelé v Jaroměři se přitom odvolali na privilegium Václava IV. z roku 1372, týkající se kšaftů ve městě, a jeho potvrzení

<sup>1051</sup> *Práva městská Království českého*, s. 183.

<sup>1052</sup> *Práva městská Království českého*, s. 184.

<sup>1053</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 15v.

<sup>1054</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 14v.

<sup>1055</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 81.

(navrácení) Ferdinandem I. v roce 1547. Pro účely rozsuzování dědických záležitostí zachytil oba dokumenty v opisu jaroměřský městský písař v knize ortelů vrchního práva.<sup>1056</sup>

Po skončení řízení před apelačním soudem však předložil opomenutý Matěj městské radě „*spečetěné vysvědčení... o společném snešení*” všech tří sourozenců, které poskytl tři hradečtí měšťané Petr Nejedlý z Vysoké, Simeon Litický, Jan Kotoule Jezeřanský a královédvorský měšťan Blažej Žižka. Jmenovaní svědci v něm potvrdili, že se Václav, Matěj a Anna již předtím podle vůle svého bratra dobrovolně zavázali, „*jestliže by co toho statku vysoudili... aby se jednotejným, rovným a spravedlivým podílem rozdělili.*” Na základě tohoto osvědčení vydali v roce 1564 konšelé novou „*vejpověd*”, v níž přisoudili podle takto prokázané poslední vůle Jana Kdulíka sirotkům po Václavovi louku za Brdci,<sup>1057</sup> Matějovi louku pod obecním rybníkem a Anně dům se zahradou a „*vostrov*”. Z hotových peněz, svršků a nábytku se měli Janovi sourozenci, popř. jejich dědici, podělit rovným dílem.<sup>1058</sup>

V popsáném případě soud posoudil dědictví nejprve podle intestátní posloupnosti, ale po dodatečném zjištění poslední vůle zůstavitele své posouzení překvalifikoval na testamentární posloupnost. Právní kvalifikace byla přitom důležitá, stejně jako ve věci pozůstalosti po Tomáši Velvarském z Menšího Města pražského, pro příbuzné zůstavitele, kteří nežili ve městě. Ti totiž mohli dědit pouze jako závětní dědici, nikoliv ze zákona v případě nepořízení kšaftu. V obecnější rovině kauza vypovídá o právním způsobu vypořádání se se situací, kdy se po pravomocném rozsouzení případu apelačním soudem zjistily nové skutečnosti odůvodňující jiné řešení otázky. Tehdy znovu rozhodla první instance, samozřejmě s opětovnou možností odvolání („*vrchní právo se vyhrazuje*”).<sup>1059</sup>

---

<sup>1056</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 182v, 183r.

<sup>1057</sup> Místní název v Jaroměři.

<sup>1058</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 81.

<sup>1059</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 81v.

## 8.2. Závazkové právo

Odvolání se týkala velmi často peněžních závazků. Soud se zabýval dluhy několikrát již první rok své činnosti. Trochu paradoxně to bylo v žatecké kauze z roku 1548, v níž žalovala Anna Beránková svoji věřitelku Zuzanu Staňkovou o náрек poctivosti. Zuzana Staňková urazila žalobkyni na cti a podle městského soudu se jí měla za to odpovídat. Rada nad apelacemi ale rozhodla, že nejprve odpovídá Anna Beránková za svůj dluh vůči manželům Janu a Zuzaně Staňkovým a teprve po splnění závazku se může domáhat svého práva, které se jí „nezavírá“.<sup>1060</sup>

V roce 1551 napravil apelační soud rozsudek Nymburku z roku 1550, který řešil spor mezi urozeným pánem Mikulášem Otmarem z Holohlav a na Skalici a Jiříkem, synem Lukáška Toboláře. Mikuláš Otmar z Holohlav žaloval Jiříka o 50 kop českých grošů, které mu dlužil jeho otec. V prvním stupni nebylo žalobě vyhověno, neboť se žalobce neprokázal v souladu s právem sedmi svědky a objevily se pochybnosti o pravosti podpisu Lukáška na dlužním úpisu. Apelační soud však konstatoval, že se úpis nachází neporušen a Jiřík jako dědic a držitel statku svého otce musí zaplatit dlužnou částku. Pro dobrovolné splnění stanovil lhůtu dvou neděl.<sup>1061</sup> O této lhůtě jsem pojednal již v souvislosti s exekucí. Upravují ji Koldínova Práva městská, ale byla aplikována již dříve.

Někdy věřitel uplatňoval pohledávku jak u svého, tak dlužníkovu soudu. Nymburský měšťan Martin Kupec měl dluh vůči některým litoměřickým měšťanům. Práva se domáhal nejprve u litoměřické stolice, a když tam nepochodil, obrátil se do Nymburka. Nymburský rozsudek pak ještě projednávali radové nad apelacemi, kteří ho potvrdili (1552).<sup>1062</sup> Peněžní plnění bylo též předmětem sporu Adama Budovce z Budova a na Janovičkách s Václavem Apatykářem z Mladé Boleslavi o 50 kop grošů, který se dostal rovněž před nymburský soud. Budovci jako žalující straně bylo vyhověno až v ortelu apelačního soudu z roku 1554, podle něhož Václav Apatykář musel zaplatit požadovanou sumu.<sup>1063</sup>

---

<sup>1060</sup> NA, AS, kn. č. 102, fol. 69.

<sup>1061</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 43-44.

<sup>1062</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 89-92.

<sup>1063</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 207-209.



Zajímavý případ dluhu přišel k apelačním radům od poděbradské městské rady. Jan Raut si půjčil od Víta Hlaváče 52 kop a 3 české groše, které nesplatil. Po smrti Víta žalovali jeho dědici Jana Rauta o splacení částky. Na žalující straně vystupovali poručníci sirotek po Janu Hlaváčovi (patrně synovi Víta) a Vítovy dcery Dorota a Magdalena. Jan Raut se bránil tím, že nebožtíkovi Vítovi poslal za jeho života čtyři voly a nechal mu vozit seno, na což měl svědky. Proto chtěl započíst toto nepeněžitě plnění na svůj dluh. Apelační soud rozhodl v roce 1555, aby Jan Raut nedával žalobcům víc než 15 kop, které uznával jako svůj dluh.<sup>1064</sup>

V oblasti závazkového práva museli apelační radové také napravovat špatné výklady smluv mezi stranami, které ve svých rozhodnutích učinily soudy nižší instance. K tomu došlo ve sporu rytíře Oldřicha Zapského ze Zap a na Dubči s Mikulášem Bakalářem od Černé růže z roku 1548. Matka Oldřicha Zapského Žofka Dubecká uzavřela kupní smlouvu s Bartošem z Hradiště, v níž mu prodala zahradu, která náležela k jejímu domu. Smlouva obsahovala doložku, že kupující Bartoš nebo jeho *budící* (právní nástupci) musí prodat zahradu za stanovenou sumu Oldřichovi Zapskému, pokud o to projeví zájem. Po smrti matky Oldřich chtěl získat zahradu zpět, ale nástupce Bartoše Mikuláš Bakalář odmítal zpětný prodej. Oldřich Zapský ho proto žaloval u soudu Nového Města pražského. Žalobě nebylo vyhověno a věc se dostala před apelační soud. Ten rozhodl, že Mikuláš Bakalář je povinen vydat zahradu, pokud Oldřich zaplatí sjednanou částku, a to do čtrnácti dnů. Odůvodnil to tím, že Žofka Dubecká časově neurčila, ani neomezila doložku o zpětném převodu zahrady, a proto záleží pouze na svobodné vůli jejího syna Oldřicha, kdy tak učiní.<sup>1065</sup>

### 8.3. *Vražda*

V rámci trestněprávní agendy se apelační radové pochopitelně setkávali se zločinem vraždy. V souvislosti s tímto trestným činem právněhistorická literatura činí terminologický rozdíl mezi vraždou jako zbavením života bez loupežného motivu „*v půtce nebolizto z hněvu*” a mordem jako převážně loupežným trestním činem či

---

<sup>1064</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 230-232.

<sup>1065</sup> NA, AS, kn. č. 102, fol. 50-52.

skutkem učiněným „*krom pŕtky*” ze zálohy a neočekávaně. Přejímá přitom legální definice vražedníka a mordýře z Koldínova kodexu.<sup>1066</sup> Pomíjí ale fakt, že samotný zákoník používá pojem mord také jako obecné označení pro úmyslné usmrcení z jakéhokoli motivu. Například, když rozlišuje mezi *homicidiem* a *parricidiem*, tj. mezi zavražděním pokrevně nespřízněného člověka a vraždou příbuzného, hovoří výhradně o mordu.<sup>1067</sup> Na jiných místech dokonce uvádí mord v souvislosti se zabitím „*v pŕtce a rozbroji*” a pachatele mordu označuje slovem vrah.<sup>1068</sup>

Tato terminologická nedůslednost vyniká ještě zřetelněji v soudní praxi apelačního soudu, který stejně jako městské soudy označoval všechna usmrcení mordem, včetně neloupežných vražd učiněných v pŕtce nebo z hněvu, a to i po vydání Práv městských v roce 1579. K formálnímu rozlišování mezi vraždou a mordem v apelačních rozhodnutích nedocházelo, přestože Koldínův zákoník pro vražedníka a mordýře stanovil odlišné tresty: „*A tak vražedníka pokuta jest mečem ztrestání, mordéře úkladného do kola vpletení.*”<sup>1069</sup> V jiném článku městské právo trest pro mordýře ještě upřesnilo: „*Mordýř oukladný má předkem ke koni přivázán, potom po ulicích smýkán býti a potom do kola vpleten.*”<sup>1070</sup> Vzhledem k uvedenému není možné bez dalšího pokládat vraždu a mord za dva různé delikty či dvě odlišné skutkové podstaty, jak o nich mluví právněhistorická literatura.<sup>1071</sup> Minimálně soudní praxe je považovala za synonyma. Z tohoto důvodu je nerozlišuji ani v textu disertační práce.

K nejčastějším případům vraždy či mordu zapsaným do sbírek nálezů vrchního práva ve sledovaných městech náležela zavraždění, k nimž došlo při různých potyčkách nebo z afektu. Do kolínské knihy rozsudků byl zanesen ortel apelačních radů z 26. července 1577, jímž osvobodili Jiřího Vrba mordu Víta Dráždila, ačkoliv nebožtíkovi bratři Vavřinec Hejbal a Jiřík Dráždil dokázali, že Vrba udeřil jejich zesnulého bratra motýčkou. Podle apelačního soudu žalobci totiž neprokázali, že rána motýčkou byla příčinou smrti. Z důkazů dále vyplynulo, že Vít Dráždil zavedl Jiřímu Vrbovi k úderu

---

<sup>1066</sup> Tento terminologický rozdíl uvádí komentář k edici Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 659. Doslovně vychází z definice vražedníka a mordéře v člancích N. XXVIII – N. XXX; tamtéž, s. 285.

<sup>1067</sup> Článek N. XXVII. rozdíly II., III; *Práva městská Království českého*, s. 285.

<sup>1068</sup> Článek N. LIII., podobně též články N. XXXVII., N. XLI. rozdíly III.; *Práva městská Království českého*, s. 565, 566, 568.

<sup>1069</sup> Článek N. XXXI. rozdíly III., *Práva městská Království českého*, s. 286.

<sup>1070</sup> Článek N. XXX. rozdíly II., s. 564.

<sup>1071</sup> Např. komentář k edici Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 659, 661.

nářadím „nemalou příčinu“, byl „náramně upilej“ a zemřel zimou. Obviněný Vrba se sice vyhnul odsouzení k smrti, ale trestu neušel. „Pro velikost skutku“ ho soud potrestal dvěma týdny vězení. Ačkoliv se čin odehrál očividně v nějakém sváru bez oloupení oběti, byl do ortelních knih zapsán jako mord.<sup>1072</sup>

#### 8.4. Nářek cti, zhanění

Za trestněprávní delikt považovalo raně novověké právo také urážku na cti. Čest byla významnou právní skutečností, jejíž absence nesla s sebou závažné právní důsledky. Z tohoto důvodu jí poskytovalo ochranu proti neoprávněným zásahům jak zemské, tak městské právo. Problematiku nactiutrhání regulovala již Brikcího Práva městská, ale podrobnější právní úpravu nalezneme u Koldína, jenž vycházel mimo jiné z textu zemských zřízení.<sup>1073</sup> Ostatně na konkrétní zemské normy odkazovaly před kodifikací městského práva samy městské soudy, což dokládá jejich subsidiární použití v městském soudnictví. Například v roce 1567 postupoval jičínský soud vůči Lidmile Bartoňkové, jež Havlu Sejkorovi „*křivdu slovy svými činila*“, podle artikulu K. XIX. „*nového*“ zřízení zemského (myšleno zřízení z roku 1564).<sup>1074</sup>

Městský zákoník z roku 1579 formálně rozlišoval mezi nářkem cti a zhaněním. První skutkovou podstatu tvořily urážky vyjmenované v článku Q. XVII. (např. nadávání do zrádců, podvodníků, falešníků, zjevných zlodějů, panchartů, lehkých žen a jejich synů), druhou ostatní zásahy do dobré pověsti jiných lidí.<sup>1075</sup> Pro oba skutky stanovilo městské právo různé právní důsledky. Jestliže autor nářku poctivosti neprokázal pravdivost svých tvrzení, musel požádat za odpuštění osobu, jejíž cti se dotkl.<sup>1076</sup> Současně měl být potrestán dvoutýdenním odnětím svobody a ztrátou cti.<sup>1077</sup> Součástí soudních rozhodnutí tvořil také výrok, že nářek nezpůsobil druhé straně újmu na její poctivosti, např. ve shora uvedeném případě z roku 1567 uvedli jičínské soudci: „... *takový nářek nedovodný Havlovi Sejkorovi, Kateřině, manželce, dětem jeho a budoucím*

<sup>1072</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 16.

<sup>1073</sup> Práva městská Království českého, s. 671, 672.

<sup>1074</sup> SOKA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 133.

<sup>1075</sup> Práva městská Království českého, s. 312, 317, 318.

<sup>1076</sup> Článek Q. XVII.; Práva městská Království českého, s. 312.

<sup>1077</sup> Článek Q. XVIII.; Práva městská Království českého, s. 312.

*potomkům na... poctivosti jich býti nemá, nyní, i na časy budoucí.*”<sup>1078</sup> Pro odprošení nedůvodně nařčené osoby předepisoval Koldínův zákoník použití stanovené formule.<sup>1079</sup> Jak se však z pramenů zdá, neovládal právní praxi ve druhé polovině 16. století takový formalismus, aby nepřipouštěl učinit tento úkon jinými slovy. V jičínské knize ortelů vrchního práva bylo zapsáno odprošení Lidmily Bartoňkové, jímž žádala Havla Sejkoru o odpuštění. Současně prohlásila, že o něm nemluvila pravdu a že ho má za „člověka dobrého, na... poctivosti dobře zachovalého.”<sup>1080</sup> Za hanění určil městský zákoník pokutu deset kop českých grošů a náhradu nákladů řízení, které měla dostat poškozená strana. Spolu s peněžní pokutou stanovil pro odsouzeného týdenní trest odnětí svobody nebo alternativně tříměsíční vězení, jestliže tyto peníze neuhradil.<sup>1081</sup> Podle rozsudků apelačního soudu se však zdá, že v praxi stačilo zaplatit peněžité plnění, aniž by k tomu odsouzená strana musela ještě na týden do vězení. Alespoň takový trest byl v roce 1549 uložen Dorotě Smetánkové z Nymburka, když nedokázala, že Jeroným Kantůrek je lhář, jak o něm tvrdila.<sup>1082</sup> Některé osoby se do těchto sporů dostávali vícekrát. V roce 1551 napravil apelační soud dva nymburské ortely o nářku poctivosti. V obou případech se stal žalovaným Matouš Koutek. Poprvé urazil královského písaře na Poděbradech Jindřicha z Velechova, podruhé nymburského radního písaře Pavla.<sup>1083</sup> Pokud se žalovanému podařilo prokázat pravdivost svých slov, nebyl žalujícímu ničím povinen. Takto spor vyhrál Viktorin z Markvatic, když dokázal, že Kryštof Šenkýř „nepořádnou manželku pojal“.<sup>1084</sup>

O tom, že se nevyplácí vracet stejnou mincí osobě, která se dopustila urážky na cti, se v roce 1555 přesvědčil Petr Chůdek u soudu v Jaroměři. Když totiž před tamním právem zažaloval pro nářek poctivosti Václava Proroka, zjistilo se, že rovněž on mluvil o žalovaném Prorokovi hanlivě. Jaké konkrétní důsledky to mělo pro obě strany, vyplývá z následujícího rozboru kauzy, která se dostala až před apelační soud. Chůdek Proroka obvinil, že „*jest jej nařekl, že by mu peníze pobral.*”<sup>1085</sup> Nařčení ze zlodějství bylo jednou z urážek, které zemské zřízení z roku 1530 výslovně vyjmenovávalo pro

<sup>1078</sup> SOkA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 133v.

<sup>1079</sup> Článek Q. XVII. rozdíl II; *Práva městská Království českého*, s. 312.

<sup>1080</sup> SOkA Jičín, AMJN, Kniha zápisná, fol. 133v.

<sup>1081</sup> Článek R. V. rozdíly I., II.; *Práva městská Království českého*, s. 585.

<sup>1082</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 18.

<sup>1083</sup> NA, AS, kn. č. 97, s. 58-60.

<sup>1084</sup> SOkA Mladá Boleslav, AMMB, Knihy soudní, s. 74.

<sup>1085</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 35v.

skutkovou podstatu nářku cti (článek 34) a jež přejal Koldínův zákoník z roku 1579 (článek Q. XVII.)<sup>1086</sup> Také v tomto případě se podpůrně uplatnilo zemské právo. Jaroměřští konšelé vycházeli při posuzování žaloby ze zemského zřízení i městského práva (v padesátých letech 16. století ještě z Brikcího Práv městských): „*I tu my s pilností váživše... zřízení zemská, Práva městská...*”<sup>1087</sup> Pokud by se chtěl Václav Prorok z obvinění pro nářek cti vyvinít, musel by prokázat, že mu Petr Chůdek skutečně peníze ukradl.<sup>1088</sup> Jelikož však „*ničímž jest toho na Petra, čím ho nařekl, neukázal a neprovedl,*” soud uznal jeho vinu (konstatoval, že mu je „*tím obviněním povinen*”).<sup>1089</sup>

Přestože městské právo stanovilo, aby provinilec v takových případech napravil svůj skutek odprošením žalující strany, soud ho této povinnosti zprostil.<sup>1090</sup> Svůj verdikt opřel o výpověď Chůdkových svědků, že též Chůdek „*Václava Proroka haněl... a sám sobě napravil tím odhaněním.*” Soud nepřiznal žádné ze stran právo na odprošení ani jakýkoliv nárok včetně nákladů řízení, neboť „*hanění za hanění jest.*”<sup>1091</sup> Konstituoval zde tak pravidlo, že v případě vzájemných urážek na cti dochází k jejich vyrušení a strany si nejsou ničím povinny, tj. nemusí se navzájem za svá slova odprošovat. A co o sobě pronesly „*na časy budoucí jich poctivostem na škodu býti nemá.*” To ale neznamenal, že je konšelé zprostili též trestu pro porušení práva: „*A že jsou práva a zřízení zemského pochybili, je v trestání své beřem.*”<sup>1092</sup> Městské právo stanovilo za nářek poctivosti dvoutýdenní trest vězení a ztrátu cti.<sup>1093</sup> Jestli soud uložil tyto tresty i Petru Chůdkovi a Václavu Prorokovi, se v rozhodnutí neuvádí. Proti rozsudku se žalující strana odvolala a apelační soud ho potvrdil.<sup>1094</sup> Jednalo se o případ, kdy apelační soud jedním rozsudkem rozhodoval o obou zásazích do cti člověka, jež upravovalo městské právo, tj. o nářku cti a hanění. Prvního se dopustil Václav Prorok, druhého Petr Chůdek.

Význam judikatury apelačního soudu pro městské soudnictví spočíval ve výkladu stávajících právních norem, jejich doplnění či vytvoření nových pravidel a také hodnocení skutkového stavu. Městské soudy si pro účely vlastní praxe zaznamenaly řadu

<sup>1086</sup> *Práva městská Království českého*, s. 312, 672

<sup>1087</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 35v.

<sup>1088</sup> Pozdější *Práva městská Království českého* toto upravovaly v článku Q. XXI; *Práva městská Království českého*, s. 314.

<sup>1089</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 35v.

<sup>1090</sup> Viz článek Q. XVII. Práv městských Království českého; *Práva městská Království českého*, s. 312.

<sup>1091</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 35v.

<sup>1092</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 35v.

<sup>1093</sup> Viz článek Q. XVIII. rozdíl II.

<sup>1094</sup> SOKA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 36r.

rozhodnutí, kdy apelační soud posuzoval, zda lze daný skutkový stav podřadit pod konkrétní právní pravidlo. Jeden takový ortel týkající se zhanění zachytil písař v Jaroměři. Bylo jím rozhodnutí z 20. dubna 1592, jímž apelační radové napravili rozsudek kolínského práva ze 4. října 1591. Zabývali se v něm otázkou, zda byla naplněna jedna ze základních podmínek skutkové podstaty zhanění, a to vyřčení hanlivého slova: „*Poněvadž to slovo pochlebničku od něho Pavla Kůrky Tomášovi Vrabcovi promluvené za žádnou hanlivost... položené býti nemůže, protož on Pavel Kůrka jemu Tomášovi Vrabcovi tou žalobou povinen není podle práva.*”<sup>1095</sup> Apelační soud posoudil skutkový stav opačně než městská rada v Kolíně a možná také trochu překvapivě. O neočekávanosti jeho rozhodnutí svědčí nejen jeho kontradiktornost vůči kolínskému ortelu, který předtím prvoinstančně uznal vinu Pavla Kůrky, ale také skutečnost, že se jako cizí rozhodnutí dostalo do jaroměřské knihy nálezů. U soudu v Jaroměři se zřejmě obávali, aby napříště neposoudili podobný skutek shodně jako v Kolíně. Koneckonců sám žalobce musel z nějakých důvodů (např. na základě obecného vědomí o hanlivosti použitého slova nebo z praxe místního soudu) očekávat úspěch v řízení, když do něj investoval nemalé náklady. Kdyby hanění prokázal, obdržel by od druhé strany „*nad škody outratní také deset kop grošův českých.*” Naopak odsouzeného by kromě pokuty čekal týdenní trest vězení. Jestliže by tyto peníze neuhradil, strávil by v šatlavě tři měsíce.<sup>1096</sup>

Uvedený případ dokládá, jak citlivou otázkou byla ochrana cti v raně novověké společnosti, kdy se lidé nesoudili jen pro urážky vyjmenované městským právem, ale i kvůli relativně mírným výrazům. Současně je jedním z příkladů ovlivňování a sjednocování praxe městských soudů judikaturou apelačního soudu. Zatímco v Kolíně působil právní názor vrchního práva přímo, tj. zásahem do platnosti prvostupňového rozsudku, v Jaroměři tak činil prostřednictvím druhotného zápisu v ortelním manuálu. V obou případech byl využitelný v následující soudní praxi.

V kolínské knize ortelů se nářku cti týkají i dva rozsudky komorního soudu ještě z období před vznikem apelačního soudu (1539, 1544), kdy komorní soud vykonával určitou soudní pravomoc vůči královským městům.<sup>1097</sup> V letech 1490 – 1514, kdy mu předsedal jako nejvyššího hofmistra Království českého Vilém z Pernštejna, usiloval

<sup>1095</sup> SOkA Náchod, AMJŘ, Kniha soudních nálezů, fol. 157v.

<sup>1096</sup> Článek R. V. rozdíly I., II.; *Práva městská Království českého*, s. 585.

<sup>1097</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 10, 11, 25, 36, 37.

tento soud dokonce o důsledný a systematický dozor nad soudnictvím královských měst.<sup>1098</sup> Potenciální ambice stát se odvolací instancí od městských soudů se však nenaplnila. Jeho původně neustálené kompetence nabyly jasnějších obrysů po uzavření Svatováclavské smlouvy v roce 1517, podle níž soudil královská města pro nedopomožení práva a poháněl příslušníky městského stavu kvůli porušení smluvního závazku, dědickým sporům týkajícím se zemských statků, ve sporech o svěření majestátů, dlužních úpisů a movitého majetku. Jak města, tak měšťané mohli být souzeni také pro nářek cti (nactiutrhaní) šlechtice.<sup>1099</sup>

O významu judikatury komorního soudu pro městské soudnictví před vznikem apelační komory vypovídají zápisy jeho ortelů ve studovaných městských knihách. Vzhledem k účelu těchto knih jako sbírek judikátů vyšších soudů měly nepochybně sloužit pro budoucí využití v soudní praxi městských rad. Je příznačné, že byly zaznamenány výhradně rozsudky z doby před rokem 1548. Po zřízení apelačního soudu je nahradil dostatek rozhodovací činnosti nové soudní instance. Rozhodnutí komorního soudu se začala v těchto knihách znovu objevovat po roce 1564, odkdy komorní soud prováděl revize ortelů apelačního soudu.

Oba zmíněné rozsudky komorního soudu byly v ortelní knize města Kolína shodou okolností zapsány duplicitně a týkaly se sporů „o svědky mimo při na nepoctivost vedené.“ Jejich podstata spočívala v tom, že v rámci řízení o jiné věci si jedna procesní strana přivedla svědky, kteří mimo předmět sporu svědčili o nepoctivosti druhé strany, což bylo v rozporu se zemským zřízením. V roce 1539 takto Markéta Máslníková ve sporu o kšaft provedla svědecké výpovědi proti poctivosti Ambrože z Bezdědic, dle nichž měl ukrást nějaký pancíř, „oč pře není.“ Podle komorního soudu měla být Markéta za toto jednání potrestána a její nářek poctivosti nezpůsobil protistraně újmu na cti a dobré pověsti: „*Jich Milosti ji Markétu v svou kázeň bráti ráčí a ten nářek jemu Ambrožovi na jeho cti a dobré pověsti ke škodě není a býti nemá, nyní ani v časích budoucích.*“<sup>1100</sup> Podobný rozsudek vynesl soud v roce 1544, kdy „*Zdeněk Zemský mimo při, oč obeslaný jest, na nepoctivost jí Markéty z Kostelce svědomí jest vedl a ukázal.*“ Oproti o pět let staršímu ortelu komorní soud nepoukázal na nesoulad se zemským zřízením, ale mohl se

---

<sup>1098</sup> Nejvyšší hofmistr předsedal komornímu soudu natrvalo od sklonku 15. století; KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 84, 95.

<sup>1099</sup> KREUZ, P., *Postavení a působnost komorního soudu*, s. 90, 91..

<sup>1100</sup> SOKA Kolín, AMK, Sbíрка nálezů, s. 11, 36, 37.

již opřít o předcházející judikaturu v podobných věcech: „...*ješto jest předešlými Jich Milosti nálezy těžce to zapovědíno.*” Provinilci uložil, aby se postavil před krále, který ho „*na závazek cti a víry bráti ráčí.*”<sup>1101</sup> Závazek cti a víry (*obligatio honoris et fidei*) představoval druh zajištění závazku. Jestliže se někdo k něčemu zavázal „*pod ctí a pod věrou*” a nesplnil to bez podstatné překážky, ztratil čest a stal se zlopověstným, *infamis*. Takový závazek mohl učinit dobrovolně vůči jiné osobě nebo ho na něm mohla vynutit úřední moc, v tomto případě panovník. Jednalo se původně o institut obyčejového práva, který znal též Koldínův zákoník z roku 1579.<sup>1102</sup> Skutečnost, že kolínský písař pokládal za potřebné zachytit pro místní praxi dva rozsudky se shodným předmětem, dokládá, že se s nářky poctivosti učiněnými během soudních sporů v jiných věcech setkávali i konšelé v Kolíně. Z případů vyplývá, že procesní strana nesměla zpochybňovat dobrou pověst druhé strany v soudním sporu, který s ní vedla o jinou věc. Svědectví o nepoctivosti byla v těchto případech neúčinná a neměla vliv na čest dotčené strany „*nyní ani v časích budoucích.*”

## Závěr

Cílem mé disertační práce bylo poskytnout obraz apelačního soudu v Čechách v počáteční fázi jeho vývoje, tj. době od jeho vzniku v roce 1548 do počátku 17. století, a to především s využitím často dosud nestudovaného pramenného materiálu. Zkoumáním normativních pramenů a konkrétní agendy se tato práce pokusila podstatně doplnit a v řadě případů i napravit stav dosavadního bádání. Největší pozornost přitom věnovala apelačnímu procesu a souvisejícím otázkám, které dosavadní literatura opomíjela.

Již samotný název soudu představuje problém, jímž se dosavadní literatura až překvapivě nezabývala na základě důkladnějšího rozboru pramenů. Jejich studiem disertační práce vyvrací teze o jakémkoliv jednotném oficiálním pojmenování této instituce v některé etapě jejího raně novověkého působení (1548–1783). Označení soudu kolísalo i v rámci jednoho pramene. Do počátku 17. století byl označován ve

---

<sup>1101</sup> SOkA Kolín, AMK, Sbírka nálezů, s. 10, 25.

<sup>1102</sup> Články J. XL. – J. XLII.; *Práva městská Království českého*, s. 241, 242.



všech typech pramenů nejčastěji jako „*radové nad apelacemi*“ či „*radové k apelacím zřízené*“, pojem apelační soud je doložen až od čtyřicátých let 17. století. Současně s ním se v normativních pramenech používaly termíny apelační komora, úřad, tribunál, rada, apelace, kolegium (označení pro prezidenta a apelační rady) a jejich varianty. V konkrétní agendě jsem se s užíváním pojmu *apelační soud* nesetkal.

Založení apelačního soudu jako královské odvolací stolice především pro městské soudy (1548) vycházelo ze systematické protiměstské politiky Ferdinanda I., kterou začal prosazovat již po svém nástupu. Jejím cílem bylo oslabit politické, právní a hospodářské postavení královských měst, podřídít jejich veřejný život panovnickému dohledu a využívat je jako zdroj královských příjmů. Původ měla v negativních zkušenostech Habsburků s opoziční rolí měst ve svých zemích. Přezkum rozhodnutí městských soudů královými úředníky (apelačními rady) a působení královských rychtářů při těchto soudech umožňovalo panovnické moci dohled nad výkonem městského soudnictví. Vzhledem k rozsahu územní působnosti apelačního soudu, jež se měla vztahovat nejen na České království, ale i na ostatní země Koruny české, lze jeho vznik spojovat také s centralizačními tendencemi Ferdinanda I.

Pro srovnání vývoje městského soudnictví v Čechách ve sledovaném období se situací v jiných evropských zemích jsem zvolil Španělsko (Kastilii), a Polsko, které reprezentovaly země s navzájem odlišným geografickým, kulturním a politickým kontextem a jež zároveň udržovaly v 16. století kontakty s českým prostředím. Na těchto dvou příkladech bylo možné ukázat, že zřízení apelačního soudu jako královské odvolací instance od městských soudů a zároveň úřadu byrokratického typu s účastí právníky vzdělaných osob netvořilo domácí specifikum, ale že obdobné instituce působily i jinde. Přibližně ve stejné době vznikl v Polsku asesorský soud (s ohledem na dominantní postavení šlechty byl však stavovským orgánem) a na konci 15. století se v Kastilii prosadilo jako královský odvolací soud pro města kancléřství (kvůli značné rozloze země vznikly později další podobné úřady). Z hlediska vnitřní organizace měl apelační soud blíže k asesorskému soudu, neboť na rozdíl od kastilských institucí nesoudil odděleně civilní a trestní věci a nevykonával správní agendu. Avšak co se týče rozsahu působnosti, uplatňovala se jeho pravomoc obdobně jako ve Španělsku vůči všem královským a také některým poddanským městům. Naopak asesorský soud vyřizoval odvolání jen od větších královských měst a vůči vrchnostenským městům se

v systému polské šlechtické demokracie nemohl prosadit. Nejvýznamnější specifikum českého apelačního soudu oproti Polsku a Španělsku spatřuji v inapelačnosti jeho rozsudků, kterou potvrzovala i soudní praxe.

Na základě analýzy personálního složení apelačního soudu a normativní regulace jednotlivých funkcí (prezidenta, apelačních radů a sekretáře) lze konstatovat dva základní znaky, jimiž se tato instituce odlišovala od tehdejších soudů v Čechách. Byly jimi byrokratizace a s ní související profesionalizace soudu. Po nezdařeném pokusu zavést stálá zasedání komorního soudu ve třicátých letech 16. století byla apelační komora prvním celoročně fungujícím soudem v soudní soustavě Českého království. Tvořili ji radové jmenovaní a placení králem, jemuž byli zavázáni přísahou. Přítomnost univerzitně vzdělaných právníků na místech apelačních radů zajišťovala odbornost rozhodovací činnosti a současně s sebou přinášela pokračující recepci římského práva a prosazování římsko-kanonického procesu v právu městském. Proces profesionalizace městského soudnictví v Čechách probíhal zhruba ve stejné době jako v Polsku, ale ve srovnání se Španělskem byl opožděný, neboť tam se setkáváme s univerzitně vzdělanými soudci i na úrovni městských soudů, a to již od konce 15. století.

Srovnáním biografí jednotlivých prezidentů apelačního soudu lze formulovat faktické předpoklady pro výkon této funkce ve sledovaném období: katolické náboženství, loajalita vůči králi, určitá míra vzdělanosti, ale také předchozí zkušenost na místě apelačního rady. Normativně stanoveným požadavkem byla příslušnost k panskému stavu a později také konkrétní konfese (evangelická v roce 1619, katolická v roce 1628). V souvislosti s působením Václava Budovce z Budova v úřadu apelačního prezidenta zpochybňuji na základě rozsudku vydaného jeho jménem převládající tezi literatury, že se za jeho předsednictví apelační soud nescházel a nevydal žádné rozhodnutí.

Co se týče práva aplikovaného apelačním soudem, nelze přijmout tvrzení literatury, že se tento soud řídil výhradně městským právem a nepoužíval zemské právo. Z odkazů na právní úpravu v jeho ortelech je totiž patrné, že před kodifikací městského práva (1579) používal zemské zřízení subsidiárně k městským normám. Jeho soudní praxe dále dokládá, že v souladu se zněním instrukce z roku 1548 aplikoval právo

používané ve městě, jehož nález přezkoumával, včetně konkrétních městských privilegií.

Apelační soud plnil funkci vrchního práva především pro královská, ale také pro poddanská města. Rozhodoval o apelacích proti rozhodnutím městských soudů, poskytoval jim právní naučení a tzv. slepé ortely. Pro posledně jmenované jsem však v jeho agendě nenašel žádný doklad. Přestože se literatura zmiňuje pouze o naučeních pro městské soudy, v pramenech jsem identifikoval i případ, kdy bylo poskytnuto soukromé osobě. Podle počtu vyřízených apelací ve vybraných letech jsem dospěl k závěru, že se pravomoc apelační komory začala prosazovat vůči městům v Čechách bezprostředně po jejím vzniku. Celkově se tento proces vyznačoval rostoucí tendencí co do počtu vyřízených apelací zhruba do sedmdesátých let 16. století. Od osmdesátých let 16. století do počátku 17. století se apelační agenda udržovala na stabilních hodnotách.

Míra přijetí nové instance u různých městských soudů závisela na politických, geografických a právních faktorech a v případě poddanských měst též na přístupu vrchnosti. Zejména v prvním desetiletí své existence působil apelační soud v městském soudnictví ještě souběžně s původními odvolacími instancemi. Počty vyřízených odvolání z poddanských měst dokládají spíše odmítavý postoj vrchnosti vůči pravomoci apelačního soudu. To však neplatí v městech s oslabenou vazbou na vrchnost (např. změnou alodního statku v manství), která počtem apelací předčila i některá královská města. Analýzu počtu odvolání jsem prováděl na vzorku královských a poddanských měst (městeček) různého významu, velikosti a geografické polohy pro léta 1548–1566.

Podle instrukce z roku 1548 se měla pravomoc apelačního soudu vztahovat též na vedlejší země Koruny české. Zatímco moravskými městy byla přijata až na konci 16. století, města v Lužicích a ve Slezsku ji uznala již v prvních letech po zřízení soudu. V Horní Lužici a v bezprostředních slezských knížectvích vyřizovala nová odvolací instance apelace dokonce od zemských soudů.

Na konkrétních příkladech dokládám, že se jurisdikce apelačního soudu v Čechách nevztahovala jen na městské rady, ale podřizovaly se jí i jiné soudy (rychtářské, hraničné, univerzitní, viničné, židovské, soudy církevních vrchností). Ve sporech, které soudil v první stupni městský rychtář, bylo odvolací schéma složitější, neboť apelační komora rozhodovala o apelacích až po konšelském soudu, tj. ve třetí instanci. Jelikož apelační soud vyřizoval v odvolacím řízení typově všechny případy,

které v předchozím stupni náležely městské radě, mohl zasahovat i do cechovních záležitostí.

Průběh apelačního procesu sleduje disertační práce na základě jeho úpravy v městském právu, v soudním řádu apelačního soudu a především podle praxe této instituce. Na základě rozboru konkrétních kauz lze zobecnit, že judikatura apelačního soudu procesní pravidla nejen vysvětlovala, doplňovala a vytvářela, ale někdy jim dávala zcela nový obsah či je dokonce ignorovala. Od znění norem se někdy odchylovala i přes jejich formulační jednoznačnost. Ve srovnání s rozhodovací praxí městských soudů působila podle mého názoru méně formalisticky a rozhodovala i s ohledem na kvalitu aplikovaného pravidla. Nicméně i v apelačních rozsudcích jsem našel řadu případů, kdy apelační soud rozhodl identicky se zněním normy.

Nekompromisně vyžadoval apelační soud zejména splnění stanovených procesních podmínek (dodržení lhůt pro ohlášení apelace, její odůvodnění a zaplacení důkladného). Změškání těchto lhůt způsobovalo nepřipustnost apelace, stejně jako výslovné či konkludentní přijetí prvoinstančního rozsudku. Ojediněle jsem se v pramenech setkal se situací, kdy apelační radové umožnili odklad apelace do doby odstranění „zmatku“, kterého se dopustila jedna z procesních stran. K vadám řízení náležel též nedostatek žalobní legitimace, kdy žalující strana neosvědčila, že jí toto právo náleží. Do těchto potíží se dostávala také šlechta v trestních věcech, pokud neprokázala, že je vrchností zavražděného. Zastavení odvolacího řízení znamenala smrt apelanta, pokud k ní došlo před vynesením rozsudku, jinak do jeho procesních práv vstoupili jeho právní nástupci.

Povinnosti městských soudů v odvolacím procesu, které akcentoval apelační soud ve svých ortelích, lze shrnout jako nebránění procesním stranám v odvolání (např. poskytování výpisů ze soudních akt za účelem odůvodnění apelace). K hlavním povinnostem apelačních radů patřily podle instrukce z roku 1548 objektivita a bezodkladnost rozhodování. Studované prameny nicméně dokládají i řízení trvající několik měsíců, výjimečně let.

Po formální stránce apelační rozsudky v zásadě odpovídaly požadavkům zmíněné instrukce, nicméně co do způsobů rozhodnutí šly nad její rámec, když napadená rozhodnutí nejen stvrzovaly či napravovaly, ale také částečně měnily, potvrzovaly s doložením dalšího článku nebo dokonce rušily. Skutečnost, že dosavadní

literatura nevěnovala ucelenou pozornost ani způsobům rozhodnutí apelačního soudu, přestože se dají zjistit z jeho ortelů, ilustruje její nezájem o procesní aspekty činnosti tohoto tribunálu. Pokud apelační soud uložil stranám nějakou povinnost, podle pramenů tak učinil nepřímo odkazem na právní normy, přímo uložením konkrétní povinnosti nebo dohodou účastníků řízení.

Součástí apelačních rozsudků byly také výroky o vrácení tzv. důkladného (soudního poplatku) a někdy též výroky o procesních nákladech, přestože ty měly být podle městského práva předmětem samostatného řízení. Rozborem apelačních ortelů jsem zjistil, že procesní úspěch apelanta v odvolacím řízení, tj. jakékoliv jiné procesní řešení než kompletní potvrzení napadeného rozhodnutí, bez ohledu na to, zda byl uspokojen i hmotněprávně, znamenalo vždy navrácení důkladného. Naproti tomu náhrada procesních nákladů nebývala často přiznána ani při úplném vítězství procesní strany. Vymáhání povinností plynoucích z apelačních rozsudků zajišťovaly soudy, od nichž byla apelace podána.

Co se týče možnosti opravných prostředků proti rozhodnutí apelačního soudu, byla možná pouze revize k panovníkovi, resp. komornímu soudu. Svojí inapelačností, ke které se sám hlásil také v naučeních městským radám, se odlišoval od obdobných odvolacích stolic ve Španělsku a Polsku.

Předkládaná práce obsahuje jako příklady činnosti apelačního soudu rovněž analýzu některých hmotněprávních kauz, u nichž rovněž provádí komparaci městských norem s konkrétními rozsudky. Stejně jako u aplikace procesních pravidel nachází i v těchto případech větší či menší shody práva a soudní praxe, které potvrzují význam judikatury apelačního soudu v rozhodování městských soudů. Uvedený rozbor současně přináší dílčí poznatky ve vybraných hmotněprávních institutech, s nimiž jsem se v ortelech setkával nejčastěji (dědictví, dluhy, vražda, nárek poctivosti). Například reviduje tezi literatury o rozdílu mezi vraždou a mordem v městském právu, který sice vyplývá z Koldínova zákoníku, ale nemá oporu v praxi. Disertační práce tak naznačuje další možnosti využití apelačních ortelů jako pramenů pro zkoumání městského práva, jehož obraz není a nemůže být úplný pouze na základě rozboru právních norem.

## **Seznam použitých pramenů, pramenných edic a literatury**

### ***Prameny***

Archiv Univerzity Karlovy, fond Listiny, sign. I/93.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 42, Zprávy a posudky apelačního soudu v lenních záležitostech.

Národní archiv. Fond Apelační soud, knihy č. 48, 50–53, 55, 56, Rejstříky české taxy placené u apelačního soudu.

Národní archiv. Fond Apelační soud, knihy č. 58, 61, Knihy právních případů.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 68, Manuál apelačního soudu.

Národní archiv. Fond Apelační soud, knihy č. 69, 70, Seznamy zřízených radů a úředníků apelačního soudu.

Národní archiv. Fond Apelační soud, knihy č. 74a, 74b, Instrukce.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 86, 89, Knihy (císařských) reskriptů.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 96, Nálezy a ortely městských soudů a jejich napravení, příp. ponechání, apelačním soudem pro Prahu.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 97, detto pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 98, detto pro kraje Žatecký Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 99, detto pro kraje Kouřimský a Čáslavský.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 102, 105, 109, 115, 116, 117, 120, 123, 126, 132, 133, Knihy českých ortelů.

Národní archiv. Fond Apelační soud, kniha č. 96, 97, 98, 99.

Národní archiv. Fond Česká dvorská kancelář, inv. č. 1067, karton č. 863, sign. VI A2.

Národní archiv. Fond Hejtmanství německých lén, sign. 8 H.

Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní, sign. II B A 1.

Státní okresní archiv Jičín. Archiv města Jičína, Kniha zápisná (pří, nálezů, práv, ortelů), 1553—1596, inv. č. 230.

Státní okresní archiv Jičín. Archiv města Jičína, karton č. 1, inv. č. 25.

Státní okresní archiv Kolín. Archiv města Kolína, Sbírká nálezů soudu komorního, zemského a apelačního (pro různá města i Kolín), 1539-1618, bez sign.

Státní okresní archiv Kolín, fond Archiv města Kolína, sign. VIII/3.

Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní, 1546–1616, sign. II B A 1.

Státní okresní archiv Náchod. Archiv města Jaroměře, Kniha soudních nálezů městského a apelačního soudu, 1546–1599, inv. č. 13, kn. č. 11.

BRIKČÍ Z LICKA, Matěj, *Práva městská*, 1536. Dostupný z WWW: <<https://books.google.cz/>>.

JOSEF. *Geho Milosti ržimského cýsaře, vberského a českého krále, ec. Jozeffa Prwnjho. Arcy-knjžete Rakauského, ec. pána nasseho negmilostiwégssýho. Nowé práwo vtrpné a hrdelnj, pro králowstwj České, margrabstwj Morawské a knjžetctstwj Sleské. Anno M.DCC. VIII.* Wytisštěno w Praze: Dědičůw Jana Karla Geřábka, 1708. Dostupný z WWW: <<http://digitool.is.cuni.cz>>.

*Obnowené Práwo a Zřjzenj Zemské Dědjčného Králowstwj Českého / Cýsaře Ržijmské° Vberského a Českého, etč. Krále, etč. Geho Milosti Ferdynanda Druhého, etč.* Praha: Jan Šuman (dílno) 1627. Dostupný z WWW: <<http://kramerius.mzk.cz>>.

### ***Pramenné edice***

BUDOVEC Z BUDOVA, Václav a GLÜCKLICH, Julius, ed. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*. Praha: Čes. akademie, 1908.

BUDOVEC Z BUDOVA, Václav a REJCHRTOVÁ, Noemi, ed. *Antialkorán*. Praha: Odeon, 1989.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír, ed. *Privilegia měst Pražských = Privilegia civitatum Pragensium*. Praha: Edv. Grégr, 1886. Sbíрка pramenů práva městského království Českého; díl 1.

DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš a MIKULEC, Jiří, ed. *Paměti*. Praha: Akropolis, 1996.

JEŠÍN Z BEZDĚZÍ, Pavel. *Zachaea Pulegia z Zybyšin: posmrtná pamět českým hrdinům, kteří od Ferdinanda II. došli v Praze nezaslouženého utrpení, v níž jest též spravedlivé věci stavů slavného království Českého i ničemnosti habsburské krátce*



*dotčeno: roku 1621: prorocká knížka pobělohorského vyhnance.* Praha: Blahoslavova společnost, 1938.

JIREČEK, Hermenegild, ed. *Spisy právnické o právu českém v XVI-tém století.* Ve Vídni: H. Jireček, 1883.

JIREČEK, Hermenegild, ed. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého = Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627.* V Praze: Nákladem F. Tempského, 1888

JIREČEK, Hermenegild, ed. *Codex juris Bohemici. Tomi V. pars 3, Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae.* Pragae: Fr. Tempsky, 1890.

KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou.* 5. vyd. Praha: Všeherd, 1876.

KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel a JIREČEK, Josef, ed. *Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou.* Praha: Všeherd, 1876.

MALÝ, Karel, ŠOUŠA, Jiří a KUČEROVÁ, Klára, ed. Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského. In MALÝ, Karel, ed. a SOUKUP, Ladislav, ed. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918.* Praha: Karolinum, 2006, s. 793–873.

MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem.* V Praze: Karolinum, 2013.

*Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu.* Svazek I., 1526–1545. Dostupný z WWW: <<http://www.snemovna.cz/eknih/snemy/v010/1545/t033400.htm>>.

*Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu.* Svazek II., 1546–1557. V Praze: Nákladem Král. českého zemského výboru, 1880. Dostupný z WWW: <<http://psp.cz/eknih/snemy/v020/index.htm>>.

*Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Svazek III., 1558–1573.* V Praze: Nákladem Výboru zemského království českého, 1884.

*Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Svazek IV., 1574–1576.* V Praze: Nákladem Výboru zemského království českého, 1886.

*Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. [Díl] 11. Část první, Sněmy roku 1605.* V Praze: Zemský výbor království Českého, 1910.

SIXT Z OTTERSODORFU a JANÁČEK, Josef, ed. *O pokoření stavu městského léta 1547.* Praha: Melantrich, 1950.

STRÁNSKÝ, Pavel. *O státě českém = Respublica Bojema.* Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1946.

TRUHLÁŘ, Antonín, ed. et al. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě = Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae.* Praha: Academia, 1973.

VANĚČEK, Václav, ed. a MALÝ, Karel, ed. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu: Určeno pro posl. fak. právnické. Část I, Do husitského revolučního hnutí.* Praha: SPN, 1967.

## ***Literatura***

ADAMOVIČ, Karolína. *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651.* In MALÝ, Karel, ed. *Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab amicis discipulisque oblata = Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám: [jubilejní sborník].* Praha: Universita Karlova, 1975, s. 101–111.

ADAMOVIÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2009, s. 52, 53.

ADAMOVIÁ, Karolina et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Stát*. Praha: Paseka, 2015, s. 135, 136.

AUERSPERG, Joseph Kajetan von. *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*. Prag: Caspar Widtmann, 1805.

BALÍK, Stanislav a BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010

BARDACH, Juliusz, PIETRZAK, Michał a LEŚNODORSKI, Bogusław, *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 1997.

BARTOŠ, Lubomír. *Dějiny a kultura Španělska: určeno pro posl. fak. filozof.* Praha: SPN, 1990.

BAXA, Bohumil. *Dějiny práva na území republiky československé*. V Brně: Nákladem českoslov. akademického spolku Právnick, 1935.

BERNAL, Miguel, FONTANA I LÁZARO, Josep, ed. a VILLARES, Ramón, ed. *Historia de España. Volumen 3, Monarquía e imperio*. 1a ed. [Barcelona]: Crítica, 2007.

BESSIÉRE, Bernard. *Madrid*. Praha: Lidové noviny: 2001.

BĚLIČ, Jaromír, KUČERA, Karel a KAMIŠ, Adolf. *Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozof. a pedagog. fakultách*. Praha: SPN, 1979.

BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 10, Praha: Paseka, 2001.

BÍLEK, Tomáš Václav. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. V Praze: Nákladem Musea království českého, 1882–1883.

BOBKOVÁ, L. Ponfäll neboli Šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.-30.9.1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999.

BOBKOVÁ, Lenka. Zemská zřízení a zemské stavy v Horní a Dolní Lužici v 16. století, In JANIŠ, Dalibor, ed., MALÝ, Karel, ed. a PÁNEK, Jaroslav, ed. *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500-1619) = Die Wladislawische Landesordnung und die Anfänge der Verfassungsmäßigen Ordnung in den Böhmischen Ländern (1500-1619) = Władysławowska ustawa krajowa i początki systemu konstytucyjnego na ziemiach czeskich (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 165–191.

BŮŽEK, Václav. *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1996.

BŮŽEK, Václav et al. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha: Paseka, 2002.

CISNEROS, Luis Ulloa, GARCÍA, Luis Pericot, ed. a CAZORLA, Emilio Camps. *Historia de España. Tomo 4, La casa de Austria (Siglos XVI al XX)*. Barcelona: Instituto Gallach de Librería y Ediciones, 1983, s. 21.

ČECHURA, Jaroslav et al. *Historie českých spiknutí*. Praha: Akropolis, 2000.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. O soudní pravomocnosti panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách. *Právník*. 1878, roč. 62.

ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Dějiny Univerzity Karlovy. I, 1347/48-1622*. Praha: Univerzita Karlova, 1995

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 8, Praha: Paseka, 2008.

DOBIÁŠ, Josef. *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Díl 3. [Sv.] 2, Doba reformační. Část 2. [Sv.] 2*. Praha: ČSAV, 1954.

FRANCEK, Jindřich, ed. a ŠIMEK, Tomáš, ed. *Hrdelní soudnictví českých zemí: soupis pramenů a literatury*. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 1995.

GARCÍA, Luis Pericot, ed. a MARTÍN, José Luis. *Historia de España. T. 3, La Edad Media*. Barcelona: Ins. Gallach de Librería y Edic., 1984.

GLÜCKLICH, Julius. *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*. Brno: Filosofická fakulta, 1936.

HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. *Paginae historiae*. 2005, č. 13, s. 5–31.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

HOFMANN, František. K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*, XIV, 1975, s. 27—53.

HOFMANN, František. O překladech a rozšíření Koldínových Práv městských. In SCHELLE, Karel a MALÝ, Karel (ed.). *Městské právo v 16.-18. století v Evropě: sborník příspěvků z mezin. konference uspoř. právnickou fak. UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 257–266.

HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

HRNČÍŘ, František. *Dějiny Polsky a Dánska*. V Nymburce: Frant. Hrnčír, 1907.

HRNČÍŘ, František, ed. *Dějiny Španělska a Portugalska*. Nymburk: F. Hrnčír, 1909.

CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2010.

JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha I, 1526-1547. Díl I, Doba předbělohorská*. 1. vyd. Praha: Academia, 1968.

JANÁČEK, Josef, Města v českých zemích v 16. století. *Hospodářské dějiny*. 1979, roč. 4, s. 165–203.

JANÁČEK, Josef., *Přehled dějin Československa 1/2*. Praha: Academia, 1982.

JANÁČEK, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Paseka, 1997

JANICKA, Danuta. Die Rezeption des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts am Beispiel von Thorn im Kulmer Land. In EICHLER, Ernst, ed. a LÜCK, Heiner, ed. *Rechts- und Sprachtransfer in Mittel- und Osteuropa: Sachsenspiegel und Magdeburger Recht; internationale und interdisziplinäre Konferenz in Leipzig vom 31. Oktober bis 2. November 2003*. Berlin: de Gruyter Recht, 2008.

JORDÁNKOVÁ, H.; SULITKOVÁ, L. Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech. In FEJTOVÁ, O., LEDVINKA, V., PEŠEK, J., ed. *Osm set let pražské samosprávy : sborník příspěvků z 18. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 16. a 17. května 2000 u příležitosti výstavy Osm století pražské samosprávy (Clam-Gallasův palác 4. května - 6. července 2000) v rámci akcí*

*Praha - evropské město kultury 2000*. Vyd. 1. Praha : Archiv hl.m. Prahy, 2002, s. 39–54.

KACZMARCZYK, Zdzisław a LEŚNODORSKI, Bogusław. *Historia państwa i prawa Polski. Tom II, Od polowy 15 wieku do r. 1795*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966.

KACZMARCZYK, Zdzisław. *Historia państwa i prawa polskiego. Epoka feudalna. Część 2 (1454-1764)*. Poznań: Państw. wydaw. naukowe, 1951.

KALOUSEK, Josef. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892; PETERKA, Otto Wilhelm. *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder. 2. [Teil], Geschichte des öffentlichen Rechtes und die Rechtsquellen von der hussitischen Zeit bis zum Theresianischen Zeitalter*. Reichenberg: Gebrüder Stiepel, 1928.

KAMENÍČEK, František. Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*. 1892, roč. 16, s. 49-59, 139-144, 238-243, 312–318.

KAMENÍČEK, František. Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*. 1894, roč. 18, s. 48-53, 158-164, 245-254, 340-345.

KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské: Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526-1628). Díl 1*. Brno: Zemský výb. markrabství Mor., 1900.

KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské: jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského [1526-1628]. Díl 2, Soudnictví. Právo dědické, poručenské a odúmrtné na statcích svobodných. Vojenství. Účastenství Moravy ve válkách tureckých. Styky Moravy se sousedními zeměmi*. Brno: Zemský výbor markrabství moravského, 1902.

KASÍK, Stanislav, MŽYKOVÁ, Marie a MAŠEK, Petr. *Lobkowiczové: dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice: Veduta, 2002.

KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České. Díl první, Právní prameny a vývoj právnictví*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913.

KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České. Díl druhý, Dějiny státního zřízení. Část první, Doba předbělohorská*. V Praze: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913

KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České. Díl třetí, Dějiny státního zřízení. Část druhá, Doba pobělohorská*. Praha: Česká grafická unie, 1920.

KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí České koruny. Díl druhý, Dějiny státního zřízení doby pobělohorské*. V Praze: J. Kapras, 1926.

KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí české koruny. Díl první a druhý, Právní prameny a dějiny státního zřízení do roku 1848*. Praha : [nákł.vl.], 1927.

KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí české koruny. Díl první a druhý, Právní prameny a dějiny státního zřízení*. V Praze: Jan Kapras, 1935.

KINDL, Vladimír. K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (vybrané okruhy). In *Dějiny právního stavu a právnických profesí*. Praha: Vodnář, 1999, s. 99–104.

KINDL, Vladimír. Příležitost k získání a uplatnění právního vzdělání a právních vědomostí v Čechách do počátku dvacátých let 15. století (studenti a učitelé práv, úředníci, písaři a notáři). In *Dějiny právního stavu a právnických profesí*. Praha : Vodnář, 1999, s. 85–98.



KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967.

KNITTLER, Herbert. Die Städtepolitik Ferdinands I. In KOHLER, Alfred, ed. a FUCHS, Martina, ed. *Kaiser Ferdinand I.: Aspekte eines Herrscherlebens*. Münster: Aschendorff, 2003, s. 71–86.

KOHLER, Alfred. *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser*. München: C.H. Beck, 2003.

KOSMAN, Marcelli. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum, 2011.

KREISER, Klaus, NEUMANN, Christoph K. a KUČERA, Petr. *Dějiny Turecka*. Překlad Petr Kučera. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

KRČ, Eduard. *Dějiny a kultura Španělska: (úvod)*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008.

KREUZ, Petr. K charakteristice procesního projednávání. In FRANCEK, Jindřich, ed.. *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století: sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.-22.9.1995 = Capital punishment in the judiciary of the Czech lands from the 16th to the 18th century*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996, s. 63–100.

KREUZ, Petr. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*. Praha: Karolinum, 2000.

KRZYŻANOWSKI, Lech. *Historia ustroju i prawa w Polsce repetytorium*. Bielsko-Biała: OD.NOWA, 2013.

KŘEPELKOVÁ, Anita. *Apelační soud 1548–1783 (1788): inventář*. Praha: Národní archiv, 1964.

KULHÁNEK, František. *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk: Obec král. města, 1911.

MALLEK, J., *Polen und Preussen von 15. bis zum 18. Jahrhundert*, s. 135–181. O roli Malborku a Královce jako sídelních měst velmistra Řádu německých rytířů tamtéž, s. 411–421.

MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie a kol. *Dějiny města Plzně*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014, s. 387.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003.

MALÝ, Karel. K některým otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách. In SCHELLE, Karel a MALÝ, Karel, ed.. *Městské právo v 16.-18. století v Evropě: sborník příspěvků z mezin. konference uspoř. právnickou fak. UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 303—312.

MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

MELICHAR, Václav, ed. et al. *Dějiny Polska*. Praha: Svoboda, 1975

MENDELOVÁ, Jaroslava. Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do r. 1637. In *Pražský sborník historický*, 17. Praha: Orbis, 1984 .

MILLER, Jaroslav. Raně novověké město: eroze komunity? *Lidé města*, 2009, 11/3.

MILLER, Jaroslav. *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997.

MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 37–39.

OTT, Emil. *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1879.

*Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1888-1909.

PALACKÝ, František. Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejtarších časů až do nynějška. Doplnil J. Charvát. In PALACKÝ, František, CHARVÁT, Jaroslav, ed. a KRČMA, František, ed. *Dílo Františka Palackého. Svazek první*. V Praze: L. Mazáč, 1941, s. 366–371.

PÁNEK, Jaroslav. Hrdelní soudnictví na Vlašimsku v 16.—17. století. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. 1982, roč. 23.

PÁNEK, Jaroslav. Města v politickém systému předbělohorského českého státu. In PÁNEK, Jaroslav, ed. *Česká města v 16.-18. století: sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*. Praha: Historický ústav ČAV, 1991, s. 15–36.

PÁNEK, Jaroslav. Politický systém předbělohorského českého státu. *Folia historica bohemia*, 1987, 11, s. 41–101.

PÁNEK, Jaroslav. První krize habsburské monarchie. In VOREL, Petr, ed. *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.-30.9.1997*. Pardubice : Východočeské muzeum, 1999, s. 11—28.

PÁNEK, Jaroslav a PROCHÁZKOVÁ, Eva. Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.-16. století. *Vlastivědný sborník Podbrdská*. 1979, roč. 16, s. 23-87.

PÁNEK, Jaroslav. Zápas o charakter české stavovské opozice a sněm roku 1575. *Československý časopis historický*. 1980, roč. 28, s. 863–887.

PAYNE, Stanley G. *Spain: a unique history*. Madison: University of Wisconsin Press, 2011.

PÉREZ PRENDES Y MUÑOZ DE ARRACÓ, José Manuel, *Apuntes de Historia de Derecho español de Historia de Derecho español*. Madrid: 1964, s. 724.

PEŠÁK, Václav. *Dějiny královské české komory od roku 1527. Část I, Začátky organisace České komory za Ferdinanda I.* V Praze: Ministerstvo vnitra republiky Československé, 1930. 399 s. Sborník Archivu ministerstva vnitra Republiky Československé.

PEŠEK, J. a SVATOŠ, M. Mistr Koldín a právní kultura pražských měst. In SCHELLE, Karel a MALÝ, Karel, ed. *Městské právo v 16.-18. století v Evropě: sborník příspěvků z mezin. konference uspoř. právníckou fak. UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 289—298.

PETERKA, Otto Wilhelm a WEIZSÄCKER, Wilhelm. *Beiträge zur Rechtsgeschichte von Leitmeritz*. Prag: Volk und Reich Verlag, 1944.

PETERKA, Otto. *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, [b. m. : b.n.].

PETERKA, Otto. *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder II*. Reichenberg: 1928.

PICKOVÁ, Dana aj. *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*. Praha: Univerzita Karlova, 1988.

PLESKOT, Jaroslav. *Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783*. Disertační práce obhájená na PF UK. Praha: 2012.

REJCHRTOVÁ, Noemi a BUDOVEC Z BUDOVA, Václav. *Václav Budovec z Budova*. Praha: Melantrich, 1984.

RYANTOVÁ, Marie. Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu. In VOREL, Petr, ed. *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.-30.9.1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999.

ŘEZNÍK, Miloš. Královské Prusko na počátku novověku. *Historický obzor*, 2000, 11 (5/6), s. 98–106.

ŘEZNÍK, Miloš. *Polsko*. Praha: Libri, 2002, s. 89.

ŘEZNÍK, Miloš. *Pomoří mezi Polskem a Pruskem: patriotismus a identity v Královských Prusech v době dělení Polska*. Praha: Karolinum, 2001

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha: 1882—1927.

SELTENREICH, Radim a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právní učebnice*. Praha: Leges, 2010, s. 342.

SCHMIDT, Johann Friedrich Julius. *Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations-Gerichtes: seit dessen Errichtung als Appellationskammer in dem Jahre 1548 bis zu dessen im Jahre 1859 erfolgter Umwandlung in das kais. kön. Oberlandesgericht des zu dem constitutionellen Kaiserthume Oesterreich gehörigen Kronlandes Böhmen*. Prag: K. Geřabek, 1850

SLAVÍK, František Augustin. *Dějiny města Vlašimě a jeho statku*. Tábor: Čtenářský spolek, 1889.

SMETANA, Jan, ed. et al. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice: Město Litoměřice, 1997.

SPÁČIL, Bedřich. *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1974.

ŚRENIOWSKI, Stanisław. *Historia państwa i prawa polskiego. Cz. 1, Zagadnienia wstępne, Okres demokracji szlacheckiej (1454-1572)*. Łódź: Nakładem Państwowego wydawnictwa naukowego, 1952., s. 13–15.

STOČES, Jiří. Die Prager Juristenuniversität (1372–1419) als Begegnungs- und Kommunikationsstätte der zukünftigen Kirchenelite. In *Ecclesia als Kommunikationsraum in Mitteleuropa (13. – 16. Jahrhundert)*, hrsg. von Eva Doležalová und Robert Šimůnek, München: Oldenbourg Verlag, 2011, s. 237-259.

SVÁROVSKÝ, Eduard. *Mladá Boleslav do bělohorské katastrofy roku 1620*. Mladá Boleslav: Red. čas. Mladoboleslavsko, 1958.

ŠMAHEL, František. Obrysy českého stavovství od konce 14. století do počátku 16. století. *Český časopis historický*, 1992, 90, s. 161-187.

SOLÓRZANO TELECHEA, Jesús Ángel. Justicia y ejercicio del poder: la infamia y los „delitos de lujuria“ en la cultura legal de la Castilla medieval. *Cuadernos de Historia del Derecho*, 12, 2005.

STARÝ, Marek. Rozšíření českého panského stavu v roce 1607, *Právněhistorické studie*, č. 38, 2007.

ŠOUŠA, Jiří jr. Komparace vybraných otázek práv městských Království českého s úpravou obdobných institutů v litoměřickém právu. In: MALÝ, Karel, ed. a ŠOUŠA,

Jiří, ed. *Městské právo ve střední Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.-21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, s. 165, 166.

ŠTĚPÁN, J. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In SCHELLE, Karel a MALÝ, Karel (ed.). *Městské právo v 16.-18. století v Evropě: sborník příspěvků z mezin. konference uspoř. právnickou fak. UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1982., s. 267—278.

ŠTĚPÁNEK, Pavel. *Čechy a Španělsko ve středověku: dějiny a umění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

*The Cambridge history of Poland. From the origins to Sobieski (to 1696)*. Cambridge: University Press, 1950.

TOMAS, Jindřich. Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547. In VOREL, Petr (ed.). *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.-30.9.1997*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1999, s. 145–166.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. W Praze: W komissí u Františka Řiwnáče, 1855-1901.

UBIETO ARTETA, Antonio et al. *Dějiny Španělska*. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995

VÁLKA, Josef aj. *Přehled dějin Moravy: určeno pro posl. fak. filozof. a pedagogické. [Díl] 2., Stavovská Morava (1440-1620)*. Praha: SPN, 1987, s. 119–204.

VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970.

VESELÝ, Jiří. K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 113–126.

VESELÝ, Jiří. O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. *Právněhistorické studie*. 1984, č. 26, s. 73–91.

VESELÝ, Jiří.. O soudu hejtmanství německých lén : příspěvek ke kapitole o soudnictví ve starém českém státě. *Právněhistorické studie*. 1971, č. 16, s. 113–124.

VESELÝ, Jiří. Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad. *Právněhistorické studie*. 1962, č. 8, s. 261–279.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.

VOJTÍŠKOVÁ, Jana, Právní aspekty předbělohorské úřední korespondence mezi českými královskými městy na příkladu komunikace mezi Kutnou Horou a Novým Městem pražským, *Právně historické studie*, 41, s. 151–160.

VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2000.

VOREL, Petr. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*. Pardubice: Východočeské muzeum, 2001.

VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 7, Praha: Paseka, 2005.

WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620*. V Praze: Matice česká, 1892.



WOITSCHOVÁ, Klára. Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548 – 1783, *Paginae historiae*, 16, 2008, s. 545–558.

WOITSCHOVÁ, Klára. *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548-1783: "--což slušného a spravedlivého jest fedrovati--"*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010.

WYCZAŃSKI, Andrzej. *Polska w Europie XVI stulecia*. Kraków: Wydawnictwo Poznańskie, 1999.

ZDENĚK, Václav. *Dějiny král. apellačního soudu na hradě pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*. V Praze: Knihovna vrchního soudu, 1933.

ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005.

## **Abstrakt**

Dosavadní práce o apelačním soudu se zaměřovaly především na personální otázky soudu. S apelačními rozsudky jejich autoři pracovali omezeně. Nemohlo tak dojít k významnějšímu posunu v historickém výzkumu v oblastech, jako jsou procesní záležitosti, vymezení a prosazování pravomocí nebo aplikace práva. Tato práce má ambici tento volný prostor alespoň částečně zaplnit. Cílem disertační práce je poskytnout ucelený obraz o apelačním soudu v Čechách od jeho vzniku v roce 1548 do počátku 17. století. Toto období představuje kompaktní etapu vývoje, kdy se upravuje jeho postavení, pravomoci, personální složení a především dochází k utváření rozhodovací a procesní praxe. Disertační práce věnuje největší pozornost apelačnímu procesu. Ukazuje, jakou roli v něm plnil samotný apelační soud, soudy nižší instance i procesní strany. Podrobně zkoumá jednotlivé procesní aspekty. Všímá si, jak byla pravomoc apelačního soudu přijímána královskými a poddanskými městy v Čechách a jak se prosazovala i vůči jiným soudům. Zmiňuje též vývoj v ostatních zemích České koruny. Hlavním předmětem výzkumu jsou ortely apelačního soudu a normativní prameny, které upravují postavení apelačního soudu a apelační proces. To umožňuje komparaci pramenů, které se vzájemně doplňují a vysvětlují a podávají tak ucelenější obraz fungování této instituce.

## **Abstract**

Previous research of the Court of Appeals made in the past focused primarily on personnel matters. The authors focused on the appeals judgements occasionally. This is the reason why any significant progress in historical research in areas such as procedural matters, the definition and enforcement powers or the application of law didn't result. This thesis has the ambition to fill this empty space, at least partially. The aim of the dissertation is to provide a comprehensive picture of the Court of Appeals in the Czech lands from its foundation in 1548 to the early 17th century. This period represents a compact stage of development, when the status, authority and personnel structure are formatted and above all the shaping of decision-making and procedural

practice occurs. Dissertation devotes most attention to appellate procedures. It shows what the role of Court of Appeals itself, of the lower courts and of litigant was. It examines in detail the various procedural aspects. It pays attention on how the jurisdiction of the Court of Appeals was accepted by royal and other towns in Bohemia and how the Court asserted towards other courts. It also mentions developments in other lands of the Czech Crown. The main subject of the research are the judgements of the Court of Appeals and normative sources regulating the status of the Court of Appeals and the appellate proceedings. This allows the comparison of different sources of information, which complement and explain each other and gives a more complete picture of the functioning of this institution.

### **Klíčová slova – Keywords**

právní dějiny – soudnictví – apelační soud

law history – judiciary – Court of Appeal